



Marko Salonen

# Hiljainen heteroseksuaalisuus?

Nuoret, suojaikäraja ja itsemäärääminen



## AKATEEMINEN VÄITÖSKIRJA

Esitetään Tampereen yliopiston  
yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan suostumuksella  
julkisesti tarkastettavaksi Tampereen yliopiston  
luentosalissa Pinni B1100, Kanslerinrinne 1, Tampere,  
lauantaina 28. toukokuuta 2005 klo 12.

*Tampereen yliopisto  
Tampere 2005*



Marko Salonen

# HILJAINEN HETEROSEKSUAALISUUS?

*Nuoret, suojaikäraja ja itsemääräminen*

Sosiaalipsykologian väitöskirja  
Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta  
Tampereen yliopisto

Copyright ©2005 Tampere University Press ja tekijä

*Myynti*

Tiedekirjakauppa TAJU

PL 617

33014 Tampereen yliopisto

puhelin (03) 3551 6055

fax (03) 3551 7685

taju@uta.fi

www.uta.fi/taju

<http://granum.uta.fi>

*Kansi ja taitto*

Maaret Young

Sähköinen väitöskirja

Acta Electronica Universitatis Tamperensis 423

ISBN 951-44-6259-9

ISSN 1456-954X

<http://acta.uta.fi>

ISBN 951-44-6253-X

Tampereen Yliopistopaino -Juvenes Print Oy

Tampere 2005

# Sisältö

Kiitokset .....	9
1. JOHDANTO .....	11
Tutkimuskysymykset ja tutkimuksen paikantuminen .....	15
Normaalin kuvaamisesta normaalin tekemiseen .....	19
Kirjan rakenne .....	24
2. DISKURSIIVINEN (HETERO)SEKSUAALISUUS .....	26
Sukupuoli: lähtökohta vai seuraus? .....	27
Luonnolliseksi tekeminen .....	35
Normaaliuden määreet .....	40
(Hetero)seksuaalisuuden rakentamisprosessi .....	45
Normit, tulkitseminen ja oikeuttaminen .....	52
3. AINEISTOT, KONTEKSTIT JA METODI .....	59
Yhteiskunnalliset keskusteluryppäät .....	59
Aineistot ja niiden rajaukset .....	64
Nuorten seksuaalisuus .....	64
Tutkimusaineistot .....	67
Diskursiivinen analyysi .....	70
Näkökulma todellisuuteen .....	70
Konkreettiset analyysitavat .....	72
Eduskuntakeskustelujen erityisyys .....	75
Nuorten mielipidepalstojen erityisyys .....	80
Esitystavallisia ratkaisuja .....	84

4. SUOJELTAVIA YKSILÖITÄ .....	87
Rikoslakiuudistus ja yksilö .....	89
Yhteiskunnan vai yksilön parhaaksi? .....	92
Nuoren yksilön sukupuoli ja seksuaalisuus .....	101
Yksilön sukupuolittaminen .....	103
Raskauden mahdollisuus naisyksilön rakentajana ..	107
Elämiin sekaantumisen uhka miesyksilön rakentajana .....	110
Homoseksuaalisuudesta heteroseksuaaleiksi .....	114
Itsemääräämisen ”projekti”? .....	122
5. YHTEISYMMÄRRYSTÄ JA SUOSTUMUSTA .....	125
Seksuaalinen yhteisymmärrys? .....	128
Yhteisymmärryksen perusta: rakkaus .....	132
Rakkauden eronteot ja ylitykset .....	137
Ikäero, asema ja sukupuoli .....	137
Ihastua – rakastua – rakastaa .....	142
Seksiin suostuminen .....	147
Suostumisen ja kieltäytymisen ilmaisut .....	158
EI-testi .....	158
”Mä rakastan sua” -väite .....	161
Sukupuolitettu yhteisymmärrys .....	165
6. TASAVERTAISUUDEN IHANNE .....	168
Itsemääräämisen suojelu .....	169
Seksuaalirikoslain merkitys? .....	172
Itsestään selvä tasavertaisuus .....	174
Seksuaalinen teko .....	176
Kypsymättömyyden hyväksikäyttö .....	189
Seksin ostaminen ja myyminen .....	200
Epätasa-arvoista kansalaisuutta? .....	209

7. HYVÄSIKÄYTTÖÄ VAI ITSEMÄÄRÄÄMISTÄ? .....	213
Itsemääräämisoikeuden rikkominen .....	215
Yhden illan suhde .....	217
Itsemääräämisellä perustelu .....	218
Yhden illan suhteiden selitykset .....	226
Merkityksen vähättely .....	226
Jaettu minä .....	230
Viinan helpotus? .....	233
Hyväksikäytön pyörtäminen .....	236
Itsemääräämisen tulkintanormi .....	244
8. ITSEMÄÄRÄTTY (HETERO)SEKSUAALISUUS .....	247
(Hetero)seksuaalisuuden normaalius ja normit .....	248
Suojaikärajan merkitys .....	255
(Hetero)seksuaaliset subjektitarjoumat .....	261
Yksilöllistetty itsemääräämisen etiikka .....	264
Lähteet: .....	269
Liite: Aineistokuvaukset .....	290
English Summary .....	296





## Kiitokset

Tutkimukseni varsinaiset ohjaajat, Tuula Gordon ja Vilma Hänninen, ovat tinkimättömän lämminhenkisesti tukeneet työni edistymistä. Tuulalle kiitos jäməkän paneutuneesta ja täsmällisestä ”etäohjaamisesta”. Vilmalle kiitos monipuolisesta ja kannustavasta ”lähiohjaamisesta”. Työn alkuvaiheessa ohjaajanani toimi myös Anssi Peräkylä. Anssille erityiskiitos tarkkanäköiseen tutkimiseen innostamisesta.

Väitöskirjakäsikirjoituksen esitarkastajia, Marianne Liljeströmiä ja Katri Komulaista, kiitän kriittisistä huomioista sekä konkreettisista parannusehdotuksista. Ne auttoivat syventämään, selventämään ja tarkentamaan tutkimuksen lopullista muotoa ja sisältöä.

Matkan varrella tutkimustani ja sen osia on ruodittu useassa seminaarissa, kongressissa sekä epämuodollisemmassa pöytäkeskustelussa. Tärkeimpiä palautteensaantopaikkoja ovat olleet Tampereen yliopiston sosiologian ja sosiaalipsykologian laitoksen jatkokoulutusseminaarit. Kiitos kaikille eriaikaisissa ja -paikaisissa seminaareissa sekä muissa keskusteluissa mukana olleet. Kommenttinne ja näkökulmanne ovat olleet rikastuttavia!

Olen tehnyt tutkimusta Tampereen yliopiston sosiologian ja sosiaalipsykologian laitoksella. Kiitos tästä loistavien kollegoiden muodostamasta työyhteisöstä.

Taloudellisesti tutkimuksen tekoa ovat tukeneet Tampereen yliopisto, Tampereen Yliopiston Tukisäätiö, Sosiaalitieteiden valtakunnallinen tutkijakoulu (SOVAKO) ja Tampereen yliopiston sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos. Tampereen kaupungin tiederahasto on tukenut tutkimuksen julkaisemista. Kiitos rahasta!

Lopuksi vielä muutama yksilöity kiitos tahoille, jotka tieteen tahtoen – tai huomaamattaan – ovat osallistuneet tämän tutkimuksen työstämiseen. Tomi Tolvaselle iso kiitos hulvattoman vapauttavista ajatusassosiaatioista. Mika Wiirilinnalle syvä kiitos rouheasta elämänvirran tutkiskelusta. Vanhemmilleni Timo ja Kaija Saloselle kiitos ymmärryksestä ja kaiken kattavasta tuesta. Kirsille ja Taaville luja rutistus sekä kiitos naurusta ja rakkaudesta.

Tampereella maaliskuussa 2005

*Marko Salonen*

# I. JOHDANTO

Nuorisokuva *Menolippu Mombasaan* (2002)<sup>1</sup> kuvaa Katan ja kahden syöpää sairastavan pojan, Peten ja Jusan, keskinäisiä suhteita. Pete on ihastunut Kataan ja heidän välilleen syntyy seksuaalisuhde. Tähän nähden yksi elokuvan jännitteisimmistä käännteistä syntyy yökohtauksesta, jossa Peten nukkuessa yksin autossa Kata ja Jusa rakastelevat heinäladossa. Aamulla Pete ymmärtää Katan ja Jusan viettäneen yön yhdessä. Kun Kata ja Pete tämän jälkeen kohtaavat, vallitsee heidän välillään hiljaisuus. Hiljaisuus purkautuu kohtauksen ainoaan, Katan sanomaan, repliikkiin: ”Se ei ole sulta pois.” Seuraavassa otoksessa nuoret jatkavat yhteistä automatkaa ja Katan hiuksilla loistaa Peten tekemä voikukkaseppele.

---

<sup>1</sup> Elokuva valittiin Suomen parhaaksi elokuvaksi vuonna 2002. Lisäksi elokuva on saanut 24 kansainvälistä elokuvapalkintoa. Ohjaus Hannu Tuomainen, käsikirjoitus Atro Lahtela. Pääosissa Antti Tarvainen (Pete), Joonas Saartama (Jusa) ja Johanna Rönnlöf (Kata). Elokuvan herättämiä ajatuksia varten on tehty esimerkiksi koulukinon oppimateriaalia (Römpötti 2004), jossa yhtenä teemana ehdotetaan sukupuolen ja seksuaalisuuden merkityksiä purettavan tässä havainnollistetun kohtauksen avulla.

Kohtaus hahmottaa naisen seksuaalikäyttäytymisen eettisiä rajoja ja näistä rajoista käytävää neuvottelua monella tapaa. Kata rakastelee Jusan kanssa, koska Jusa on kuolemaisillaan, eikä tällä ole aiemmin ollut seksuaalisuhdetta. Yö Katan kanssa muuntaa symbolisesti Jusan poikuuden heteroseksuaaliseksi mieheydeksi. Jusan poikkeuksellinen elämäntilanne oikeuttaa Katan ja Jusan rakastelun. Aamunkoitto on kuitenkin toisella tavalla merkityksenkäs. Toisinaan seksuaalisessa kanssakäymisessä voidaan ajatella annettavan jotain tärkeää pois itseltä. Tässä kohtauksessa pois-antamisen idea yhdistyy käsitykseen parisuhteen uskollisuudesta tai parisuhteesta, jossa naisen seksuaalikäyttäytymistä kontrolloidaan voimakkaammin kuin miehen käyttäytymistä. Katan Petelle antama selite, ”se ei ole sulta pois”, asettuu tällaista uskomusjärjestelmää vasten. Katan toimiessa oman seksuaalisuutensa suhteen itseohjautuvasti hänellä ei ole käyttäytymisestään vastuuta muille kuin itselleen. Jos joku olisi menettänyt jotain, olisi se joku ollut Kata itse. Katan toteamus siis selittää ja oikeuttaa itsemääräävää seksuaalikäyttäytymistä. Peten antaman voikukkaseppeleen voi lopuksi tulkita symboloivan Katan antaman selityksen hyväksymistä.

Esittämäni tulkinta elokuvan kohtauksesta olisi muutama vuosikymmen sitten saattanut olla kiistanalainen. Katan käyttäytyminen olisi saatettu tulkita esimerkiksi kevytkenkäisyydeksi tai Peten pettämiseksi. Vaikka kohtaus nyt voidaan tulkita myös esimerkiksi yhteisöllisyyden osoitukseksi, tekee kohtauksen tulkitseminen seksuaalisesta itsemääräämisestä käydyksi neuvotteluksi sen sisäistä logiikkaa ymmärrettäväksi. Jokaisella yksilöllä uskotaan olevan oikeus päättää omasta seksuaalikäyttäytymisestään, kunhan kenenkään toisen itsemääräämisoikeutta ei loukata. Vaikka kyseessä on selkeästi muotoiltu arkietiikka, liittyy siihen elokuvan kohtauksen tapaan jännitteitä. Tytöt ja pojat suhteutuvat itsemääräämiseen eri tavoin. Lisäksi koko ajatus itsemääräämisestä vaikuttaa tulevan ymmärrettäväksi vain

silloin, kun sitä rinnastetaan ja verrataan muihin mahdollisiin seksuaalikäyttäytymisen tulkintatapoihin.

Vaikka seksuaalista itsemääräämistä voi nykyisin pitää yleisesti tunnistettavana etiikkana, on sen asettaminen seksuaalisia tekoja oikeuttavaksi periaatteeksi suhteellisen uusi ajatus. Suomen seksuaalirikoslaki esimerkiksi perustui vielä 1960-luvulla yksinomaan yhtenäiskulttuurin ylläpitämiselle ja kristillis pohjaisen sukupuolimoraalin suojelulle. Vasta vuonna 1971 seksuaalirikoslain uudeksi lähtökohdaksi vahvistettiin seksuaalisen itsemääräämisoikeuden suojelu. Tällöin seksuaalisesta itsemääräämisestä tuli yhteiskunnallisesti merkityksellinen, seksuaalikäyttäytymisen hyväksyttävyyttä punnitseva periaate. Tältä perustalta on Suomessa kahteen otteeseen (1970, 1998) pohdittu ja säädetty seksuaalista kanssakäymistä koskevaa suojaikärajaa. Samalla perusteella homoseksuaalisuus on dekriminialisoitu (1971) ja avioliiton sisäinen raiskaus kriminalisoitu (1994). Nykyinen seksuaalirikoslaki (1999) pohjautuu edelleen, vieläpä aiempaa lainsäädäntöä voimakkaammin, seksuaalisen itsemääräämisoikeuden suojelemiselle.

Kun seksuaalisesta itsemääräämisestä on tehty vahva seksuaalisten tekojen laillisuuden määrittäjä, on kiintoisaa, kuinka moniselitteisestä käsitteestä lopulta on kyse. Moniselitteisyyden ydin on siinä, että itsemääräämisen käsite perustuu yksilötoimijan ideale. Yksilötoiminnan lisäksi seksuaalikäyttäytymisessä on kuitenkin kyse myös yksilöiden välisestä toiminnasta. Kun taas toiminta on yksilöiden välistä, on monesti vaikea sanoa, kuka voi olla itsemääräjä, millaisissa tilanteissa yksilö on itsemääräjä tai missä määrin yksilöiden välistä yhteistoiminnallista suhdetta kuvailtaessa on edes mielekästä puhua itsemäärävydestä (ks. Pietarinen et al. 1994).

Kysymys yksilöiden itsemääräämisestä ja sen rajoista on yksiselitteisyyteen pyrkivälle lainsäädännölle haasteellinen. Myös sosiaalipsykologisesti yksilöiden itsemäärääminen on erittäin

kiintoisa aihe. Sosiaalipsykologisen tutkimuksen mukaan yksilöiden toiminta rakentuu vuorovaikutuksellisissa suhteissa toisiin yksilöihin, yhteiskuntaan ja siihen kulttuuriin, jossa he kulloinkin elävät (ks. Burr 2002/2004; Eskola 1982; Weckroth 1988). Kun yksilöihmisen toiminta on historiallisesti ja kulttuurisesti sidottua, on tärkeää tutkia, missä määrin itsemääräävä ihminen oman yksilöllisyytensä sijaan tai sen lisäksi on myös kulttuurinen konstruktio. Tällöin on kiinnitettävä huomio esimerkiksi siihen, miten itsemääräämisestä puhutaan ja miten tuo puhe hahmottaa yksilöiden toimintaa.

Seksuaaliseen itsemääräämiseen vetoaminen on seksuaalikäyttäytymistä monimuotoisesti hyväksyvä ja oikeuttava puhe-tapa. Paradoksaalia on kuitenkin se, että samalla itsemääräämispuheella joitain seksuaalisia tekoja voidaan osoittaa oikeutetuimmiksi ja hyväksyttävimmiksi kuin toisia. Esimerkiksi kun julkisuudessa vuonna 2004 pohditaan seksuaalipalveluiden ostamisen lainsäädännöllistä kieltämistä, on eräänä keskustelua jäsentävänä teemana prostituoitujen itsemääräämisasteen määrittely. Itsemääräämisen tason määrittelyllä tehdään prostituutiota vuoroin oikeutetuksi, vuoroin taas kiellettäväksi. Yleisemminkin vaikuttaa siltä, että seksuaalisella itsemääräämisellä tai sen puutteella merkityksellistetään erityyppisiä seksuaalisia tekoja ja niiden osapuolia. Joitain seksuaalisia tekoja voidaan argumentoida hyväksyttäväksi ja oikeutetuiksi – joitain seksuaalisia tekoja taas voidaan teon osapuolten itsemääräämisen epäsuhtaan tai vähäisyyden perusteella esittää paheksuttaviksi, huonoiksi tai rangaittaviksi. Itsemääräämiseen vedoten joitain seksuaalisista teoista yksinkertaisesti tehdään normaalimpia kuin toisista.

## Tutkimuskysymykset ja tutkimuksen paikantuminen

Tässä tutkimuksessa analysoin seksuaalikäyttäytymisen oikeuttamista ja hyväksyttäväksi tekemistä. Keskityn analyysissani seksuaalisia tekoja ja näiden tekojen toimijoita merkityksellistävän kielikulttuurin hahmottamiseen. Tiivistetysti teen seksuaalisen normaaliuden diskursiivista analyysia. Tutkimuksessa on kaksi pääkysymystä. Ensiksi kysyn, *miten seksuaalista normaaliutta tehdään diskursiivisesti*. Tämän kysymyksen jaan kahteen, mitä ja miten -tyyppiseen, alakysymykseen. Kysyn, *millaisia erontekoja seksuaalisten tekojen ja niiden subjektien välille tehdään sekä miten näitä erontekoja tehdään*. Kun hahmottelen vastauksia näihin kysymyksiin, jäljitän seksuaalisen itsemääräämisen diskursiivista paikantumista. Tutkimuksen toisena pääkysymyksenä kysyn, *miten itsemäärääminen kytkeytyy seksuaalisen normaaliuden diskursiiviseen tekemiseen*.

Tarkastelen normaaliuden tekemistä kahtena eri aikana ja kahden erilaisen aineistotyyppin avulla. Ensiksi analysoin Suomen seksuaalirikoslain säädäntöprosessia: suojaikärajaa käsitteleviä eduskuntakeskusteluja ja suojaikärajan muutoksia valmisteleita dokumentteja 1960- ja 1970-lukujen taitteesta sekä 1990-luvulta. Molempina ajankohtina muunnetaan seksuaalista kanssakäymistä koskevaa lainsäädäntöä. Tämän takia näissä lainsäädännöllisissä aineistoissa neuvotellaan ja kiistellään seksuaalikäyttäytymisen normeista ja niiden merkityksistä.

Toiseksi analysoin Helsingin Sanomien Nuorten Palstalla käytyjä mielipidekeskusteluja ensimmäisistä seksuaalisuhteista ja yhden illan suhteista. Näissä keskusteluissa kyseenalaistetaan nuorten äänellä aiempia seksuaalinormeja samalla, kun niissä pohditaan seksuaalikäyttäytymisen rajoja. Ajallisesti mielipidekeskustelut paikantuvat samoin kuin suojaikärajakeskustelutkin,

niitä on siis sekä 1960- ja 1970-lukujen taitteesta että 1990-luvulta.

Työssä käyttämäni aineistojen avulla valotan seksuaalisen normaaliuden tekemistä sekä historiallisesta perspektiivistä että nuorten kannalta kahdesta eri näkökulmasta: nuoria koskettavan lainsäädäntöprosessin kautta sekä Nuorten Palsta -kirjoitusten lävitse. 'Sweet sixteen'<sup>2</sup>, kultainen 16 vuoden ja samalla yleisen suojaikärajan merkkipaalu, voi lainsäädäntöprosessissa merkitä hyvinkin sanatarkasti seksuaalisen itsemäärittämisen tunnus-  
tamista ja lainsäädännöllisen kontrollin vähenemistä. Nuorten kirjoituksissa voidaan ikärajan sijaan joillain muilla perusteilla muotoilla seksuaalista normaaliutta. Tytöt ja pojat voivat yksilöllisyyden sijaan olla ensisijaisesti esimerkiksi sukupuolitettuja yksilöitä, jolloin seksuaalinen normaalius saattaa jäsentyä sukupuolitetuksi normaaliudeksi.

Tutkimuksessa tarkasteltavalla aikajänteellä, 1960- ja 1970-lukujen taitteesta 1990-luvun loppupuolelle, on Suomessa tehty

---

<sup>2</sup> 'Sweet sixteen' eli kultainen kuudentoista vuoden ikä on kulttuurisena kuvauksena toistuva ja monimerkityksinen. Useimmiten tämä kuvaus on liitetty tyttöihin ja esimerkiksi Caitlin Hines (1999) on todennut juuri 'sweet'-sanan kuuluvan naisista käytettyjen jälkiruokametaforien luokkaan. Silloin kun 16 vuoden ikä on liitetty tyttöihin, on merkitystä ollut myös sillä, kuka tuota kuvausta on käyttänyt. Neil Sedakan esittämän "Happy Birthday Sweet Sixteen"-kappaleen, joka kertoo tytön naiseksi tulosta, on esimerkiksi väitetty olleen hyväksyttävä lapsenkasvoiselle ja juutalaistaustaiselle Sedakalle, kun taas saman aikakauden seksisymbolien Elvis Presleyn tai Chuck Berryn tulkitsemana laulun sanoma olisi voitu tulkita tirkistelyksi tai pahimmillaan hyväksikäytöksi (Billig 2000, 37). Eräs tämän tutkimuksen näkökulmasta kiintoisa yhteensattuma tai tarkoite on myös siinä, että Suomessa 1970-luvulla sekä Leo Luoto että Tapani Kansa levyttivät erikseen Bob Shermanin kirjoittaman ja seksuaalisia metaforia pursuilevan rakkauslaulun "oot kuusitoista". Tätä kappaletta soitettiin radiossa muutama vuosi sen jälkeen, kun yleinen seksuaalista kanssakäymistä säätelevä suojaikäraja oli laskettu 16 vuoteen. Lainsäädännöllisten ikärajojen ei tarvitse olla yhteneviä muiden kulttuuristen ikärajojen kanssa. Toisinaan ne kuitenkin elävöittävät toisiaan.



kansainvälisesti merkittävää sukupuolikäyttäytymistä ja seksuaaliasenteita käsitellyttä tilastollista tutkimusta. Seksitavoista, niiden yleisyydestä ja erilaisiin seksuaalisiin tekoihin suhtautumisesta on koko tältä ajanjaksolta kerätty kattavaa tietoa (ks. Sievers et al. 1974; Haavio-Mannila & Kontula 2001). Tässä tutkimuksessa en ole kiinnostunut erilaisten seksitapojen yleisyydestä enkä siitäkään, mitä tilastotutkimuksen yksilöt ovat pitäneet ”normaalina”. Selkeästi kuvattavien, vastattavien tai mitattavien piirteiden sijaan tarkastelen sukupuolta ja seksuaalisuutta kulttuurisina konstruktioina, joita tehdään kielellisesti eli diskursiivisesti merkityksellisiksi.

Tutkimukseni tavoitteena on seksuaalisuutta koskevan kulttuurisen ymmärryksen syventäminen. Pysin käsitteellistämään, miten seksuaalisuudesta tehtyjen tulkintojen samankaltaisuus, yhdenmukaisuus sekä normatiivisuus rakentuvat kulttuurisesti ja yhteiskunnallisesti. Tutkimukseni sijoittuu osaksi sellaista sukupuoli- ja seksuaalisuustutkimusta, jossa sukupuolta ja seksuaalisuutta tarkastellaan olemisen sijaan tekemisenä (Butler 1990; Foucault 1998; Garfinkel 1967/1984; Juvonen 2002a; Pulkkinen 1998, West & Zimmerman 1987/2002). Näissä tutkimuksissa jäljitetään ja pohditaan myös toisin tekemisen käsitteellistämistä ja mahdollistamista. Kun omalla tutkimuksellani teen kulttuurisesti yhdenmukaisia tulkintoja näkyviksi, mahdollistan samalla myös sukupuolen ja seksuaalisuuden toisin tekemistä ja tulkittamista.

Tutkimukseni diskursiivinen näkökulma kytkee sen sosiaalilieteissä ja sosiaalipsykologiassa käytyyn keskusteluun kielen rakentavasta ja todellisuutta ylläpitävästä funktiosta (Billig 1987/1996; Garfinkel 1967/1984; Potter & Wetherell 1987; Potter 1996; Jokinen et al. 1993; Jokinen et al. 1999). Yhdistän seksuaalisen normaaliuden analyysin osaksi diskursiivisena sosiaalipsykologiana tunnettua sosiaalipsykologiaa. Tämän näkökulman

avulla aukaisen, puran ja pohdin sitä, miten seksuaalinen normaalius kytkeytyy itsemääräämispuheeseen.

Sukupuoli- ja seksuaalisuustutkimuksen sisällä kiinnityn 1990-luvulla virinneeseen innostukseen teoretisoida ja tutkia heteroseksuaalisuuden itsestäänselvyttä, heteroseksuaalisuuden oletettua normaaliutta (Adams 1997; Holland et al. 1998; Jackson 1999; Katz 1996; Richardson 1996a; Wilkinson & Kitzinger 1993). Jatkan ja edelleen kehitän heteroseksuaalisen ”normaaliuden” näkyväksi tekemistä siten, että kohdennan analyysiini ajallisesti ja paikallisesti eri kontekstiin kuin mitä aiemmin tästä näkökulmasta käsin on tehty. Analysoin sitä, kuinka heteroseksuaalisuutta tehdään itsestään selvästi ja itsestäänselvydeksi suomalaisessa kulttuurissa ja yhteiskunnassa.

Suomalaisessa yhteiskunnassa kiinnitetään erityistä huomiota esimerkiksi kaapista ulos tuleviin homoseksuaaleihin (ks. Parkkinen 2003). Samanaikaisesti kaapin sisällä olevista heteroseksuaaleista voidaan pysyä hiljaa. Heteroseksuaalisuudesta vaikeutuminen voi olla seurausta siitä, että yleinen huomio kiinnitetään heteroseksuaalisuudesta eroaviin seksuaalikäyttäytymisen muotoihin. Hiljaisuus voi kuitenkin olla seurausta myös siitä, että heteroseksuaalisuus on käsitteellisessä paitsiossa ja siksi siitä on mahdotonta puhua samalla tapaa kuin vaikka homoseksuaalisuudesta. Kun suomenkielen käyttöä kuusiosaisesti dokumentoinut *Nykysuomen sanakirja* (1964/1992) valottaa homoseksuaalisuuden kielellistä merkitysmaailmaa monisanaisesti, ei koko kirjasarjassa ole mainintaa heteroseksuaalisuudesta. Heteroseksuaalisuus on myös asiasanana tuore. Se lisättiin kaikkien tiedon- ja tieteenalojen indeksointia ja tiedonhakuja ohjaavaan *Yleiseen suomalaiseen asiasanastoon* vasta vuonna 1998<sup>3</sup>. Vaikka

<sup>3</sup> Tällöin heteroseksuaalisuus luokiteltiin lääketieteen ja psykologian aloihin kuuluvaksi asiasanaksi. Seksuaalitietoutta jäsentävinä asiasanoina oli tätä ennen jo pitkään käytetty esimerkiksi homoseksuaalisuutta, biseksuaalisuutta, transseksuaalisuutta, transvestismia ja sadomasokismia.

heteroseksuaalisuus vaikuttaakin käsitteellisesti ja tiedollisesti piiloutuvan, ajatellaan useimpien ihmisten silti käyttäytyvän ja identifioituvan heteroseksuaalisesti. Heteroseksuaalisuutta koskeva hiljaisuus onkin ymmärrettävissä myös siten, että sen avulla ylläpidetään heteroseksuaalisuuden itsestäänselvyttä. Tässä tutkimuksessa pyrin huomioimaan ja eksplikoimaan puhutun ja kirjoitetun lisäksi myös heteroseksuaalista ”normaaliutta” oikeutetuksi ja hyväksyttäväksi tekeviä hiljaisuuksia.

Tutkimuksellani osallistun monitieteiseen keskusteluun seksuaalikäyttäytymisen normeista ja normatiivisuudesta. Itsemääräämiskeskustelua kytken moraali- ja sosiaalifilosofiseen tutkimukseen (Archard 1998; Pietarinen et al. 1994). Nuorten seksuaalisuutta käsittelevien tutkimusaineistojen välityksellä sivuan nuorisotutkimuksellisesta keskustelusta (Aapola 1999; Adams 1996; Honkatukia 1998; Lehtonen 2003; Saarikoski 2001). Eri ajoilta peräisin olevien aineistojen hyödyntäminen yhdessä ja samassa tutkimuksessa sen sijaan resonoi sosiaalihistoriallisen tutkimuksen kanssa (Helén 1997; Räisänen 1995). Lainsäädännöllisestä suojaikärajasta käytyjä keskusteluja analysoidessa huomioin taas vastaavaa oikeustieteellistä tutkimusta (Niemi-Kiesiläinen 1998; Nousiainen & Pylkkänen 2001). Laajemmassa, yhteiskunnallisessa perspektiivissä, tutkimus kontekstualisoituu myös kansallisuuden, yksilöllistymisen sekä seksuaalisuuden kytköksistä vireillä olevaan keskusteluun (Beck & Beck-Gernsheim 2002; Evans 1993; Mosse 1985, Plummer 2003; Richardson 2000).

## Normaalin kuvaamisesta normaalin tekemiseen

Normaalin (ja epänormaalin) käsitettä on tavallisesti käytetty kahdessa eri merkityksessä (ks. Jauho 2003). Ensinnäkin sillä on kuvattu jonkin asian tai ilmiön laadullista yleisyyttä. Tällöin

normaali on määritelty patologisuuden kautta patologisen tilan puuttumiseksi. Ihminen, jolla ei ole sairautta, on lääketieteellisesti terve, normaali (ks. Conrad & Schneider 1985). Vastaavasti seksuaaliseen suuntautumiseen perustunut eronteko on monesti leimannut homoseksuaalisen käyttäytymisen epänormaaliudeksi tehden samalla heteroseksuaalisuutta normaaliksi (ks. Stålström 1997). Aikuisen ja lapsen välistä seksuaalisuhdetta taas voidaan pitää epänormaalina, koska suhteen osapuolia pidetään ominaisuuksiltaan erilaatuisina (Aigner & Centerwall 1994/1999, 124–128).

Toiseksi normaalin käsitteellä on kuvattu jonkin asian tai ilmiön tavallisuutta. Tilastolliseen normaalijakaumaan perustuen normaaleja on eroteltu epänormaaleista esimerkiksi älykkyydosamäärän perusteella (esim. kehitysvammaisuus, vähä-älyisyys, nerous). Tilastollisen seksuaalitutkimuksen perinteessä Alfred Kinseyn (1948) johtama tutkimus taas teki homoseksuaalisessa ja heteroseksuaalisessa käyttäytymisessä eron epänormaaliiin ja normaaliin. Eronteon perustana käytettiin homoseksuaalisten tekojen vähäistä lukumäärää suhteessa heteroseksuaaliin tekoihin. Myös aikuisen ja lapsen välinen seksuaalisuhde voi olla mielletävissä epänormaaliksi siksi, että tällaiset suhteet eivät ole tavallisia.

Arkiajattelussa ja kielenkäytössä normaalin laadullinen ja määrällinen määritelmä usein sekoittuvat toisiinsa. Toisinaan taas ei ole mahdollista edes tietää kummasta määrittelytavasta on kyse. Normaaliuden rajanvetona voidaan samanaikaisesti perustella esimerkiksi lapsen ja aikuisen välinen seksuaalisuhde epänormaaliksi sekä laadullisin että määrällisin perustein. Aikuisen ja lapsen seksuaalisuhdetta voidaan pitää epänormaalina myös ilman lisäselityksiä. Arkisessa kielenkäytössä tehdäänkin laadullisten ja määrällisten perusteiden avulla, ja myös niistä vaikenemalla, normaaliutta arvottavia erontekoja. Näiden diskur-

siivisten erontekojen avulla joistain seksuaalista teoista rakentuu hyväksyttävämpiä ja oikeutetumpia kuin toisista.

Kun tässä tutkimuksessa tarkastelen normaaliuden diskursiivista ulottuvuutta (vrt. Potter 1996, 194–199), tutkin sitä, miten oikeuttaminen ja hyväksyttäväksi tekeminen kielellisesti tapahtuu. Vaikka normaalilla voidaan kategorisesti kuvata sekä jonkin asian tai ilmiön laatua että sen tavanomaisuutta, en näillä perusteilla tee erontekoa normaalin ja epänormaalin välille. Sen sijaan analysoin normaalin ja epänormaalin välistä erontekoa siinä, miten seksuaalikäyttäytymistä ja siihen suhtautumista perustellaan paremmaksi tai huonommaksi, kun sitä verrataan joihinkin toisiin mahdollisiin käyttäytymismalleihin.

Havainnollistan normaaliuden diskursiivisuutta Helsingin Sanomien Nuorten Palstalla julkaistun mielipidekirjoituksen avulla. Tässä 1990-luvulla julkaistussa esimerkissä tytöksi esittäytyvä kirjoittaja jäsentää omaa seksuaalikäyttäytymistään. Tyttö valittaa yhden illan suhteista, joista hän ei pääse irti. Hän myös kertoo eksplisiittisesti, ettei yhden illan suhteisiin jumiuminen hänen omasta mielestään ole ”normaalìa”.

...Täst on tullu mulle elämäntapa, josta on vaikea päästä eroon. Kyll mä itekki tiedän ett tää ei oo normaalia, mutt emmä osaa elää ilman...

*Lady in Black (kind of magic)* (HS 2.1.1993)

Esimerkin ”normaalìa” voi tarkoittaa sitä, että tyttö olettaa yhden illan suhteiden sijaan normaalia seksuaalikäyttäytymistä olevan seksin harrastamisen vasta vakinaisen kumppanin kanssa. Se voi tarkoittaa myös sitä, että tyttö ajattelee olevansa tilastollinen poikkeus seksuaalikäyttäytymisensä suhteen. Normaaliutta diskursiivisesti tulkiten esimerkissä kuitenkin neuvotellaan siitä, mikä on hyväksyttävää ja miten se olisi esitettävä kyseisellä mie-

lipidepalstalla. Normaali-sanankäyttö viittaa siis siihen, että yhden illan suhteista ei yleensä kerrota hyväksyttävänä ja tyttö on nyt tilanteessa, jossa hän joutuu selittämään ja oikeuttamaan, miksi ja miten hän on päätenyt yhden illan suhteisiin. Normaalin käsitteellä jäsennetään seksuaalisten tekojen merkitystä samalla, kun sen avulla määritellään omaa ja muiden mahdollista suhtautumista kerrottuihin tekoihin.

Kun seksuaalisia tekoja voidaan oikeuttaa ja tehdä hyväksyttäväksi hyödyntämällä normaalin käsitettä, on syytä korostaa, että tämä on vain eräs mahdollinen tapa käydä neuvottelua seksuaalisten tekojen merkityksistä. Siinä missä normaali – epänormaali -eronteolla voidaan jäsentää moniakkin seksuaalisuuden ulottuvuuksia, hyödynnetään tekojen hyväksyttävyydestä ja oikeutuksesta keskusteltaessa myös esimerkiksi sellaisia käsitteellisiä erontekoja kuin luonnollinen – luonnoton, laillinen – laiton sekä oikea – väärä. Nämä käsiteparit perustuvat erilaisille lähtökohdille, ja näin ollen ne viittaavat moninaisiin oikeuttamisen ja hyväksymisen perusteisiin. Luonnollinen – luonnoton -eronteko viittaa normaaliuden perustamisessa biologiaan, laillinen – laiton oikeusjärjestyksellisiin arviointeihin, oikea – väärä taas moraalisiin valintoihin.

Edellä esitellyt käsiteparit tekevät seksuaalisuuden erontekoja kulttuurin eri merkitystasoilla. Jos käsitteellisiä erontekoja hyödynnetään samassa yhteydessä ja samaan tarkoitukseen, ei käsiteparien diskursiivisissa funktioissa eli siinä, mitä niillä saadaan aikaiseksi, tarvitse olla eroja: niiden kaikkien avulla voidaan neuvotella seksuaalisten tekojen oikeutuksesta ja hyväksyttävyydestä (vrt. Suoninen 1999, 18–19; Wetherell & Potter 1992, 95). Tässä tutkimuksessa ymmärrän käsitteelliset erottelet kulttuurisesti jaetuiksi ajattelun ja puheen resursseiksi, joita hyödynnetään silloin, kun seksuaalisista teoista puhutaan, kirjoitetaan ja keskustellaan.

Vaikka useita erilaisia käsitteellisiä erontekoja voidaan samantapaisesti hyödyntää seksuaalisten tekojen merkityksellistämässä, eivät ne ole käyttökonekstistaan irrallisia. Tässä tutkimuksessa analysoitavissa Nuorten Palstan mielipidekirjoituksissa on kyse seksuaalisten tekojen julkisesta pohtimisesta ja käsittelestystä siten, että kirjoitusten lukijat ovat ja jäävät kirjoittajille pääosin tuntemattomiksi. On perusteltua olettaa, että Nuorten Palsta -kirjoituksissa oikeutetaan ja tehdään seksuaalikäyttäytymistä hyväksyttäväksi siten, että kirjoitukset kommunikoiivat usean samassa kulttuurissa elävän (nuoren) kanssa. Jos seksuaalisista teoista keskusteltaisiin privaatisti, esimerkiksi päivittäin tavattavan hyvän kaverin kanssa, saattaisivat oikeuttamisen ja hyväksyttäväksi tekemisen tavat hahmottua täysin eri tavoin. Kun analysoin Nuorten Palsta -kirjoituksia, tutkin nimenomaan seksuaalisuuden julkista normaaliksi tekemistä enkä esimerkiksi välittömässä ja henkilökohtaiseksi miellelyssä vuorovaikutuksessa tapahtuvaa tekojen oikeuttamista.

Tutkimuksen toisen aineistotyypin, lainsäädännöllisten prosessien, analyysissa taas lainsäädännöllinen konteksti sävyttää oikeuttamisen ja hyväksyttäväksi tekemisen luonnetta. Seksuaalirikoslainsäädännön voi ajatella kuvastavan ja kertovan, mikä kulloisessakin yhteiskunnassa on hyväksytyksi ja oikeutetuksi miellellyä seksuaalisuutta. Lisäksi lait saattavat voimakkaasti kontrolloida seksuaalikäyttäytymistä. Lakitekstit tai niiden toteutumisen tarkkailu eivät silti kerro, millaisin perustein ne on kulloinkin oikeutettu ja hyväksytty. Tässä tutkimuksessa kohdistan huomion lainsäädäntöprosesseihin ja tutkin, miten niissä seksuaalisia tekoja oikeutetaan ja tehdään hyväksytyiksi. Nämä perustelut tekevät pelkistetyn tiivistä lakitekstiä kulttuurisesti ymmärrettäväksi. Näiden perustelujen seurauksena lakeja myös uudistetaan tai jätetään ennalleen.

Käsitteellistän seksuaalisuuden oikeuttamista ja hyväksyttäväksi tekemistä diskursiivisena (hetero)seksuaalisuutena. Sulkeistan hetero-etuliitteen, koska se, mitä diskursiivisesti tehdään normaaliksi, on kyllä usein heteroseksuaalisuutta, mutta ei aina eikä välttämättä ole sitä. Jos esimerkiksi itsemääräävien yksilöiden seksuaalisuhteet perustetaan yhteisymmärrykselle, niin seksuaalisella orientaatiolla ei tarvitse olla yhteyttä seksuaalisten tekojen oikeuttamiselle ja hyväksyttäväksi tekemiselle.

## Kirjan rakenne

Kehitän ja perustelen diskursiivisen (hetero)seksuaalisuuden teoriaa luvussa kaksi. Tässä yhteydessä tarkennan tutkimuksessa käytettäviä käsitteitä sekä pohdin aiempien seksuaalisen normaaliuden tematiikkaa käsitelleiden tutkimusten antia tälle tutkimukselle. Tutkimuksen kolmannessa luvussa käsitelen tutkimusaineistojen hankintaa, niiden luonnetta sekä niihin sovellettavaa diskursiivista analyysia. Kun tutkimuksessa hyödynnetään useampaa eri aineistoa, on myös aineistojen kontekstualisointi oleellista itse analyysin ymmärtämiseksi.

Luvuissa neljä ja viisi tutkin 1960- ja 1970-lukujen taitteen seksuaalisuuskeskustelua. Neljäs luku perustuu lainsäädäntöprosessin analysoinnille. Tässä luvussa tutkin, miten seksuaalisesti itsemääräävistä yksilöistä keskustellaan silloin, kun suojaikärajasta kiistellään Suomen eduskunnassa. Miten-kysymykseen liittyen tutkin myös, millaista itsemääräävien yksilöiden seksuaalista normaaliutta näissä keskusteluissa tehdään.

Viides luku pohjautuu Helsingin Sanomien nuorten mielihäpepaltojen analyysille. Tässä luvussa tarkastelen yksilöiden sijaan yksilöiden välistä suhdetta. Tutkin, miten itsemäärääviä yksilöitä suhteutetaan toisiinsa silloin, kun ensimmäisistä seksuaa-



lisuhteista kerrotaan yhteisymmärryksellisyytenä ja suostumuksen antona.

Luvuissa kuusi ja seitsemän analysoin 1990-luvun keskusteluja seksuaalisuudesta. Kuudes luku rakentuu jälleen lainsäädännöllisten keskustelujen analyysille. Tässä luvussa tutkin, miten seksuaalisuhteen osapuolista tehdään tasaveroisia silloin, kun nuorten seksuaalisuutta suojaikärajan osalta uudelleen puidaan eduskunnassa. Kun normaalia seksuaalisuhdetta tällöin jäsennetään tasavertaisena suhteenä, niin kysyn, miten ja millaiseksi tämä tasavertaisuus muuntuu, kun sitä lainsäädäntöproses- sissa konkretisoidaan ja paikannetaan.

Luku seitsemän perustuu uudemman kerran Helsingin Sanomien nuorten mielipidepalstakirjoitelmien analysoinnille. Tässä luvussa analysoin yhden illan suhteista käytyä mielipidekeskustelua. Tutkin, miten hyväksikäyttöön viittaavat kirjoitukset, jotka horjuttavat tai rikkovat seksuaalista itsemääräämisoikeutta, kutovat seksuaalista normaaliutta.

Kahdeksannessa, ja samalla työn viimeisessä luvussa teen yhteenvedon työn tuloksista. Näihin tuloksiin pohjautuen tulen myös laajentamaan heteroseksuaalisuudesta ja itsemääräämisestä käydyn keskustelun perspektiiviä.

Kirjan luvut on järjestetty aikasidonnaisesti. Tutkimuksellisia tulkintoja teen suhteessa siihen aikaan ja ajan ilmiöihin, joissa analysoitavat keskustelut käydään. Luvut ovat itsenäisiä kokonaisuuksia siten, että esitetystä järjestyksestä on tutkimukseen paneuduttaessa mahdollista myös poiketa. Teoria- ja aineistonkäsittelylukujen (luvut 2 ja 3) jälkeen on mahdollista pureutua esimerkiksi lainsäädännöllisiin keskusteluihin siten, että syven- tyy lukuihin neljä ja kuusi. Samoin esimerkiksi nuorten mielipi- depalstakeskusteluista tehty analyysit on mahdollista yhdistää omaksi kokonaisuudekseen tarkastelemalla lukuja viisi ja seitse- män.

## 2. DISKURSIIVINEN (HETERO)SEKSUAALISUUS

T-paidan teksti väittää, että ”Heterosexuality is not natural, just common” – heteroseksuaalisuus ei ole luonnollista, vaan ainoastaan yleistä. Teksti kääntää arkiajattelussa heteroseksuaalisuuteen liitettyä normaaliuden määritettä laadullisesta määrälliseksi. Se asettaa kyseenalaiseksi arkisen uskomuksen siitä, että heteroseksuaalisuus olisi jollain perustavalla, luonnollisella, tavalla normaalimpaa kuin muut seksuaalisuuden muodot. Jos väitelause onnistuu normaaliuden käsitteen muuttamisessa, se mahdollistaa heteroseksuaalisuudesta eriävien seksuaalisuuden muotojen jäsentämisen laadullisesti normaaleina. Seksuaalisen normaaliuden perusteita muuntamalla ja haastamalla väite tekee ei-heteroseksuaalisuutta hyväksyttäväksi ja tasavertaiseksi heteroseksuaalisuuden kanssa. Se tuottaa ei-heteroseksuaalisuutta normaaliksi.

Tässä luvussa kehitän teoriaa siitä, miten seksuaalista normaaliutta tuotetaan kielellisesti. Keskityn heteroseksuaalisuuden analysointiin, sillä etenkin arkiajattelussa normaalin ja luonnollisuuden käsitteet on useimmiten liitetty juuri siihen. T-paidan tekstin tavoin myös muita seksuaalisuuksia voidaan määrittellä normaaliksi, kun niitä suhteutetaan jo olemassa oleviin ja

monesti heteroseksuaalisuuteen liitettyihin ajattelutapoihin. Normaalin, luonnollisen ja heteroseksuaalisuuden käsitteiden ja niiden välisten yhteyksien lisäksi pohdinkin myös sitä, miten ja missä määrin (hetero)seksuaalisuuden diskursiivinen tekeminen on normatiivista, yhdenmukaista.

Luvun punainen lanka rakentuu kolmisäikeisesti. Ensiksi selvitän, miten sukupuolta ja heteroseksuaalisuutta tehdään diskursiivisesti. Toiseksi kehitän diskursiiviseksi (hetero)seksuaalisuudeksi kutsumaani teoriaa suhteessa aiempiin teoreettisiin keskusteluihin heteroseksuaalisuudesta, luonnollisuudesta, normaalista, normeista ja normatiivisuudesta. Kolmanneksi esittelen ja erittelen tässä työssä käytettäviä perustavia käsitteitä sekä sitä, miten ne kytkeytyvät aiempaan, lähinnä suomalaiseen ja angloamerikkalaiseen, sukupuoli- ja seksuaalisuustutkimukseen.

## Sukupuoli: lähtökohta vai seuraus?

Sukupuolen käsitteellä jaetaan ihmisiä kahteen toisensa poissulkevaan kategoriaan. On olemassa miehiä ja on olemassa naisia. Miehet ja naiset ovat kategorisesti toisilleen vastakkaisia ja toisiinsa täydentäviä. Sukupuolien olemassaoloa pidetään luonnollisena tosiasiana, vaikka samalla tunnustetaan, että esimerkiksi sukupuoleen liittyviä rooleja ja käyttäytymismalleja opitaan ja voidaan tarvittaessa myös muuttaa. Arkielämässä sukupuolen kaksijakoisella käsitteellä määritetään ihmisyyksilöä viimeistään silloin, kun lapsi syntyy maailmaan ja kättilö ilmoittaa tämän sukupuolen tai pyytää vanhempia määrittelemään sen yksiselitteisesti: ”Kumpi tuli?” Yksiselitteisyyden lisäksi sukupuolen ajatellaan olevan ihmisen pysyvä ominaisuus, eikä sen tavallisesti oleteta muuttuvan elämän aikana.

Sukupuolen lisäksi ja siihen kytkeytyen arkiajattelussa tehdään vastakkaisuuksille perustuvaa kahtiajakoa homoseksuaali-

suuteen ja heteroseksuaalisuuteen. Heteroseksuaalisuutta pidetään arkiajattelussa itsestään selvänä, luonnollisena ja normaalina seksuaalisuutena. Seksuaalisuuden ajatellaan kiinnittyvän sukupuoliin siten, että tiettyyn sukupuolikategoriaan kuuluminen määrittää normaalin halun kohteen. Naisen ja miehen, samoin kuin tytön ja pojan, välillä on vastavuoroista halua. Heteroseksuaalisen halun kohde on toiseudessa, toisen kategoriassa. Jos seksuaalisuus kohdistuu saman kategorian jäseniin tai molempien kategorioiden jäseniin, on kyseessä homoseksuaalisuus tai biseksuaalisuus. Kyseessä on ilmiö, jonka yleensä ajatellaan vaativan selittämistä – halun kohdistaminen toiseen sukupuoliin taas ei edellytä selityksiä.

Seksuaalisen suuntautumisen tietämisestä ei voida päätellä ihmisen sukupuolta (ks. Kessler & McKenna 1978, 15). Heteroseksuaali samoin kuin homoseksuaali voivat kummatkin olla joko miehiä tai naisia. Sukupuolen määrittämisen ja määrittymisen sen sijaan ajatellaan tavallisesti selittävän ja merkityksellistävän myös seksuaalisuutta. Jos havaitsemme kaksi miestä suutelemassa keskenään, päättelemme kyseisten henkilöiden olevan homoseksuaaleja. Jos taas mies ja nainen syleilevät toisiinsa, voimme todeta heidän olevan heteroseksuaaleja.

Vaikka sukupuolta ja seksuaalisuutta koskettavat arkiset kahtiajaot voivat vaikuttaa selkeiltä, ovat ne monesti huomattavasti monimutkaisempia. Kun kättilö pyytää vastasyntyneen lapsen vanhempia määrittelemään sukupuolen kaksijakoisesti, hän itse samanaikaisesti rastittaa lomaketta, jossa on kolme vaihtoehtoa: tyttö, poika ja selityksiä odottava tyhjä viiva. Lääketieteen määrittelemä ”objektiivinen” sukupuoli ei ole yksiselitteisesti kaksijakoinen. Joillain on syntyessään sekä pojan että tytön sukupuolielimet, joillain sukupuolielimiä ei ole ollenkaan (ks. Devor 1989, 7–17; Badinter 1993, 69–71). Siinä missä lääketieteen ”kolmijakoinen” sukupuoli ja tämän jaon mielekkyys voi ihmetyttää, eivät eri kulttuureissa tai yhteiskunnissa tapahtu-

neet sukupuoli- ja rikkomiset silti välttämättä hätkähdytä. Kun antropologit puhuvat sujuvasti kolmannesta ja neljännestä sukupuolesta (Herdt 1994), ovat sukupuolen kahtiajaon ylittävät tai ylittäneet kulttuurit monelle ainoastaan median välityksellä tuttuja. Lääketieteen ja antropologian ”kolmas” sukupuoli onkin arki-ihmisen kannalta varsin merkityksellinen<sup>4</sup>, sillä sen harvan kerran, kun arjessa törmää sukupuoli- ja rikkomuksiin, on ne mahdollista selittää yleisesti tunnistettavien sukupuoli- ja rikkomuskategorioiden poikkeuksiksi.

Sukupuolen kahtiajaossa tai sen ylittämisessä voi kuitenkin olla kyse jostain aivan muusta kuin lääketieteellisten selitysten ristiriitaisuuksista tai olemassa olevien kulttuuristen jäsenuskategorioiden riittämättömyydestä. Kun keräsin aineistoa sukupuolisuuden kulttuurista selittämistä käsittelevää pro gradu – tutkielmaani (Salonen 1998) varten, ajattelin samanaikaisesti antavani tutkittaville itselleen vallan määrittää sukupuolensa tai sukupuolettomuutensa. Tästä syystä tarjosin tutkittavien taustamuuttujatietona kerätyille sukupuolimäärittelylle kolmea vaihtoehtoa – täsmälleen samaan tapaan kuin synnytyslaitoksen lomakkeessakin: mies, nainen ja tyhjä viiva. Ajattelin noin 70 aikuisopiskelijan joukosta yhden tai kahden laittavan rastin tyhjän viivan eteen sekä mahdollisesti kirjoittavan rastin perään jonkin humoristisen kommentin. Yllätyksekseni kolmasosa vastaajista rastitti kolmannen vaihtoehdon ja jätti selitykset väliin. Kolmannen vaihtoehdon tarjoaminen saattoi provosoida sen valitsemista. Oli miten oli, vaihtoehto oli tulkittu houkuttelevaksi. Mikä tai mitä sukupuoli oikein on, jos se ei ole kaksijakoinen? Onko sukupuoli jokin määritettävissä oleva synnynnäinen tai kulttuurinen ominaisuus, joka tulee näkyviin rastia ruutuun

<sup>4</sup> Sukupuolen kahtiajakoa biologisesti tai kulttuurisesti rikkovien interseksuaalien (”kolmannen” sukupuolen) arkielämän kannalta asia on tietysti hyvinkin merkityksellinen.

laittamalla, vai voisiko se olla esimerkiksi tekemisen seuraus, jolloin kolmas vaihtoehto ja sen valitseminen häivyttäisivät sukupuolen kahtiajakoa?

Angloamerikkalaisen sukupuolitutkimuksen perinteessä sukupuolen käsitettä on tarkennettu jakamalla se biologiseen (sex) ja sosiaaliseen (gender). Tässä eronteossa biologinen sukupuoli on määritelty yleensä annetuksi ja universaaliksi, kun taas sosiaalisen sukupuolen sisältämät sosiaaliset roolit, käyttäytyminen ja sukupuoli-identiteetit on ajateltu erilaisissa ympäristöissä ja vuorovaikutuksessa muovautuviksi.

Sosiaalitieteissä sex/gender -jaon eksplikoitiin ensimäisenä Robert Stoller (1968/1974) kirjassaan *Sex and Gender*<sup>5</sup>. Stoller tarkasteli transseksuaalisuuden ja transvestisuuden kehittymistä ja väitti, että kyseiset käyttäytymisen muodot eivät pohjautu ainoastaan biologiaan, vaan ovat biologisten ja sosiaaliskulttuuristen tekijöiden yhteisvaikutuksen tulosta. Argentinan perustana oli käsitteellinen sex/gender -erottelu, jossa sex käsitti biologisia tekijöitä kuten elimellisiä, hormonaalisia ja geneettisiä piirteitä samalla, kun gender sisälsi muun muassa rooleja, identiteettejä, tunteita, ajatuksia ja ilmeitä (Stoller 1968/1974, 5–10). Eronteko vaikutti selkeältä ja sex/gender -jaon käyttö levisi nopeasti 1970-luvun feministisessä sukupuolitutkimuksessa (ks. Oakley 1972; Greer 1970/1978).

Myöhemmin sex/gender -erottelu alkoi sisällöllisesti hämärtä (ks. Pulkkinen 1998, 171–175). Miten perustella esimerkiksi tunteiden tai ajattelun eroavuuksia sukupuolten välillä,

---

<sup>5</sup> Ritva Ruotsalainen (1995) toteaa jako-idean kulkeutuvan kuitenkin vielä kauemmaksi 1950-luvun amerikkalaiseen lääketieteeseen. Sosiaalitieteissä tätä erottelua ei tiettävästi esiintynyt ennen Stollerin kirjaa, siksi aloitan oman tarkasteluni tästä (vrt. Gatens 1996, 5). Ruotsissa vastaavaksi jaoksi käännettiin 1980-luvulla kön ja genus (Kulick 1987). Suomen kieleen ei yksittäisiä termejä ole luotu, vaan on puhuttu kömpelösti biologisesta ja sosiaalisesta sukupuolesta.

kun kummankin voidaan ajatella olevan lähtöisin hormonaalisesta toiminnasta tai sitten roolinotosta? Käsitteiden sisällöllisen epäselvyyden purkamiseksi sex/gender -erottelua alettiin tehdä muodollisesti siten, että gender siirtyi merkitsemään kaikkia yhteiskunnasta ja kulttuurista käsin määräytyviä piirteitä. Sex taas siirtyi merkitsemään tekijöitä, jotka edeltävät yhteiskunnallisia ja kulttuurisia toimintoja. (Heinämaa 1995, 37–38.) Enää ei suoraan sanottu, mitkä sukupuolisuuden osatekijät kuuluisivat mihinkin kategoriaan, vaan annettiin empiiriselle tutkimukselle mahdollisuus osoittaa ja määritellä kategorioiden sisältöä.

1990-luvulle siirryttäessä koko sex/gender -jaon mielekkyys on asetettu kyseenalaiseksi. Suomessa esimerkiksi Sara Heinämaa on esittänyt sex/gender -erottelun olevan moninkertaisesti moniselitteisen. Sisällöllinen ja muodollinen erottelu kietoutuvat usein toisiinsa ja molempia määrittelytapoja käytetään rinnan. Luonnon ja kulttuurin välinen suhde taas voi jäädä epäselväksi, jos kyseistä erottelua ei tehdä. (Heinämaa 1996, 117; kriittistä myös Gatens 1996, 3–17.) Erottelua käytettäessä on tärkeä eksplikoida, miten sex/gender -jakoa kulloinkin käytetään tai sitten voidaan siirtyä tämän eronteon käytöstä pois.

Judith Butlerin jo klassiseksi muodostuneessa *Gender trouble* -kirjassa (1990) esitetään sex/gender -erottelun poistoa enemmän kuin sen tarkentamista. Butlerin mukaan sex-käsitettä voidaan yhtä lailla pitää kielellisen kulttuurin tuotteena kuin genderiäkin. Biologinen sukupuoli ei siis ole olemassa ennen sosiaalista sukupuolta, eikä sosiaalinen sukupuoli rakennu biologiselle sukupuolelle. Biologinen sukupuoli on olemassa *jo* sosiaalisena ja koko sex/gender -erottelu on tästä syystä tarpeeton. Butlerin argumentointi kulttuurin ja sosiaalisuuden tärkeyden puolesta muotoilee sukupuolen diskursiivisesti rakentuvaksi.

Butler jatkaa sex/gender -erottelulle pohjautuvan tutkimuksen kritiikkiä ja kehittää performatiivisuudelle perustuvaa

sukupuolen teoriaa. Hänen mukaansa sukupuolen ilme muodostuu sukupuolen kulttuurisia ideaaleja toistamalla. Sukupuoli rakentuu toiminnallisesti ja diskursiivisesti eri esityksissä. Sukupuoli on performatiivisesti tuotettu. Performanssien takana ei ole mitään pysyvää ja todellista, kuten biologiaa tai identiteettiä, vaan sukupuolta esitettäessä identiteetti rakentuu ilmaisusta, joiden arkiajattelussa ajatellaan olevan tekemisen takana. Kun sex/gender -jaolle perustuvassa tutkimuksessa sukupuoli on olemista, käsitetään se performatiivisuuden teoriassa tekemiseksi. Sukupuolet vaikuttavat yhtenäisiltä ja eheiltä vain siksi, että sukupuolen esitykset, performanssit, toistuvat samankaltaisina. (Butler 1990, 24–25, 32–33; Butler 1993a; Butler 1993b; ks. myös Pulkkinen 1998.)

Sukupuolen tekemistä rajaavat kulttuurin vallitsevat eli hegemoniset puhetavat. Sukupuolen tekeminen ei siis ole vapaavaihtoa siten, että sukupuolen esityksissä voitaisiin tehdä mitä tahansa. Jo käytetty kieli rajaa binaaristen erontekojen kautta kuviteltavissa olevia sukupuolen esittämisen tapoja (Butler 1990, 9). Kun tutkimuskyselyssä ei esimerkiksi ole sukupuolen kolmatta vaihtoehtoa tarjolla, päättyy vastaaja itse hyvin harvoin esittämään sukupuolelle kolmatta vaihtoehtoa.

Se, että sukupuolten välille ”löydetään” biologisia, psykologisia sekä sosiaalisia eroja, on seurausta sukupuolen ajattelemisesta kahtena, eikä siitä, että kyseiset erot itsessään tekisivät sukupuolen kahdeksi (Kessler & McKenna 1978, 163). Sukupuolen esitykset suhteutuvat sukupuolen esittämisen normistoon eli sukupuolen kulttuuriseen ideaalikuvaan. Tässä mielessä sukupuolen tekemistä voikin pitää normin syntymisenä. Yksittäiset teot taas ovat normin erilaisia mukaelmia tai kehitelmiä, jotka edelleen rakentavat tai hajottavat kahtiajakoa. (Heinämaa 1996, 162.) Toistetuissa esityksissä rakentuvaa sukupuolta onkin ideaalien toistamisen sijaan mahdollista tehdä toisinkin



(Butler 1990, 144–149; Juvonen 2002a, 31; Pulkkinen 1998)<sup>6</sup>. Vastaavasti rastin laittaminen tutkimuslomakkeen kolmannen vaihtoehdon kohdalle hajottaa sukupuolen kahtiajakoa ja saa tutkijan kummastelemaan selittämättömien rastien merkitystä.

Butlerin tapaa käsitteellistää sukupuolta on pidetty uutena ja innoittavana keskustelunavauksena. Hänen teoretisointiaan on hyödynnetty esimerkiksi kirjallisuuden tutkimuksessa, filosoofiassa ja kulttuurintutkimuksessa. Ajatus sukupuolen esittävästä tekemisestä ei kuitenkaan ole täysin uusi, vaan Butlerin voi väittää kehittävän sosiaalitieteissä jo olemassa olleita ajatusaihtioita. Esimerkiksi Erving Goffmanin minuuden esittämistä ja myöhemmin sukupuolen esittämistä käsitellessä teksteissä, 1950-luvun lopulta 1970-luvulle, pohditaan hyvin samankaltaisia teemoja.

Erving Goffmanin *The Presentation of Self in Everyday Life* (1959/1990) mukaan minuuden rakentaminen tapahtuu roolipeliin ja roolien esittämisen kautta. Goffman hyödyntää näyttämömetaforaa ja näkee ihmisten toimivan vuorovaikutuksessa toisiinsa näyttämöllepanon kautta. Näyttämöllepanon metaforassa on todellisen näytelmän tapaan mukana näyttelijän lisäksi

---

<sup>6</sup> Kun sukupuoli ajatellaan normin tuottamisena ja sukupuolta tuottavien esitysten ajatellaan voivan toistaa normia toisinkin, jää yleensä pohtimatta toistojen tekemättä jättämisen mahdollisuus tai sitten epäesitys itsessään ajatellaan esitykseksi (vrt. Butler 1993a, 236; West & Zimmerman 1987/2002, 21–22). Moraalisesti sukupuolen tekemistä voidaan perustella epäeettiseksi tekemisen tavaksi (esim. Sipilä 1998), mutta muutoin sukupuolen tekemistä itseään ei ole kyseenalaistettu. Eli olisiko mahdollista, että joissain esityksissä ihminen ei tuottaisi sukupuolta/sekuaalisuutta? Millaisia nämä esitykset olisivat ja missä niitä esitettäisiin? Voisiko olla mahdollista olla tekemättä miestä, naista, homoseksuaalisuutta tai heteroseksuaalisuutta? Jos tällaiset epäesitykset olisivat mahdollisia, niin kiintoisaa olisi edelleen selvittää, miten ero seksuaalisten ja aseksuaalisten esitysten välillä määritellään. Tekisikö määrittelyn katsoja, esittäjä vai joku muu?

katsojia, roolikalustoa, pukuhuone ja käsikirjoituksia. Arkielämän esitysten tekeminen vakuuttaviksi tarkoittaa esitysten idealisoimista, niiden mukauttamista yleisesti tunnistettavaan normeihin (emt. 44–45). Heikosti tuotetut roolit jäsenyivät petkuttajien ja valehtelijoiden esityksiksi: vilpityn esiintyminen tarkoittaa hyvin rakennettua ja esitettyä esitystä (emt. 73). Goffman kehittää näytelmäajatusta edelleen ja väittää katsojien oletettavan yhtenäisen minän esitetyn roolin taakse. Yleisön silmissä minuus kuitenkin rakentuu koko kohtausta käsittelevästä tulkinnasta. Tällöin roolin mukaisesti omistettu minuus ei ole kohtausten syy, vaan sen tuotos (emt. 245). Goffmanin ajatus minuudesta on siis analoginen Butlerin sukupuolikäsitykselle: roolin esittämistä seuraa minuus aivan samoin kuin performanssia seuraa sukupuoli.

Minuuden esittämisen lisäksi Goffman teoretisoi myös sukupuolen esittämistä (Goffman 1979; Goffmann 1987). Hän ei ajattele sukupuolen vuorovaikutuksellisen esittämisen takana olevan muuta kuin uskomuksen siitä, että esillepanot viittaavat johonkin muuhun kuin itseensä. Sukupuolten välistäkään suhdetta ei voi tyhjentävästi selittää, sillä edes sukupuoli-identiteettiä ei välttämättä ole olemassa – on ainoastaan sukupuolen esittämisen tapoja, joilla on erilaisia sosiaalisia funktioita (Goffman 1979, 8–9).

Sukupuolen esittämistä rajoitetaan erilaisin normistoin. Kun Butler ajattelee kielen määrittelevän sukupuolen esittämistä, niin Goffman väittää, että olemassa on ainoastaan sukupuolen esittämisen kuvasto, eräänlainen kulttuurisesti jaettu roolimallisto (Goffman 1987, 72–73). Goffmanin teoretisointi on vuorovaikutuskäytäntöihin pureutuva, kun taas Butler tarttuu selkeämmin sukupuolen diskursiiviseen luonteeseen. Nämä tarkastelut kohdistuvat tekemisen eri tasoille, eivätkä ne tästä syystä ole yhteen sovitettavissa. Tästä huolimatta Butler ja Goffman asettuvat samalle viivalle silloin, kun he toteavat sukupuolen

olevan tekemisen seurausta (vrt. Värtö 1998, 228; Oinas 2001, 36)<sup>7</sup>.

Goffmanin tekstien mukaan sukupuolen esitykset eivät välttämättä ole yhteydessä sukupuolen biologiaan. Sukupuolen esittämisen kuvastoja voivat hyödyntää sekä biologiset miehet että naiset. Tästä huolimatta sukupuolen esittäminen ei tapahdu yksin sosiaalisuuden kentässä, vaan sukupuolen esityksillä on yhteys myös ihmisen biologiaan. (Goffman 1987, 52–53, 73.) Siinä missä Butler purkaa sex/gender -eroa, Goffman osoittautuu aikansa vangiksi ja ottaa biologisen sukupuolen jossain määrin annettuna. Goffmanin tapaa tarkastella sukupuolta voi pitää tulkintana siitä, kuinka sukupuoli muotoutuu tietynlaiseksi tulkinnaksi anatomiasta, kun taas butlerilaisesta näkökulmasta olisi jo aika siirtyä selvittämään, miten sukupuolta pidetään luonnollisena ja millaiset normit säätelevät sukupuolen luonnolliseksi tekeytymistä (Värtö 1998, 238; Butler 1993a, 10)

## Luonnolliseksi tekeminen

Jos sukupuoli ei ole syy, vaan seuraus kulttuurisista jäsennyksistä ja toimintatavoista, kuten Judith Butler ja Erving Goffman argumentoivat, on kysyttävä, miten sukupuoli ja siihen kytkeytyvä heteroseksuaalisuus vaikuttavat luonnollisilta, jos ne eivät sitä itsessään ole. Miten sukupuolesta ja heteroseksuaalisuudesta tehdään luonnollisia?

<sup>7</sup> Petteri Värtö (1998) ja Elina Oinas (2001, 29–43) ovat laajemmin eritelleet Butlerin ja Goffmanin välisen ajattelun yhtymäkohtia samoin kuin niiden eroavuuksia. Mally Moloney ja Sarah Fenstermaker (2002) puolestaan käyvät vastaavaa keskustelua osoittaessaan Butlerin ”performanssin” ja Goffmanilta sekä Harold Garfinkelilta vaikutteita saaneiden Candace Westin ja Don Zimmermannin (1987/2002) ”sukupuolen tekemis” -teorian yhtymäkohtia.

Sukupuolen tekemisestä alettiin kirjoittaa 1960- ja 1970-luvuilla lähinnä etnometodologisesti painottuneessa tutkimuksessa (Garfinkel 1967/1984; Kessler & McKenna 1978; ks. myös West & Zimmerman 1987/2002). Sen, että sukupuoli ei olisi luonnollista, vaan luonnolliseksi tehtyä, esitti ensimmäisenä Harold Garfinkel. Hän kehitti kyseisen argumentin Agnes-tapaustutkimuksen perusteella. Agnesin kerrottiin syntyneen pojaksi, jolla oli pojan sukupuolielimet ja hänet oli kasvatettu poikana. Kun Agnes 19-vuotiaana saapui kalifornialaissairaalaan, hän näytti nuorelta naiselta ja käyttäytyi tuon esityksen mukaisesti. Sairaalaan tulon tarkoituksena oli saada vaikutusvaltainen lausunto, jonka perusteella häneltä voitaisiin poistaa penis ja kivekset sekä tehdä näiden tilalle vagina. (Garfinkel 1967/1984, 119.)

Garfinkelin kuvausta Agnesista ei pidä käsittää poikkeavan sukupuolisuuden kuvaukseksi, vaan kuvaukseksi sukupuolisuuden tavallisesta rakentumisesta. Sukupuolisuuden työstämisen moniulotteisuus tulee nimittäin näkyväksi, kun Agnes rikkoo joitain arkielämän normatiivisia säännönlaisuuksia. Butleriin (1993a, 10) viitaten tämän tutkimuksen voi osaltaan ajatella konkretisoivan sitä, millaisten normien avulla sukupuolta on luonnollistettu.

Agnesin tapaus oli osana myös Robert Stollerin (1968/1974) tutkimuksen aineistoa, jonka pohjalta hän muokkasi alkuperäisen sex/gender -erottelun. Samanaikaisuudesta ja osin samasta tutkimusaineistostakin huolimatta Garfinkelin lähtökohta sukupuolen tarkastelulle on eri kuin Stollerin esittämässä sex/gender -ajattelussa. Stollerille sex ja gender olivat käsitteellisesti analogisia sukupuolen tulkintoja: sex oli tulkinta luonnosta, kun taas gender oli tulkinta kulttuurista. Garfinkel sen sijaan ei ole kiinnostunut siitä, miten biologinen ja kulttuurinen kohtaavat Agnesissa, vaan siitä, miten Agnes tietäen oman elinympäristönsä ”sisältä päin” saavuttaa luonnollisena pidettävän nai-

sen sukupuolen. Garfinkelin käsitys sukupuolesta onkin samanlainen kuin esimerkiksi Butlerin: sukupuoli on sosiaalisuuden tuotos eikä sen lähtökohta (Heritage 1984, 181–182; Butler 1990, 32). Sukupuoli on myös olemisen sijaan tekemistä (Butler 1990, 25; Garfinkel 1967/1984, 180–182).

Sukupuolen tuottaminen merkitsee sosiaalisen kanssakäymisen tasolla ikään kuin kokoaikaista kokeessa oloa ja kokeesta selviytymistä (Garfinkel 1967/1984; Butler 1993a, 168–185; vrt. Kanuha 1999). Jos sukupuolta ei tuotettaisi vakuuttavasti eli sukupuolikoe reputettaisiin tai sen läpäiseminen olisi hilkulla, jouduttaisiin sukupuolta tavoittelemaan entistä suuremmalla vimalla. Sukupuoli saavutetaan suoriutumalla selitysvelvollisuutta vaativista tilanteista sukupuoleen kohdistuvien odotuksiin edellyttämällä tavalla. Selitysten hallinta ja niiden tuottaminen on arkista sukupuolen luonnolliseksi tekemistä (West & Zimmerman 1987/2002, 12–16). Kun sukupuolinormeista erottautuminen vaatii selittämistä, on sukupuolen tuottaminen osaltaan moraalista toimintaa. Luonnolliseksi naiseksi jäsentyminen onkin Agnesin mielestä moraalisesti arvokkaampaa kuin vain naisellisesti käyttäytyminen siksi, että luonnollisuus merkitsee itsestään selvää olemassaoloa, jota ei tarvitse perustella.

Kun Garfinkel pyrkii selvittämään, miten Agnes haluaisi elää ja tulla kohdelluksi naisena, kääntää Agnes keskustelun suunnan toisaalle. Agnes toteaa, että naisena olemisen sijaan hän haluaisi tulla kohdelluksi luonnollisena ja normaalina ilman, että hänen tarvitsisi kertoa, millaisin erityisin tavoin häntä olisi kohdeltava. (Garfinkel 1967/1984, 170–171). Agnes siis kiertää moraalisen selontekovelvollisuutensa samalla, kun hän diskursiivisesti tekee sukupuolesta kyseenalaistamattoman luonnollista. Tämän tapaustutkimuksen perusteella Garfinkel päätyy samaan tulokseen kuin Butler (1990, 7) teoreettisella argumentoinnilla: sukupuolta luonnollistetaan tekemällä siitä dis-

kursiivisesti kulttuurin ulkopuolinen, luontoon kuuluva, ”neutraali” jäsenys.

Sukupuoli on Garfinkelin mukaan arkielämän tasolla tuotettu luonnollis-moraalinen instituutio. Se rakentuu teoissa ja edellyttää tilanteista merkityksenantoa. Sukupuoli ei rakennu biologisen olemassaolon päälle, vaan kyse on ennemminkin siitä, että ruumiillistuvasta sukupuolesta muodostuu yhtä lailla tekemisen kohde. Agnes vakuuttaa olevansa tosi nainen samalla tavalla kuin häntä tutkineet lääkärit määrittelevät naisen sukupuolen (Kessler & McKenna 1978, 116). Tässä vakuuttamisessa hän myös onnistuu, sillä Agnesin leikkausoperaation hyväksyvässä päätöksessä Agnesia ei edes pidetä transseksuaalina (Stoller ref. Garfinkel 1967/1984, 286). Annetun lausunnon perusteella Agnes todetaan *jo* naiseksi. Hänen sukupuolensa on diskursiivisesti tuotettu niin vakuuttavasti, että se materialisoituu leikkauksen muodossa hänen kehoonsa. Päätöksen perustana oleva lääketieteellinen selitys Agnesin naisena olemisesta on myös samaa laatua oleva ja sukupuolta luonnollistava moraalinen peruste kuin mitä Agnes itsekin käyttää sukupuolta tuottaessaan (vrt. Heritage 1984, 194). Kyseessä on kyseenalaistamaton, kyseisen tilanteen toimijoiden yhteisesti hyväksymä selitys sukupuolelle.

Judith Butlerin mukaan sukupuoli voi luonnolliseksi tuotettuna saada materiaalisia ilmauksia, vaikka se alkujaan onkin diskursiivista (Butler 1993a, 2–6). Tämä Butlerin ajatus konkretisoituu, kun diskursiivisesti tuotettu sukupuoli materialisoituu Agnesin kehoon siten, että sekin voidaan tulkita monen eri tahon suoriutumiseksi. Sukupuolielimiä päädytään muuttamaan sen mukaan, tunteeko ihminen itsensä mieheksi vai naiseksi – miehen tai naisen identiteettiä ei yritetä muuttaa esimerkiksi sukupuolielimiä vastaavaksi. Kun sukupuoli-identiteetin ja anatomian ristiriitaisuutta yritetään poistaa, asetetaan kulttuuri sukupuolen määräävimmäksi määrittäjäksi. Näin kulttuurisesti rakentuva sukupuoli-identiteetti voi näyttäytyä anatomiaa josta-

mattomampana sukupuolen määrittelykategoriana (Kessler & McKenna 1978, 120–121).

Sukupuolen tekemisen lisäksi Garfinkelin erittelemä Agnesin tapaus kertoo myös siitä, kuinka sukupuolen lisäksi heteroseksuaalisuutta työstetään luonnolliseksi (Garfinkel 1967/1984, 181; vrt. Butler 1993a). Agnes ei nimeä itseään heteroseksuaaliseksi, vaan kyseessä on ennemminkin sellainen kulttuurinen itsestäänselvyys, jota ei tarvitse nimetä: normaali nainen on heteroseksuaalinen nainen (vrt. Heikkinen 1994, 88).

Seksuaalisuus ja sukupuoli ovat ajateltavissa saman asian kahdeksi eri puoleksi (Lehtonen 2003, 26). Ne limittyvät toisiinsa ja tulevat olemassa oleviksi niistä tehtyjen erontekojen lävitse. Heteroseksuaalisessa parissa sekä mies että nainen tuotetaan sukupuoleltaan normaaleiksi. Kun Agnesin poikaystävä Bill määritellään normaaliksi, luonnolliseksi mieheksi, vahvistetaan samalla se, että Agneskin on luonnollinen ja normaali heteroseksuaalinen nainen (Garfinkel 1967/1984, 156–162). Sukupuolten jatkuvuus vaatii pysyvää ja vastakkaisuudelle perustuvaa heteroseksuaalisuutta (Butler 1990, 22). Epäily Agnesin seksuaalisesta poikkeavuudesta poistuu esimerkiksi silloin, kun normaaliksi heteroseksuaaliksi ajateltu mies vahvistaa Agnesin normaaliuden antamalla tämän biologisille ristiriitaisuuksille jonkin yleisesti hyväksyttävän selityksen (Garfinkel 1967/1984, 157). Heteroseksuaalisuuden esitys kertoo kahdesta ihmisestä, joiden suhde toisiinsa luonnollistaa suhteen osapuolten sukupuolten vastakkaisuuden (vrt. Butler 1990 22–23).

Heteroseksuaalisuutta luonnolliseksi tuotettaessa tehdään erontekoa torjumalla muihin mahdollisiin seksuaali-identiteetteihin vihjaavat epäilyt (Butler 1990, 70). Tässä mielessä Agnes tuottaa heteroseksuaalisen miehen ja naisen ulkopuolelle rajautuvista seksuaalisuuksista luonnonvastaisia ja moraalisesti vääriä (Garfinkel 1967, 122). Normaalin ja epänormaalin toisistaan erottelemiseksi Agnes hyödyntää sellaisia ilmaisuja ja eronteko-

ja, joita hänen yhteiskunnassaan ja kulttuurissaan käytetään seksuaalisuuden kuvaamiseen. Agnes toistaa ja toistoillaan vahvistaa mielikuvaa sukupuolen ja heteroseksuaalisuuden ideaalista. Toisin kertominen tai tulkitseminen saattaisi hänen tilanteesaan vaarantaa leikkausoperaation toteutumisen.

Heteroseksuaalisuus tehdään luonnolliseksi sukupuolten toiminta-alueeksi vahvistamalla seksuaalisuuden ja sukupuolen välinen yhteys (vrt. Butler 1990, 22). Sekä seksuaalisuuden että sukupuolen tekemisen tavat yhdistyvät, kun ihmisestä tehdään moraalisesti ja luonnollisesti seksuaalinen ja sukupuolitettu olento. Garfinkelin esittämä käsitys luonnollis-moraalisesta sukupuoli-instituutiosta onkin ajateltavissa kuvaukseksi heteroseksuaalisesta hegemoniasta, jossa sukupuolia järjestetään toisilleen vastakkaisiksi (Butler 1990, 22–23). Agnesin sukupuolen tuottamisessa heteroseksuaalisuuden olettaminen seksuaalikäyttäytymisen normiksi on tärkeää. Heteronormia ylläpidettäessä vuorostaan sukupuoli-tuotteesta syntyy vastakkainasettelu mieheen ja naiseen samalla, kun siitä rakentuu luonteeltaan pysyvä. Vaikka sukupuoli määrittääkin heteroseksuaalisuutta (Kessler & McKenna 1978, 15), voidaan sukupuolen kaksijakoinen rakentuminen käsittää siis myös heteroseksuaalisuuden normaaliksi tekemisen seuraukseksi. Heteroseksuaalisuuden ja sukupuolen vastavuoroisen erottamaton ja monisyinen toisiinsa kytkeminen tukeekin lopulta niiden molempien luonnolliseksi tekeytymistä.

## Normaaliuden määreet

Heteroseksuaalisuus voi vaikuttaa itsensä selittävältä seksuaalisen normaaliuden kuvaukselta. Kyseenalaistan tätä heteroseksuaalisuuden käsitteellistä itsestäänselvyyttä ja tarkastelen, miten heteroseksuaalisuus ja se, mitä pidetään normaalina, on muu-



toksessa. Kohdennan keskustelun ei-heteroseksuaalisuuksien ja heteroseksuaalisuuden toisiinsa vertautumiseen ja pohdin, miten heteroseksuaalisuuden normaaliutta käsitteellisesti tuotetaan.

Jonathan Katzin (1996) mukaan heteroseksuaalisuuden käsite keksittiin lääketieteellisissä teksteissä 1860-luvulla<sup>8</sup>. Tällöin se merkitsi perversion muotoa, jossa yhtä sukupuolta oleva halusi seksuaalisesti toista sukupuolta olevaa. Heteroseksuaalisuus oli perversiota, koska kyseisenä ajankohtana sukupuolten välisen seksuaalisen kanssakäymisen normaaliuden takeena oli lisääntyminen – ei esimerkiksi halu tai nautinto. Katzin mukaan nykyisen tapainen sukupuolisen nautinnon normalisointi tapahtui vasta Freudin seksuaalisuutta käsitelleissä teksteissä 1900-luvun alkupuolella. Tuolloin heteroseksuaalinen halu/nautinto normalisoitiin ja käännettiin perversiosta luonnolliseksi. Samalla samaan sukupuoleen kohdistuvasta halusta tehtiin epänormaalia. Lisääntymiseen tähtäävä seksuaalikäyttäytyminen ei ollut enää normaaliuden mitta, vaan normaaliutta määriteltiin seksuaalisen halun kohteen mukaisesti.

Katz (1996) väittää, että Alfred Kinseyn (1948) kuuluisa seksuaalisuutta koskeva tutkimus tuotti ensimmäisenä heteroseksuaalisuuden määrittelyn laadullisten perusteiden sijaan määrällisenä. Normaalialue heteroseksuaalisuutta oli se, mitä ihmisten toiminnassa esiintyi eniten. Homoseksuaalisuus tuli näin ollen sen esiintymistiheyden vähäisyyden takia ”julistetuksi” epänormaalksi. Kun heteroseksuaalisuuden määrittelyt muuttuvat, ne

---

<sup>8</sup> Carol Smart (1996a, 172–173) on kritisoinut Katzin käsitteellistä tarkastelua sillä perusteella, että Katz ei tarkastele heteroseksuaalisuuden suhdetta esimerkiksi normaaliuteen eikä huomioi heteroseksuaalisuutta edeltäneitä käsityksiä suvunjakamisena käsitetyistä seksuaalisuudesta. Tässä yhteydessä en ole kiinnostunut siitä, mistä heteroseksuaalisuuden käsite historiallisesti syntyy, vaan siitä, että heteroseksuaalisuus yleensäkin on määritelty eri tavoin ja että nämä määrittelyt ovat juuri Smartinkin huomioimalla tavalla yhteydessä normaalin ideaan.

kytkeytyvät laajemmin itse normaaliutta koskeviin määrittelyihin. Seksuaalisen normaaliuden määrittelyllä onkin yhtenevyyttä esimerkiksi siihen, miten laadullisen ja tilastollisen normaaliuden käsitteitä on muokattu ja muutettu (Juvonen 2002b; normaaliuden normin kehittymisestä Jauho 2003).

Heteroseksuaalisuuden määrittely ja määrittelytavat ovat muuttuneet suuresti heteroseksuaalisuus-käsitteen syntyajoista. Monesti heteroseksuaalisuus on määritelty suhteessa siihen, mitä se ei ole (Sedgwick 1991, 9–11). Kun seksuaalisten identiteettien tutkimuksessa esimerkiksi lesbojen, homojen ja transseksuaalien identiteetit on esitetty kulttuurisesti, historiallisesti, sosiaalisesti sekä yhteiskunnallisesti rakentuneiksi identiteeteiksi (ks. D’Emilio 1993; Kitzinger 1987; Kaskisaari 1995; Huuska 1998), on heteroseksuaalisuus samanaikaisesti saatettu olettaa normiksi, yhteiskunnalliseksi pakkopaidaksi, jota vastaan tai jonka puitteissa heteroseksuaalisesta identiteetistä eriauvia identiteettejä muokataan.

Kun heteroseksuaalisuutta on harvoin tutkittu yhdessä muiden seksuaalisuuksien kanssa, on osa heteroseksuaalisuutta koskevaa teoretisointia tehty siten, että normaalin luonnetta on päätelty epänormaaliksi määrittelystä. Kyseinen määrittelyn ja todentamisen tapa muistuttaa psykologiassa ja lääketieteessä käytettyä tutkimusmallia, jossa poikkeustapauksia tutkimalla pyritään kertomaan jotain oleellista normaalista (vrt. myös Garfinkelin Agnes-tutkimus). Päätelyketju on hankala siksi, että tutkimuksessa samoin kuin julkisessakin keskustelussa sen avulla on monesti käännetty heteroseksuaalisuudesta puhuminen esimerkiksi homoseksuaalisuuteen. Näin ei-heteroseksuaalisuuksien marginalisoiminen on voinut lisääntyä. Päätelymallin onkin väitetty tuottaneen heteroseksuaalisuutta ajattomaksi, tilallisissa yhteyksissä paikattomaksi ja tietyissä konteksteissa universaaliksi. (Katz 1996, 178–182.)

Homoseksuaalisuuden jäsentäminen rikokseksi, sairaudeksi ja synniksi on ollut eräs tapa jäsentää normaalista poikkeamista (Conrad & Schneider 1985, 172–214; Stålström 1997). Poikkeavuuden nimeämisen tavat ovat muuttuneet ja osin poistuneet. Yhteistä tälle nimeämisen ”politiikalle” on kuitenkin ollut se, että kyseisen määrittelyviidakon laitamilla on tuotettu myös käsitystä normaalista. Jonathan Katzin mukaan heteroseksuaalisuuden normaaliutta tuotetaan jättämällä heteroseksuaalisuus diskurssin ulkopuoliseksi (Katz 1996, 182; vrt. Butler 1993a, 187–188)<sup>9</sup>. Kun esimerkiksi koulujen oppikirjoissa pohditaan väliin laajastikin homoseksuaalisuuden syitä, näyttäytyy heteroseksuaalisuus samanaikaisesti itsestään selvänä, sillä sen syitä ei pohdita (Lehtonen 1998).

Siinä missä heteroseksuaalisuuden voidaan väittää rakentuvan normaaliudeksi juuri vaikenemalla siitä, voidaan hiljaisuudella tehdä myös esimerkiksi homoseksuaalisuutta näkymättömäksi (Juvonen 2002a). Sanotun ja sanomatta jätetyn välille ei tarvitsekaan ajatella strategista eroa, vaan ne molemmat voivat merkityksellistää seksuaalisuutta tehden siitä vuoroin oikeutettua, vuoroin oikeuttamatonta (Foucault 1998, 26; vrt. Billig 1999, Hänninen 1997, 159). Vaikuttaakin siltä, että kun heteroseksuaalisuudesta vaietaan, tekee se heteroseksuaalisuutta itsestäänselvyydeksi. Kun taas homoseksuaalisuudesta vaietaan,

<sup>9</sup> Heteroseksuaalisuuden tuottamisessa diskurssin ulkopuolisena on kuitenkin särkeä. Heteroseksuaalisuus on esimerkiksi koettu niin vahvasti uhatuksi, että sitä on eksplisiittisesti puolusteltu jo pari vuosikymmentä sitten (Keleman 1982). Säreytymistä osoittaa myös se, että esimerkiksi homomiehille on kirjoitettu eksplisiittisiä oppaita heteroseksuaalisuudesta, jossa ironian keinoin on analysoitu heteroseksuaalisuuden yleisiä esitysmalleja (ks. esim. Crimmins & O’Leary 1998). Vaikka diskursiivisia murtumia onkin löydettävissä, niin silloin kun joidenkin ihmisten ajatellaan haluvan muuttua homoseksuaalisuudesta ”normaaliksi”, ei tätä normaaliutta edelleenkaan välttämättä nimetä heteroseksuaalisuudeksi (ks. Van den Aardweg 1997).

kätkee se homoseksuaalisuutta. Diskurssin kääriytyminen hiljaisuuteen ei siis merkitse seksuaalisuuksien merkityksettömyyttä, vaan hiljaisuuksien tulkitseminen äänettömyytenä ja sen kysyminen, mistä ja miten ollaan vai, tekee seksuaalisuuksien diskursiivisen tutkimisen kiintoisaksi (Lützen 1995, 23)

Hetero- ja homoseksuaalisuuden asettaminen vastakkain sekä näitä koskevien äänettömyyksien osoittaminen voi tuoda näkyviin myös niiden välisiä funktionaalisia suhteita. Sosiologian klassikon Emilé Durkheimin mukaan normista poikkeamisen funktiona on moraalisesti oikean esittäminen sekä yhteiskunnan koossa pysymisen varmistaminen (Durkheim 1895/1982). Vastaavan tyyppisesti argumentoinut Tuula Juvonen esittää homoseksuaalisuutta koskevan vaikenemisen ja julkisten salaisuuksien ensisijaistaneen ja tukeneen heteroseksuaalisuuden rakentumista (Juvonen 2002a, 290; vrt. Katz 1996, 182). Funktionaalisesti tulkitsee myös Sari Charpentier (2001), kun hän esittää suomalaisessa homoseksuaalisten suhteiden virallistamiskeskustelussa tapahtuvan heterojärjestyksen ”pyhittämistä”. Funktionaalinen ajattelumalli olettaa heteroseksuaalisuuden rakentamisen tapahtuvan sen vastakohtana pidetyn homoseksuaalisuuden kautta. Normaaliuden ajatellaan tulevan normiksi suhteessa normaalista poikkeamiseen ja tätä erontekoa näkyväksi tehden mahdollistetaan normaaliuden rajojen liikkumista.

Normaaliuden tuotantoa jäsenettäessä tehdään monesti jyrkkiä erontekoja eri seksuaalisuuskategorioiden välille ja samalla pyritään osoittamaan näihin kategorioihin sijoitettujen käyttäytymismallien välisiä suhteita. Silti esimerkiksi heteroseksuaalisuus- ja homoseksuaalisuuskategorioiden rakentuminen toisilleen vastakkaisiksi, ja niiden osoittaminen hierarkkiseksi tai funktionaaliseksi suhteessa toisiinsa, on mahdollista myös kiertää. Jukka Lehtonen (2003, 33–36) käyttää nimenomaan tätä strategiaa, kun hän puhuu ei-heteroseksuaalisuudesta ja hete-

roseksuaalisuudesta. Hän esittää nämä kategoriat päällekkäisiksi siten, että heteroseksuaaliseksi itsensä määrittelevä voi samanlaisesti esimerkiksi muiden määritelmässä olla ei-heteroseksuaalinen. Ideana on seksuaalisuusmäärittelyjen ristiriitaisuuksien poistaminen ylittämällä kategorisia rajoja. Kun kokemuksiin, havaintoihin, tuntemuksiin ja ajattelumalleihin liitetyt identifioitumispisteet lisääntyvät, on seksuaalisuuksien rakentumista mahdollista tarkastella aiempaa monipuolisemmin.

Mary Adamsin (1997, 169) mukaan seksuaalisen normaaliuden tuottamisprosessi yhdenmukaistaa seksuaalikäyttäytymistä mitätöimällä yksilöllisiä käyttäytymiseroja samalla, kun se kannustaa ja tukee samanlaisena toistuvaa toimintaa. Heteroseksuaalisen normaaliuden rakentaminen onkin monessa suhteessa normatiivista. Siksi sen tutkiminen tarkoittaa tässä tutkimuksessa seksuaalikäyttäytymisen rajojen ja normien ylläpidon ja muutoksien jäljittämistä. Raja-aitojen tuolle puolen kurottaen on silti edelleen mahdollista ja tarpeellista myös huomioida ei-heteroseksuaalisuuksien ja heteroseksuaalisuuden välisen hierarkkisen suhteen rakentumista.

## (Hetero)seksuaalisuuden rakentamisprosessi

Heteroseksuaalisuus-käsitteeseen liittyen tietyt mieheyden ja naiseuden samoin kuin seksuaalisuudenkin esitykset mielletään usein oikeutetummiksi ja hyväksytyimmiksi kuin muut mahdolliset sukupuolen ja seksuaalisuuden mallit. Kutsun tällaista seksuaalikäyttäytymistä normittavaa jäsennysprosessia normatiivisuudeksi. Tarkastelen seuraavaksi, miten heteroseksuaalisuutta on pidetty normatiivisena ja kysyn, millaisia eroja heteroseksuaalisuutta koskevissa normeissa on.

Nuorten heteroseksuaalisuutta tutkineet Janet Holland, Caroline Ramazanoglu, Sue Sharpe ja Rachel Thompson (1998)

esittävät heteroseksuaalisuuden jäsentyvän maskuliinisuudeksi. Heidän mukaansa heteroseksuaalisuudesta kertovat nuoret hahmottavat omaa seksuaalisuuttaan heteroseksuaalisen miehen näkökulmasta riippumatta siitä, ovatko he itse heteroseksuaalisia miehiä vai eivät. Heteroseksuaalisuudeksi kuvatun järjestyksen sisällä on heteroseksuaalisuutta ylläpitävien jäsenysten lisäksi myös sitä kyseenalaistavia jäsennostapoja. Maskuliinisuuden lävitse merkityksellistettyä heteroseksuaalisuuttakin saatetaan kritisoida ja ironisoida. Tätä järjestystä itsessään ei silti kumota. Femininiinen näkökulma ei esimerkiksi ohjaa heteroseksuaalisesta käyttäytymisestä kertomista. (Holland et al. 1998.)

Judith Butler taas käsitteellistää heteroseksuaalisuuden rakentumista heteroseksuaalisen matriisin käsitteellä (Butler 1990, 151). Heteroseksuaalisen matriisin avulla Butler analysoi sellaista diskursiivisen järjestyksen hegemonisuutta, jossa ruumiit, sukupuoli ja halut tehdään heteroseksuaalisiksi. Heteroseksuaalinen matriisi jäsentää prosessia, jossa sukupuoli tuotetaan yhtenäisiksi kokonaisuuksiksi, toisilleen vastakkaisiksi ja hierarkkiseksi suhteessa toisiinsa. Garfinkelin tapaustutkimus Agnesissa heteroseksuaalisen sukupuolen tekeminen on eräs esimerkki tällaisesta diskursiivisuudesta. Sukupuoli tehdään luonnolliseksi ja heteroseksuaalisuus tuotetaan luonnolliseksi sukupuolten seksuaalisuudeksi samalla, kun yhdenmukaisen sukupuolen ja seksuaalisuuden tuottaminen ovat täysiaikaista työntekoa. Kun sukupuolen hierarkiat ja seksuaalisuus yhdistetään yhteen ja samaan kehikkoon, muodostuu Butlerin heteroseksuaalisesta matriisista sukupuolen ja seksuaalisuuden sidosta kattavammin kuvaava käsite kuin mitä esimerkiksi Goffmanin käyttämä sukupuolen esittämisen kuvasto on.

Butler työsti heteroseksuaalisen matriisin käsitteen Monique Wittigin (1992) heteroseksuaalisen sopimuksen sekä Adrienne Richin (1980) pakkoheteroseksuaalisuuden käsitteiden perustalta (Butler 1990, 151). Heteroseksuaalisen matriisin kä-

sitteen voi siis katsoa kuuluvan 1970-luvulta alkaneeseen heteroseksuaalisuuden itsestäänselvyyttä analysoineiden ja kyseenalaistaneiden tekstien sarjaan (ks. esim. Millett 1970; Rubin 1975). Ideana näissä teksteissä oli heteroseksuaalisuuden näkyväksi tekeminen ja heteroseksuaalisen vallan patriarkaalisuuden ilmentäminen. Tämä näkökulma oli osin lesbofeminismin aikaansaama. Se oli radikaali siten, että ratkaisuksi heteroseksuaalisuuden ”pulmaan” ehdotettiin esimerkiksi lesboksi julistautumista. Ääri-ilmauksista huolimatta heteroseksuaalisen normaaliuden purku oli myös osa feminismin sisäistä sukupuolen ja seksuaalisuuden merkityksiä laajemmin käsitteellistänyttä keskustelua (Jackson 1996; Jackson 1999, 10–19).

Heteroseksuaalisuuden kriittinen tarkastelu on jatkunut uudella innolla 1990-luvulla. Pääasiallisina katsantokantoina ovat edelleen olleet feminismi ja lesbofeminismi (Maynard & Purvis 1995; Richardson 1996a; Wilkinson & Kitzinger 1993). Lesbofeminismin näkökulmasta heteroseksuaalisuutta tarkastellaan kriittisesti, koska siihen liitetään muun muassa raiskaukset, prostituutio ja perheväkivalta (Wilkinson & Kitzinger 1993, 13-14; heteroseksuaalisesta väkivallasta esim. Hearn 1998). Tästä perspektiivistä heteroseksuaalisuus näyttäytyy karteltavana ja heterofeministien ainoiksi oikeutetuiksi puheenvuoroiksi jäävät kärsimyksen äänet (Smart 1996a; Smart 1996b, 232). Kun tarkastelunäkökulmaa tällä tapaa rajataan, voi moninaisesti erilaisten ja myönteisiksi tulkittujen heteroseksuaalisten kokemusten esiintuonti osoittautua hankalaksi (Hollway 1993; Segal 1994; vrt. *Feminism & Psychology* 1993–1994).

Heteroseksuaalisuuden jäsentäminen sekä yhteiskunnalliseksi instituutioksi että omien kokemusten tasolla ilmeneväksi tekemisen tavaksi on eräs feministisen heteroseksuaalisuuskeskustelun keskeisimpiä jännitteitä. Valaiseva esimerkki tämän jännitteen ristiriitaisuudesta käy ilmi Sue Wilkinsonin ja Celia Kitzingerin (1993) toimittamasta heteroseksuaalisuutta käsitel-

leestä antologiasta ja sitä seuranneesta keskustelusta. Kyseistä kirjaa varten Wilkinson ja Kitzinger pyysivät kymmeniä heteroseksuaalisesti suuntautuneita feministejä kirjoittamaan omasta identiteetistään. Monimuotoisen antologian johdannossa Wilkinson ja Kitzinger sitten tulkitsivat kaikkien positiivisista tai ambivalenteista heteroseksuaalisista kokemuksista kertovat kirjoitukset heteroseksuaalisen vallankäytön kieltämiseksi. Heteroseksuaalisuutta koskeva yhteiskuntakriittinen näkökulma jyräsi kokemuksellisuuden ja yksityisyyden moninaisuuden.

Ilmeistä on, että antologian toimittajien ja kirjoittajien käsitykset heteroseksuaalisuuden luonteesta eivät kohdanneet toisiaan. Carol Smart (1996a, 175–176) jatkaa ja väittää, että Wilkinsonin ja Kitzingerin kirjoituskutsua seuranneissa kirjoituksissa saattoi olla kyse perusteellisesti erilaisen heteroseksuaalisuuden käsitteellistämistä. Yhden ja ainoan heteroseksuaalisuustulkinnan sijaan kirjoitukset työstivät heteroseksuaalisuutta moniin eri suuntiin. Yksiköllisen ja yhtenäisen sijaan kyseessä oli monikollisesti erilaisten heteroseksuaalisuuksien hahmottelu.

Jäsennystavan muuttaminen yksiköstä monikkoon puhuttaessa heteroseksuaalisuudesta on vastaava kuin esimerkiksi homoseksuaalisuustutkimuksessa otettu käsitteellinen askel homoseksuaalisuudesta homoseksuaalisuuksiin. Kun havaitaan, että yhden ihmisryhmän käyttäytymis- ja elintavat eivät ole kovin samankaltaisia suhteessa kyseisen ryhmän seksuaalisuuteen, aletaan puhua ykseyden sijaan moneudesta (Weeks 1985, 196–197). Vastaavanlainen näkökulman siirto on tehty myös naisyksiköllisessä tutkimuksessa, jossa miesten ja naisten välisten erojen sijaan on alettu pohtia naisten (miesten) keskinäisiä eroja. Erontekojen avulla muodostettujen sukupuolikategorioiden sisällä on siis myös eroja. Kategorioiden sisäisten erontekojen seurauksena naisten (miesten) keskinäiset erot onkin havaittu vähintään yhtä suuriksi kuin mitä miesten ja naisten väliset erot ovat. (Rojola 1996.)



Lynne Segal (1994, 261) on edelleen argumentoinut heteroseksuaalisuuden olevan yhdenmukaisuuden sijaan olemukseltaan moninaista ja ihmeteltyt, miten heteroseksuaalisuudesta monesti tehdään yksinkertaistavia oletuksia. Wilkinsonin ja Kitzingerin (1993, 1) tulkinnallista olettamusta yhtenäisestä heteroseksuaalisuudesta – olettamusta, jonka varassa he niputtivat toimittamansa antologian tekstit toisiinsa, voikin Butlerin ajatuskulkua seuraten pitää sellaisen perinteisen heteronormin tekemisenä, jossa seksuaalisuus nähdään yhden ja saman ideaalin toistona tai sen rikkomisena. Mahdollisesti tuo ideaali sijoittuu yhteiskunnallisen instituution tasolle, mutta se sekoittuu myös siihen keskusteluun, jossa puhutaan ja jäsennetään ideaalista eroavia omakohtaisia kokemuksia.

Vastaavaa heteroseksuaalisuutta yhdentävää ja yksinkertaistavaa esioletusta on käytetty myös silloin, kun on tarkasteltu hetero-olettamuksen sisältöä. Hetero-oletuksen käsitteellä on Suomessa ilmeikkäästi kuvattu esimerkiksi sitä, kuinka sosiaalipalvelun asiakkaita oletetaan ja kohdellaan heteroina. Tässä yhteydessä hetero-oletamus nähdään kyseenalaisena, koska oletettaessa jokainen asiakas heteroseksuaaliseksi kielletään se, että asiakkaat ovat seksuaalisesti monin eri tavoin suuntautuneita. (Lehtonen et al. 1997.) Kun olettamusta heteroseksuaalisuuden yhtenäisyydestä ei kuitenkaan pureta, tuottaa se heteroseksuaalisuuden yhdeksi. Jos taas heteroseksuaalisuus ei ole yksi, vaan monta, niin hetero-oletamus kieltää heteroseksuaalisuuden moninaisuuden.

Sukupuolen ja seksuaalisuuden toisin tekemisen ei ole välttämätöntä rajautua heteroseksuaalisuuden ulkopuolelle – myös heteroseksuaalisuutta voidaan sen ideaalien sijaan tehdä toisin. Tässä onkin eräs hedelmällinen ratkaisu heteroseksuaalisuuden ykseyttä ja moneutta koskevan erimielisyyden aukkaisemiseksi. Jos heteroseksuaalisuuden ideaali, sen normi, tavallisesti esitetään yhdeksi ja ainoaksi, niin tätä ykseyttä ylläpitävät moni-

naiset viittaukset normin sisäpuolisiin ideaaleihin voidaan ykseyden sijaan ymmärtää myös moneuden tekemiseksi.

Jotta samanaikaisesti voitaisiin huomioida sekä heteroseksuaalisuuden ykseys että sen moneus, ehdotan, että heteronormin rakentumisen lisäksi on yhtäaikaisesti tarkasteltava myös heteroseksuaalisuuden sisäisten normien muodostumista. Tällä tapaa seksuaalikäyttäytymistä normittavia jäsennessesjeja voidaan eritellä kahteen suuntaan. Leena-Maija Rossin (2003, 120) tapaan kutsun näitä prosesjeja niiden keskinäisen yhdenmukaisuuden perusteella heteronormatiivisuudeksi ja normatiiviseksi heteroseksuaalisuudeksi<sup>10</sup>.

*Heteronormatiivisuudella* tarkoitan heteronormin rakentamista – sitä, kuinka heteroseksuaalisuudesta tehdään kaikkein normaaleinta seksuaalisuuden muotoa. Tällöin normatiivisuus viittaa niihin yhdenmukaistamisen tapoihin, jotka ohjaavat heteroseksuaalisuuteen tehden siitä luonnollisinta, toivotuinta ja halutuinta seksuaalisuuden muotoa. (Richardson 1996b, 2–9.) Heteronormatiivisuuden käsite on vastaava kuin heteroseksuaa-

---

<sup>10</sup> Aiemmin seksuaalisuutta jäsentävistä yhdenmukaistavista ”odotuksista” ja normeista on kirjoitettu esimerkiksi homofobiana ja heteroseksisminä (ks. Heikkinen 1994). Homofobia psykologisoii ja yksilöllistää yhteiskunnallista syrjintää. Heteroseksismi taas käsitteellisesti laajentaa syrjinnän vastaisen argumentoinnin rasismien tavoin yhteiskuntaan. Kummatkin näistä käsitteistä jäsentävät syrjintää, jota en tässä työssä käsittele. Heterojärjestyksen ja heteroseksuaalisen sopimuksen käsitteet voisivat tässä yhteydessä olla toimivia. Ne eivät kuitenkaan nähdäkseni taivu kovinkaan hyvin tämän tutkimuksen teemaan, jossa normaaliuden tekeminen on keskiössä (vrt. Lehtonen 2003, 30–31). Heterofobian (Patai 1998) käsitteellä taas on kuvattu lainsäädännöllisissä ja institutionaalisissa käytännöissä rakentuneen seksuaalisen häirinnän yletöntä heteroseksualisoitumista. Vaikka kyseinen käsite ei käytännössä ole ollut niin psykologisoiva kuin homofobian käsite, liittyy se mielikuvissa usein psykologisoivaan perinteeseen. Tästä syystä en käytä sitäkään.

lisen matriisinkin käsite<sup>11</sup> – siinä yhdistyvät sekä sukupuoli että seksuaalisuus. Heteronormatiivisuutta on esimerkiksi se, että vanhemmat odottavat tietynikäisten lasten löytävän vastakkaista sukupuolta olevan tyttö- tai poikakaverin.

*Normatiivisella heteroseksuaalisuudella* kuvaan sitä yhdenmukaistavaa prosessia, jossa heteroseksuaalisille käytännöille luodaan normeja. Heteroseksuaaliset käytännöt vaihtelevat, mutta joitain heteroseksuaalisuuden esityksiä tehdään silti halluttavammiksi ja normaalimmiksi kuin toisia. Iäkkään naisen ja nuoren miehen välinen seksi, kaupallinen seksi, suuseksi, sadomasokismi tai lisääntymisestä kieltäytyminen ovat karrikoituja esimerkkejä sellaisesta heteroseksuaalisuudesta, jota saatetaan pitää ei-haluttavana, heteroseksuaalisuuden sisäisten normien vastaisena. (vrt. Rossi 2003, 120.) Samoin kuin heteronormin rakentaminen, on myös heteroseksuaalisuuden normittaminen yhteydessä sukupuolen säätelyyn. Sukupuolen rakentumista säätelevät normit voivat esimerkiksi tukea ja vahvistaa heteroseksuaalisuuden normeja.

Lesbofeminismistä käsin kritisoidut heteroseksuaalisuuden negatiiviset piirteet lomittuvat monelta osin heteroseksuaalisuuden sisäisiin normeihin. Sekä heteroseksuaalisuuden luonnetta kritisoineet että heteroseksuaalisuuden käsitteellistämislle vaihtoehtoisia kieltä etsivät voivat olla samaa mieltä esimerkiksi siitä, että normaalista poikkeavaa, ei-haluttavaa seksuaalista toimintaa, on väkivaltainen seksuaalisuhte, raiskaaminen ja kaupallinen seksuaalisuus. Vaikuttaakin siltä, että joitain seksuaalikäyttäytymisen normeja valvotaan ja tarkkaillaan tarkemmin kuin toisia. Normeissa ja normatiivisuuksissa on siis aste-eroja. Aste-erot myös kasvavat, kun normatiivisuuden muodot asettu-

---

<sup>11</sup> Vastaavasti Judith Butler siirtyi *Bodies that Matter* -teoksessaan käyttämään heteroseksuaalisen matriisin sijaan heteroseksuaalisen hegemonian käsitettä, koska ajatteli tämän käsitteen tuovan matriisiin assosioituvan jäykkyyden tilalle lisää joustavuutta (Butler 1994, 36 ref. Pulkkinen 1998, 177).

vat rinnakkain, limittäin ja päällekkäin. Yksiulotteisuuden sijaan seksuaalisuutta jäsennetään ja normitetaan monitasoisesti. Tätä normatiivisuuksien sisäistä toisiinsa kytkeytymistä ja leikkaavuutta kutsun kokoavasti *(hetero)seksuaalisuuden rakentamisprosessiksi*. Sulkeistan hetero-etuliitteen painottaakseni sitä, että heteroseksuaalisuuksien lisäksi samat normien ja normatiivisuuksien kentät koskettavat myös ei-heteroseksuaalisuuksia<sup>12</sup>.

## Normit, tulkitseminen ja oikeuttaminen

Yhdenmukaisuuden vaateita voidaan tarkastella yhteiskunnallisina rakenteina ja niiden voidaan ajatella materialisoituvan esimerkiksi ruumiisiin ja elinolosuhteisiin. Aiemmin juuri heteronormatiivisuuden käsitettä onkin sidottu valtaan ja erilaisiin kurinpidon muotoihin (Lehtonen 2003, 32). Tämän tutkimuksen näkökulma pyrkii yhteiskunnallisten ja institutionaalisten rakenteiden sijaan purkamaan tiettyyn aikaan, paikkaan ja sosiaaliseen kontekstiin kytkeytyvän tilanteisen merkityksenannon normatiivista luonnetta. Keskityn (hetero)seksuaalisuuden rakentamisprosessin kielelliseen tarkasteluun ja kiinnitän huomioni siihen, miten seksuaalisia tekoja koskevat keskustelut tuottavat, uusintavat tai muuntavat seksuaalikäyttäytymisen normeja. Käsittelen nyt tarkemmin, miten edellisen jakson keskustelu normeista ja normatiivisuuksista suhteutuu diskursiivisuuteen. Pohdin normien merkitystä seksuaalikäyttäytymisestä tehtäville tulkinnoille sekä sitä, miten nämä tulkinnot liittyvät seksuaalikäyttäytymisen oikeuttamiseen.

<sup>12</sup> Hetero-sulkeistuksen olen lainannut Mary Maynardin ja June Purvisin toimittamasta kirjasta (Hetero)sexual Politics (1995). He käyttävät termiä Kate Milletin (1972) tapaan osoittaakseen seksuaalisuuden yhteyttä politiikkaan. Sulkeistuksella he tarkentavat politiikan yhteyttä eksplisiittisesti heteroseksuaalisuuteen. Tässä työssä sulkeistuksen tarkoitus on siis toinen.

Sosiaalisten tilanteiden normatiivisuus tulee usein näkyväksi vasta silloin, kun jotain sosiaalista normia rikotaan tai suunnitellaan rikottavan. Harold Garfinkel (1967/1984) tutki 1960-luvulla niin sanotuilla sääntörikkomiskokeilla normien luonnetta. Kokeiden ideana oli katkoa tavallisten vuorovaikutustilanteiden sisäistä logiikkaa. Tällaisissa tilanteissa odotusten vastaisesti toimiminen teki arjen normatiivista luonnetta näkyväksi. Yhtäältä normeja rikottaessa tuli näkyväksi se, miten arkitilanteiden oletettiin etenevän. Toisaalta kummallisiltakin vaikuttaneisiin tilanteisiin keksittiin mielekkäitä selityksiä ja tulkintoja. Tästä Garfinkel päätelee, että tilanteisessa tulkinnassa hyödynnetään yhteisesti jaettu ja yhdenmukaisia käsityksiä sosiaalisuuden luonteesta. Niihin turvautuen tilanteet tulevat kulttuurisesti ymmärrettäväksi (vrt. Butler 1990, 148; Alasuutari 1994, 45)<sup>13</sup>.

Garfinkel jatkaa normatiivisuuden purkamista esittäen, että normit eivät kausaalisesti määrää käyttäytymistä<sup>14</sup>, vaan normit pikemminkin tarjoavat tulkintamalleja sille, mitä käyttäytymisestä tai toiminnasta päätellään (Heritage 1984, 98; Mäkelä 1991, 6). Kun sukupuolen esittämisen kuvastoa sekoittaen esi-

---

<sup>13</sup> Garfinkelin normatiivisuus yhteisenä ymmärryskehikkona on hyvin vastava kuin uudessa retoriikassa esitetty käsitys argumentaation esisopimuksista, siitä mitä pidetään aina totena ja normaalina (Perelman 1982, 21–32). Samoin retorista sosiaalipsykologiaa rakentava Michael Billig (1987/1996) olettaa ihmisten ajattelun ja argumentoinnin perustuvan kulttuurisesti ja etulle selitysvaramonle.

<sup>14</sup> Talcott Parsons (1949) ajatteli systeemiteoriassaan juuri normien määräävän sisäistettyinä käyttäytymisvalmiuksina sen, miten ihmiset toimivat. Asetun tässä yhteydessä ilman suurempia pohdintoja Parsonsin normiajattelua kritisoineiden joukkoon, sillä omassa työssäni en missään vaiheessa pohdi normien tai normatiivisuuden sisäistämistä ja sen merkitystä yhteiskunnan kasassa pysymiseen. Normien suhdetta toimintaan ja merkitysten rakentamiseen ovat laajemmin selvittelleet esimerkiksi Alasuutari (1994), Campbell (1998), Mäkelä (1991) ja Suoninen (1997).

merkiksi kaksi lesbonaista kävelee käsikkäin, on mahdollista, että tilanne havaitaan heteroseksuaalisen parin kävelyksi (Devor 1989, 136). Heteronormatiivinen tulkinta tehdään kulttuurisissa, jossa samaa sukupuolta olevat ihmiset eivät tavallisesti kävele käsikkäin. Tulkinta voi sivustatarkkailijan mielestä olla mielekäs, vaikka se ei sitä kyseisen lesboparin mielestä olisikaan<sup>15</sup>.

Normien tunnistaminen antaa aineksia tulkintojen tekoon. Tulkintojen teko on kuitenkin yhtä lailla normatiivista, sillä kaikkia mahdollisia tulkintoja ei aina hyödynnetä. (Mäkelä 1991, 6; Suoninen 1997, 27–28; vrt. Alasuutari 1994, 43.) Esimerkiksi perinteisen sadun kerronnan muuttaminen feministiseksi saduksi siten, että miessankarin sijaan sankarina on nainen, joka pelastaa miehen lohikäärmeen kidasta ja kävelee sadun loppuksi yksin kohti auringonlaskua, ei välttämättä tee oikeutta naisen sankariudelle. Lasten tekemät tulkinnat sadun merkityksestä voivat nimittäin rakentua siten, että mies edelleen selittää sadun sankariksi samalla, kun naisen toiminta näyttäytyy vain eriskummallisena. (Davies & Harré 1999, 50–52.) Sukupuolen toisin tekeminen ei ”katsojien” silmin välttämättä näyttyä toisin tekemisenä, vaan tarina voidaan edelleen kertoa, tulkita ja ymmärtää sukupuolinormatiivisesti.

Pidän (hetero)seksuaalisuuden normittamista ja normatiivisuutta kaksisuuntaisena prosessina. Normit mahdollistavat tulkintojen teon ja niistä neuvottelun – tulkintojen teko taas itsessään tapahtuu normatiivisesti. Toisin tulkitseminen ja esimerkiksi tilanteen ironisoiminen tai politikointi on mahdollista

---

<sup>15</sup> Ulkoapäin tehty tulkinta voi olla myös oleellisen ohittamaton esimerkiksi tarkasteltaessa homoseksuaalisuuden muotoutumista heteroseksuaalisessa ympäristössä (Juvonen 2002a, 25).

silloin, kun toisin tekemistä ei edes tapahdu<sup>16</sup> (vrt. Butler 1990, 144–149). Silti se, ettei toisin tekemisen tai tulkittamisen mahdollisuutta useinkaan hyödynnetä, tekee yhdenmukaisina toistuvien tulkintojen tarkastelun erityisen kiintoisaksi.

Garfinkelin sääntörikkomiskokeet sekä edellä esittelemäni esimerkit sukupuolisuuden toisin toistamisesta antavat syyn olettaa, että tavanomaisesti etenevät tilanteet eivät tarvitse ymmärrettäväksi tekoa ja normeista neuvottelua, vaan selittämistä vaativat lähinnä normeista poikkeamiset, tilanteiden tavanomaisuuden pirstaloituminen ja kyseenalaistuminen (vrt. Festinger 1957). Samalla tavalla keskenään ristiriitaiset normit sekä normien muuttaminen voivat edellyttää selittelyä (Salonen 1999, 220). Toisin tekeminen saattaa siis inspiroida tekojen selittämistä ja niiden oikeuttamista. Jos selittelyn ja oikeuttamisen halutaan silti kommunikoida ja tekevän käyttäytymistä ymmärrettäväksi, muokataan niiden avulla epätavallisetkin tilanteet tavalisiksi (vrt. Sacks 1984). Normit, niiden tulkittaminen ja käyttäytymisen oikeuttaminen ovat toisiinsa liimautuneita todellisuuden rakennusvälineitä.

Seksuaalikäyttäytymistä tehdään usein ymmärrettäväksi korostamalla ja painottamalla yhteisesti jaettuja tulkintanormeja. Rakkautteen vetoamalla voidaan oikeuttaa sekä homoseksuaalisia että heteroseksuaalisia suhteita. Vastaavasti ei-heteroseksuaalisia samoin kuin heteroseksuaalisiakin suhteita oikeutetaan samalla tapaa perheen perustamisella, yhteen kumppaniin sitoutumisen tärkeydellä ja vastuullisuudella (Weeks 2000, 229). Yhteisinä seksuaalikäyttäytymisen tulkintanormeina toimivat mo-

---

<sup>16</sup> Toisin tekemistä voinee tapahtua myös ”katsojasta” tai tulkitsijasta riippumattomasti. Tässä työssä en kuitenkaan käsittele tällaista ikään kuin sosiaalisten suhteiden ulkopuolelle jättyvää toisin tekemistä. Sen sijaan ajattelen, että toisin tulkittaminen ja sen mahdollisuus on erittäin merkityksellistä.

nosti myös esimerkiksi ulkoisen käyttäytymisen erottaminen todellisesta sisäisestä olemuksesta ja väliaikaisina pidettyjen seksuaalitekojen erottaminen ihmisen pysyvistä luonteesta (Salonen 1999, 227).

Useat seksuaalikäyttäytymisen oikeuttamisessa käytetyistä perusteista eivät liity yksinomaan seksuaalisuuteen. Kansallisuuden symboleilla ja niihin liitetyillä merkityksillä voidaan normittaa sukupuolta ja seksuaalisuutta (ks. esim. McClintock 1995; Mosse 1985). Sama ”kansallisuus” voi silti olla valttia esimerkiksi perusteltaessa koulutusmuutoksia, tuettaessa yrittäjyyttä ja selitettäessä, miksi Suomessa asuva henkilö on luonteeltaan peräänantamattoman sisukas. Vastaavalla tavalla tämän tutkimuksen keskiössä olevalla itsemääräämisellä luonnehditaan seksuaalikäyttäytymisen oikeutusta. Tästä huolimatta itsemäärääminen kytkeytyy myös eettisiin keskusteluihin eutanasiasta, kiistelyihin erilaisten elämäntapojen oikeutuksesta, lapsen ja aikuisen välisen eron määrittelyyn sekä vanhusten päätäntävaltaan suhteessa heidän omiin asuinolosuhteisiinsa (Pietarinen et al. 1994).

Kun seksuaalikäyttäytymisen oikeuttamisen tavat monesti liittyvät keskusteluihin ja neuvotteluihin, joissa määritellään lukemattomia ihmisenä olemisen oikeuksia ja velvollisuuksia suhteessa itseen ja toiseen, merkitsee se sitä, että oikeuttamisen tavat usein pohjustetaan seksuaalisuuskeskusteluista irrallaan. Onkin oletettavaa, että oikeuttamisen tavoilla on oma historiansa ja että ne kertovat moninaisissa konteksteissa muovautuneista yhteiskunnallisista sekä aatteellisista sidoksista. Vastavuoroisesti, kun nämä tulkinnat yhdistetään seksuaalikäyttäytymisen merkitysneuvotteluun, liitetään myös keskustelujen kohteet, seksuaaliset ihmiset, heitä ympäröivään yhteiskuntaan ja kulttuuriin. Michel Foucault’n (1998) sanoin seksuaalikäyttäytymisen normittamisessa on kyse ihmisen määrittämisestä suhteessa tietoon elämästä, sosiaalisista suhteista ja maailmasta.



Rasismia tutkineiden Margaret Wetherellin ja Jonathan Potterin mukaan mitään ilmauksia tai kuvauksia ihmisryhmistä ei voida yksiselitteisesti tunnistaa, nimetä ja leimata rasisisiksi. Yksiselitteisyyden sijaan he ehdottavat kielenkäyttöä tarkasteltavaksi ja arvioitavaksi sen seurauksien kautta. Näin kaikki sellaiset kielenkäyttötavat, jotka perustavat, ylläpitävät ja lujittavat ihmisryhmien välisiä alistussuhteita, ovat nimettävissä rasisisiksi. (Wetherell & Potter 1992, 70–71.) Vastaavalla tavalla oletan, että seksuaalikäyttäytymisen oikeuttamisen tavat voivat käyttökonteksteistaan irrotettuina olla “puhtaita”. Rakkauden käsite ei esimerkiksi itsessään hierarkisoi seksuaalisia tekoja, eikä sitä siksi voi leimata heteronormatiiviseksi taikka heteroseksuaalisuutta normittavaksi. Rakkauden suuruuteen ja kestävyYTEEN vetoamalla voidaan silti puolustaa, samoin kuin vastustaakin, monenlaisia seksuaalikäyttäytymistä (ks. Kaskisaari 1997; Charpentier 2001, 121–125; Virtanen 1999). Vastaavasti rakkaudella voidaan myös perustella kaikesta seksistä pidättäytymistä (Salomäki 2004). Koska kulttuurisesti jaettuja oikeuttamisen tapoja voidaan siis käyttää moneen suuntaan, on niiden liukenemista ja hajautumista heteronormatiivisiksi ja heteroseksuaalisuutta normittaviksi tulkinnoiksi analysoitava niissä tosiasiallisissa tilanteissa ja konteksteissa, joissa seksuaalikäyttäytymisen oikeutuksesta neuvotellaan. On kysyttävä, miten heteronormia ja heteroseksuaalisuuden sisäisiä normeja oikeutetaan, ylläpidetään ja tehdään hyväksyttäväksi.

Kun oikeuttamisen tapoja tarkastellaan dynaamisesti muokkautuvina tulkintoina, on mahdollista myös tarkastella oikeuttamisen käänköpuolta, oikeuttamattomaksi jättämistä/tekemistä. Jos rakkauteen vetoamalla tilannesidonaisesti oikeutetaan eri asioita, on mahdollista jäljittää myös sitä, miten oikeutetuksi (normaaliksi) tai oikeuttamattomaksi (epänormaaliksi) samanaikaisesti jäsenyy esimerkiksi rakkaudeton suhde. Tällöin voidaan pohtia esimerkiksi sitä, mihin hyväksikäytön ja yhteisym-

määräksellisen seksuaalikäyttäytymisen rajat paikantuvat. Lisäksi voidaan tarkemmin eritellä, miten oikeuttamisen ja oikeuttamattomuuden rajaviivan piirtäminen tekee joistain seksuaalisuhteista haluttavia tai kartettavia.

Tässä tutkimuksessa olen kiinnostunut siitä, millaisia kulttuurisia tulkintalogiikoita tai -sääntöjä hyödynnetään silloin, kun seksuaalisia tekoja määritellään, oikeutetaan ja selitetään eli tehdään ymmärrettäviksi. Kun tarkastelen (hetero)seksuaalisuuden rakentamisprosessia, jäljitän ennen kaikkea yhdenmukaisina toistuvia, normatiivisia, seksuaalikäyttäytymisen tulkintoja. Tutkin siis sitä, millaisissa pohdintojen kentissä (Foucault 1998, 139) heteronormia rakennetaan ja heteroseksuaalisuutta normitetaan samalla, kun selvitän, miten ja millaiseksi normaaliudeksi (hetero)seksuaalisuutta työstetään.

### 3. AINEISTOT, KONTEKSTIT JA METODI

Tässä luvussa konkretisoin, miten teoria, tutkimuskysymykset, tutkimusaineistot ja aineistojen analyysitavat kytkeytyvät toisiinsa. Ensimmäiseksi tarkastelen tutkimusaineistojen hankkimista sekä käyttämieni aineistotyyppien yhteiskunnallista merkitystä. Toiseksi esittelen käyttämiäni aineistoja sekä kerron niiden rajausperiaatteista. Kolmanneksi esittelen, miten tässä työssä konkreettisesti tehdään diskursiivista analyysia.

#### Yhteiskunnalliset keskusteluryppäät

Jos normatiivisesti etenevät tilanteet eivät edellytä toiminnan ymmärrettäväksi tekoa, on (hetero)seksuaalisuuden rakentamisprosessia näkyväksi tekevää tutkimusaineistoa etsittävä sellaisesta elämänpiiristä, jossa seksuaalisuusnormeja kyseenalaistetaan, rikotaan tai yritetään muuttaa. Mistä ja miten tällaista tutkimusaineistoa voi hankkia?

Laadullisen tutkimuksen aineistoja on usein kerätty haastatteluin. Haastateltavien henkilöiden uskomus- ja kokemusmaailman kyseenalaistaminen olisi kuitenkin eettisesti arvelut-

tavaa – eritoten jos tarkoituksena olisi ainoastaan tuoda esiin normirikkomuksen jälkeen tehtävien tulkintojen normatiivisuutta (vrt. Juvonen 2002a, 73). Aiemmassa tutkimuksessani olen taas rikkonut tavanomaisena pidettyä todellisuutta eläytymismenetelmän (ks. Eskola 1998) avulla – saaden tutkittavat erkanemaan kuvittelun avulla omasta elämänpiiristään ja kirjoittamaan kulttuurisesti merkityksellisiä seksuaalisuustarinoita (Salonen 1998; Salonen 1999). Eläytymismenetelmä olisi sensitiivisempi tapa hankkia aineistoa kuin esimerkiksi haastattelu. Normatiivisuuden näkyväksi tekeminen olisi kuitenkin myös eläytymismenetelmällä vaikeaa siksi, että tässä aineistonhankintamenetelmässä tutkijan muodostama alkutarina jo itsessään määrittäisi käsiteltävää aihetta siten, että se saattaisi osoittaa joi-tain seksuaalisuuden ulottuvuuksia perusteettoman tärkeiksi.

Jos normeista poikkeavien tilanteiden selittämistavat ovat kulttuurisesti jaettu ja luonteeltaan normatiivisia, voivat aineistot käsitellä myös muuta kuin yksilöihmisten omasta elämästään tekemiä tulkintoja<sup>17</sup>. Etsin muita mahdollisia ja jo olemassa olevia seksuaalinormien kyseenalaistumisia tarkastellakseeni niistä tehtyjä tulkintoja. Tällöin suuntasin katseeni tutkimuksen teosta ja tekijästä riippumatta olemassa oleviin aineistoihin (Alasuutari 1993, 66). Ajattelin tämän tyyppisen materiaalin olevan tutkimukseni lukijoille jo entuudestaan tuttua. Kun aineistot myös liittyisivät kiinteästi suomalaiseen yhteiskuntaan ja kulttuuriin, saattaisi niiden yhteiskunnallinen ja kulttuurinen merkittävyys kasvaa (vrt. Mäkelä 1990, 48–52).

---

<sup>17</sup> Yksilöiden sitoutumista kulttuurisen selitysvaramon käyttöön onkin aiemmin tutkittu paljon. Seksuaalisuuden parista tunnetuimpia on Kenneth Plummerin (1995) tutkimus seksuaali-identiteettien ja seksuaalikokemusten narratiivisesta rakentumisesta. Vastaavasti Suomessa on tutkittu mieheyden ja naiseuden rakentumista (Peltonen & Roos 1994; Vilkkonen 1997), nuoruuden seksikokemuksia (Kontula & Haavio-Mannila 1995) ja lesboutta, homoutta ja transseksuaalisuutta (Kaskisaari 1995; Lehtonen 1995; Huuska 1998).

Kävin lävitse erilaisia lehtiä noin 40 vuoden (1960–1999) ajalta (Helsingin Sanomat, Aamulehti, Iltalehti, Kodin kuvalehti, Hymy, Kaksplus, Apu, Setan tiedotuslehti jne.). Lisäksi katsoin eri ajankohtina ilmestyneitä suomalaisia elokuvia, syvennyin eri ajankohtina julkaistuihin suomalaisiin romaaneihin, tutkin valtiopäiväasiakirjoja, keskustelin hedelmällisyshoitoja tekevien ihmisten kanssa, olin yhteydessä seksuaalirikosten uusimista ehkäisevään ohjelmaan ja vierailin muun muassa Miessakit ry:n keskustelutilaisuuksissa.

Aihealueen läpikäynnin perusteella hahmotin tältä aikaväliltä kaksi keskusteluryvästä, joissa seksuaalisuudesta käydään laajaa yhteiskunnallista keskustelua. Ensimmäinen näistä keskusteluryppäistä ajoittuu 1960- ja 1970-lukujen vaihteeseen. Tätä keskusteluryvästä kutsun *murroksen ryppääksi* siksi, että kyseisenä ajankohtana on tunnetusti väitetty tapahtuneen kriittisen muutoksen suomalaisissa sukupuoli- ja seksuaalisuhteissa (ks. Julkunen 1994). Toinen keskusteluryvä ajoittuu 1990-luvun puoliväliin. Ajattelen 1990-luvulla sovellettavan, vahvistettavan ja tasavertaistettavan niitä sukupuolta ja seksuaalisuutta keskeisesti jäsentäviä perusteita, jotka muotoillaan 1960- ja 1970-lukujen vaihteessa. Siksi kutsun 1990-lukuista keskusteluryvästä *tasavertaistamisen ryppääksi*. Kummankin ajankohdan osalta oletan esillä olevien keskustelujen kumpuavan tavallisiksi ajateltujen seksuaalikäytäntöjen kyseenalaistumisesta. Kun seksuaalinormien rajoja rikotaan tai muunnetaan, on yhteiskunnallinen keskustelu vilkasta.

Ensimmäisessä, murroksen, keskusteluryppäessä feministinen ajattelu leviää mediassa. Kodin kuvalehden artikkeliotsikkoina vuonna 1968 on kuvaavasti esimerkiksi ”*Naisten kapina*” (nro 8), ”*Ihmisoikeudet naisellekin*” (nro 22) ja ”*Tasa-arvoisiako?*” (nro 23–24). Tieteellisessäkin keskustelussa naisten aseman käsittely lisääntyy, kun ensimmäiset heteroseksuaalisuuden itsensänselvyyttä haastavat feministiset tekstit ilmestyvät. Vaikka ne

julkaistaan englanniksi, niillä on vaikutusta myös suomalaista sukupuolisuutta käsitteleviin tutkimuksiin. Naisten aseman lisäksi vuosien 1969–1972 aikana yksin Hymy-lehdessä julkaistaan 124 artikkelia ja juttua, joissa käsitellään ”poikkeavaa” seksuaalisuutta, jolla tässä yhteydessä tarkoitetaan lähinnä sataman tyttöjä ja homoseksuaaleja (Ahonen 1974, 32).

Yhdysvalloissa vuonna 1960 keksitty e-pilleri rantautuu Suomeen 1960-luvun puolivälissä. Tapahtuma on osaltaan muuttamassa seksuaalikäsityksiä radikaalistikin. Perheille suunnattujen lehtien ja naistenlehtien lääkäripalstoilla, sanomalehtien mielipideosastoilla sekä sukupuolisuutta käsittelevissä artikkeleissa väitellään pillerin vaikutuksista useamman vuoden ajan. Samaan aikaan 1960- ja 1970-lukujen taitteessa Suomen eduskunnassa argumentoidaan median saattamana aborttilainsäädännöstä, suojaikärajojen alentamisesta sekä homoseksuaalisten suhteiden poistamisesta rikoslainsäädännöstä. Rikoslaki muuttuu radikaalisti 1970-luvun alkuvuosina vapauttaen abortin, lasten suojaikärajaa ja poistaen homoseksuaalisuuden rikoslainsäädännöstä. Kyseisen keskustelun alkuaikoina perustetaan myös esimerkiksi Seksuaalinen tasavertaisuus ry (Seta), joka aloittaa oman tiedotuslehtensä julkaisun tehden homoseksuaalien asemaa aiempaa tunnustetummaksi. Perustellusti voi sanoa, että keskustelu seksuaalisuudesta muuttuu 1960-luvun lopulla yksityisasiasta julkiseksi, kuten Sievers et al. (1974, 40) toteavat ensimmäisessä suomalaisten sukupuolielämää tilastollisesti käsitellessä tutkimuksessa vuonna 1974.

Toinen, tasavertaistamisen, keskusteluryväs ajoittuu 1990-luvulle. Tämä ryväs voidaan tulkita analogiseksi 20–30 vuotta aiemmin käydylle keskustelulle. Vaikka keskustelujen yhteiskunnallinen merkitys tai niiden asema saattaa eri ajankohtina olla erilainen, kertautuu 1960- ja 1970-lukujen taitteen sukupuoli- ja seksuaalisuuskeskustelun rakenne hyvin samankaltaisena 1990-luvulla.

Kun 1960- ja 1970-luvuilla alkaa naisten aseman kohentamiseen keskittynyt feministinen tutkimustoiminta, niin 1990-luvulla aletaan tehdä miestutkimusta. Samaan aikaan perustetaan miesjärjestöjä sekä useampia naistenlehtiä imitoivia, mutta miehille suunnattuja, lehtiä<sup>18</sup>. Kun parikymmentä vuotta aiemmin keskustellaan e-pillereistä ja aborteista, niin 1990-luvulla julkista puhetta jäsentävät lapsettomuudesta kärsivät parit, lapsettomuushoidot, kohdunvuokraukset, miesten potenssiongelmat ja niihin kehitetyt lääkitykset, kuten Viagra. 1990-luvulle osuu myös vastaava suuri seksuaalirikoslakien muutosprosessi kuin 1960- ja 1970-lukujen taitteeseen. Eduskunnassa ja mediassa keskustellaan homoseksuaalisten suhteiden tasavertaistamisesta avioliittoihin nähden, suojaikärajan alentamisesta, lasten seksuaalisen hyväksikäytön estämisestä ja raiskauslainsäädännön muuttamisesta.

Edellä kuvaamani seksuaalisuhteiden murrosta ja tasavertaistamista käsittelevät keskusteluryppäät vertautuvat toisiinsa sisältöjensä kautta. Sosiaalishistorialliset muutokset taas näkyvät näissä ryppäissä silloin, kun eksplisiittisesti puhutaan naisen ja miehen asemasta, ehkäisystä, abortista, lapsettomuudesta, raiskauksesta, homoseksuaalisuudesta ja muista ”poikkeaviksi” määritellyistä suhteista. Keskustelut eivät suoranaisesti heijasta todellista tilannetta, vaan pikemminkin ovat osa todellista sosiaalishistoriallista tilannetta silloin, kun niissä rakennetaan seksuaalisuutta käsitteleviä vaatimuksia ja muotoillaan seksuaalisuusnormeja uusiksi (vrt. Foucault 1998, 337).

---

<sup>18</sup> Lehdillä tarkoitin sellaisia julkaisuja kuin *Cosmos*, *MG* ja *Men's Health*. Kyseessä eivät siis ole pornografiset julkaisut. Kiintoisaa on se, että kun näitä ”miestenlehtiä” perustetaan 1990-luvulla niin vastaavasti moni nykyisinkin julkaistavista naistenlehdistä on perustettu ennen 1970-luvun puolta väliä. Esimerkkeinä perustamisvuosista ovat *Me naiset* 1952, *Anna* 1963, *Jaana* 1970, *Muoti ja kauneus* 1974.

Kyseisissä keskusteluissa kyseenalaistetaan aiempia käyttäytymistapoja sekä ajankohdille ominaisia seksuaalisuuden hahmotustapoja. Tällöin normaaliuden tekeminen tapahtuu vaikeanemalla joistain asioista samalla, kun kovaan ääneen kuulutetaan joitain muutoksia. Mistä vaietaan? Mitä oletetaan? Mihin suuntaan keskustelujen tauot kuljettavat (hetero)seksuaalisuutta?

## Aineistot ja niiden rajaukset

Hahmotettuani kaksi sosiaalishistoriallisesta näkökulmasta tärkeää keskusteluryvästä aloin rajata potentiaalisesti erittäin laajaa aineistoa. Päädyin kokoamaan useamman erillisen, mutta toisiinsa kytkeytyvän aineiston siten, että voin niiden avulla case-tyyppisesti tarkastella joitain suomalaisen yhteiskuntaan ja sen muutosprosesseihin liittyviä seksuaalisuuskeskusteluja tarkemmin. Aineistoja toisiinsa sitovana teemana analysoin nuorten seksuaalisuutta. Kerron ensin siitä, miten olen rajannut tämän tutkimuksen kohteeksi nuorten seksuaalisuuden. Tämän jälkeen esittelen tutkimuksessa käytettävät aineistot.

### *Nuorten seksuaalisuus*

Jäsentämässäni keskusteluryppäissä, niin murroksen kuin tasa-vertaistamisenkin aikana, neuvotellaan kaikkein eniten nuorten seksuaalisuuden merkityksistä. Nuoruus ilmenee eri teksteissä välivaiheena lapsuudesta aikuisuuteen. Aikuiset ovat huolissaan nuorten seksuaalisuudesta. Lainsäätäjät säätelevät lakeja, joissa nuorten seksuaalisia oikeuksia määritellään. Seksuaalikasvatusoppaat suunnataan pääsääntöisesti nuorille. Nuoret itse myös kirjoittavat esimerkiksi lehtien mielipideosastoilla omista sek-



suaalipulmistaan ja pyrkivät ratkaisemaan, miten käyttäytyä ja toimia normaalina (hetero)seksuaalisena ihmisenä. Joka suhteessa vaikuttaa siltä, että seksuaalisuuskeskustelu kohdistuu nuoriin. Klaus Weckrothin (1996, 391) sanoin kyse on siitä, että ”nuori on normiohjekti: kenttä, jolle taistelu hyvästä ja pahasta, vapaudesta ja välttämättömyydestä, oikeasta ja väärästä, vastuusta ja vastuuttomuudesta suunnataan ja jolla sitä käydään.”

Nuoruus on neuvottelukysymys ja sitä voidaan lapsuuden ja aikuisuuden tapaan pitää keksittynä kategoriana. Nuoruuden käsitteellä on ikää noin sadan vuoden verran. Dorothy Rossin (1972, 333) mukaan ensimmäisen systemaattisen jäsenyyden nuoruuden elämäntahieesta esitti Stanley Hall vuonna 1904 kirjassaan *Adolescence: Its Psychology and Its Relations to Physiology, Anthropology, Sociology, Sex, Crime, Religion and Education*. Hallin mukaan nuoruus on lapsuudesta ja aikuisuudesta selkeästi eroava kehitysvaihe, jolla on perustansa biologisperäisissä vieteissä. Tästä kehitysvaiheesta tuli Hallin argumentoinnissa rotuja erotteleva tekijä aivan samoin kuin joidenkin kulttuurien paremmuutta arvioiva ”objektiivinen” nimittäjä. Primitiivit kulttuurit esimerkiksi ovat hänen mukaansa käsitettävissä nuoruuden kehitysvaiheeseen jääneiksi, kun taas sivilisoituneet kulttuurit ovat ”aikuisia”.

Hallin näkemyksen biologisperäisyyttä on kritisoitu. Jo samoalaisia nuoria tyttöjä tutkinut antropologi Margaret Mead (1928/1943) kyseenalaisti Hallin ymmärrystä nuoruudesta universaalina realiteettina. Murrosikäällä ei Meadin mukaan ole mitään tekemistä biologian kanssa, vaan kyseessä on kulttuurinen näkemys, jossa murrosikäisen äkkipikaisuus ja seksuaaliset ilmaukset ymmärretään osaksi aikuiseksi kehittymistä. Nuoruuden kehitysvaihe on kulttuurin projektio siitä, mikä ymmärretään tähän ikäkauteen kuuluvaksi, eikä kyseessä siis ole biologisperäinen fakta.

Nuoruuden ikävaiheella rakennetaan normatiivisia odotuksia siitä, millaista on aikuiseksi kasvaminen. Aikuiseksi kypsymistä pidetään monesti esimerkiksi sukupuolisidonnaisena siten, että tyttöjen oletetaan kypsyvän poikia nuorempina. Jos kypsyminen kuitenkin määritellään biologisen universaaliuden sijaan kulttuuriseksi projektioksi, niin tällöin arkipäiväinen huomio sukupuolitetusta kypsymisestä voi merkitä, että tytöiltä odotettu muutos on pienempi kuin se, mitä pojilta odotetaan (Jackson 1999, 76). Nuoruuden kehitysvaihe on tulkittavissa diskursiivisesti sukupuolitetuksi.

Viime vuosisadan alun keskustelulle nuoruudesta ja nuorten kehityksestä oli ominaista seksuaalisuuden yhdistäminen pitkälti juuri nuoruuden käsitteeseen. Nuoruuden vaihetta kuvasivat niin seksuaalinen herääminen, murrosiän ongelmat kuin oman identiteetin muodostaminenkin. Mary Adamsin (1997, 47) mukaan nuoruuden elämänvaihe seksuaalisoiitiin niin perinpohjaisesti, että myöhemmin seksuaalisuutta on harvoin edes yritetty erottaa nuoruudesta.

Lapsen, nuoren ja aikuisen sukupuolta ja seksuaalisuutta koskevien rajojen ja sisältöjen muodostuminen on nuorten maailman rakentumisen kannalta oleellista. Tämä normaaliuden tekeminen antaa aineksia seksuaalisuuden työstämiseen, sukupuoli-identiteettien rakentamiseen sekä sukupuoliseksi naiseksi ja mieheksi kehittymiseen. Tällaista (hetero)seksuaalisuuden rakentamista tapahtuu myös 1960- ja 1970-lukujen taitteen ja 1990-luvun keskusteluryppäissä silloin, kun niissä käydään keskustelua nuorten seksuaalisuudesta.

Niin murroksen kuin tasavertaistamisenkin keskusteluryppäissä uudistetaan suomalaista seksuaalirikoslainsäädäntöä. Eduskunnassa väitellään ja keskustellaan nuorten seksuaalisuudesta eritoten silloin, kun seksuaalista kanssakäymistä koskevaa suojaikärajalainsäädäntöä ehdotetaan muutettavaksi. Tämän lisäksi kummassakin keskusteluryppäissä on runsaslukuisesti esil-

lä nuorten mielipidekirjoittelua seksuaalisuudesta. Tässä tutkimuksessa asetan nämä kaksi nuorten seksuaalisuutta koskevaa keskustelu-ulottuvuutta rinnakkain ja tarkastelen niiden avulla seksuaalisen normaaliuden tekemistä<sup>19</sup>. Tämä on kiintoisa leikkauspinta nuorten seksuaalisuuteen, sillä näissä keskusteluisissa nuorten (hetero)seksuaalisuutta pohditaan sekä nuorten ”maailman” ulko- että sisäpuolelta. Samalla vastakkain ovat lain-säädännön tasolla ”virallisista” seksuaalinormeista neuvottelu sekä ”epävirallinen” nuorten keskustelu seksuaalisuuden luonteesta.

### *Tutkimusaineistot*

Tutkimusaineistoni kontekstualisoituvat kahteen eriaikaiseen nuorten seksuaalisuutta käsitelleeseen keskusteluryppäeseen, 1960- ja 1970-lukujen taitteeseen sekä 1990-lukuun. Kummaltakin ajalta käytössäni on kahdentyyppistä aineistoa: suojaikärajaa koskevia eduskuntakeskusteluja taustamateriaaleineen sekä seksuaalikäyttäytymistä käsitteleviä nuorten mielipidekirjoituksia. Yhteensä erillisiä aineistoja on siis neljä. Nämä aineistot toimivat seuraavien aineistolukujen perustana. Jokaisen luvun ytimenä on yhden aineiston analyysi. Kaksi ensimmäistä aineistolähtöistä lukua (4 ja 5) rakentuvat 1960- ja 1970-lukujen vaihteen ympärille, kaksi seuraavaa (6 ja 7) 1990-luvun keskustelujen analyysille. Aineistojeni rakenteellinen kontekstualisointi ja sijoittuminen tämän työn etenemisjärjestykseen on esitetty seuraavassa taulukossa.

<sup>19</sup> Kolmantena nuoria koskevana seksuaalista normaaliutta käsittelevänä keskustelu-ulottuvuutena voisivat olla esimerkiksi seksuaalikasvatusmateriaalit. Näitä en kuitenkaan tässä tutkimuksessa tarkastele, sillä seksuaalikasvatusmateriaaleja on Suomessa tutkittu jo useammastakin eri näkökulmasta (ks. esim. Aapola 1999; Nummelin 2000; Yesilova 2001).

Tutkimuksen rakenteellinen konteksti		Keskusteluryppäiden ajankohta	
		"Murros": 1960- ja 1970- lukujen taite	"Tasa- vertaistaminen": 1990-luku
Keskustelu- ympäristö	<i>Lainsäädännöllisiä keskusteluja suojaikärajasta</i>	luku 4: Suojeltavia yksilöitä	luku 6: Tasavertaisuuden ihanne
	<i>Nuorten mielipide- keskusteluja seksuaalisuudesta</i>	luku 5: Yhteisymmärrystä ja suostumusta	luku7: Hyväksikäyttöä vai itseään määräämistä?

**Taulukko 1.** Tutkimuksen rakenne

Suojaikärajaa käsittelevien lainsäädäntöprosessien<sup>20</sup> aineistot koostuvat kaikista vuosien 1971 sekä 1999 seksuaalirikoslainsäädäntöjä perustaneista eduskuntakeskusteluista, valiokunta- ja komiteainmietinnöistä, lakia valmistelleista esityksistä, esitetyistä vastalauseista sekä laki- ja toivomusaloitteista. Aineistopalaset ovat useammalta vuodelta siten, että vuoden 1971 seksuaalirikoslain käsittely alkaa vuonna 1965 ja päättyy vuonna 1970. Pääosa tämän lainsäädäntöprosessin aineistosta on vuodelta 1970, jolloin eduskunnan täysistunnoissa keskustellaan lakimuutoksista. Vuoden 1999 seksuaalirikoslain muotoilu taas alkaa vuonna 1993 ja se viimeistellään vuonna 1998. Ajallisesti

<sup>20</sup> Lainsäädäntöprosessilla tarkoitan lainsäätämisen toisiinsa kytkeytyviä vaiheita. Käyttämäni aineistojen kohdalla tämä tarkoittaa sitä, että hallitus tekee komiteainmietintöjen perusteella esityksen eduskunnalle uudeksi laiksi. Sitten eduskunta käsittelee lakialoitetta lähetekeskustelussa, josta lakialoite lähetetään lakivaliokunnan käsittelyyn. Lakivaliokunnan mietinnön kanssa lakia käsitellään sitten niin sanotun kolmen käsittelyn linjalla, jossa eduskunta kahdessa täysistunnossa keskustelee laista ja asian kolmannessa käsittelyssä laista äänestetään (ks. Nousiainen 1998, 175, 188–190).

tämä aineisto painottuu vuoteen 1998, jolloin eduskunta pui lain uusimista.

Seksuaalisuutta käsittelevien mielipidekirjoitusten osalta aineistoni koostuvat Helsingin Sanomien Nuorten Palsta -kirjoituksista vuosilta 1968–1972 sekä 1993–1997. Nuorten omat lehdet ovat 1960- ja 1970-lukujen taitteessa harvassa. Samoja nuorten lehtiä ei myöskään julkaista enää 1990-luvulla. Tästä syystä keskityn analysoimaan ainoastaan Helsingin Sanomien alkujaan viikoittain ja myöhemmin joka toinen viikko julkaistuja Nuorten Palsta -kirjoituksia.

Olen rajannut mielipidekirjoitusaineistot lähes samanaikaisiksi kuin mitä suojaikärajoja käsitelleet lainsäädäntöprosessitkin ovat. Täsmälleen samanaikaisia ne eivät ole siksi, että olen asettanut aineistojen väliseksi ajalliseksi etäisyydeksi täsmälleen neljännesvuosisadan. Täsmällisellä samanaikaisuudella perustelun mielipidekirjoitusaineistot voisivatkin olla hieman vanhempia tai uudempia. En kuitenkaan usko, että näin pienillä ajallisia eroilla olisi vaikutusta nuorten mielipidepalstojen sisältöihin. Ajallisen hienosäädön sijaan onkin tärkeämpää, että ajankohdille tunnusomaisista keskusteluista on riittävästi aineistoa. Tässä mielessä kummastakin keskusteluryppästä otettu viiden vuoden mielipidekirjoitteluosio mahdollistaa kattavan analyysin siitä, miten nuorten seksuaalikäyttäytymisestä käydään mielipiteenvaihtoa.

Nuorten Palstalla käydyt seksuaalisuuskeskustelut ovat sisällöltään moninaisia. Tässä tutkimuksessa analysoin yleisyydessään silmiinpistävimpiä mielipidekeskusteluja. Vuosilta 1968–1972 analysoin ensimmäisistä seksuaalisuhteista käytyä kirjoittelua. Vuosien 1993–1998 ajalta tutkin keskustelua yhden illan suhteista. Valitut teemat rinnastuvat suojaikärajakeskustelujen kanssa siten, että niissä kaikissa pohditaan nuorten oikeuksia, mahdollisuuksia ja rajoituksia päättää omasta seksuaalikäyttäytymisestään.

Koska käyttämäni tutkimusaineistot ovat monimuotoisia, täsmennän vielä jokaisen aineistoluvun yhteydessä, mistä kyseisen aineiston analyysissä on kyse. Lisäksi tarkat aineistokuvaukset ja selvitykset, esimerkiksi aineistojen laajuuksista, on aineistoluvuittain eritelty tutkimuksen liitteessä.

## Diskursiivinen analyysi

Diskursiivisuuden käsite kuvaa tässä työssä kielenkäyttöä, jolla tuotetaan, ylläpidetään ja rakennetaan sosiaalista todellisuutta. Millaista todellisuutta diskursiivinen todellisuus sitten on? Millaista tutkimusta tämä näkemys konkreettisesti mahdollistaa?

### *Näkökulma todellisuuteen*

Diskursiivisuuden ajatus perustuu sosiaalisen konstruktionismin käsitykselle kielen ja maailman suhteesta (ks. Berger & Luckmann 1967). Sosiaalisessa konstruktionismissa kielen ajatellaan rakentavan sosiaalista todellisuutta. Kieli ei kopioi tai heijasta todellisuutta sellaisenaan, vaan kielen avulla todellisuus tuotetaan tietyn näköiseksi (ks. Gergen 1994; Potter 1996). Sosiaalisen konstruktionismin näkökulmasta erilaiset seksuaalisen käyttäytymisen muodot näyttävät eri valossa sen mukaan, miten niitä määritellään ja miten niistä kerrotaan tai vaietaan, eli miten niitä tuotetaan diskursiivisesti.

Todellisuuden kielellinen tuottaminen ei ole yksiselitteistä. Sosiaalisen konstruktionismin sisälläkin kielen ja maailman suhteesta voidaan olla erimielisiä (esim. Parker 1998; Gergen 1994; Edwards et al. 1995). Tämän tutkimuksen analyttisena ohjenuorana toimii Kenneth Gergenin (1994, 72) ilmaisema ajatus siitä, että kielen ulkopuolella voi olla mitä tahansa, mutta

kun *ilmaisemme* olemassa olevaa, siirrymme jo diskurskien maailmaan. Kysymystä maailman ja kielen suhteesta ei siis ole välttämätöntä purkaa osiin ja pohtia tarkasti silloin, kun tutkimus yksiselitteisesti keskittyy kielellisen todellisuuden analysointiin.

Stuart Hallin määrittelemänä diskurssi on lausumien ryhmä, joka antaa kielen jotain aihetta koskevan tiedon esittämiseksi. Diskurssi mahdollistaa aiheen jäsentymisen tietyllä tapaa. Samalla se rajoittaa muita mahdollisia esittämisen tapoja. (Hall 1999, 98.) Kielellinen konstruointi sen sijaan on metafora, joka kuvaa kielen käyttöä tekemisenä. Sosiaalisen todellisuuden määrittely, uusintaminen ja muuttaminen ovat kaikki kielellistä toimintaa (ks. esim. Antaki 1994; Gergen 1994; Potter & Wetherell 1987; Parker 1992; Jokinen et al. 1993; Jokinen et al. 1999).

Michel Foucault'n mukaan seksuaalisuus on diskursiivinen käsite, jolla paitsi kuvataan myös tuotetaan sukupuolta ja sen nautintoja (Foucault 1998, 54–55). Erilaiset kuvaukset ja määrittelyt tuottavat erinäköistä seksuaalisuutta. Erilaiset toimintaympäristöt taas mahdollistavat erilaista seksuaalisuuden käsitteellistämistä. Kuvaukset ja toimintaympäristöt eivät kuitenkaan ole toisistaan erillisiä, vaan ne liittyvät toisiinsa. Yhdessä ja samassakin toimintaympäristössä on mahdollista hyödyntää esimerkiksi toisiaan kumoavia puhetapoja (vrt. Potter & Wetherell 1987). Toimintaympäristöt itsessään voivat olla esimerkiksi arkielämän konteksteja, mutta aivan yhtä hyvin myös esimerkiksi sosiaalitieteellisessä tutkimuksessa seksuaalisuutta voidaan käsitteellistää monimuotoisesti (ks. Stein 1998; Salonen 2000a).

Diskursiivisuuden näkökulma mahdollistaa seksuaalisuuden tutkimisen aiemmin suhteellisen vähän käytetystä perspektiivistä. Seksuaalisuus on diskursiivisuuden näkökulmasta tarkasteltuna kulttuurisesti jaettu pohdinnan kenttä, jossa esimerkiksi tavat puhua seksuaalisuudesta luonnollisena tai vietillisenä ovat analyysin kohteita. Diskursiivisuuden näkökulmasta voidaan selvittää, miten luonnollisuutta tuotetaan kielellisesti ja

millaisia mahdollisia toimijapositioneja esimerkiksi puhe vietillisestä seksuaalisuudesta tuottaa. Yleisemmällä tasolla tämä mahdollisuus kiteytyy työn tutkimuskysymyksiin: *Millaisia eronte-koja seksuaalisten tekojen ja niiden subjektien välille tehdään sekä miten näitä eronte-koja tehdään? Miten seksuaalista normaaliutta tehdään diskursiivisesti?*

## **Konkreettiset analyysitavat**

Tekemäni diskursiivinen analyysi on diskurssianalyttista tutkimusta<sup>21</sup>. Diskurssianalyysia on aiemmin sovellettu moninaisesti. Tästä syystä voi väittää, että diskurssianalyysissa on kyse lähinnä analyttisestä teoriakehyksestä, josta käsin tutkija luovasti harkiten lukee ja tulkitsee aineistojaan (Suoninen 1993, 50–51). Tuloksista kertomistakin on siten pidettävä pikemmin tekstin vakuuttavuuteen pyrkimisenä kuin jonkin metodin soveltamisen tarkkana kuvauksena (Potter & Wetherell 1987, 175). Analyysissa noudatettavien pelisääntöjen ja oletusten eksplikointi on kuitenkin kvalitatiivisesti orientoituneessa tutkimuksessa käytetty vakuuttamisen keino. Pelisääntöjen purkamisella analyysi myös avautuu lukijan arvioitavaksi (Mäkelä 1990, 53). Pohdin seuraavaksi, miten hyödynnän ja analysoin aineistoja tässä työssä. Miten teen diskursiivista analyysia?

Ensimmäinen tuntemus murroksen keskusteluryvästä edustavista aineistoista oli vieraus. Aineistoissa elävä 1960- ja 1970-lukujen taitteen maailma vaikutti tuntemattomalta. Sanastollisesti ”sisäpiiriin” pääseminen oli vielä suhteellisen helppoa, vaikka aluksi esimerkiksi nuorten palstojen ”hiffaaminen”, ”bänet”,

<sup>21</sup> En tee diskursiivisen analyysin ja diskurssianalyysin käsitteiden välille sisällöllistä eroa, vaan käytän niitä synonyymimaisesti.



”bunkkaaminen” ja ”jortsut” eivät aivan ominta sanavarastoani olleet. Sanojen ja sanontojen hämmentävän ensihuuman jälkeen vierautta tuottivat kummallisilta vaikuttavien ajattelukuvioiden hahmottaminen ja käsittäminen. Esimerkiksi eduskuntakeskusteluissa ennustettu suomalaisen yhteiskunnan totaalinen tuhoutuminen seksuaalirikoslakien muuttuessa, samoin kuin kommentit sukupuolikurin höltymisestä ja siveettömyyteen antautumisesta, vaikuttivat nykynäkökulmasta käsin hankalasti ymmärrettäville.

Tasavertaistamisen keskusteluryvästä edustavat aineistot vaikuttivat ensin vähäantisilta. Tunne seurasi siitä tuttuudesta, jolla näissä aineistossa seksuaalisuutta jäseneltiin. Samoja keskusteluja olen itse 1990-luvulla seurannut julkisuudessa ja samoista teemoista olen itsekin keskustellut. Sanat olivat tuttuja, ajatuskulutkin melko tuttuja. Vaikutti siltä, että seksuaalisuudesta kerrottiin itsemääräämisen tulkintakehyksessä, seksuaalikäyttäytymisen tavoitteena taas pidettiin tasavertaista suhdetta. Olin itse kiinni tämän ajan ja paikan puhetavoissa ja oli haasteellista asettua niiden ulkopuolelle.

Ensivaikutelmien perusteella aloin tutustua 1960- ja 1970-lukujen aineistoihin samalla, kun otin etäisyyttä 1990-luvun aineistoihin. Koin todeksi, että tietäminen ei ole luonteeltaan universaalia, vaan paikallista ja sirpaleista (Lyotard 1985; Geertz 1983/1993). Tein aineistoja itselleni yhtäältä läheisiksi, toisaalta vieraiksi, aineistolähtöisesti. En haarukoinut aineistoja etukäteen päätetyillä teemoilla enkä asettanut aineistoille etukäteisodotuksia siitä, millaisia tutkimuksellisia tulkintoja niistä voitaisiin tehdä. Näin ollen analyysiani rajaa perustavanlaatuisesti oletamus siitä, että tutkimusaineistoja voidaan ymmärtää ja tulkita jäljittämällä niiden sisäistä logiikkaa.

Tehdessäni aineistoja itselleni sekä läheisiksi että vieraiksi tein aineistoille seuraavanlaisia kysymyksiä (vrt. Fairclough 1992, 232–237; Parker 1992, 12–15): Miten eri puheenvuorot toimi-

sivat, jos jotain niissä käytetyistä käsitteistä tai termeistä vaihdettaisiin? Olisiko näin merkityksellistetty maailma suhteellisen koherentti? Mitä eroa ja yhtäläisyyttä eri konteksteissa esitetyillä puheenvuoroilla on? Mitä tapahtuisi, jos samalla tavalla kerrottaisiin jostain aivan toisesta asiasta? Mitä asiaintiloja ja positioita kyseinen puhe tekee mahdolliseksi/mahdottomaksi? Mistä yleensä puhutaan? Mistä vaietaan?

Edellisten kysymysten avulla hahmotin sekä tekstien välistä että niiden sisäistä keskustelukenttää. Niiden avulla jäsenin, miten aineistojen puheet ja mielipiteet rakentuvat suhteessa toisiinsa sekä miten eduskunnassa esitetyt puheenvuorot rakentuvat suhteessa niitä perustaneisiin dokumentteihin. Lisäksi tutkin eri aineistokatkelmien sisäistä rakentumista eli sitä, miten dokumentaarinen teksti tai mielipide toimii itsenäisenä tekstinä.

Aineistotyyppinä eduskuntakeskustelut sekä näitä keskusteluja tukevat dokumentit ovat ajankohdallisista eroista huolimatta melko samankaltaisia. Vastaava samankaltaisuus esiintyy eri aikaisten nuorten palstojen välillä. Aineistoja on siis karkeasti sanoen kahta eri tyyppiä. Teen diskursiivista analyysia kummankin aineistotyyppin suhteen, mutta näihin soveltamani lukutapa on hieman erilainen. Esittelen ensin, miten olen analysoinut lainsäädäntöprosesseja. Tämän jälkeen jatkan esittelemällä nuorten mielipidepalstojen analysointitapoja. Tekemällä analysointitapoja näkyviksi kerron myös siitä, miten aineistot näkyvät tämän tutkimuksen aineistoluvuissa. Lopuksi vielä laajennan työssä käytettävien esitustavallisten ratkaisujen pohdintaa. Nämä ratkaisut ovat lukijan kannalta kaikkein näkyvimpiä ja niillä on myös vaikutusta siihen, kuinka tätä tutkimusta luetaan ja tulkitaan.

## Eduskuntakeskustelujen erityisyys

Eduskunta on kansakunnan julkinen keskustelufoorumi (Noussiainen 1998, 180), jossa määritellään suomalaisessa yhteiskunnassa kulloinkin hyväksyttävänä ja tavoiteltavana pidettävää. Näiden rajojen määrittelyn voi ajatella kulminoituvan lakien säätämiseen. Lakimuutokset ovat lainsäädäntöprosessien seurauksia. Ehdotetut muutokset seksuaalirikoslakiin taas mahdollistavat eduskunnan sisäisen keskustelun ja argumentoinnin lakien sisällöistä.

Tässä tutkimuksessa en jäljitä lainsäädännön seuraamuksia, vaan keskityn analysoimaan (hetero)seksuaalisuuden rakentamista lainsäädäntöprosessin aikana. Vaikka analysoinkin suojaikärajalainsäädäntöprosessia, en tee tutkimusta lastensuojelullisesta näkökulmasta. Tutkimuksellisesti en ole kiinnostunut esimerkiksi siitä, onko yleinen suojaikäraja 12, 15 vai 17 vuotta eikä myöskään siitä, toteutuuko lainsäädännön tavoite seksuaalisten väärinkäytösten ehkäisemisestä. Näiden mahdollisten ja monessa suhteessa arvostettavien jäsennostapojen sijaan olen kiinnostunut siitä, miten seksuaalisuuden ”virallisten” rajojen muodostaminen ja oikeuttaminen tapahtuu. Oletan Ian Hackingin (1991/1997) ja Carol Smartin (1999) tapaan, että se, mitä seksuaalisella hyväksikäytöllä, lapsen vahingoittamisella tai edulla kulloinkin tarkoitetaan, on useiden ja edelleen muuntuvien sosiohistoriallisten diskurssikamppailujen tulosta. Osaltani analysoin tätä suojaikärajakeskustelussa ilmenevää kamppailua, kun pohdin, miten juuri iän määrittelystä tulee oleellinen kysymys määriteltäessä seksuaalikäyttäytymisen normaaliutta. Miten seksuaalisia tekoja määriteltäessä tehdään erontekoja lasten, nuorten ja aikuisten välille? Entä miten seksuaalisesta hyväksikäytöstä(kin) keskusteltaessa muokataan (hetero)seksuaalisuutta?

Eduskuntakeskusteluihin osallistuvat vain kansanedustajat. Tästä huolimatta eduskuntapuheet ovat muiden edustajien lisäksi osoitettuja suurelle yleisölle, potentiaalisille äänestäjille ja muille yhteiskunnallisille toimijoille. Maahanmuuttopoliittisia eduskuntakeskusteluja tutkinut Outi Lepola toteaa, että eduskuntapuheiden funktiona ei yleensä ole mahdollisiin päätöksiin vaikuttaminen, sillä äänestyksissä valiokuntien muotoilemat mietinnöt voittavat lähes poikkeuksetta muutosehdotukset. Puheiden tehtävänä onkin lähinnä tehtyjen päätösten ja linjanve-tojen sekä näitä vastustavien näkökulmien oikeuttaminen ja selittäminen suhteessa vallitsevan yhteiskunnan oletettuihin arvoihin ja käsityksiin. (Lepola 2000, 60–61; vrt. Nousiainen 1998, 179–180.) Oikeuttaminen ja selittäminen tapahtuvat siten, että puhuja muotoilee puhettaan huomioiden kulttuurisesti, ajallisesti ja paikallisesti tunnistettavat normit ja argumentoinnin tavat. Vaikka eduskuntapuheiden erityisyleisönä ovat muut kansanedustajat, on puheiden tulkinta suhteutettavissa as-tetta laajempaan yleisöön: suomalaiseen yhteiskuntaan ja kulttuuriin<sup>22</sup>.

Eduskuntakeskustelujen puheet on ainakin osaksi voitu kirjoittaa etukäteen ja puheenvuorojen perustana on monesti käytetty lainsäädäntötyössä tuotettuja hallituksen esityksiä ja eri valiokuntien mietintöjä. Edustajien keskusteluissa on silti myös spontaaniutta. Vaikka puheenvuorot annetaan pyydetystä järjestyksessä eduskunnan puhemiehen toimiessa keskustelun puheenjohtajana, saattaa kansanedustaja omassa puheenvuorosaan etukäteen valmistellun puheen sijaan tai sen ohessa kommentoida myös aiemmin esitettyjä puheenvuoroja. Puheenvuorot suhteutuvatkin toisiinsa siten, että aiemmin sanottu huomi-

<sup>22</sup> Muotoiluni muistuttaa Chaïm Perelmanin (1971) erontekoa argumentoinnin rakentumisesta suhteessa erityisyleisöön sekä universaaliyleisöön. Hilkka Summa (1996, 67–69) on vastaavasti kirjoittanut yleisöasteen säätelystä, jota analysoimalla on mahdollista tutkia puheiden retoriikkaa.

oidaan myöhemmin sanotussa. (Wiberg & Koura 1996.) Äkिलisten tai suunnittelemattomien kommenttien sijaan spontaanisuus tarkoittaa puheenvuorojen sisällöllistä muuntautumiskykyä.

Puheenvuoroissa huomioidaan mahdollisia vasta-argumentteja sekä jo tiedossa olevia muita kertomisen tapoja (Billig 1991). Yksittäisessä puheessakin voi ajatella ilmenevän yhteisesti jaettua kulttuurista jäsenyysperustaa ilman, että muita puheita täytyisi samanaikaisesti huomioida. Yksittäisen puheen merkityksen analysointi kuitenkin helpottuu, kun huomioidaan se argumentatiivinen konteksti, jossa puhe esitetään (vrt. emt. 44). Puheenvuorojen suhteutuminen toisiinsa tekee erilaisten selittämislogiikoiden painotuksia ymmärrettävämmiksi. Jotkut seksuaalikäyttäytymistä merkityksellistäväistä puheista voivat muiden edustajien näkökulmasta<sup>23</sup> olla vakuuttavampia (hegemonisempia) kuin toiset. Ne voivat olla vakuuttavampia ainakin kolmesta syystä. Ensinnäkin joidenkin puheiden sisältämät oletukset, käsitykset ja asioiden jäsenyyslogiikka voivat olla laajemmin jaettuja kuin toisten. Toiseksi joitain ajattelutapoja voidaan pitää arvokkaampina ja vakuuttavampina kuin toisia. Kolmanneksi on mahdollista, että käytetyt jäsenyystavat ovat ainoita kansanedustajien tunnistamia ajattelutapoja, eikä mitään muita jäsenyksiä edes ole olemassa.

Lakimuutoksista keskusteltaessa kansanedustajien voidaan ajatella edustavan omien äänestäjensä näkemyksiä, oman poliittisen puolueensa linjauksia tai ainoastaan omia mielipiteitään. Poliittiset ryhmät antavat ohjeistuksia linjanvetoihin, mutta

<sup>23</sup> Muun yleisön, kuten äänestäjien, reagoimista näihin puheisiin en siis aineistoni pohjalta pohdi enkä käsittele. Tähän tarkoitukseen käytössäni ei ole aineistoja. Edustajien puheisiin painottunut näkökulma siitä, mikä milloinkin on vakuuttavaa, on osaltaan siis ymmärrettävissä siten, että edustajat edustavat kulttuurisella tietämyksellään myös eduskunnan ulkopuolista äänestäjien joukkoa.

edustajilla on itsenäinen oikeus mielipiteiden esittämiseen (Noussiainen 1998, 171). Riippumatta siitä, mistä positiosta tai kenen argumentointiin suhteutuen edustaja kulloinkin puhuu, on eduskuntakeskusteluissa aina myös puheita yhdistäviä piirteitä ja muotoiluja. Puheiden sisällöt perustuvat kansanedustajien yhteiskunnallisesti, historiallisesti ja kulttuurisesti jakamalle yhteiselle tulkintahorisontille (ks. Billig 1987/1996). Tämä mahdollisten tulkintojen kenttä on yhteinen silloin, kun esitetyt argumentit ovat muille keskustelun osapuolille ymmärrettäviä. Ymmärrettävyys ei tällöin tarkoita sitä, että argumenttien perusteista tai seurauksista oltaisiin aina samaa mieltä, vaan sitä, että esitettyihin puheisiin voidaan mielekkäästi ottaa kantaa. Silloin kun kansanedustajat ottavat kantaa keskusteltavaan asiaan, he positioivat itseään, muita esitettyjä puheita sekä toisten puheiden esittäjiä. Tällöin mahdollistetaan moninaisia positioita myös puheen sisäisille kohteille, eikä ainoastaan niille, jotka osallistuvat keskusteluun. (vrt. Billig 1987/1996; Billig 1991; Harré & van Langenhove 1999.)

Eduskunnassa on värikkäitä persoonallisuuksia ja osa heistä varmaan myös elävöityy tämän tutkimuksen edetessä. Tässä tutkimuksessa en kuitenkaan tarkastele kansanedustajien poliittisten puolueiden merkitystä enkä sitä millaista persoonallisuutta, sukupuolta, seksuaalisia mieltymyksiä tai kannanottoja he ovat yksityishenkilöinä edustaneet. ”Taustamuuttujien” sijaan tutkin, mitä seksuaalikäyttäytymistä selitetään ja oikeutetaan sekä sitä, miten tämä selittäminen ja oikeuttaminen tapahtuu. Millaisella logiikalla selitykset suhteutuvat toisiinsa? Millaisin reunaehdoin puheet ovat ymmärrettäviä? Miten puheen tai tekstin sisällöllisiä kohteita positioidaan?

Alkaessani analysoida eduskuntakeskusteluaineistoja hahmotin ensin niiden sisällöllistä rakentumista. Ensimmäiseksi luin lainsäädäntöprosessin eri vaiheissa käydyt keskustelut läpi muutamaan kertaan. Etsin niissä esiintyviä ajatuskulkuja, asia-

teemoja, keskustelun ulottuvuuksia sekä jäljitin puheenvuorojen suhteutumista toisiinsa. Toiseksi kontekstualisoin keskustelua käymällä lävitse sitä pohjustaneita ja siinä esiintuotuja asiakirjoja, dokumentteja ja tutkimuksia. Tällä tavalla hahmotin kansanedustajien jakaman tulkintahorisontin uskomuksia ja käsityksiä seksuaalisuudesta. Kolmanneksi jäljitin eduskunnan täysistunnoissa sanotun ja lakia valmistelleissa asiakirjoissa esitetyn välisiä kytköksiä. Hahmotin puhutun ja kirjoitetun välisiä intertekstuaalisia kytköksiä (ks. Atkinson & Coffey 1997, 57). Pohdin, mistä vaietaan suhteessa asiakirjoihin. Mikä taas on oleellista siten, että asiasta kiistellään?

Esimerkki 1960- ja 1970-lukujen taitteen eduskuntakeskustelusta selventää tulkintatapaani. Aloitin analyysin käymällä läpi seksuaalirikoslakien muutoksia käsitelleitä eduskuntakeskusteluja. Nostin esiin silmiinpistävimpiä teemoja, joiden suhteen tarkastelin keskustelupuheenvuorojen toisiinsa lomitumista. Yhdeksi suojaikärajaa laajentavaksi alateemaksi osoitautui erillisen suojaikärajan muodostaminen homoseksuaalisille suhteille. Tämä vaikutti kiinnostavalta aineistokohdalta. Suojaikärajaa oltiin laskemassa ja lisäksi samassa lainsäädäntöprosessissa poistettiin homoseksuaalisuuden rangaistavuutta. Silti joillekin homoseksuaalisille suhteille rakennettiin erityisen seksuaalista suuntautumista koskevan suojaikärajan avulla kieltä.

Seuraavaksi paneuduin lakia valmistelleisiin dokumentteihin (hallituksen esitys, lakivaliokunnan mietintö, vastalauseet) ja tutustuin usein viitattuihin seksuaalitutkimuksiin, kuten Alfred Kinseyn (1948) klassiseen seksuaalisuutta jäsentäneeseen tutkimukseen, jolla monessa yhteydessä perusteltiin normaaliuden normeja. Näin kartoitin keskustelun kontekstia samoin kuin keskustelun ja sitä perustaneiden kirjallisten dokumenttien intertekstuaalisuutta. Palatessani takaisin eduskuntakeskusteluihin havaitsin esimerkiksi, että dokumenteissa suojaikärajan ja

erilaisten seksuaalisten suuntautumisten välillä oli epäloogisuutta. Kukaan kansanedustajista ei kuitenkaan tarttunut epäloogisuuteen, eli sitä ei käsitelty eduskunnassa. Näin lain lähtökohdaksi esitetty itsemääräämisoikeuden suojeleminen vaikutti tässä keskustelussa konkretisoituvan eri tavoin erilaisia seksuaalisia suuntauksia edustaneille positioille. Kun tulkitsen aineistoa, puran ja seuraan juuri tällaisia katkoksia.

## Nuorten mielipidepalstojen erityisyys

Nuorten mielipidepalstoilla kommunikointi on koko ajan kirjallista. Mielipidekirjoitusten taustalla ei ole kirjallisia dokumentteja siten kuin eduskuntakeskusteluissa, eikä mielipidekirjoitusten seurauksena muuteta lakeja. Tästä huolimatta myös mielipidekirjoituksissa voidaan käsitellä myös lakien sisältämiä teemoja.

Aiemmin mielipidekirjoituksia on diskursiivisesti analysoitu osana kulttuurisesti jaettua uskomusjärjestelmää. Tutkimusyksikkönä on ollut yksittäinen mielipide tai sen katkelma. On selvitetty erilaisten tulkintarepertuaarien ja puhetautojen käyttöä mielipiteissä sekä sitä, mitä ne kertovat itse yhteiskunnasta tai kulttuurista. Yleensä on etsitty aineistoa, jossa jotain tiettyä tematiikkaa pohdittaisiin mielipidekirjoituksissa. Seksuaalisuuttakin tutkittaessa aineistoina ovat olleet niin internetin keskustelupalstat, erityisille kohderyhmille suunnatut lehdet kuin sanoma- ja aikakauslehtien mielipidepalstat (ks. esim. Anttila 2001; Charpentier 2001; Kaskisaari 1997).

Tämän tutkimuksen lähtökohta mielipidekirjoitusten analysoimiseksi on osin erilainen. Analysoin yksittäisiä mielipidekirjoituksia, mutta tämän lisäksi erittelen myös mielipidekirjoitusten toisiinsa liittymistä. Yksittäinen mielipidekirjoitus on osa kulttuurista jäsenyyskenttää. Silti kommentoimatta jätetyn mie-



lipidekirjoituksen voi ajatella myös osoittavan muiden kulttuuristen toimijoiden välinpitämättömyyttä suhteessa julkaistuun kirjoitukseen. Kyseessä voi tietysti olla myös sellaisten itsestäänselvyksien ilmaiseminen, ettei kenelläkään tule edes mieleen kirjoittaa tälle vastinetta. Tässä tutkimuksessa olen yksittäisten mielipiteiden lisäksi analysoinut sellaisia nuorten mielipidesivujen keskusteluketjuja, joissa mielipidekirjoitukset linkittyvät toisiinsa. Keskusteluketjuissa on yksittäisten puheenvuorojen sijaan kyse välillisestä vuorovaikutuksesta. Ne muodostavat omanlaatuisensa ja aiemmin vähälle huomiolle jätetyn aineistotyypin.

Mielipidepalstoilla käydään kiistelyjä ja muodostetaan vaihtelevia näkemyksiä keskusteltaviin teemoihin. Mielipiteiden merkitys rakentuu ilmaistun lisäksi myös siitä, mitä jätetään sanomatta (Billig 1991, 148). Keskustelua eteenpäin kuljettava mielipide voi esimerkiksi pureutua aiemmissa mielipiteissä piiloon jätettyihin väitteisiin ja uskomuksiin. Kirjoitusten välille muodostuu näin jännitteitä, jotka vuoroin kiristyvät, vuoroin höltyvät. Nämä jännitteet ovat tämän tutkimuksen kannalta kaikkein rikkainta aineistoa, sillä juuri niitä analysoimalla voidaan tutkia kirjoitusten normatiivista tulkintaneuvottelua, sitä, miten niissä vakuutetaan lehden muita lukijoita – kannatetaan yhtä näkemystä ja vastustetaan toista.

Kaikissa mielipidekirjoituksissa ei oteta kantaa jonkin asian puolesta tai vastaan. Osaa kirjoituksista voikin kuvata mielipidekirjoitusten sijaan keskustelupuheenvuoroiksi, joissa jaetaan omia kokemuksia tai pyydetään muita ottamaan kantaa kirjoituksessa kerrottuihin asioihin (vrt. Anttila 2001). Tämän tyyppiset kirjoitukset jäävät yleensä yksittäisiksi kirjoituksiksi tai sitten ne aloittavat keskusteluketjuja. On harvinaista, että kantaa ottamaton kirjoitus esiintyisi jonkin jo alkaneen keskustelun keskellä.

Suurin osa kirjoituksista on julkaistu nimimerkin suojissa. Kirjoittajien taustoista on mahdollista tietää vain se, mitä he itse kertovat kirjoituksissaan tai nimimerkeissään. On mahdollista, että esimerkiksi pojaksi esittäytyvä kirjoittaja olisikin tyttö. Kirjoittajien todellista ikää ei kirjoitusten perusteella myöskään voida päätellä<sup>24</sup>. Tästä syystä en paneudu kirjoittajien mahdollisiin taustatekijöihin, vaan käsittelen ja tulkitseen kirjoituksia niiden sisäisen rakenteen lävitse. Jos kirjoittaja esimerkiksi kertoo olevansa ”tyttö”, kertoo ”meidän tyttöjen” olevan jotain tai kertoo toiseutta rakentaen olevansa ”onnellinen siitä, että ei ole poika” (ks. Pälli 2003, 191–200), niin tulkitseen kirjoituksen tehdyksi tytön positiosta. Vastaavasti myös kirjoittajan ikä tehdään joissain kirjoituksissa näkyväksi ja silloin sitä on mahdollista hyödyntää joidenkin jatkokomenttien tulkitsemisessä. Ottaessani kirjoituksissa ilmaistun sukupuolen ja iän mukaan analyysin tueksi, en ota siis kantaa kirjoitusten ”taustatodellisuuteen”, vaan siihen, miten kirjoitukset ovat tulkittavissa ja millä perusteilla niille tehdään vastineita.

Analysoimillani nuortenpalstoilla on kolmentyyppisiä kirjoituksia. Ensimmäisenä kirjoitustyyppinä kutsun aloituskirjoituksiksi. Ne ovat mielipiteitä, jotka avaavat keskustelun jostain teemasta. Ne voivat jäädä yksittäisiksi kirjoituksiksi tai sitten niille voi seurata jatkoa. Toista kirjoitustyyppiä kutsun jatkokirjoituksiksi. Ne kommentoivat, kyseenalaistavat tai jostain toisesta näkökulmasta jatkavat aloituskirjoituksen synnyttämää keskustelua. Jatkokirjoitukselle voidaan myös kirjoittaa useita ”eriateisia” vastineita, joissa huomioidaan aloituskirjoituksen lisäksi myös aiemmin julkaistut jatkokirjoitukset. Keskustelu-

---

<sup>24</sup> Kirjoituksien itsensä mukaan ne ovat pääasiassa 14–20-vuotiaiden tekemiä. Kirjoittajat saattavat kuitenkin esittäytyä pikkusiskoksi, isoäidiksi, vanhaksi pojaksi, kahden lapsen yksihuoltajaksi jne. Nämä kategoriset määritelmät leventävät kirjoittajien mahdollista ikähaitaria.

ketjuja päättävät kirjoitukset ovat näin ollen ”asteeltaan” viimeisiä jatkokirjoituksia. Kolmatta täysin erilaista kirjoitusten tyyppiä edustavat Nuorten Palstan toimittajan lisäykset, kommentit ja reunahuomautukset. Toimittajan kirjoituksia ei juurikaan ole 1990-luvun aineistossa, mutta 1960- ja 1970-lukujen taitteen aineistossa ne ovat erottamattomasti osa keskustelujen kulttuurista kudelmaa.

Aloituskirjoituksen luonne määrittää yleensä sen, tuleeko kirjoitukselle jatkokirjoituksia vai ei. Osaan aloituskirjoituksista ei koskaan vastata, osasta kehkeytyy pitkiäkin keskusteluja. Monesti pitkiä keskusteluja synnyttäneet aloituskirjoitukset rikkovat totuttuja tulkintasääntöjä kertoen seksuaalisuuden toisin tekemisestä. Kyseessä voi olla esimerkiksi kertomus hyvänä pidetystä rakkaudettomasta seksistä tai raskaaksi tulosta kovin nuorena. Jatkokirjoitukset sekä toimittajan kommentit ovat juuri rikkomistapauksissa kiinnostavia, sillä ne kertovat normatiivisista seksuaalikäyttäytymisen tulkitsemistavoista. Samalla juuri tällaisista keskusteluketjuista voi tutkia erilaisia seksuaalisuutta normittavia puhetapoja. Miten seksuaalikäyttäytymistä yhtäällä oikeutetaan? Miten siitä taas toisaalla tehdään moraalisesti paheksuttavaa?

Esimerkki tavasta, jolla olen analysoinut 1990-luvun Nuorten Palsta -kirjoituksia, selventää tulkintatapaani. Ensin etsin yhden illan suhteita käsitteleviä aloituskirjoituksia ja niitä mahdollisesti seuraavia jatkokirjoituksia. Tämän jälkeen jäljitin vain sellaisia aloituskirjoituksia, joista ei syntynyt keskustelua. Osassa aloituskirjoituksista oli sama logiikka – laitoin ne rinnakkain ja ajattelin, että toiselle kirjoitetut jatkokirjoitukset olisi voitu kirjoittaa myös tälle ensimmäiselle kirjoitukselle, mutta näin ei tehty esimerkiksi siksi, että aloituskirjoitukset julkaistiin ajallisesti lähekkäin. Tämän jälkeen tarkastelin vielä irrallisiksi jääneitä aloituskirjoituksia. Luin kirjoituksia ristiin ja analysoin yksittäisiä kirjoituksia yhdessä toisten vastaavien sekä näistä poikkeaa-

vien kanssa. Analyysia tehdessäni huomioin siis sekä jatkokirjoitukset että muut vastaavasta aiheesta tehdyt aloituskirjoitukset.

Yhtenä toistuvana aloituskirjoitustyypinä havaitsin yhden illan suhteita surkuttelevat kirjoitukset. Rajanveto hyväksikäytön ja itsemäärätyn seksuaalisuhteen välillä vaikutti määrittelevän normaalia seksuaalisuutta. Jatkokirjoitus esimerkiksi saattoi asettaa surkuteltavaksi esitetyn kohtalon vielä kiusallisempaan asemaan esittämällä huonon kohtalon repostelun Nuorten Palsalla aivan tyhmäksi teoksi: jos ei tiedä mitä ruumiillaan tekee, niin on parasta opetella tuntemaan se, eikä tietämättömyyden seurauksista pidä kertoa lehtien sivuilla. Seuraan tällaisia kirjoitusketjuja ja pohdin näiden mielipidekirjoitusten osalta, miten ne hyödyntävät itsemääräämisen käsitettä seksuaalikäyttäytymisen ja siitä kertomisen normittamiseen.

## Esitystavallisia ratkaisuja

Tutkimusaineistoa on järjestetty kronologisuuden sijaan päätteilyketjuja havainnollistavaan järjestykseen. Esittämäni analyysit eivät ole suoraa raportointia edellä kertomastani tutkimusprosessista. Jotta lukija pystyisi arvioimaan havaintojen ja vakuuttamisen käytäntöjä, sisällytän tutkimustekstiin lukuisia, ja ajoittain pitkiäkin, aineistokatkelmia. Eduskuntakeskusteluja käsittelevien lukujen aineistokatkelmiin merkitsen kansanedustajan nimen, hänen edustamansa poliittisen puolueen sekä sen mistä lainsäädäntöprosessin vaiheesta kyseinen katkelma on peräisin. Nuorten mielipidepalsta -analyysissa sijoitan mielipidekatkelmia monesti vierekkäin. Rinnakkain asetettuina mielipidekirjoituksina voi olla samanaikaisesti julkaistuja jatkokirjoituksia, aloituskirjoitus ja tätä kommentoiva jatkokirjoitus tai sitten loogialtaan samankaltaisia tai toisilleen vastakkaisia aloituskirjoi-

tuksia. Kirjoitukset on numeroitu ja itse tekstissä viittaa mielipiteisiin niiden numeroilla.

Analyysia kuvatessani puhun usein ”ajattelusta”. Väitän esimerkiksi että kansanedustajat, dokumentit ja nuorten kirjoitukset ajattelevat tai niissä ajatellaan asioiden olevan jollakin tapaa. ”Ajattelu”-sanana voisi pääsääntöisesti korvata esimerkiksi ”esittää” sanalla. Tällöin tekstistä saattaisi kuitenkin tulla monotoniempaa luettavaa. Siksi käytän ajattelu-sanaa. Tulkitessani aineistoja ajatteluna en siis oletta, että sanotun tai kirjoitetun takana olisi jokin ajatteleva, kognitiivinen subjekti, jonka ajatukset juuri kyseisessä kohtaa ”oikeasti” tulisivat näkyviksi (vrt. Edwards 1997). Koska ihmisen sisäistä ajattelua ja asioiden julkista argumentointia voidaan pitää ääneen ajatteluna (ks. Billig 1987/1996; Billig 1991), on ajattelun ja asioiden esittämisen välillä mahdollista laittaa diskursiivisessa tarkastelussa yhtäläisyysmerkki: ajattelu, kirjoittaminen ja julkinen keskustelu rakentuvat perustaltaan ja rakenteiltaan samanlaisille kulttuurisille jäsennyksille.

Diskursiivisessa analyysissa käytetään usein diskurssianalyysille ominaista käsitteistöä (ks. Jokinen et al. 1993). Tässä tutkimuksessa metodisista ratkaisuista tulevien käsitteiden käyttö on minimoitu ja tekstissä käytetään lähinnä teoreettisista lähtökohdista seuraavia käsitteitä, kuten diskursiivisuutta ja normatiivisuutta. Ainoa analyysiin merkittävästi lisäapua tuova käsite on positio, jolla asiayhteydestä riippuen tarkoitan kahta asiaa. Ensinnäkin viittaa positiolla tekstin/puheen tuottajaan, jollaisia käyttämissäni aineistoissa ovat esimerkiksi tyttö – poika ja lakivaliokunta – kansanedustaja. Toiseksi käytän position käsitettä eritellen puheen kohteille tarjottuja asemia, joita ovat esimerkiksi lapsi – nuori – aikuinen ja uhri – tekijä. (ks. positioista Harré & van Langenhove 1999; Hollway 1989.)

Kun liitän position käsitteeseen jonkin etuliitteen, täsmennän sillä sen luonnetta. Sukupuolipositiolla korostan position sukupuolierityisyyttä. Subjektipositiolla viitataan tarjotun position elämistodellisuuteen liittyviin määrittelyihin. Toimijapositiolla taas nostan esiin kyseisen position sisältämiä toimintamahdollisuuksia tai niiden mahdottomuuksia. Nämä positioiden tarkennukset implikoivat positioiden toisiinsa kytkeytymistä. Positioiden väliset kytkökset ovatkin tärkeitä, sillä niiden esilletuonti ei pelkästään selvennä tutkimuksen esitysasua, vaan syventää myös itse analyysia.

## 4. SUOJELTAVIA YKSILÖITÄ

Suojaikäraja on käsite, jonka avulla suomalainen rikoslainsäädäntö määrittelee lasten, nuorten ja aikuisten välisten seksuaalisten tekojen rikoslaillista hyväksyttävyyttä ja rangaistavuutta. Kyseisellä ikärajalla määritellään, mihin ikään asti lapsen tai nuoren ajatellaan tarvitsevan erityistä suojelua seksuaalisia tekoja vastaan. Kyseistä ikärajaa nuoremmat voidaan tulkita omasta seksuaalikäyttäytymisestään päättämään kykenemättömiksi. Siksi myös lapseen tai nuoreen kohdistuneesta yhteisymmärryksellisestä seksuaaliteosta voidaan teon toista osapuolta syyttää lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä<sup>25</sup>.

Suomen nykyinen yleinen 16 vuoden suojaikäraja tuli voimaan vuonna 1971. Tätä ennen ikäraja oli ollut 17 vuotta. Tässä

---

<sup>25</sup> Vuoden 1971 seksuaalirikoslaissa ei vielä puhuta lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä, vaan eri lainkohtien säädöksissä mainitaan muun muassa sukupuolisiveellisyttä loukkaava käyttäytyminen lasta kohtaan, nuoreen henkilöön kohdistuva haureus, lapseen kohdistuva haureus ja lapsen vieteleminen haureuteen. En selvitä koko tämän terminologian sisältöä ja sen historiallisesti erilaisia merkityksiä tai eri tekokategorioihin liittyneitä rangaistuksia. Tämän sijaan kirjoitan yleisesti lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä samalla tapaa kuin arkikielessä ja lainsäädännössäkkin (1999) nykyisin kuvataan lapsiin kohdistettuja seksuaalisia tekoja.

luvussa analysoin yleisen suojaikärajan alentamisesta käytyjä eduskuntakeskusteluja vuodelta 1970 sekä näitä keskusteluja pohjustaneita lainsäädännöllisiä dokumentteja (tarkka aineistokuvaus liitteessä)<sup>26</sup>. Tämän aineiston pohjalta teen analyysia seksuaalisen normaaliuden diskursiivisesta tekemisestä. Analysoin (hetero)seksuaalisuutta käsittelevää pohdiskelun kenttää ja kysyn, *miten ja millaisiksi suojaikärajakeskustelussa tehdään nuoria, seksuaalisesti itsemääräviä, normaaleja yksilöitä*.

Vaikka seksuaalisen hyväksikäytön epäilyt ovat olleet kasvussa 1970-luvulta tähän päivään asti, ei suojaikärajan muutoksilla, sen määritelmillä tai iällä, ole tiettävästi ollut suoraa vaikutusta lasten tai nuorten väliseen eikä myöskään lapsiin tai nuoriin kohdistuneeseen seksuaalikäyttäytymiseen. Seksuaalisen hyväksikäytön epäilyt ovat kyllä 1990-luvulla lisääntyneet, mutta muutosta on selitetty lisääntyneellä huomiolla ilmiötä kohtaan samalla, kun osa muista tilastollisista vaihteluista on yhdistetty paljastuneisiin rikossarjoihin (Niemi 2001, 48–49). Jos suojaikärajaa koskevilla muutoksilla ei ole konkreettista yhteyttä seksuaalikäyttäytymisen muutoksiin tai sen muuttamiseen, on huomionarvoista, että suojaikärajasta silti kiistellään tiukkaan sävyyn silloin, kun sitä säädetään. Tämä keskustelu onkin kiin-

---

<sup>26</sup> Vuoden 1971 lakiin sisältyy myös erityisiä suojaikärajoja. Alle 14-vuotiaaseen kohdistuneet teot tulivat voimakkaammin rangaistaviksi kuin yli 14-vuotiaaseen kohdistuneet sillä perusteella, että laissa alle 14-vuotias tulkittiin lapseksi, kun taas 15-vuotias oli jo nuori (lapseen kohdistuva haureus ja lapsen vietteleminen haureuteen). Asemaa hyväksikäyttäen tapahtuneissa heteroseksuaalisissa teoissa suojaikärajaksi nostettiin 18 vuotta, kun taas homoseksuaalisissa teoissa aseman hyväksikäyttöä säätelevä ikäraja säädettiin 21 vuoteen (nuoreen henkilöön kohdistuva haureus). Sivuuatan eri porrastusasteista käytyjen keskustelujen analysoinnin siksi, että erityisiä ikärajoja ei aineistoni eduskuntakeskusteluissa käsitellä. Tarkasteluni kohdistuu siis ainoastaan yleiseen 16 vuoden suojaikärajaan ja siitä erotettavaan 18 vuoden suojaikään homoseksuaalisia suhteita vastaan (sukupuolisiveellisyyttä loukkaava käyttäytyminen lasta kohtaan sekä nuoreen henkilöön kohdistuva haureus).



toisempaa kuin sen lopputulos, sillä siinä nuorten seksuaalisuutta tehdään kulttuurisesti merkitykselliseksi.

## Rikoslakiuudistus ja yksilö

Vielä vuonna 1970 voimassa olleen rikoslainsäädännön (RL 20) mukaisesti lasten ja nuorten hyväksikäytön yleisenä suojaikärajana oli 17 vuoden ikä. Homoseksuaalisuus oli ”moraalitto-  
muutensa” takia rangaistavaa. Elämiin sekaantumista pidettiin rangaistavana, koska sen ajateltiin osoittavan ”luonnotonta” seksuaalikäyttäytymistä. Avioliiton sisäistä raiskausta ei tunnistettu, vaan avioliiton itsensä katsottiin antavan luvan aviopuolisoiden väliseen seksuaaliseen kanssakäymiseen. Tämä seksuaalisuutta säädellyt rikoslain 20. luku oli pääosin peräisin vuodelta 1889, vaikka sitä olikin osin uudistettu vuonna 1926<sup>27</sup>.

Seksuaalirikoslakiuudistusta aletaan suunnitella eduskunnan tehtyä toivomusaloitteen (TA 130/1965) rikoslain muuttamiseksi. Tässä aloitteessa aiempi rikoslaki esitetään kokonaisuudessaan vanhentuneeksi ja senaikaista oikeuskäsitystä vastaamattomaksi samalla, kun homoseksuaalisuudesta rankaiseminen esitetään epäonnistuneeksi reaktiokeinoksi homoseksualismia vastaan<sup>28</sup>. Toivomusaloitteen seurauksena lakiuudistusta aletaan työstää seksuaalirikoskomiteassa. Vuonna 1967 valmistunut komitean mietintö syventää muutoksen tarvetta perustelemalla sen yhteiskunnallisissa olosuhteissa ja katsomuksissa tapahtuneilla muutoksilla. Yhteiskunta on kaupungistunut, naisen ja

<sup>27</sup> Seksuaalirikoslakien muutoksista, niiden muodoista ja seksuaalisuuden kontrolloinnista Suomen historiassa ja lainsäädännössä ovat tarkemmin eritelleet esimerkiksi Aalto (1996), Ala (1999), Nousiainen & Pylkkänen (2001) ja Utriainen (1994).

<sup>28</sup> Lainsäätämisen ulkopuolella käydään vastaavanlaista vilkasta aikalaiskeskustelua. Tästä hyviä kuvauksia ja esimerkkejä ovat Lång (1966), Gumbler (1966) ja Kihlman (1966).

miehen asema tasavertaistumassa samalla, kun nuorison asema on muuttumassa entistä itsenäisemmäksi. Muuttuneiden olosuhteiden myötä yhteiskunta mielletään aiempaa monimuotoisemmaksi. Absoluuttista sukupuolimoraalia ja yhtenäiskulttuuria edustaneelle aiemmalle lainsäädännölle ei ole enää perusteita. (KM 12/1967, 8–10.)

Seksuaalirikoskomitean mietinnölle perustuva hallituksen esitys (HE 52/1970) seksuaalirikoslain uudistamiseksi tuodaan eduskunnan käsittelyyn kesäkuussa 1970, josta se lyhyen lähetekeskustelun jälkeen lähetetään lakivaliokunnan jatkokäsittelyyn. Tällöin lakivaliokunta määrittelee yksilön ja tämän seksuaalisen itsemääräämisen lain uudeksi lähtökohdaksi:

Uusissa rikoslaeissa on havaittavissa pyrkimys mahdollisuuksien mukaan erottaa sukupuolimoraali ja rikosoikeus. Rikosoikeuden uudeksi lähtökohdaksi on tällöin otettu suojaa tarvitsevien yksilöiden oikeusturvan takaaminen. Rikoslain on ulotuttava tekoihin, jotka loukkaavat yksilön seksuaalista itsemääräämistä ja vapautta. Sen sijaan esimerkiksi täysi-ikäisten keskenään yhteisymmärryksessä suorittamat teot jäävät tällöin rikoslain ulkopuolelle. Silti jotkin niistä saattavat voimakkaasti loukata ulkopuolisten moraalisia näkemyksiä. Uuden lähtökohdan perusteella siveellisyysrikoksia on pidettävä ensisijaisesti yksilöön eikä yhteiskuntaan kohdistuvina rikoksina. (LaVM 11/1970, 2)

Lakivaliokunnan mietintö on hallituksen esityksen kanssa kolmiportaisessa eduskuntakäsittelyssä (ks. Nousiainen 1998, 188–190) marraskuussa 1970. Eduskunnan täysistunnoissa keskustellaan neljästä asiasta: 1) suojaikärajan alentamisesta 17 vuodesta 16 vuoteen<sup>29</sup>, 2) homoseksuaalisuuden rangaistavuuden poistamisesta, 3) eläimiin sekaantumisen rangaistavuuden poistami-

<sup>29</sup> Seksuaalirikoskomitean mietintö ehdotti uudeksi suojaikärajaksi 15 vuotta samoin kuin hallituksen esityskin, mutta lakivaliokunnan esitys vaihtoi iän 16 vuodeksi ja tämä ikäraja tuli kirjoitetuksi lakiuudistukseen.

sesta ja 4) avioliiton sisäisen raiskauksen kriminalisoimisesta. Ehdotetuista lakimuutoksista kaikki paitsi avioliiton sisäisen raiskauksen kriminalisointi päätetään hyväksyä. Uusittu laki saa lainvoiman 1971. Tässä luvussa analysoin suojaikärajoista käyttyjä keskusteluja. Lisäksi sivuan homoseksuaalisuuden dekriminolisointia sekä eläimiin sekaantumisen poistamista rikoslainsäädännöstä siinä määrin, kuin kyseiset keskustelut kytkeytyvät nuorten seksuaalikäyttäytymisen kontrollointiin ja oikeuttamiseen.

Suojaikärajaesittely kytkeytyy seksuaalirikoslain kokonaisuudistukseen. Lähtökohdiltaan kokonaisuudistus pohjautuu aiemmissa laeissa esitetyn yhteiskunnan suojelun ja yleisen moraalin ylläpidon sijaan yksilön oikeuksille ja näiden suojelulle. Nämä muutokset seksuaalirikoslain lähtökohdissa ovat merkittäviä, sillä samat lähtökohdat yksilön oikeuksien turvaamisesta perustavat nykyistäkin seksuaalirikoslakia. Lainsäädännön lähtökohdat eivät kuitenkaan kerro kovinkaan täsmällisesti sitä, millaisista oikeuksista oikein on kyse ja miten ne sitten turvataan. Yksilön oikeuksien turvaamista onkin väitetty niin kunnianhimoiseksi tavoitteeksi, ettei sitä vielä 1990-luvulla tehtyjen lakiuudistuksienkaan jälkeen ole saavutettu (Niemi-Kiesiläinen 1998, 7). Tästä syystä on tärkeää selvittää, mitä seksuaalisesti itsemääräävällä yksilöllä tarkoitetaan ja mitä tuolla termillä tehdään siinä yhteydessä, kun se ensimmäistä kertaa aktivoidaan lainsäädännöllisessä keskustelussa.

Yksilön ja seksuaalisen itsemääräämisen merkitystä laeissa ja niiden tulkinnoissa ei heti vuoden 1971 lakiuudistuksen jälkeen analysoitu. Myöhemmin vastaavaa pohdintaa on tehty useasta eri näkökulmasta. Yksilöä ja itsemääräämistä on selvitelty esimerkiksi seksuaalirikoslain heteronormatiivisuutena samoin kuin oikeustieteellisenä ja oikeusfilosofisena kysymyksenä (esim. Sorainen 2000; Kimpimäki 1998; Niemi-Kiesiläinen 1998; Valjakka 1998). Kun kunnianhimoiseksi nimetyn yksilön itsemää-

räämisoikeuden tavoitetta on pyritty suhteuttamaan todellisiin elämäntilanteisiin, on lakeja valmistelleiden dokumenttien samoin kuin lakipykälien muotoilujen pohjalta tehty päätelmiä ja tulkintoja<sup>30</sup>. Aiemmat analyysit ovatkin keskittyneet lähinnä lakien mahdollisten seuraamusten selvittämiseen sekä lakien taustalla vaikuttaneiden ja toteutuksessa ilmitulleiden ihmiskäsitysten hahmottamiseen.

Tämän luvun näkökulma on toinen. Tutkin seksuaalisesti itsemääräävän yksilön merkityksellistämistä tilanteessa, jossa eduskunta keskustelee, neuvottelee ja päättää suojaikärajasta osana seksuaalirikoslain kokonaisuudistusta. Kyseisen keskustelun analyysillä selvitän (hetero)seksuaalisuuden diskursiivista rakentamista 1960- ja 1970-lukujen taitteen yhteiskunnallisessa ja kulttuurisessa ympäristössä. Tarkastelen, millaiset diskursiiviset hahmotelmat ja tulkinnat tekevät lakitekstien luurankomaista seksuaalisen yksilön käsitettä eläväksi.

## Yhteiskunnan vai yksilön parhaaksi?

Kun suojaikärajasta kiistellään eduskunnan täysistunnoissa vuonna 1970, sekä muutosta vastustavissa että kannattavissa puheenvuoroissa vuoroin vedotaan kansakunnan parhaaseen, vuoroin uhkakuvaan kansakunnan tuhoutumisesta. Samanaikaisesti aletaan puhua yksilön itsemääräämisoikeuden turvaamisesta,

---

<sup>30</sup> Poikkeuksena kuitenkin Heli Suomisen (1999) valtio-opin pro gradu -työ, jossa tarkastellaan homoseksuaalisuuden rakentumista poliittiseksi kysymykseksi analysoimalla kansanedustajien argumentointia osin tässä samassa lainsäädäntöprosessissa. Suominen keskittyy homoseksuaalisuuden dekriminialisoinnin tarkasteluun, kun taas oma analyysini keskittyy nuorista käyttyjen keskustelujen analyysiin ja koskettaa homoseksuaalisuuskeskustelua vain siinä määrin kuin siinä käsitellään nuorten homoseksuaalisuutta.

yksilön suojaamisesta sekä yksilön seksuaalikäyttäytymisen ohjaamisesta. Keskustelussa esitettävät argumentit tasapainoilevat kansakunnan ja yksilön merkitysmaailmojen välillä. Monesti nämä toisistaan erilliset lähtökohdat asetetaan toisilleen vastakkaisiksi – välillä ne taas tukevat toisiaan.

Kansakunnat ovat kuviteltuja yhteisöjä, joiden kautta muodostetaan mielikuvia sellaisista ihmisten ja asioiden kokonaisuuksista, joita ei voida todellisuudessa havaita yhtäaikaisesti (Anderson 1983). Kansakuntaa myös hyödynnetään diskursiivisesti siten, että niillä tehdään kuviteltuja yhteisöjä arkipäiväisiksi ja todellisilta vaikuttaviksi, vaikkeivät ne olisikaan muutoin kuin puheessa läsnä (Billig 1995). Tässä lainsäädäntöprosessissa kansakunnat ovat retorisia välineitä. Kansakuntien asemaan, menneisyyteen ja tulevaisuuteen vetoamalla kasvatetaan puheen painoarvoa. Suojaikärajan alentaminen saattaisi joidenkin puheenvuorojen perusteella esimerkiksi tuhota suomalaisuuden:

Vahvistamalla lain, jolla tuemme tätä laittomuutta, valmistamme itsellemme ja kansallemme tuhon. Erään tutkimuksen mukaan 80 tuhoutuneesta kulttuurista 79 on tuhoutunut kansan siveellisen rappion takia. Olemme kulkemassa samaa tietä täällä Suomessa. (Rauno Westerholm, skl, EK 1/1970)

Tässä puhekatkelmassa suojaikärajan alentaminen rinnastetaan kulttuurin tuhoutumiseen. Sillä esitetään olevan suora yhteys kulttuurin rappeutumiseen. Kiintoisaa tässä nimenomaisessa esimerkissä on se, että lain vahvistaminen esitetään laittomuuden tukemiseksi. Laittomuudessa on tällöin kyse jostain muusta kuin jo olemassa olevien tai nyt muutettavien lakien rikkomisesta. Tulkitsen kommentin laittomuutta tukevasta laista siten, että ihmisen tekemien lakien ei ajatella ohjaavan kaikkea toimintaa, vaan toiminnan ohjaajina voivat toimia luonnon tai Jumalan asettamat ”objektiiviset” lait tai yhteiskunnalliset säännönmukaisuudet. Laittomuus tarkoittaa tässä puheenvuorossa sellaista

seksuaalikäyttäytymistä, joka jo rikkoo ”objektiivisia” ihmisten vaikutusvallan ulkopuolella olevia lakeja. Vaikka seksuaalisuus voi olla laista irrallista ja omien säännönlaisuuksien varassa rakentuvaa, ajatellaan, että yhteiskunnallinen lakimuutos voi edelleen kiihdyttää kulttuurin tuhoutumista. Siksi suojaikärajan alentamista vastustetaan.

Edellisen puheenvuoron tapaisiin väitteisiin vastataan kiistämällä se, että kansakunta tuhoutuisi seksuaalilakeja muuttamalla. Kun omaa kansakuntaa verrataan toisiin ja samalla läheisempiin kansoihin, syntyy vasta-argumenttien tueksi rinnastuksia.

Edelleen huomauttaisin siitä seikasta, että niin Ruotsissa kuin Tanskassakin, lähiesimerkkejä ottaakseni, suojaikäraja on jo jonkin aikaa ollut 15 vuotta, eikä siellä ole tapahtunut mitään yhteiskunnan kaatumista seksuaalimoraalin puutteeseen, johon täällä on viitattu. Tanskassa jopa, saamani tiedon mukaan, ollaan jo ikärajaa alentamassa 14 vuoteen. (Juha Vikatmaa, kok, EK 2/1970)

Mitä läheisempiä ja yksilöidympiä kansallisuusesimerkkejä käytetään, sitä täsmällisemmiltä puheenvuorot vaikuttavat. Konkreettiset ja Suomelle läheiset esimerkit ovat vakuuttavampia kuin vertaaminen lukumääräisesti suureen, mutta nimeämättöminä tuntemattomiksi jäävien, kadonneiden kulttuurien joukkoon.

Kun omaa maata verrataan muihin maihin, selvennetään, miten asiat ovat meillä, miten taas muualla (vrt. Billig 1995). Kansallisuuskategoriat toimivat kulttuurisina puheen resurssina tarjoten erilaisia samastumisen kohteita (Pälli 2003, 188–190). Puheenvuorosta riippuen ”me suomalaiset” -kategoria lähestyy esimerkiksi ruotsalaisia ja norjalaisia. Samastumista tuotetaan kuitenkin vain suhteessa pohjoismaihin, eikä tämäntyypisiä rinnastuksia tehdä muiden maiden kesken.

Vaikka naapurimaassamme Ruotsissa vastaava ikäraja onkin 15 vuotta, ei meillä ole mitään syytä ottaa oppia nimenomaan tästä naapurimaastamme, joka maallistumisessa on ennättänyt varsin pitkälle kotoiseen Suomeemme verrattuna. Pikemminkin meillä olisi otettava oppia Norjasta, joka monessa mielessä on meitä henkisesti lähempänä ja jossa suojaikäraja on 16 vuotta. (Rauno Westerholm, skl, LK 1970)

Sen lisäksi, että kansanedustajat maalailevat tuhoutumisen uhkakuvia ja tekevät vertauksia kansakuntien välillä, esitetään pohjoisessa asuvat ihmiset myös ominaisuuksiltaan erilaisiksi kuin etelän ihmiset (vrt. Mosse 1985, 32). Tällöin suomalaisten esitetään muiden pohjoismaalaisten kanssa muodostavan seksuaalisesti omintakeisia joukkoja. Näiden kansojen seksuaalikäyttäytyminen ja kehittyminen ovat keskenään samanlaisia, mutta silti erilaisia kuin muualla maailmassa. Pohjoinen seksuaalisuus ja suomalaisuudelle ominaiset elämäntavat ovat ainutlaatuisia.

Täällä on erityisesti hyökätty sitä vastaan, että tämä suojaikäraja on korotettu 15:stä 16 ikävuoteen. On kuitenkin numeroilla osoitettavissa, että tämä ei suinkaan kansainvälisesti ottaen ole mikään korkea, ottaen huomioon sen, että ihmisen kehitys täällä pohjoisessa on vallan toista kuin etelässä. (Timo Mäki, kok, EK 1/1970)

Teemme voitavamme sen puolesta, että suomalaiselle elämänmuodolle ominaiset menettelytavat, siis ihanteelliset menettelytavat säilytettäisiin myös tässä kysymyksessä. (Eino Poutiainen, smp, EK 1/1970)

Suomalaisuus on näissä puheenvuoroissa yleisesti tunnettu toisia. Sitä ei tarvitse perustella, eikä suomalaisille ominaisia menettelytapoja sen tarkemmin selitellä (vrt. Pälli 2003, 190). Vaikka muita pohjoismaita voidaankin lähestyä, eronteko toisiin kulttuureihin ja kansoihin säilyy väkevänä. Kansakuntaa pi-

detään yhteisesti jaettuna ja kaikille suomalaisille sopivana. Päätetään sitten miten tahansa, niin suomalaisena pidetyn seksuaalikäyttäytymisen vaaliminen on tärkeää.

Kun analysoimassani lainsäädäntöprosessissa argumentoidaan kansakunnan edun puolesta ja luodaan kansakunnan mahdollisia tuhoutumisskenaarioita, tuotetaan seksuaalisuutta yhtenäiseksi kuvitelmaksi. Tätä kuvitelmaa elävöitetään ja jatketaan toistamalla suojaikärajaa koskevien lakimuutoksien merkityksellistämistä kansakuntapuheella. Vaikka vuoden 1971 seksuaalirikoslakiehdotusta perustaneessa komiteanmietinnössä esitetään yhteiskunnan monimuotoistuminen yhdeksi syyksi sille, miksi yhtenäiskulttuurin suojelusta olisi luovuttava (KM 12/1967, 8–9), ei tämä monimuotoistuminen leikkaa eduskuntakeskustelua. Aiempien seksuaalirikoslakien ajatus yhtenäisestä suomalaisesta kulttuurista on edelleen voimakkaasti läsnä.

Kansallisuuksien on osoitettu monella eri tasolla olevan sukupuolitettuja (ks. McClintock 1995; Gordon ym. 2002; Yuval-Davis 1997). Kansallisuusideologiat ovat myös voimakkaasti muokanneet normaalina pidetyn seksuaalikäyttäytymisen rajoja (Mosse 1985). Tässä lainsäädäntöprosessissa yhteiskunnan kannalta parhaaksi esitettyä tulkintaa seksuaalisuudesta voi pitää yksiselitteisen normatiivisena. Siitä, millaista seksuaalisuutta tai sukupuolta yhteiskunnan paras milloinkin edustaa, ei kuitenkaan samaan hengenvetoon keskustella. Tämä vaikeneminen ylläpitää ennen kaikkea kansallisuuden ja seksuaalisuuden välisen kytköksen itsestäänselvyyttä.

Kansakunnilla argumentoinnin lisäksi lakimuutosta perustellaan myös yksilöllillä ja yksilön oikeuksilla. Suojaikärajan nuoret yksilöt ovat konkreettisesti keskustelun ulkopuolisia, kuviteltuja nuorison edustajia. Tästä syystä heitä voidaan pitää samalla tapaa kuviteltuina kuin kansakuntiakin (ks. Anderson 1983). Itse keskustelussa nuoret yksilöt ovat myös diskursiivisia yksilöi-



tä. Yksilöihin ja heidän oikeuksiinsa vetoamalla nimittäin neuvotellaan ja pohditaan lain merkityksiä.

Tavallisimmin yksilö ja yhteiskunta asetetaan toistensa vastakohdiksi kamppailemaan siitä, miten koko lakiuudistukseen on mahdollista ottaa kantaa. Lakivaliokunnan mietintö kiteyttää esimerkiksi lainsäädäntötyön lähtökohdaksi yksilön aieman yhteiskunnan sijaan.

Rikoslain on ulotuttava tekoihin, jotka loukkaavat yksilön seksuaalista itsemääräämisoikeutta ja vapautta... Uuden lähtökohdan perusteella siveellisyysrikoksia on pidettävä ensisijaisesti yksilöön eikä enää yhteiskuntaan kohdistuvina rikoksina. (LaVM 11/1970, 2).

Tämä mietintö oikeuttaa kansanedustajat käyttämään yksilödiskursseja arvioidessaan toistensa puheita. Se valtuuttaa kansanedustajien jo aloittaman ja myöhemmin jatkaman puheen yksilöiden parhaasta. Yksilö on lainsäädäntöprosessissa aktivoitu diskursiivinen ”väline”, jonka avulla kiistely suojaikärajasta laajenee ja tarkentuu kansakunnasta yksilöihmisen etuun. Äärimmillen vietyinä yksilöllisyyteen vetoamalla ehdotetaan myös koko seksuaalirikoslainsäädäntökeskustelua tarpeettomaksi.

Olen asiasta sitä mieltä, että tämä yhteiskunta on pysynyt pystyssä, väkiluku lisääntynyt ja lisääntyy edelleenkin, että tällaisiin asioihin ei käsitykseni mukaan tarvitsisi niin ponnekkaasti tarttua, kunhan huolehtisimme vain ihmisen varsinaisesta toimeentulosta. Kaikki nämä käsitykset ovat tuollaisia yksilöllisiä, eikä näitä voida rinnastaa ollenkaan, sillä meillähän on lääketiede todennut, että kahta samantyyppistä ihmistä ei ole ollenkaan, eivät edes identtiset kaksoset. (Johannes Volotinen, smp, EK 1/1970)

Tässä puhekatkelmassa yhteiskunnan tuhoutuminen kiistetään osoittamalla väkiluvun edelleen lisääntyvän. Kun yksilöllisyyttä

korostetaan, ei ole syytä vertailla ja asettaa seksuaalisesti käyttäytyviä henkilöitä paremmuusjärjestykseen. Kun yhteiskunnan säätelyä itse keskustelussa alennetaan, korostetaan atomistiseksi esitettyjen yksilöiden vapautta.

Tyypillisesti yksilöön vetoavissa puheissa ajatellaan ylikontrolloivan lainsäädännön haittaavan nuorten elämää. Yksilöllisyyden perusta on edellisen esimerkin tavoin monesti lääketieteellisen diskurssin sisällä, biologiassa. Tämän näkökulman seurauksena seksuaalisuus käsitetään viettiperäiseksi. Siksi myös lainsäädäntö voi olla ratkaisemattomassa ristiriidassa luonnonlakien alaisten yksilöiden kanssa.

On aivan varmaa, että sillä me emme ainakaan auta näitä nuoria, vaan päinvastoin pilaamme monen ihmisen viettielämää. (Sinikka Luja, sd, EK 1/1970)

Luonnonlakeja noudattavaan viettielämään on mahdollista vaikuttaa. Luonnonlakeihin puuttuminen on kuitenkin vaarallista ja voi koitua nuorille haitaksi. Tästä syystä nuorten seksuaalikehitys esitetään yksilöllistä huomiota ja suojelua kaipaavaksi. Nuoret yksilöt saattaisivat saada ikäviä elämäkokemuksia, jos lainsäädäntö kohdistuisi kehittymäisillään olevaan nuoreen.

Ikärajan korottamisessa olisi tuskin seurauksena, että näiden nuorten ihmisten seksuaalinen käyttäytyminen muuttuisi, että he alkaisivat seurustella jollakin toisella tavalla, sillä ikärajat eivät ole koskaan ennenkään estäneet nuoria elämästä sillä tavalla, kuin he ovat oikeaksi nähneet. Sen sijaan ikärajan korottamisesta esim. 16 vuoteen olisi seurauksena, että nämä nuoret ihmiset olisivat alttiita joutumaan häpeällisten ja usein nuoren kehityksen kannalta vahingollisten oikeudenkäyntien kohteiksi ja esineiksi. (Terho Pursiainen, skl, LK 1970)

Rikoslain sisällön ei sinällään esitetä vaikuttavan nuorten tosi-asialliseen käyttäytymiseen, vaan yksilöitä pidetään kykenevinä toimimaan omasta näkökulmastaan käsin oikein. Lainsäädännön merkityksestä käydäänkin yhtä lailla neuvottelua, kun sen suhdetta yksilön etuihin pohditaan. Jos nuori yksilö päättäisi omista asioistaan silloin, kun hän kehittyy omalakisesti, saattaisi suojaikärajalainsäädäntö edelleen olla perustavanlaatuisessa ristiriidassa yksilön itsemääräämisoikeuden kanssa. Vaikuttaakin siltä, että yksilön diskursiivisesta ”vastinparista” kansakunnasta/yhteiskunnasta voidaan perustellummin keskustella silloin, kun laeilla katsotaan olevan tekemistä yksinomaan kansakunnan rakentamisen kanssa. Lakien suhde yksilön itsemääräämiseen on ambivalentti.

Toisaalta nuorta henkilöä on suojattava varhaisten sukupuoli-kokemusten kielteisiä seurauksia vastaan, toisaalta taas on varotettava asettamasta normeja, jotka poikkeavat niin paljon vallitsevasta käyttäytymisestä, että niiden noudattaminen jää kyseenalaiseksi. Lainsäädännön ensisijaisena tehtävänä on kuitenkin suojella yksilöä eikä pyrkiä ankarasti ohjaamaan yksityiselämän niin arkaa asiaa kuin sukupuolista käyttäytymistä. (Seija Karkinen, sd, EK 1/1970)

Puuttuminen yksilön elämään sekä lainsäädännön vaikutus yhteiskunnan tilaan vaikuttavat kytkeytyvän siihen, minkä asian puolesta tai mitä vastaan kulloinkin argumentoidaan. Argumentointia on myös mahdollista voimistaa asettamalla yksilön ja yhteiskunnan paras rinnakkain tukemaan toinen toistaan. Jos yhteiskunta ja yksilö sijoitetaan usein vastakkain, niin sellaiset perustelut, joissa jotkin teot osoitetaan sekä yksilölle että yhteiskunnalle haitallisiksi, ovat vaikeasti kiistettäviä.

Pitäisi kriminalisoida vain sellaiset teot, jotka ovat todella haitallisia yksilölle taikka yhteiskunnalle... (Juha Vikatmaa, kok, EK 2/1970)

Tällaisia yhdistelmäperusteluja on hankala kumota ainoastaan yhteiskunnan parhaaseen vedoten. Samoin yksilön parhaasta puhuminen edellyttäisi myös tarkempaa keskustelua siitä, mistä yksilöllisyydessä oikein on kyse. Lakivaliokunnan mietinnössä käytetään tätä nimenomaista rinnastamisen vakuuttamisstrategiaa, kun siinä oikeutetaan suojaikärajallisia porrastuksia:

Korotetut suojaikärajat homoseksuaalisia tekoja vastaan ovat osoituksia siitä käsityksestä, että sekä yhteiskunnan että yksilön kannalta on tarkoituksenmukaista pyrkiä ohjaamaan kehitystä heteroseksuaaliseen suuntaan siinä vaiheessa kun siihen voidaan vielä vaikuttaa. (LaVM 11/1970, 6)

Tämän esimerkin mukaisesti joissain tilanteissa esitetään mahdolliseksi ja samalla myös oikeutetuksi vaikuttaa seksuaaliseen kehittymiseen. Yksilöiden seksuaalinen kehitys ei koko lainsäädäntöprosessin lävitse tarkasteltuna jäsenny niin omalakisiksi eikä niin araksi elämänalueeksi kuin mitä joistain aiemmin esittämistäni aineistokatkelmista voisi päätellä. Nuorten seksuaalikäyttäytymistä jäsennetään muutoinkin kuin pelkällä biologialla ja viettielämällä.

Toisinaan aiempien seksuaalirikoslakien ajatus yhtenäiskulttuurista ja nyt lain uudeksi perusteeksi esitetyt yksilön oikeudet yhdistyvät samoissa perusteluissa. Tällöin keskustelusta katoaa ajatus, jonka mukaan lakia säädettäisiin ainoastaan yksilön parhaaksi ilman, että samalla myös yhtenäistettäisiin yhteiskuntaa. Yksilöllisyys ikään kuin liukenee kansallisuudeksi (Mosse 1985, 80). Tässä kontekstissa heteronormi saatetaan edellisen esimerkin tapaan esittää yhteiskunnan parhaaksi. Samalla heteroseksuaalisuuden tavoittelu todetaan myös yksilön kannalta tarkoituksenmukaisimmaksi.

## Nuoren yksilön sukupuoli ja seksuaalisuus

Seksuaalista kanssakäymistä koskevan suojaikärajalainsäädännön perustaksi asetettu itsemääräävä yksilö vaikuttaa neutraaliuden ja yksiselitteisyyden sijaan tarjoavan lainsäätäjille moniulotteisia seksuaalikäyttäytymisen tulkintamahdollisuuksia. Yksilöistä keskustelemalla lain muutoksia tehdään ymmärrettäviksi. Samalla myös määritetään ja konkretisoidaan sitä, millaista nuorten yksilöiden normaalius on. Jatkan yksilön merkityksellistämisen analysointia tässä samaisessa keskustelussa ja tarkastelen, miten ja millaiseksi seksuaalista yksilöä jäsennetään suojaikärajoista keskusteltaessa. Miten yksilöä sukupuolitetaan? Millaiseksi nuorten seksuaalisuutta hahmotetaan yksilön parhaasta puhuttaessa?

Seuraava analyysi perustuu yhden suojaikärajoja käsitelleen keskustelupuheenvuoron ympärille. Puran tämän puheenvuoron sisältämiä väitteitä ja implisiittisiä uskomuksia (intratekstuaalisuus). Lisäksi analysoin tämän puheen diskursiivista rakentumista etsimällä sen yhteyksiä laista käytyyn kokonaiskeskusteluun sekä puheenvuoroa edeltäneisiin dokumentteihin (intertekstuaalisuus).

Ensin esitän kansanedustaja Eeva Kaupin (kok) puheenvuoron kokonaisuudessaan. Tämä on analyysin kannalta tärkeä, sillä palaan siihen useasti. Puheenvuoro on tyyppiesimerkki keskustelussa esitetystä maltillisesta kannanotosta. Analysoin ja puran tätä kannanottoa sen tavanomaisuuden takia. Se ei kyseisessä tilanteessa ole siis mitenkään erityinen, radikaali tai kärjistetty.

Kun suojaikäraja tässä laissa yritetään viedä aina 15 vuoteen asti, seuraa siitä, että yhä useammat nuoret tytöt joutuvat vanhempien, tosin harvalukuisten, mutta vastuuttomien miesten viettelyksen ja väkivallan kohteeksi ja siten varsin nuorena kokemaan

karkeita sukupuolielämyksiä ja pahimmassa tapauksessa läpikäymään abortin. Jos me katsomme nuoren tytön kypsymättömäksi äidin osaan alle 17-vuotiaana, niin meidän on myös suojeltava häntä sellaisilta seksuaalisilta kokemuksilta, jotka ovat omiaan herättämään hänessä vieroksuntaa koko sukupuolielämää kohtaan ja johtamaan häntä myöhemmin syyllisyyden tunteisiin ja lapsivihamieliseen asenteeseen, mitkä seikat eivät suinkaan ole omiaan luomaan onnellisia koteja tähän maahan.

Homoseksuaalisuuden rangaistavuuden suhteen yhdyin lakivaliokunnan mietintöön ja muistutan siitä, että homoseksuaalisuus on eräs normaalin sukuvietin kehitysvaihe. Me kaikki tiedämme, miten esimurrosiässä nuoret pojat hakeutuvat poikien seuraan ja tytöt tyttöjen. Paras ystävä on samaa sukupuolta oleva, hänelle uskotaan salaisuudet ja hänestä ollaan mustasukkaisia. Seurusteluun liittyy tietynlaista fyysisen läheisyyden tavoittelua. Vähitellen tapahtuu siirtyminen heteroseksuaalisille linjoille. Jos nyt nuori ihminen tässä esipuberteetin homoseksuaalisessa vaiheessa joutuu vanhan, jo ratautuneen homoseksualistin tekojen kohteeksi, hän oppii kokemaan seksuaalisen tyydytyksen perverssillä tavalla ja hänen seksuaalinen kehityksensä saattaa ratautua kokonaan tälle poikkeavalle linjalle. Juuri tästä syystä on tarpeen kriminalisoida homoseksuaalisuus tapauksissa, missä vanha ja ratautunut kohdistaa tekonsa nuoreen ja kypsyvään ihmiseen. Sen sijaan kahden aikuisen välisenä tapahtumana homoseksuaalisuutta ei pidä kriminalisoida, mutta kylläkin sen julkinen mainostaminen ja ihannoiminen sekä siihen kehottaminen. Oikean valistuksen antaminen seksuaaliasioiden osalta on aina paikallaan ja ihmistä suojaava. Niin myös kun on kysymyksessä homoseksuaalisuus. (Eeva Kauppi, kok, EK 2/1970)

Puheenvuoro nostaa esiin lainsäädäntöprosessin keskeisimmät teemat. Siksi sitä analysoimalla on mahdollista tutkia tarkemmin nuoren yksilön seksuaalisuutta käsitellyttä keskustelua.

## *Yksilön sukupuolittaminen*

Hallituksen esityksessä seksuaalisten tekojen suojaikärajaksi esitetään aiemman 17 vuoden tilalle 15 vuotta. Lakivaliokunnan käsittelyssä suojaikäraja nostetaan kuitenkin kompromissimaisesti 16 vuoteen. Edustaja Kauppi viittaa tästä aiheesta käytyyn kiistelyyn, kun hän sanoo, että suojaikärajaa yritetään viedä aina 15 vuoteen asti. Ikää merkittävämpi on silti Kaupin esittämä ikärajan alentamisen seuraus. Hän kertoo nuorten *tyttöjen* joutuvan vanhempien ja vastuuttomien *miesten* viettelemiksi. Puheessa ei oleteta esimerkiksi niin, että pojat tarvitsisivat suojaajaita naisilta, vaan että tytöt tarvitsevat suojaajia joiltain miehiä vastaan.

Suojan tarpeen sukupuolittaminen itse eduskuntakeskustelussa on merkityksellistä, sillä hallituksen esityksessä (HE 52/1970) ja lakivaliokunnan mietinnössä (LaVM 11/1970) kerrotaan sukupuolettomasti suojan tarpeesta olevista henkilöistä, joita suojataan yhtä lailla sukupuolettomilta henkilöiltä.

[R]ikoksen tekijänä ja teon kohteena voi olla kumpaakin sukupuolta oleva henkilö (HE 52/1970, 6)

[L]apset ja nuoret normaalisti tarvitsevat myös rikosoikeudellista suojaajaa... tekijänä voisi olla 15 vuotta täyttänyt ja sitä vanhempi henkilö. (LaVM 11/1970, 3–4)

Joidenkin edustajien puheissa yhtenevyys kirjallisiin dokumentteihin ilmenee sukupuolettoman nuoriso- ja lapsi-kategorian käyttönä. Yhdessäkin puheessa ei kuitenkaan mainita tai pohdita poikien iän erityisyyttä suhteessa suojan tarpeeseen<sup>31</sup>. Sil-

<sup>31</sup> Naistutkimuksessa on osoitettu, että sukupuoli jäsenyytensä usein naiseksi samanaikaisesti kun ihmisen normina on mies (ks. esim. Beauvoir 1949/1980; Fox Keller 1988). Myös sosiologian oppikirjojen kuvauksissa nainen on voinut korvata sukupuolen, kun taas miehet on esitetty sukupuolettomina yksilöinä (Lempiäinen 2003, 67).

loin kun sukupuoli erottelu tehdään, tapahtuu se juuri siten kuin Kaupin puheessa eli oletuksena lain suuntaamisesta tyttöihin. Tämän lisäksi monet kansanedustajat pohtivat vielä paljon perusteellisemmin nimenomaan tyttöjen iän määrittelyn vaikeutta.

Erääksi pulmalliseksi kysymykseksi on asian tähän saakka tapahtuneessa käsittelyssä osoittautunut mm. naisen iän määrittelemisen. Tämä toi meille (laki)valiokunnan jäsenille ajattelemisen aiheita. Lienemme yksimielisiä siitä, että nainen on erittäin hyvä, ihana ja joka suhteessa välttämätön maailmassa. Mutta virhettä on tullut myös sitäkin tehtäessä, kun ei pysty millään, nuorempi eikä vanhempi, sanomaan tarkkaan, mikä on hänen ikänsä, onko se 15 vai 16 vuotta vai onko se ehkä enemmänkin. Monilla eläimillä tämä on sentään määriteltävissä. Hevososen iän näkee hampaista, lehmän iän sarvesta, mutta niin kuin sanoin naisen ikä on arvioitavissa, ja se arvioimistehtävä on erittäin vaikea. (Eino Poutainen, smp, EK 1/1970)

Kansalaiskoulun opettajana olen tullut toteamaan sen, että toinen tyttölapsista kehittyy jo 13-vuotiaana, jota on hyvin vaikea tavallisen maallikon käsittää, onko hän 17-vuotias, mutta siellä saattaa olla jo 16 vuoden ikärajan saavuttanut, jota voidaan käsitellä vasta 10–11 vuoden ikäisenä. Näin ollen käsitykseni mukaan on vaarallista, että lähdetään tätä suojaikärajaa alentamaan. (Johannes Volotinen, smp, EK 1/1970)

Kyseisessä eduskuntakeskustelussa suojaikärajat koskettavat poikia selkeämmin tyttöjä. Lakikäsittelyssä ei pohdita poikien iän määrittämisen hankaluutta. Merkityksellistä on myös se, että tyttöjenkin kohdalla ikämäärittely ajatellaan edellisten puheenvuorojen lailla ulkoapäin tapahtuvaksi. Haetaan objektiivisia merkkejä, joiden perusteella tytön ikä voitaisiin kertoa. Tyttöjä ei kertaakaan esimerkiksi kuvata kykeneviksi kertomaan omaa ikäänsä, eikä kumppania koskaan pidetä velvollisena kysymään



tai muutoin selvittämään tytön ikää. Kun yksilöitä sukupuoli-tetaan, tehdään tytöistä keskustelun kohteita. Samalla ajatellaan, että suojaikärajalla estetään liian nuorten tyttöjen eksymisen siveettömiin tekoihin.

Vaikka lakivaliokunnan mietinnössä (LaVM 11/1970) samoin kuin hallituksen esityksessä uudeksi seksuaalirikoslaiksi (HE 52/1970) puhutaan suojaikärajojen yhteydessä vain henkilöistä, esittää Kaupin puhe suojaikärajojen rikkomisesta rangaistaviksi yksinomaan miehiä. Rikollisen teon tekijäksi ei suojaikärajoista keskusteltaessa kertaakaan esitetä naista tai tyttöä. Kun taas miehestä tai pojasta kerrotaan potentiaalisena rikollisen teon tekijänä, varataan todennäköisen uhrin asema tytölle<sup>32</sup>.

Kun ainoastaan poikien (miehien) uhkana on suojaikärajaa koskevaan rikkomukseen syyllistyminen, mahdollistaa tämä ajattelu sen, että yhteisymmärryksellisessä heteroseksuaalisessa suhteessa poika saatettaisiin todeta syylliseksi, kun taas tyttö samanaikaisesti todettaisiin syyttömäksi. Eduskunnan viimeisessä täysistunnossa suojaikärajan säätämisen 16 vuodeksi kerrotaan loukkaavan jo yleistä tasa-arvoa – syynä on tällöin nimenomaan se, että näin pojista saatettaisiin tehdä syyttä syyllisiä.

---

<sup>32</sup> K.J. Lång (1966, 133) toteaa muutama vuosi ennen tätä keskustelua, että nuorten keskinäisissä seksuaalisuhteissa tuomioistuimet tuomitsevat vain poikia, vaikka tuomioistuintilastojen mukaan niiden olisi mahdollista tuomita tyttöjäkin. Pojat/miehet kohtaavatkin useimmiten rikosoikeuden epäilytinä ja syytettyinä, kun taas tytöt/naiset ovat lähinnä uhrin tai asianomistajan asemassa (Nousiainen & Pylkkänen 2001, 161). Tässä kohdin kiintoisaa kuitenkin on se, että sama jäsenyys, joka aktualisoituu rikosoikeudelliseksi käytännöiksi, näyttää olevan myös lainsäätäjien pääsääntöinen puhetapa. Yllättävää olisikin, jos rikosoikeuden käytännöt olisivat lainsäätäjien jäsennyksistä eroavia. Toisaalta voisi ajatella, että juuri lainsäätäjien olisi uusia jäsennyksiä luomalla mahdollista pohjustaa toistoa rikkovia rikosoikeuden käytäntöjä.

Seksuaalirikoslainsäädännön ala on tyypillisesti sellainen rikoslain alue, jossa rikoksiin syyllistyy tahallisesti tai varomattomuut-  
taan paljon nuoria rikoksentekejiä. On selvää, että mitä korkeammalle asetetaan rikosoikeudellinen suojaikäraja, sitä enemmän sattuu tapauksia, joissa nuorten keskeisessä seurustelussa tyttö on alle suojaikärajan..... [K]atson yleistä tasa-arvon periaatetta loukkaavaksi sen, että yksissä tuumin tehdystä teosta tyttö jää ilman mitään rangaistuseuraamuksia, mutta poika voi saada ehdottoman vapausrangaistuksen. (Seija Karkinen, sd, EK 3/1970)

Syyllisyyskysymyksestä muodostuu tässä lakikeskustelussa konkreettinen kysymys miehille (pojille) samalla, kun rikoksen uhriksi joutumisesta tehdään konkretiaa naisille (tyttöille). Tämän puheenvuoron tapaisesti sukupuolitetut positiot kytkeytyvät keskeisesti ajatukseen siitä, millaisia nuorten keskinäisten heteroseksuaalisten seurustelusuhteiden oletetaan olevan. Samankäisyyden sijaan tyttö ajatellaan pääsääntöisesti poikaa nuoremaksi. Tämän heteroseksuaalista suhdetta koskevan normin väitetään sitten olevan ristiriidassa tasa-arvon kanssa. Vaikuttaakin siltä, että tasa-arvon periaatteisiin vetoamalla ehdotetaan lainsäädännön tasavertaistamista siten, että heteroseksuaalisuuden sisäiset normit tulisivat selkeämmin huomioituiksi. Kun tällaista tulkintaa ei suojaikärajaa säädettäessä hyödynnetä, ajatellaan, että laki saattaa päätyä syyllistämään poikia väärillä perusteilla (ikä).

Jos yksissä tuumin tehdyssä teossa poika on tyttöä vanhempi, niin lain pulmaksi voitaisiin argumentoida myös se, että tyttö joutuisi uhrin asemaan ilman todellista syytä. Tällaista lain käänteistä mahdollisuutta ei lainsäädäntöprosessissa pohdita. ”Pelko” poikien väärin syyllistymisestä onkin merkityksellinen juuri siksi, että samalla vaietaan mahdollisesta tyttöjen uhriintumisen kasvusta. Paradoksaalisti tasa-arvoon vetoaminen vaikuttaa normalisoivan tyttöjen uhriintumista.

## Raskauden mahdollisuus naisyksilön rakentajana

Suojaikärajaa puitaessa tytöt tulkitaan ennen kaikkea seksuaalisten tekojen kohteiksi. Heille varataan mahdollisen uhrin asema. Kaupin puheessa tyttöjä pyritään suojelemaan ennen kaikkea karkeilta sukupuolisilta elämyksiltä ja ilmeisen pelätyltä aborttilta. Viittaus aborttiin on tässä puheenvuorossa merkityksellinen siltä kannalta, että puolisen vuotta aiemmin, vuonna 1970, abortti oli tullut iän perusteella lailliseksi kaikille alle 17-vuotiaille. Kypsymättömyys äidin osaan alle 17-vuotiaana viitanee Kaupin puheessa siihen, että kyseistä ikää nuorempi tyttö saa tehdä abortin ikänsä perusteella. Tästä syystä tyttöjä on siis suojeltava: suojeltava seksuaalisilta kokemuksilta, jotka voivat herättää vieroksuntaa sukupuolielämää kohtaan, aiheuttaa syyllisyyden tunteita sekä lapsivihamielistä asennetta. Näiden mahdollisten seurausten johdosta onnellisten kotien rakentaminen saattaisi hankaloitua.

Lakikäsittelyssä naisen seksuaalisuus sisällytetään privaatin kodin piiriin kuuluvaksi. Onnellisen kodin ajatukseen kuuluvat lapsistaan välittävät äidit, joiden seksuaalisuus on sidottu kotiin ja aviovuoteeseen (vrt. Räisänen 1995). Siinä missä yksinäinen äitiys 1950- ja 1960-luvuilla jäsennetään sosiaalisesti ongelmaksi (Helén 1997, 251–255), ei tässä keskustelussa kuitenkaan edes eksplikoida yksinäisen äidin mahdollisuutta. Potentiaaliset ydinperheen ulkopuolella sijaitsevat toimijapositionit ovat tukahdutettuja – niistä ei keskustella laisinkaan. Heti Kaupin puheenvuoron jälkeen keskustelu sen sijaan tarkentuu tyttöjen seksuaalikäyttäytymiseen.

Jos nyt suojikärajaa lasketaan 16:een tai 15 vuoteen, on huomioitava, että aborttien lukumäärä tulee varmasti huikeasti entisestään nousemaan nimenomaan 15–17 vuoden ikäisillä, joiden

kohdalla tulee vallitsemaan täysi vapaus, todellinen 'svaboda'<sup>33</sup>.  
(Sirkka Lankinen, kok, EK 2/1970)

Tulkitsen suojaikärajan ja aborttilainsäädännön toisiinsa liittämisen tarkoittavan tässä yhteydessä sitä, että ei-toivottavia raskauksia ajatellaan ehkäistävän tyttöjä suojelemalla. Yksinäisen äitiyden sijaan mahdollinen raskaus jäsennetään sosiaalisesti ongelmaksi, joka saattaa konkretisoitua aborttien lisääntymisenä. Tämä uhkakuva väistetään, jos tyttöjen seksuaalikäyttäytymistä säädelään (suojellaan). Lisäksi lakikeskustelussa peräänkuulutetaan vastuunkantoa seksuaalikäyttäytymisestä. Tällä vastuulla ei tarkoiteta ehkäisystä huolehtimista taikka seksuaalitautilien välttämisen hallintaa, vaan se typistyy poikkeuksesta kasvatustavastuuksi (vrt. Paloheimo et al. 1965, 83–84; Aapola 1999, 193).

Mikä on oikein tässä asiassa? Sen luulisi selviävän niin naisille kuin miehille, kun ajattelee asiaa käytännössä. Kuka meistä esim. tällä kertaa täällä salissa olevista haluaisi esimerkiksi naispuolisen lapsensa äidiksi 15-vuotiaana? Kuka haluaisi poikansa isäksi 15-vuotiaana? Minä luulen, että olipa kysymys vasemmistolaisista tai oikeistolaisista, käsitykseni mukaan ei kukaan sitä haluaisi. (Eino Poutiainen, smp, EK 1/1970)

Jos lasten saamiseen viittaaminen merkitsee tyttöjen osalta ei-toivottujen raskauksien välttämistä, niin Kaupin viittaus syyllisyyteen ja lapsivihamielisyyteen tekee myös aborttien välttämisen merkitykselliseksi. Ajattelun logiikka on ymmärrettävissä siten, että naisen (tytön) oletetaan olevan valmis hankkimaan lapsia silloin, kun hän ylittää suojaikärajan. Ehkäisyvälineiden käy-

---

<sup>33</sup> Svaboda termi viittaa venäjän vuoden 1917 vallankumoukseen ja tarkoittaa bolshevistisessä mielessä vapautta, hulinaa ja kaiken kontrollin kadottamista.

töstä raskauksien välttämiseksi ei lakikäsittelyssä keskustella<sup>34</sup>. Sen sijaan etsitään syitä sille, miten tähän yhteiskunnalliseen tilanteeseen on tultu eli miksi suojaikärajaa nyt lasketaan. Yhdeksi syyksi esitetään nuorten todellisen käyttäytymisen muutosta, jolloin lainsäädännön heikkouksilla ei haluta tukea ”tilastorikollisuutta”. Tämän lisäksi suojaikärajan muuttamista perustellaan biologisen sukukypsyyksiän alenemisella.

Suojaikärajan alentamista voidaan puoltaa myös sillä syyllä, että nuorison sukupuolinen kehitys tapahtuu nykyään aikaisemmin kuin ennen. Puberteetin alkamisikä on viimeisten sukupolvien aikana Euroopassa laskenut noin puoli vuotta kymmentä kohden. (Seija Karkinen, sd, EK 1/1970)

Jotkut ovat vaatineet suojaikärajan alentamista 12, 13, 14 ikävuoteen, toisin sanoen että sukukypsyyksiän alentumisen seurauksena nuorille on suotava oikeus sukupuoliyhdyntään samassa tahdissa kuin sukukypsyyksiä alenee. (Rauno Westerholm, skl, EK 1/1970)

Sukukypsyys erotellaan monesti biologiseen ja henkiseen kypyyteen, mutta niiden välistä suhdetta ei silti tässä lainsäädäntöprosessissa määritellä (vrt. Aapola 1999, 194). Suojaikärajan yksinkertaisesti vain oletetaan koskettavan sukukypyyttä. Vaikka kansanedustajat yleisesti puhuvat nuorisosta ja nuorten seksuaalikäyttäytymisestä, tulkitsen, että mahdollisen raskauden merkittävänä suojaikärajan madaltaminen koskee sukukypsyyden

<sup>34</sup> Vuonna 1965 ilmestyneessä ja myöhempinä vuosina useita lisäpainoksia vaatineessa *Sukupuolielämän tietokirjassa* opastetaan vanhempia kertomaan murrosikäisille nuorille ehkäisyvälineistä ja niiden käytöstä (Paloheimo et al. 1965, 84–85). Ajallisesti siis keskustelu ehkäisystä olisi mahdollinen silloin, kun pohditaan raskauden mahdollisuutta.

osalta eritoten tyttöjä<sup>35</sup>. Naisen seksuaalisuutta tehdään suojeltavaksi, ja ajatellaan, että tällä tavoin ennalta ehkäistään ei-haluttuja raskauksia ja pelättyjä abortteja.

Naisen seksuaalisuuteen yhdistetään lapset ja Kaupin puheen tavoin esitetään, että liian alhainen suojaikäraja voi aiheuttaa lapsivihamielisyyttä ja abortin teon seurauksena tukea syyllisyyden tunteen kehittymistä. Kun jälkeläisten saanti yhdistetään kuvaukseen työistä, on suojaikärajojen painokkaaksi funktioksi mielletty onnellisten kotien rakentaminen. Kyseessä on perhepoliittinen linjaus, jonka avulla suvunjatkamista pystytetään heteroseksuaalisen käyttäytymisen normiksi.

Sinikka Aapolan (2001) mukaan tyttöjen varhainen kypsyminen konstruoidaan monesti ongelmaksi. Myös tässä lakikeskustelussa varhainen kypsyminen nähdään pulmallisena. Tämän pulman aktualisoitumista sen sijaan pyritään minimoimaan silloin, kun tyttöjä/naisia esitetään suojeltaviksi. Samanlaisesti naisyksilön ihanteelliseksi seksuaalisuudeksi lujitetaan sukukypsyydellä merkittyä ja perheen perustamiseen kytkettyä seksuaalikäyttäytymistä. Vaikuttaa siis siltä, että tyttöjen toimintamahdollisuuksia tulevaisuuden äiteinä laajennetaan silloin, kun heidän seksuaalikäyttäytymisensä uhkakuvia siivilöidään.

## Eläimiin sekaantumisen uhka miesyksilön rakentajana

Puheenvuorossaan Kauppi esittää seksuaalirikoksiin syyllistyneiden miesten joukon harvalukuiseksi. Tällaiset miehet esitetään

<sup>35</sup> Tätä lainsäädäntöprosessia edeltäneellä ajalla saatettiinkin tyttöjen sukupuolisen kehityksen suojelua perustella eritoten biologialla, luontoon kuuluvilla tosiasioilla. Stenbäck ja Pautola (1952, 162) toteavat esimerkiksi, että sukupuolikasvatuksen pyrkimys suojella naista liian aikaiselta sukupuoliselta heräämiseltä perustuu biologisiin tosiasioihin. Luonnolliseksi tosiasiksi oletetaan, että tytöille tulee yhdyntätarvetta hyvin myöhäisellä iällä ja välttämättä näin ei edes koskaan käy.

tyttöjä vanhemmiksi, vastuuttomiksi viettelijöiksi, jotka voivat väkivaltaisuutensa lisäksi saattaa tyttöjä raskaiksi. Rinnastan tämän käsityksen miehistä siihen, miten samaisessa lakikäsittelyssä keskustellaan eläimiin sekaantumisesta. Tähän keskusteluun osallistuvat samat kansanedustajat ja pääosin samoissa puheenvuoroissa, joissa suojaikärajoihinkin otetaan kantaa. Ajattelen tämän osakeskustelun olevan nuorten seksuaalisuuden osalta rinnastettavissa myös suojaikärajoista koskevaan keskusteluun. Siksi tarkastelen eläimiin sekaantumisesta käydystä keskustelusta, millaisin erityisin tavoin poikien (miesten) seksuaalisuutta tulkitaan.

Eläimiin sekaantuminen oli ollut muuttumattomana seksuaalirikoslakina vuodesta 1889. Tämän siveellisyyserikoslain mukaan eläimiin sekaantuminen oli mahdollista sekä miehelle että naiselle – kuitenkin vain siten, että miehelle ajateltiin mahdolliseksi sekaantua ainoastaan naaraaseen ja naiselle vastaavasti vain urokseen (Serlachius 1912, 107). Kun eläimiin sekaantuminen oli aiemmin rangaistavaa, oli tämän rangaistusmäärittelyn yhteydessä tehty sukupuolierottelu perustanut myös eläimen ja ihmisen välistä ”heteronormia”: miehen sekaantuminen urokseen ei käsitteellisesti ollut mahdollista.

Tässä lakikäsittelyssä eläimiin sekaantuminen poistetaan seksuaalirikoslaista. Huomioitavaa on, että eläimiin sekaantumisesta keskusteltaessa tehdään täsmälleen samanlainen sukupuolierottelu kuin suojaikärajakeskustelussakin. Vaikka lakiehdotuksessa kerrotaan vain eläimiin sekaantuvista henkilöistä, niin eduskuntakeskusteluissa nämä henkilöt ovat yleisesti poikia tai miehiä.

Ajatellessani tämän päivän elämää olen todennut, että se on tuottanut meille niin äärettömän monta yllätystä, jota me emme ole osanneet ajatella, ja näyttää siltä, että monet ihmiset monessa suhteessa tänään ovat enemmän eläimiä kuin ihmisiä. Näin ollen

meidän pitäisi tällaisenkin varautua. Näkisin eräänä mahdollisuutena, että nuoret pojat juovuspäissään rupeavat tällaisillakin asioilla seikkailemaan. (Timo Mäki, kok, EK 1/1970)

Kun eläimiin sekaantujat jäsennetään sukupuolitetusti pojiksi/miehiksi, ei eläinten sukupuolella ole tämän lakikäsittelyn yhteydessä merkitystä. Merkitystä on kuitenkin edelleen sillä, ”alentuuko” ihminen eläimen tasolle ja siirtyykö hän tällöin kokonaan pois siitä, mitä pidetään ihmisyytenä. Ihmisyydestä pois asettuminen taas voi olla luonteeltaan erilaista niin maaseudulla kuin kaupungissa.

Ed. Mäki epäili, että nuoret pojat juovuksissa tätä eläimeen sekoittumista saattavat harrastaa ja että se sen takia olisi rangaistava teko. Minä epäilen pahemminkin, että vanhat pojat sitä harrastavat, sillä kaikki lakivaliokunnan asiantuntijat olivat yhtä mieltä siitä, että tämä on nimenomaan syrjäseuduilla esiintyvä sukupuolinen poikkeavuus, joka johtuu hyvin monesta tekijästä. Helsingissä ja muissa kaupungeissa tuskin voi sekaantua nykyään muuhun kuin autoonsa. (Ralf Friberg, sd, EK 1/1970)

Asiantuntijoiden sanoihin vedoten eläimiin sekaantujat ajatellaan vajavaisiksi ihmisiksi siten, että heidät todettaisiin rikoslain edessä joka tapauksessa syyntakeettomiksi.

Asiantuntijat ovat esittäneet, että yleensä eläimeen sekaantujia ovat vajaamieliset nuoret ja vanhuuden tylsyyttä potevat miehet. On kohtuutonta käyttää rikoslakia henkisesti vajavaisiin, syyntakeettomiin ihmisiin. (Lea Sutinen, kesk, EK 2/1970)

Näiden puhekatkelmien perusteella eläimiin sekaantujat esitetään joko nuoriksi ja juopuneiksi seikkailijoiksi, vajaamielisiksi nuoriksi tai vanhuuden tylsyyttä poteviksi miehiksi – pojiksi ja vanhemmiksi miehiksi, joita voitaisiin jo heidän mielentilansa



takia pitää syyntakeettomina näihin tekoihin. Miten rikoslain ylläpitoa perustellaan tällaisia tekijöitä vastaan?

Joutuu kysymään, mihin tämä ihmiskunta lopuksi ajautuu korkean sivistyksen ja kehityksensä pyörteissä, kun kaikki on pian luvallista. Ei haluta tai rohjeta enää lain puitteissa suojata eläimiä eikä estää ihmistä alentumasta eläinten tasolle. Mielestämme ei riitä perusteluksi se, että eläimiin sekaantuvat ovat sairaita, sillä rikoslakimmehan antaa edesvastuuttomalle henkilölle, silloin kun hänet todetaan sairaaksi, mahdollisuuden vapautua rangaistuksesta. On nimittäin odotettavissa, että kun rangaistavuus poistetaan, niin yhä useampi tasapainoton ja moraalikäsitellytään heikompi ihminen ryhtyy tällaiseen ihmisarvoa alentavaan ja monissa lähimmäisissä epämiellyttävän tunteen herättävään tekkoon. (Viljo Suokas, smp EK 1/1970)

Tässä puheenvuorossa ei mainita miehiä. Toisinaan eläimiin sekaantujista puhutaankin sukupuolettomina ihmisinä tai henkilöinä<sup>36</sup>. Naisiksi tai tytöiksi heitä ei kuitenkaan koskaan esitetä. Rangaistuksen poistamisen seurauksena tasapainottomien ja moraaliltaan heikompien ihmisten ajatellaan kohdistavan aiempaa enemmän seksuaalitekoja eläimiin. Aiempien esimerkkien perusteella taas on ilmeistä, että nimenomaan poikien tai miesten pelätään enenevästi tekevän näitä tekoja.

Jos eläinseksiä harjoittavat miehet esitetään juovuspäisiksi, vanhuuden höperöiksi, tasapainottomiksi ja moraaliltaan heikoiksi, niin vastaavasti suojaikärajoista keskusteltaessa jotkut

<sup>36</sup> Kuinka sukupuolettomia ”ihminen” ja ”henkilö” voivat olla? En tiedä. Luultavasti ihminen ja henkilö -sanoilla on vivahde-ero, sillä esimerkiksi juuri Suokkaan puheenvuorossa kerrotaan ihmisestä sellaisissa tilanteissa, joissa käsiteltävä lakiehdotus puhuu henkilöistä. Ainoa kohta, jossa Suokas puhuu henkilöistä on viittaus jo olemassa olevaan rikoslakiin. Voisiko olla niin, että päätetyissä ja olemassa olevissa laeissa henkilö sana on suuremmassa määrin sukupuoleton kuin esimerkiksi vasta päätettävissä oleva lakiehdotus, jolloin puhutaan ihmisistä (=miehistä)?

miehet ajatellaan iältään vanhemmiksi, vastuuttomiksi ja väkivaltaisiksi viettelijöiksi eli yksinkertaistaen potentiaalisiksi syyllisiksi. Vaikuttaakin siltä, että joidenkin miesten seksuaalisuus mielletään tässä lainsäädäntöprosessissa kontrolloimattomaksi vietiksi, joka voi olla vaaraksi yhteiskunnalle<sup>37</sup>. Miehen vietit vievät miestä, eikä mies kontrolloi itseään (vrt. Yesilova 2001, 196). Tämä osalle miehistä varattu vaarallisuuden positio sijoittuu itsekontrollin ulkopuolelle. Tällaista positiota ajatellaan kontrolloitavan suojaikärajojen aivan samoin kuin eläimiin kohdistuvien seksuaalisten tekojen kieltämisen avulla. Kun miehen potentiaalisesti vaarallista positiota verrataan eläimen tasolle asettumiseen, rakennetaan miesyksilön normaaliksi seksuaalisuudeksi kontrollinalaista, vaikkakin vietteihin pohjautuvaa seksuaalisuutta.

### *Homoseksuaalisuudesta heteroseksuaaleiksi*

Kaupin puhe esittää homoseksuaalisuuden olevan normaali sukuvietin kehitysvaihe, josta yleensä siirrytään heteroseksuaaleiksi. Silloin kun heteroseksuaalisuuteen ei siirrytä, voi homoseksuaalisuus olla opittua. Nuori voi oppia perverssiksi nimetyn seksuaalisen tyydyttymisen tavan, jos hän joutuu vanhemman homoseksuaalin tekojen kohteeksi. Tämän ajatuskulun seurauksena Kauppi argumentoi vanhemman homoseksuaalin nuoreen kohdistamien tekojen rankaisemisen puolesta, vaikka hän samalla puolustaakin aikuisten homoseksuaalisuuden dekriminallisointia.

---

<sup>37</sup> Suomalaisessa tietokirjallisuudessa murrosikäistä poikaa oli tätä ennen kuvattu esimerkiksi sukupuolisen paineen puristuksessa olevaksi, jonka suurimpia haasteita on ratkaista, kuinka laukaista sukupuolinen jännitys hyväksyttävästi (Stenbäck & Rauhala 1952, 163).

Hallituksen esityksessä tehdään kolme homoseksuaalisuutta koskevaa määritelmää. Nämä määrittelyt selventävät myös Kaupin puheessa oletettuja homo- ja heteroseksuaalisen käyttäytymisen välisiä erontekoja.

Homoseksuaalisten tekojen rangaistavuutta erityistapauksissa harkittaessa joudutaan kiinnittämään huomiota siihen, että kysymyksessä olevien henkilöiden homoseksuaaliset taipumukset ovat erilaisia. Taipumuksiltaan vakiintuneiden henkilöiden joukossa voidaan erottaa vahvemmin ja heikommin homoseksuaalisia. Vahvemmin homoseksuaalisten kohdalla homoseksuaalisuuden esiintymiseen ei olennaisesti voida vaikuttaa. Homoseksuaalisten tekojen rankaisemisella ei siten näissä tapauksissa yleensä pystytä estämään sanotunlaisten tekojen esiintymistä, joskin sillä voidaan tietyissä määrin vähentää tekojen lukumäärää. Vapausrangaistuksen täytäntöönpano on, niin kuin yleensä homoseksuaalisten henkilöiden kohdalla, omiaan lisäämään sanottuja taipumuksia tuomitun joutuessa homoseksuaalisuuden esiintymiselle otolliseen laitosympäristöön.

Sukupuolisesti vakiintuneiden, mutta taipumuksiltaan vain heikosti homoseksuaalisten henkilöiden kohdalla homoseksuaalisuuden esiintymiseen voidaan jo suuremmissa määrin vaikuttaa. Tällöin homoseksuaalisten tekojen yleinen rankaiseminen voisi ehkä vaikuttaa ratkaisevasti siihen, että näistä teoista pidättäydytään tai ainakin siihen, että tekojen lukumäärä olennaisesti vähenee.

Edellä mainittujen ryhmien lisäksi osallistuvat homoseksuaalisiin tekoihin sukupuolisesti vakiintumattomat henkilöt. Näiden henkilöiden suojaaminen homoseksuaalisuudelta näyttää tarpeelliselta. Monessa tapauksessa merkittäväksi ja ratkaisevaksikin homoseksuaalisuuteen johtaneeksi tekijäksi on osoittautunut ennen sukupuolista vakiintumista hankitut homoseksuaaliset kokemukset. Sen vuoksi kehitysvaiheessa olevia henkilöitä on pyrittävä suojaamaan tällaisilta kokemuksilta. (HE 52/1970, 7–8)

Hallituksen esityksessä määritellään seksuaalikäyttäytymisen vakiintuneisuuden perusteella seksuaalisuuden luonnetta. Lisäksi esityksessä kerrotaan homoseksuaalisesta taipumuksesta. Taipumuksen voimakkuuden mukaan homoseksuaalit jaetaan vahvoihin ja heikkoihin. Näiden määreiden avulla johdetaan kolme homoseksuaalisia tekoja harjoitettavaa ihmisryhmää. Ensimmäiseen ryhmään kuuluvat taipumukseltaan vahvat ja sukupuolisesti vakiintuneet. Toisen ryhmän muodostavat sukupuolisesti vakiintuneet, mutta taipumukseltaan heikot henkilöt. Kolmantena ryhmänä ovat sukupuolisesti vakiintumattomat henkilöt<sup>38</sup>.

Täysistuntopuheiden perusteella taipumukseltaan vahvojen homoseksuaalien esitetään olevan jo syntymästään tai geneettiseltä perimältään homoseksuaaleja. Lainsäädäntöprosessissa huolestuneita ollaan ennen kaikkea siitä, että homoseksuaalisuuden kriminalisoinnin loppuessa sukupuolisesti vakiintumattomista voisi tulla suurin joukoin homoseksuaaleja. Homoseksuaalisuuden oppiminen perustellaan useaan otteeseen Alfred Kinseyn (1948) seksuaalikäyttäytymistä käsittelevästä tutkimuksesta tehdyillä tulkinnoilla. Homoseksuaalisuuden olemassa oloa selittävänä kategoriana sukupuolisesti vakiintumattomien suuruus vaihtelee. Sen oletetaan kuitenkin sisältävän suurimman osan homoseksuaalisesti suuntautuneista henkilöistä.

Homoseksualismin syystä kannattaa muistaa, että 5% homoseksuaaleista on rakenteeltaan syntyisin geneettiseltä pohjalta ja 95% syntyy lapsuuden kokemusten perusteella. (Matti Ruokola, smp, EK 1/1970.)

---

<sup>38</sup> Erottelu on varsin kiintoisa, jos sitä verrataan lainsäädännöllisiin erotteluihin muualla. Jeffrey Weeks'n esittämän vertailun mukaan Yhdysvaltojen korkein tuomioistuin on tuomioidensa pohjaksi olettanut homoseksuaalisuuden essentiaalisuuden, kun taas Iso-Britanniassa on suomalaista käsitystä mukailleen oletettu mahdollisuus homoseksuaalisuuden oppimiseen (Weeks 1995, 94–95).

Kinsey on mm. osoittanut, että 37% hänen tutkimistaan miehistä oli elämänsä jonakin kolmivuotiskautena harjoittanut homoseksuaalisuutta aina orgasmiin saakka. Luonnollisesti Kinsey totesi sellaisen väestöosan olemassa olon, joka ei ole tuntenut sukupuoli kiintymystä muihin kuin samaa sukupuolta oleviin. Näiden osuus oli kuitenkin 'vain' 4%. Loput eli 33% oli harjoittanut sekä homoseksuaalisuutta että heteroseksuaalisuutta. Väite, että homoseksuaalisuuteen ei voida vaikuttaa, pätee korkeintaan näiden 4%:n kohdalla. Muihin eli 33%:iin voidaan ilmeisesti vaikuttaa... (Rauno Westerholm, skl, EK 2/1970)

Tilastofaktoja esittelemällä korostetaan, että olemassa on vahvasti homoseksuaalisuuteen taipuvaisia ja sukupuolisesti vakiintuneita ihmisiä, joiden seksuaalisuuteen ei voida tai ei ole edes oikein vaikuttaa. Suurelle osalle homoseksuaaleista homoseksuaalisuus ajatellaan silti opituksi. Sukupuolisesti vakiintumattomien sankka joukko on se, joka voi oppia homoseksuaalisuuden. Tällä ajattelulogiikalla oikeutetaan se, että seksuaalisen suuntautumisen oppimiseen voidaan ja pitää tarpeen tullen myös vaikuttaa. Yhdeksi tämän uskomuksen seuraukseksi lakiin säädetään niin sanottu yllytyspykälä, jolla kielletään homoseksuaalisuuteen julkisesti kehottaminen (Hiltunen 1998, 55–57; vrt. Smith 1990). Eniten käsitys sukupuolisesta vakiintumattomuudesta ja sen myötä oppimiseen vaikuttamisesta koskettaa nuoria. Homoseksuaalisia tekoja vastaan nimittäin perustetaan erityisiä korotettuja suojaikärajoja.

Valiokunta on ottanut 9 § :n 2 momenttiin uuden, kehittämistä samaa sukupuolta olevien haureuteen koskevan kriminalisoinnin. Edellä on päädytty siihen, ettei täysi-ikäisten keskeisten ja yhteisymmärrykseen perustuvien homoseksuaalisten tekojen säilyttäminen rikoslain piirissä ole tarkoituksenmukaista. Kuitenkin korotetut suojaikärajat homoseksuaalisia tekoja vastaan ovat osoituksia siitä käsityksestä, että sekä yhteiskunnan että yksilön kannalta on tarkoituksenmukaista pyrkiä ohjaamaan kehitys-

tä heteroseksuaaliseen suuntaan siinä vaiheessa, kun siihen vielä voidaan vaikuttaa. Homoseksuaalisten tekojen yleisestä rangais-  
tavuudesta luopuminen voi helposti johtaa väärään käsitykseen  
suhtautumisesta homoseksualismiin. Sen takia valiokunta on pi-  
tänyt tarpeellisena ottaa lakiin erityisen säännöksen julkisesta ke-  
hottamisesta samaa sukupuolta olevien henkilöiden välisen hau-  
reuden harjoittamiseen. (LaVM 11/1970, 6)

Tämä ”tarkoituksenmukaisuuden” -argumentti oikeuttaa hete-  
roseksuaalisuutta suhteessa sitä mahdollisesti vaarantavaan ho-  
moseksuaalisuuteen. Aikuisen homoseksuaalisuuteen ei ehkä  
voida enää vaikuttaa ja siksi juuri kehittyvistä nuorista muodos-  
tuu erityisen vaikuttamisen kohteita. Homoseksuaalisuutta poh-  
dittaessa keskustelu ei sukupuolitu siten, että mietittäisiin tyttö-  
jen ja poikien mahdollista homoseksuaalisuutta. Tästä huo-  
limatta homoseksuaalisuudesta kerrotaan kontrolloitavana käyt-  
täytymisenä hyvin saman kaltaisesti kuin miesten seksuaalisuu-  
destakin. Homoseksuaalisuus vaikuttaakin konkreettisemmin  
koskettavan poikia kuin tyttöjä.

Lakidokumenttien (HE 52/1970, 7–8; LaVM 11/1970, 6)  
esittämien homoseksuaalisuusmääritelmien perusteella Kauppi  
viittaa suojeltavilla yksilöillä sukupuolisesti vakiintumattomiin  
nuoriin. Samojen määritelmien mukaisesti uhkakuvina ovat  
”vanhojen ja ratautuneiden” eli vahvasti homoseksuaalisuuteen  
taipuneiden ja jo sukupuolisesti vakiintuneiden nuoriin kohdis-  
tamat teot. Samalla kun ratautuneiden homoseksuaalien nuoriin  
kohdistamat teot esitetään heteroseksuaalista kehitystä vaa-  
rantaviksi, voidaan tietyn ikäisten nuorten keskinäiset homo-  
seksuaaliset suhteet paradoksaalisti normalisoida. Kaupin pu-  
heen tapaan homoseksuaalisuus nimittäin ajatellaan ”normaalin  
sukuvietin kehitysvaiheeksi”. Vastaava päättely tulee implisiitti-  
sesti kirjoitetuksi myös homoseksuaalisia tekoja koskevien lisä-  
suojaikärajojen osalta rikoslakiin ilman, että yksikään kansan-  
edustaja tätä ihmettelisi tai kommentoisi.

Jos kahdeksantoista vuotta täyttänyt henkilö harjoittaa sukupuoliyhteyteen verrattavissa olevaa haureutta samaa sukupuolta olevan kuusitoista, mutta ei kahdeksaatoista vuotta täyttäneen henkilön kanssa tai edellä 1 momentissa<sup>39</sup> tarkoitetuissa olosuhteissa kuusitoista, mutta ei kahtakymmentä vuotta täyttäneen samaa sukupuolta olevan henkilön kanssa, on tekijä tuomittava niin kuin 1 momentissa on säädetty. (RL 20 luku 5:2)

Lisäsuojajäräjat esittävät edustajien puheita täsmällisemmän version vaiheittaisesta normaalin kehityksen kaaresta. Ikäkausirajoitteina tämä vaiheittainen jäsenitys ilmenee seuraavasti:

- 1) 16-vuotiaan homoseksuaalinen suhde 15-vuotiaan tai tätä nuoremman kanssa voi tulla rangaistavaksi yleisen suojajäräjän asettamissa rajoissa, joka ei erottele heteroseksuaalisia ja homoseksuaalisia tekoja.
- 2) 16–17-vuotiaana saa uudistetun lain mukaan yhteisymmärryksessä tehdä samanikäisten kesken mitä haluaa. Teon molemmat osapuolet ovat yleistä suojajäräjää vanhempia samalla, kun kumpikaan ei ole täyttänyt 18 vuotta.
- 3) 18-vuotiaille on rikollista harjoittaa homoseksuaalisuutta nuoremman, esimerkiksi 17-vuotiaan kanssa, yhteisestä sopimuksesta. Heteroseksuaalisten tekojen kohdalla vastaavanlaisesta kriminalisoinnista ei keskustella, koska teon molemmat osapuolet ovat yleistä suojajäräjää vanhempia<sup>40</sup>.

---

<sup>39</sup> 1 momentin olosuhteilla tarkoitetaan aseman hyväksikäyttöä. Tällaisina asemina on ajateltu esimerkiksi huoltajia, opettajia ja erilaisten laitosten henkilökuntaa.

<sup>40</sup> Myös 15-vuotiaana saa samanikäisen kanssa tehdä yhteisymmärryksessä sekä homo- että heteroseksuaalisia tekoja siksi, että molemmat ovat suojajäräjän alapuolessa. Ei kuitenkaan alle 14-vuotiaan kanssa, sillä tämä tulkittaisiin lapsen kohdistuvaksi seksuaaliteoksi (vrt. alaviite 26).

Erityisessä homoseksuaaleille suunnatussa suojaikärajassa on siis ironiaa. Kun esimerkiksi 18- ja 17-vuotiaiden välinen homoseksuaalinen suhde tehdään rangaistavaksi, niin syylliseksi kategorisoidaan täysi-ikäinen, kahdeksantoista vuotta täyttänyt – tuo vanha, ratautunut, taipumukseltaan vahva ja sukupuolisesti vakiintunut henkilö, joka voi opettaa toisen nuoren homoseksuaalisuuteen.

Ironisuus ei silti synny ainoastaan täysi-ikäisen homoseksuaalin karikatyyristä, vaan siitä paradoksaaliudesta, että samanikäisesti 16–17-vuotiaiden yhteisymmärrykselliset homoseksuaaliset suhteet tulkitaan hyväksytyiksi ja lailliksi. Hyväksymisen syynä on tulkinta, että kyseessä on homoseksuaalinen kehitysvaihe normaaliin heteroseksuaalisuuteen. Ainoa lakikäsitteilyn kohta, jossa tämä ajattelun katve tietyin osin huomataan, on hallituksen esitys, jossa 16–17-vuotiaat todetaan nimenomaan sukupuolisesti vakiintumattomiksi, eikä heitä tämän takia esitetä rangaistaviksi vaan suojeltaviksi.

Silloinkin kun homoseksuaalisen suhteen molemmat osapuolet ovat 18 vuotta nuorempia, mutta 15<sup>41</sup> vuotta täyttäneitä, voidaan toinen osapuoli usein osoittaa aktiiviseksi tekijäksi ja toinen passiiviseksi kohteeksi. Kun kuitenkin kysymyksessä ovat vakiintumattomat henkilöt, jotka itsekin tarvitsevat ja saavat suojaa, ei lakiehdotuksen mukaan 18 vuotta nuorempaa koskaan rangaista osallistumisestaan tällaiseen tekoon. (HE 52/1970, 8)

Vastaavasti Kauppi esittää sekä aikuisten väliset että kehittyvien nuorten keskinäiset homoseksuaaliset suhteet rankaisemattomiksi. Näissä kahdessa tilanteessa rankaisematta jättämisen tai hyväksymisen perusteet kuitenkin eroavat toisistaan. Aikuisten homoseksuaalisuus on lähes peruuttamatonta, vakiintunutta

<sup>41</sup> Tässä vaiheessa hallituksen esityksessä ikäraja esitettiin vielä 15 vuotta. Lopulliseksi päätetyksi suojaikärajaksi tuli lakivaliokunnan mietinnön mukaisesti 16 vuotta.



taipumusta, siksi sitä ei pidä enää kriminalisoida. Nuorten homoseksuaalinen käyttäytyminen on taas kehitysvaihe normaaliin heteroseksuaalisuuteen, siksi se on hyväksyttävissä (vrt. Adams 1997, 92–93).

Tulkitsen tämän kehitysvaiheajattelun siten, että joistakin homoseksuaalisista teoista tehdään tämän lakikeskustelun kuluessa osa heteroseksuaalista normaaliutta. Näin heteroseksuaalisuus yhtäältä hankaloittaa olemukselliseen ajatteluun perustuvaan homoseksuaalisuuden olemassaoloa. Toisaalta osa nuorten homoseksuaalisista teoista tulee heteroseksuaalisen kehitysvaiheen oikeutuksen myötä hyväksytyiksi. Ainoastaan lakikäsitteilyn aikuisella yksilöllä on mahdollista olla pysyvästi ja ”aidosti” homoseksuaali, kun taas nuori yksilö esitetään koko kehityksensä ajan heteroseksuaaliseksi tai ainakin yksilöksi, jolla edelleen on kaikki mahdollisuudet kehittyä heteroseksuaaliseksi. Tulkitaan, jossa nuori olisi jo olemassa homoseksuaalina eikä voisi kehittyä heteroseksuaaliseksi, ei kyseisessä keskustelussa ole aineksia eikä tällaisesta mahdollisuudesta keskustella. Nuorten homoseksuaalisuus mielletään yksinkertaisesti normaalin sukuvietin kehitysvaiheeksi, jonka ajatellaan menevän ohitse omalla ajallaan (vrt. Syväne 1965, 21).

Vaikka tässä lakikäsitteilyssä tuotetaankin heteronormia, niin kiintoisaa on, ettei heteroseksuaalisuus samalla jäsenny täysin itsestään selväksi. Kun seksuaalisuus esitetään kokemukselliseksi oppimiseksi, on heteroseksuaalisuudesta tämän ajattelun mukaisesti mahdollista siirtyä myös homoseksuaalisuuteen. Normaaliksi heteroseksuaaliseksi yksilöksi kasvaminen silloin, kun se vielä esitetään ”yhteiskunnan parhaaksi”, merkitseekin heteroseksuaalisuutta uhkaavien oppimiskokemusten karsimista pois. Vastaavasti nuoruus, jolloin oppimiskokemuksia ajatellaan syntyvän eniten, esitetään normaaliksi ”heteroseksuaalisuudeksi”. Heteronormista poikkeaminen loistaa poissaolollaan silloin, kun mahdolliset normatiivisuuden säröt sulautetaan hete-

roseksuaalisen kehityksen kaareen. Heteronormatiivisesti jäsen-  
tyvä selityslogiikka tukee heteroseksuaalisuuksia, jotka toisin  
tulkiten voisivat olla myös homoseksuaalisuuksia.

## Itsemääräämisen ”projekti”?

Tässä luvussa olen tarkastellut vuoden 1971 seksuaalirikoslakia  
säädettyä käytyjä eduskuntakeskusteluja suojaikärajasta sekä  
näitä keskusteluja taustoittaneita lainsäädännöllisiä dokument-  
teja. Tästä lainsäädäntöprosessissa olen jäljittänyt, miten ja mil-  
laiseksi itsemääräävien, nuorten yksilöiden seksuaalista normaali-  
liutta diskursiivisesti tehdään.

Miesyksilön seksuaalisuudesta rakennetaan tässä lainsää-  
däntöprosessissa vaaratekijää. Jos miehen (pojan) itsekontrolli  
pettää, niin silloin ovat yhtä lailla eläimet, pojat kuin tytötkin  
(naiset) vaarassa. Tämän vaaran takia suojaikärajoilla ajatellaan  
kontrolloitavan ja tehtävän rikolliseksi joitakin miesten (poiki-  
en) tekemiä seksuaalisia tekoja. Lakikeskustelussa esitettyä mie-  
hen (pojan) seksuaalisuuden viettimäistä piirrettä vaaditaan  
kontrolloitavaksi. Ainoastaan tämä keino esitetään toimivaksi  
tavaksi pitää yllä miehen moraalista luonnetta ja käyttäytymistä.  
Ilman kontrollin vaadetta miesyksilöllä ei välttämättä olisi vas-  
tuuta tekemisistään.

Naisyksilön seksuaalisuudesta tehdään tässä keskustelussa  
suojelukohdetta. Tytöt määrittyvät siinä määrin passiivisina lain  
kohteina, että heidän ikämäärittelynsä jää muiden kuin tyttöjen  
itsensä pulmaksi. Tyttöjä ei myöskään nähdä aktiivisina vietteli-  
jöinä, vaan ainoastaan mahdollisina rikoksen uhreina. Nuoret  
tytöt ovat suojeltavia, koska he voivat tulla raskaaksi ja joutua  
tekemään abortin. Siinä missä miesyksilön seksuaalisuus on po-  
tentiaalisena, toimintaa aktivoivana voimana tehty vaaralliseksi  
ja viettiperäiseksi, on naisyksilön seksuaalikäyttäytymisestä teh-

ty vaarallista vain sen mahdollisten, ei-toivottujen seuraamusten kautta. Naisyksilön seksuaalisuus yhdistetään hedelmällisyyteen ja tämän ominaisuuden suojelulla ajatellaan tuettavan ”onnellisten kotien” rakentamista. Naisyksilön esittäminen suojeltavaksi tekee naista omasta seksuaalisuudestaan vastuulliseksi.

Homoseksuaalisuudesta tehdään vakiintumatonta välivaihetta kehityksessä heteroseksuaalisuuteen. ”Merkiksi” tällaisesta vaiheesta homoseksuaalisia suhteita muutoin tiukasti tarkastelleeseen lainsäädäntöön jää aukko, jonka mukaan 16–17-vuotiaiden nuorten keskinäisistä homoseksuaalisista teoista ei rangaista, vaikkakin vanhempien nuoriin kohdistamia tekoja pidetään edelleen rikoksina. Ikärajat ajavat yksilön itsemääräämisoikeuden ohitse samalla, kun normaalina pidetyssä heteroseksuaalisessa kehityksessä ilmenevät homoseksuaaliset teot tulevat oikeutetuiksi. Homoseksuaalisuutta koskevat lisäsuojarajat kriminalisoivat lähinnä muuttamattomissa olevan homoseksuaalin nuoriin kohdistamat homoseksuaaliset teot. Itsemääräävä nuori yksilö leimataan heteroseksuaaliseksi tai ainakin heteroseksuaaliseen suuntautumiseen vielä kehittyväksi yksilöksi, kun taas aikuinen yksilö saatetaan jäsentää pysyvästi yhtä lailla heterokuin homoseksuaaliseksi.

Lakikäsitteilyn lähtökohta yksilön vapauden ja itsemääräämisoikeuden puolustamisesta vaikuttaa tämän analyysin perusteella monisyiseltä yksilön seksuaalikäyttäytymisen määrittelykimpulta. Itsemääräävä miesyksilö on viettien viemä yksilö, jota on vaikea kontrolloida. Itsemääräävä naisyksilö taas on tiukasti yhteiskunnan ja oman kontrollinsa subjekti, jolta odotetaan itsemääräämisen sijaan onnellisten kotien rakentamista. Tällainen karkeistettu seksuaalisesti itsemääräävien yksilöiden hahmottaminen voi vaikuttaa aikaansa sidotulta 1960- ja 1970-lukujen taitteen ihmiskuvulta. Silti esimerkiksi 1990-luvun seksuaalikasvatusoppaissa esitetyissä sukupuolitetuissa itsesuhteissa elää edelleen lähes identtisiä käsityksiä mies- ja naisyksilöistä:

miehen seksuaalisuus on vietin hallintaa ja ulkoisten normien sisäistämistä, naisen seksuaalisuus omaan minuuteen kääntymistä ja tilanteista vastuunottoa (Yesilova 2001, 198–199).

Lainsäädännöllisesti yksilön seksuaalista itsemääräämistä hahmotteleva diskursiivinen projekti käynnistyy tässä lakikeskustelussa. Itsemääräävä yksilö ei tässä yhteydessä kuitenkaan muodostu ainoaksi seksuaalikäyttäytymisen oikeuttamisen perusteeksi. Paikoin yksilö ja hänen itsemääräämisensä puolustaminen jäävät aiempien lakikäsittelyjen tapaan yhtenäiskulttuurista puhumiseen varjoon. Tällöin kansakunta ja kansallisuus jäsentävät ja kontekstualisoivat seksuaalisuuden normien muotoutumista ja niiden ylläpitoa (vrt. Mosse 1985).

Yksilön itsemääräämisen avulla voisi olla mahdollista siirtää vastuuta seksuaalisuuden etiikasta nuorille itselleen. Tällaista vastuun siirtoa ei tässä keskustelussa tapahdu, vaan ”vääränlainen” seksuaalisuus nähdään edelleen sekä ”yhteiskunnan että yksilön” edun vastaiseksi. Voikin väittää, että yksilöiden seksuaalisen itsemääräämisoikeuden suojele ei ole itsemääräämisoikeuden suojele, vaan heteroseksuaalisten yksilöiden itsemääräämisoikeuden tukemista. Joidenkin homoseksuaalisten tekojen redusoiminen heteroseksuaalisiksi teoiksi nimittäin mahdollistaa sellaisia heteroseksuaalisia positioita, jotka voitaisiin tulkita myös homoseksuaalisiksi. Kun taas kaikki heteroseksuaaliset positiot eivät ole yksiselitteisiä, muokkaa kansakunnan yksilöitä käsitellyt heteronormatiivinen puhe yllättäen myös heteroseksuaalisuutta moninaiseksi.

## 5. YHTEISYMMÄRRYSTÄ JA SUOSTUMUSTA

### 1) Olen 14 vuotta ja odotan lasta

Olen 14-vuotias tyttö. Minulla on poikaystävä ja olen ollut hänen kanssaan sukupuoliyhteydessä kaksi kertaa. Hän on 19 vuotta vanha. Äitini ei tiedä hänestä mitään. Olen aina sanonut äidilleni, että menen erään ystäväni luokse yöksi. Olen ollut kumminkin poikaystäväni kanssa. Nyt odotan lasta! Olen kolmannella kuulla ja olen kesälomalla ja äitini ei tiedä, että olen poikaystäväni luona tämän huvilalla. Haluaisin saada sen lapsen, mutta miten voisin? Äitini tulisi hulluksi jos tietäisi! Sanokaa

mitä teen? Jos teillä on jotakin samantapaista pulmaa, niin kirjoitkaa, etten luule olevani ainoa maailmassa!

*Ei pornosexiä* (HS 12.7.1969)

2) Hei. Ylläoleva kirjoitus on siinä siksi, että tällaista todella tapahtuu. Kuten tunnettua, laki on alle 15-vuotiaitten<sup>42</sup> seurustelua vastaan ja tässäkin tapauksessa poika saisi tuomion, jos asiasta nousisi juttu. Alle 15-vuotias saa ilman muuta abortin.

---

<sup>42</sup> Tilanne ennen vuoden 1971 lainsäädäntöuudistusta. Kyseisenä aikana voimassa olleen lain mukaisesti kyseessä olisi lapsen sekaantuminen. Yleisenä suojaikärajana on 17 vuotta, mutta alle 15-vuotiaan kanssa sukupuoliyhteydessä oleminen merkitsisi rangaistusasteikon voimistamista. Nykylainsäädännön (1971 sekä 1999) mukaisesti olisi edelleen mahdollista kommentoida laittomuudesta hyvin vastaavasti, sillä nykyinen suojaikäraja on 16 vuotta.

Tämä kirjoittaja kuitenkin sanoo, että hän haluaisi pitää lapsensa. Raskaushan tulee ennemmin tai myöhemmin kaikkien tietoon, niin että äidillekin on pakko osia tunnustaa, eihän siinä mikään auta. En tiedä, voiko tällaiseen toinen mitään sanoa. Tuskinpa. Ei myöskään voi väit-

tää, että tämä olisi nuoren yksityisasi-  
asia. Se on myös vanhempien asia.  
Mutta kirjoittakoot ne, jotka asiaa  
ymmärtävät. Osoite on Nuorten Pos-  
ti, postilokero 10240, HS-toimitus,  
Helsinki.

*Posteljooni* (HS 12.7.1969)

Nimimerkki *Ei pornosexiä* (1) kertoo pulmalliseksi kokemastaan raskaudesta Helsingin Sanomien Nuorten Palstalla vuonna 1969. Tytön ongelma on se, että hänen äitinsä ei tiedä poikaystävästä eikä raskaudesta. Siksi hän pelkää äitinsä suhtautumista tähän uuteen, yllätykselliseen tietoon. Pulmana ei siis ole itse raskaus eikä sekään, että hän on ollut sukupuoliyhteydessä 5 vuotta vanhemman pojan kanssa.

Nuorten Palstan toimittaja, *Posteljooni* (2), kommentoi kirjoitusta pohtien ensiksi seksuaalikäyttäytymisen oikeutusta tytön kuvaamassa tilanteessa. Hän tarttuu tytön esittämiin ikämäärittelyihin ja toteaa pojan saavan kyseisessä tilanteessa tuomion, jos tapauksesta tehtäisiin oikeusjuttu. Lainsäädännöllisen tulkintakehyksen avulla poika esitetään rikoksen tekijäksi ja tytö tämän rikoksen kohteeksi. Vasta sitten *Posteljooni* esittää mahdolliseksi ratkaisuksi abortin ja kertoo tosiasiaksi sen, että äidille on jossain vaiheessa ”tunnustettava”. Vanhemmilla ajatellaan olevan sananvaltaa silloin, kun nuoren seksuaalikäyttäytymisestä ja sen seurauksista neuvotellaan.

Keskustelunpätkä kuvaa osuvasti nuorten seksuaalikäyttäytymisen kiistanalaisuutta 1960- ja 1970-lukujen taitteessa. Viittaamalla raskauteen, vanhempiin ja lainsäädännön suojaikärajaan nämä kirjoitukset tarkastelevat 14-vuotiaan tytön tilannetta lähes vastakkaisista näkökulmista. Kirjoituksissa on silti myös yhteneväisyyttä. Tytön mielipidekirjoituksessa raskauteen johtanut suhde tehdään hyväksyttäväksi kertomalla sukupuoliyhteyden tapahtuneen poikaystävän kanssa. Tämä implikoi sitä,

että suhde on ollut suostumuksellinen. Sukupuoliyhteys ei ole tapahtunut jonkin tuntemattoman pojan kanssa, eikä siihen olla pakotettu. Tytön näkökulmasta itse sukupuolisuhde on seurustelun takia oikeutettu. *Posteljoonin* kommentissa lain taas todetaan olevan alle ”15-vuotiaiden seurustelua vastaan” sen sijaan, että sen todettaisiin täsmällisesti olevan 15-vuotiaita nuorempien *seksuaalista* kanssakäymistä vastaan. Tällä sanavalinnalla *Posteljoonin* kirjoitus vaikuttaa hyväksyvän seurusteluun liittyvän seksuaalikäyttäytymisen, vaikkakin itse seurustelu esitetään ikärajojen perusteella laittomaksi. Yhteistä näille kirjoituksille onkin se, että niissä molemmissa seksuaalikäyttäytyminen voidaan käsittää yhteisymmärrykselliseksi silloin, kun se liittyy seurusteluun. Samalla suostumuksellisuus ja yhteisymmärrys ovat seksuaalisuhteen oikeuttajina niin itsestään selviä, ettei niitä edes mainita.

Tässä luvussa tarkastelen Helsingin Sanomien Nuorten Palstan ensimmäisiä seksuaalikokemuksia käsitteleviä kirjoituksia vuosilta 1968–1972 (tarkka aineistokuvaus liitteessä). Näissä kirjoituksissa pohditaan sitä, kuinka seksuaalikokemuksia hankitaan tai on jo hankittu (lykätään tai on lykätty myöhemmäksi). Olen valinnut ensimmäisistä seksuaalikokemuksista kertovat kirjoitukset analyysin kohteeksi siksi, että näissä kirjoituksissa pohditaan seksuaalisuhteiden oikeuttamisen perusteita. Näistä teksteistä analysoin diskursiivisesti, *miten yksilöiden välisiä (hetero)seksuaalisia suhteita jäsennetään. Millaisista sukupuolipositioista neuvotellaan silloin, kun (hetero)seksuaalisuutta oikeutetaan yhteisymmärryksellä ja suostumuksen annolla?*

Tämän luvun kompassina toimii yhteisymmärryksen käsite. Sen avulla tarkastelen, miten edellisessä luvussa analysoidun yksilökeskeisen itsemääräävyyden sijaan yksilöiden välisiä seksuaalisuhteita jäsennetään. Ennen mielipidekirjoitusten analyysia tarkennan edellisen luvun lainsäädännöllistä tematiikkaa yhteisymmärryksen ja nuorten kypsyiden suhteesta. Aloitan lakike-

hyksen esittelyllä, koska *Posteljoonin* kommentin tavoin Nuorten Palstalla toisinaan käsitellään seksuaalisuuden hyväksyttävyyttä juuri lain asettamissa rajoissa.

## Seksuaalinen yhteisymmärrys?

Kun lainsäädännöllistä suojaikärajaa lasketaan vuonna 1971, perustellaan seksuaalisen kanssakäymisen aloittamista kahdella asialla: kypsyydellä sekä molemminpuolisella yhteisymmärryksellä. Hallituksen esityksessä tämä perustelu esitetään seuraavasti:

1880-luvun lopussa ei nuoriso yleensä saavuttanut sukupuolista kypsyyttä 17 vuotta nuorempana, joten molemminpuoliseen yhteisymmärrykseen nojautuvia sukupuolisuhteita, joissa kumpikin tai toinen osapuoli olisi ollut 17 vuotta nuorempi, ei yleisesti ole voinut esiintyä. Nyt näitä suhteita on yhä enemmän ja enemmän. Tämän osoittavat rikostilastotkin. (HE 52/1970, 5)

Sukupuolinen kypsyys ja yhteisymmärrys kietoutuvat toisiinsa siten, että biologisen kypsyyden käsitetään antavan edellytykset yhteisymmärryksellisille sukupuolisuhteille. Yhteisymmärrys yksinään ei silti riitä, vaikka nuori olisikin sukukypsä. Yhteisymmärryksellinen suhde nimittäin edellyttää yksilöiltä myös tietynasteista henkistä kehitystä.

Nuoren ihmisen ei hänen kehittymättömyytensä ja kokemattomuutensa vuoksi voida antaa itsenäisesti päättää sukupuolielämästään, vaan sukupuolisuhteet säädettyä ikärajaa nuoremmen henkilön kanssa on hänen ja teon toisen osapuolen mahdollisesta yhteisymmärryksestä riippumatta tarpeellista kriminalisoida. Vaikeinta on ratkaista, mihin asetetaan se ikäraja, jonka ylittämisen jälkeen nuorella itsellään tai hänellä vanhempiansa suostumuk-



sella on oikeus määrätä sukupuolisesta käyttäytymisestään rikoslain säännösten puuttumatta asiaan. (HE 52/1970, 4)

Tiettyä ikärajaa nuoremmat ajatellaan lähes väistämättä kehittymättömiksi ja kokemattomiksi. Siksi he eivät saa itsenäisesti päättää seksuaalisuudestaan. Argumentin ”kokemattomuus” merkitsee sukupuolisen kokemattomuuden sijaan elämänkokemuksen puutetta. Nuoren määrittely kokemattomaksi olettaa suojaikärajaa nuoremmat kykenemättömiksi itsenäiseen päätöksentekoon. Kehittymättömyys taas voi merkitä sitä, että suojaikärajaa nuorempien ei ajatella saavuttaneen sukukypsyyttä. (vrt. Aapola 1999.)

Lailliseksi ajatellun seksuaalikäyttäytymisen kriteeriksi voidaan ymmärtää tietyn tason saavuttaminen sekä nuoren henkissä että ruumiillisessa kehityksessä. Tästä huolimatta suojaikärajaa perusteltaessa viitataan siihen, että yhteisymmärryksessä tehdyt teot saattaisivat olla oikeutettuja riippumatta nuorten kehitystasosta. Edelleen esitetään, että sellaisetkin suhteet, jotka tapahtuvat yhteisymmärryksessä ovat kriminalisoitavissa (vrt. esimerkki 2, *Posteljoonin* kommentti). Jos nuoren on saavutettava tietty kehitystaso ennen kuin hänen päätöksiään voidaan pitää itsenäisinä, ovat myös yhteisymmärrykselliset suhteet mahdollisia vasta sitten, kun tuo kehitystaso on saavutettu. Tulkitseen tämän merkitsevän, että lainsäädännöllisesti nuorelta edellytetään päätöksentekokykyä ja henkistä kokeneisuutta ennen kuin hänen seksuaalikäyttäytymisensä hyväksyttävyyden kriteeriksi voidaan ottaa yhteisymmärrys. Ilman tätä täsmällisempää keskustelua yhteisymmärrys vaikuttaa lakikontekstissa merkitsevän eräänlaista yhteistyösopimusta, jonka puitteissa yksilöiden itsemääräämistä sovitetaan yhteen.

Seksuaalirikoslain perusteluihin verrattuna yhteisymmärrys esitetään Nuorten Palsta -kirjoituksissa huomattavasti suoravii-

vaisemmin hyväksyttävän sukupuolisuhteen perustaksi. Ajatellaan, että yhteisymmärryksen varassa ja mukaan on yksinkertaisesti hyvä toimia. Joissain mielipidekirjoituksissa otetaan myös kantaa lainsäädännön kiemuroihin silloin, kun yhteisymmärrys on asetettu seksuaalikäyttäytymisen arvokkaimmaksi ja kunnioitetummaksi periaatteeksi.

### 3) Oot liian nuori aina sanotaan

Mä katsoin lauantaina 26.4.69 illalla teatterituokiota ja siellä tuli alaikäiseen sotkeutumisesta. Sitä sanottiin rakkaudeksi. Ei se mitään. Sanokoot ne sitä miks hyvänsä, ei se mua liikuta. Mutta se liikutti, että se äiti, se tytön, kuunteli oven takana ja haasto sen pojan oikeuteen. Jos mä olisin ollut se tyttö, mä olisin sanonut sille äidille suorat sanat. Ettei tarvitse mennä toisten asioita hoiteleen. Vaikka se tarkoittikin hyvää. Koska se tapahtui yhteisymmärryksen vallitessa. Ja vielä siitä rangais-

tuksesta. Siinä ohjelmassa rangaisitiin vain poikaa. Siinä olis pitänyt rangaista kumpaakin, koska kumpikaan ei pakottanut toista.

*Rakkaus* (HS 3.5.1969)

### 4)

...Seksuaalilaki kaipaisi myös muutosta, esim. en pidä rikoksena jos mies ja alaikäinen tyttö ovat sukupuoliyhteydessä, jos molemmat sitä halusivat...

*Mars 171* (HS 20.11.1971)

Kirjoittaja (3) esittäytyy tuohtuneeksi siksi, että yhteisymmärrykselliseen seksuaalisuhteeseen puuttuvat muut ihmiset. Kun seksuaalikäyttäytymisen ajatellaan perustuvan yhteisymmärrykselle, esitetään suhteen ulkopuolelle jätettäväksi muiden käsitykset asiasta. Yhteisymmärryksellinen toiminta käsitetään tässä kirjoituksessa (3) yksityisesti jaetuksi. Siihen ei ulkopuolisilla ole oikeutta puuttua. Jos ulkopuolinen sitten saisikin tietää yhteisymmärryksellisestä seksuaalisuhteesta, niin olisi kohtuullista, että suhteen toimijoita kohdeltaisiin yhdenmukaisesti (3).

Laillisuuden ikärajoja rikkovan seksuaalikäyttäytymisen osapuolia ehdotetaan kohdeltavan tasapuolisesti ja samoin kriteerein (3). Suojaikärajaa uudistaneen lakikäsittelyn jälkeen Nuorten Palstalla vilahtaa myös yksittäinen ehdotus lain perusteiden

muuttamisesta (4). Tässä kirjoituksessa molemminpuolisuus esitetään hyvän seksuaalisuuden kriteeriksi. Samalla molemminpuolisten tekojen rankaisematta jättämistä puolustetaan (4). Molemminpuolisuuteen samoin kuin yhteisymmärrykseenkin vedoten jaetaan vastuuta suhteen osapuolille. Samalla toimijoiden ikä, samoin kuin heidän kypsyytensäkin, tuotetaan seksuaalikäyttäytymisen oikeutuksen suhteen merkityksettömiksi (3,4).

Nuorten Palsta -keskustelussa yhteisymmärrys ja molemminpuolisuus normittavat (hetero)seksuaalisuutta. Yhteisymmärryksellisyys tekee suhteesta hyväksyttävän, kun taas yksipuoliset suhteet ajatellaan oikeuttamattomiksi. Yhteisymmärryksellisessä toiminnassa suhteen osapuolet ovat samaa mieltä kyseessä olevan teon syistä ja seuraamuksista (Archard 1998, 46; Habermas 1987, 70). Tiedetään, mitä sukupuolisuhde merkitsee, mitä itseltä ja toiselta voi odottaa ja mitä taas ei.

Vaikka yhteisymmärryksen vetoaminen on tulkittavissa (hetero)seksuaalisuutta normittavaksi argumentiksi, eksplikoidaan yhteisymmärrystä aika harvoin silloin, kun seksuaalikäyttäytymisen oikeutuksesta neuvotellaan. Tyypillisempää onkin se, että kun Nuorten Palsta -keskustelussa oikeutetaan seksuaalikäyttäytymistä, suhteen osapuolien oletetaan jakavan samanlaisia käsityksiä kyseisestä tilanteesta. Tässä luvussa analysoin, miten ja millaisiin seksuaalisuhteisiin yhteisymmärrystä sidotaan. Teen diskursiivista analyysia tarkastelemalla seksuaalisuhteita yhteisymmärrykselliseksi hahmottavia ajatuskulkua<sup>43</sup>.

---

<sup>43</sup> Kyseessä on yhteisymmärrystä käsittelevien arkiselitysten ja -logiikoiden tutkimus mielipidekirjoitusten tasolla. Näissä kirjoituksissa keskustellaan yhteisymmärryksen luonteesta ja sen rakentumisesta. Siksi esimerkiksi tuomioistuimissa tai kasvokkaisessa kanssakäymisessä neuvoteltu, otaksuttu tai päätelty yhteinen ymmärrys voi olla jotain aivan muuta. (ks. Edwards 1996; Macmartin 2002; Kitzinger 1998).

## Yhteisymmärryksen perusta: rakkaus

Nuorten Palsta -kirjoituksissa ajatellaan lähes aina, että yhteisymmärrys liittyy rakastamiseen. Joissain yksittäisissä kirjoituksissa seksuaalinen kanssakäyminen on hyväksyttyä vasta avioliitossa<sup>44</sup>. Yleensä kirjoitusten esittämälle hyväksyttävälle seksuaalisuudelle ei kuitenkaan edellytetä rituaalisia tahdon julistuksia, vaikka samalla saatetaankin edellyttää jo jonkin aikaa jatkunutta ja rakkaudelle perustettua seurustelusuhdetta.

Kirjoitukset jäsentävät seksuaalisuhdetta seurustelumaisena parisuhteena, joka tapahtuu yhden ja tietyn ihmisen kanssa. Hyväksyttävän seksuaalikäyttäytymisen esitetään sisältävän pysyvyyttä ja jatkuvuutta. Pysyvää suhdetta etsittäessä ratkaisevaksi ajatellaan se, miten ensimmäinen seksikokemus muodostuu. Kun tätä pohditaan, argumentoidaan ensimmäisten seksikokemusten hankkimisen puolesta – toisinaan taas ehdotetaan niiden lykkäämistä tuonnetuksi.

Kirjoitusten joukossa on ainoastaan yksi aloituskirjoitus, jossa seksuaalisuhteen hyväksyttävyyttä ei liitetä rakkauteen. Tämä kirjoitus ottaa myös kantaa parisuhdeidealiin, jonka mukaan jossain seurusteluvaiheessa seksistä tulisi hyväksyttyä (ks. Julkunen 1971, 78–80; Hukkila & Nisula 1991, 7). Tässä kyseenalaistavassa kirjoituksessa etsitään ratkaisua seuraavaan pulmalliseksi esitettyyn tilanteeseen:

---

<sup>44</sup> 1960- ja 1970-lukujen taitteen aikalaistutkimuksen mukaan seksuaalikoemukset ja eritoten sukupuoliyhdyntä liittyvät avioliittoinstituutioon kytkeytyen esimerkiksi kihlautumiseen tai seurusteluun avioitumistarkoituksessa (Julkunen 1971, 79). Tässä luvussa en käsittele mahdollisuutta, että avioliittoinstituutio itsessään tekisi avioliittoa edeltävästä tai avioliiton sisäisestä seksuaalisuudesta yhteisymmärryksellistä. Tällainen kulttuurinen oletus saattaa kyseisenä aikana olla olemassa (vrt. luku 4), mutta esimerkiksi avioliiton sisäistä seksuaalisuutta ei Nuorten Palstalla käsitellä, joten tämän olettamuksen rakentumista en tämän aineiston avulla pystyisi edes selvittämään.

## 5) Viikon seurustelupulma

Mä toivon, että juuri SINÄ luet tämän ja esität oman mielipitees; ei mitään ahdistunutta moralisointia, vaan inhimillistä ajattelua. Mulla on samanikäinen poikaystävä (16) jonka mä olen tuntenut jo pari vuotta. Mutta me ei seurustella eikä meidän välillä ole mitään tunteita (joskus ehkä pientä pihkaantumista). Meidän suhde on kummallinen. Joskus kun tavataan kadulla, me voidaan mennä puistoon pois ihmisten silmistä ja halata hirveesti, painautua toisiimme vasten ja suudella. Mutta ei rakkaudesta, vaan ilosta tuntea toinen ihan lähellä, kosketuksesta ja siitä, että ollaan tyttö ja poika. Me ei tunneta edes mustasukkaisuutta, vaan kerrotaan toisillemme kenen kanssa kulloinkin ollaan ja petetään

yhdessä niitä joita rakastetaan. Nyt se kysy multa ihan rehellisesti haluaisinko mä sen kanssa yhdyntään. Se itse haluais, mutta lupas, ettei se puhu enää asiasta jos mä en tahdo. Mutta me molemmat tahdotaan ja tiedetään se. Mä en ole ennen tehnyt sitä ja siksi mä haluaisin kokea ja oppia siitä. Eikö olisi parempi jos se ensimmäinen kerta tapahtus suunnitellusti ja että siihen varauduttaisi kuin että se kävisi jonkun kanssa jota rakastaa eikä voi vastustaa ja sit tulis vahinko? Sanokaa nyt teenksmä väärin jos mä suostun. Olenko mä halpamainen lutka, jos teen sen pelkän sukupuolisuuden takia enkä rakkaudesta?

*Tira* (HS 16.8.1969)

*Tiran* (5) seurustelupulma on, että hän haluaa yhdyntää sellaisen poikaystävän kanssa, johon hänellä ei ole seurustelusuhdetta. Nykyinen suhde mainitaan ”kummalliseksi” siksi, että he eivät rakasta toisiaan. Tästä huolimatta heidän läheisyytensä tuottaa molemminpuolista iloa. Perusteena ”ekalle kerralle” esitetään mahdollisuus suunnitelmallisuuteen ja se, että molemmat osapuolet tahtovat ja tietävät haluavansa juuri tätä. Kyseessä ei ole harkitsematon yhden illan suhde, vaan suhteen osapuolet vaikuttavat olevan tietoisia toistensa motiiveista ja etenevän yhteisymmärryksessä. Jos yhteisymmärrys oletetaan suhteen hyväksyttävyyden rakentajaksi, niin suhde vaikuttaa oikeutetulta. Kirjoitus kuitenkin viittaa yhteisymmärryksen riittämättömyyteen, kun siinä kysytään muiden nuorten mielipidettä asiasta samalla, kun edelleen eritellään oman toiminnan hyväksyttävyyttä omissa ja muiden silmissä.

Vastauksia *Tiran* huoleen julkaistaan seuraavan lauantain Nuorten Palstalla. Ne tarttuvat *Tiran* kysymyksiin ja ehdotettuihin ratkaisuvaihtoehtoihin poissulkien ja avartaen rakkaudettoman suhteen mahdollisia seuraamuksia.

### Mennäkö vai eikö

6)

Tira. Sä kerroit että te ootte toistenne kanssa vaan siksi että sinä olet tyttö ja hän on poika, ja te yhdessä petätte niitä, joita rakastatte. Silloin te ette paljoa tiedä rakkaudesta. Jos sä todella rakastaisit jotain poikaa, et sä silloin hyppis tollalailla toisten syliin.

Tottakai on parempi, että eka yhdyntä ois harkittu. Mutta mä pyydän sua: älä tee sitä pojan kanssa, jota sä et rakasta. Poikana mä tiedän, että pojalle se ei merkitse mitään (jos ei rakasta). Se jatkaa elämäänsä muiden kanssa ja unohtaa sut heti. Mutta siitä mä olen varma, että sulle se merkitsee paljon enemmän. Sä menetät jotain, joka sun pitäisi menettää vaan sille pojalle, jota rakastat. Vasta sitten se voi olla sulle rikas kokemus.

Jos sä nyt teet sen, sulle tulee paha omatunto. Sen huomaa sun kirjeestäs, koska sä kysyt, olisitko sä sitten lutka. Noin sä et kysyis keneltäkään, jos sä oisit rakastunut.

Jo huomenna sä voit rakastua ja voi olla, että sä olet jo tehnyt sen. Silloin sä ymmärrät kuinka tyhmä sä olit. Mä en väitä, ettetkö sä vois tulla silloin yhtä onnelliseksi. Tottakai voisit, mutta sä voisit kokea kaikki pojan kanssa, jota sä rakastat. Odota huomiseen.

*Markku -50* (HS 23.8.1969)

7)

Tira! Ehkä sä pidät mun mielipiteitä vanhanaikaisina mut eihän sun tartte sit välittää niistä.

Mul on poikaystävä (19, kaks vuotta mua vanhempi), me rakastetaan toisiamme. Me ollaan juteltu yhdynnästä ja muistaki sukupuoliasioista. Se poika tajuaa, et mä en viel haluu yhdyntää sen kanssa. Me molemmat yritetään välttää semmosta tilannetta, et me ei enää pystyttäis järkeilee. Jos poika kunnioittaa vähänki tyttöä, eikä halua tuottaa surua esim. yhdynnän seurauksilla (mahdolliset sielulliset, ruumiilliset, haittaa opintoja jne.), ni kyllä sit varoo ettei tulis vahinkoa. Mut silti niinku sä huomaat yhdyntä on työstä kiinni. Vaan joku vieras poika saattas tehdä sen väkisin.

Ajatteles jos sä myöhemmin tulisitki katumapäälle. Koska sä et rakasta tota poikaa, sä saattasit ruvetta vihaa tai halveksii sitä. Te ootte nyt hyvii kavereit. Tää vois rikkoo teiän ystävyysuhteen. Ystävyys on yhtä tärkeätä ku rakkaus.

*Cibi* (HS 23.8.1969)

*Tiralle* (5) suunnatuissa vastauksissa korostetaan rakkauden tärkeyttä. Jos tytöllä olisi seksuaalisuhde ilman rakkautta, hän voisi menettää jotain (6) – luultavasti neitsyyden. Lisäksi hänen ystävyssuhteensa voisi rikkoutua (7). Vaikka yhdyntään suostuminen ilman rakkautta ei välttämättä olisi este tulevaisuuden onnellisuudelle (6), oletetaan, että tyttö saattaisi ruveta vihaamaan ja halveksimaan poikaa, jonka kanssa hän olisi yhdynnässä ilman rakkautta (7). Rakkaudeton seksi voisi kääntyä myös tyttöä itseään vastaan katumukseksi siten, että hän saattaisi tuntea itsensä jälkikäteen ”tyhmäksi” (6) – ainakin, jos hän myöhemmin sattuisi oikeasti rakastumaan.

*Tiran* (5) esittämä argumentti siitä, että rakastetun ihmisen kanssa saattaisi tapahtua vahinko, koska tätä ei ehkä voitaisi vastustaa, kierretään vastauspuheenvuoroissa, kun niissä muotoillaan rakkauden olemus kahden ihmisen väliseksi avoimuudeksi (7), pojan tyttöä kohtaan osoittamaksi kunnioittamiseksi (6,7) sekä järkeilyksi (7).

Todellisen rakkauden esitetään tuovan mukanaan myös uskollisuutta tai vähintäänkin sen ajatellaan estävän toisten syliin hyppimisen (6). Pojan kunnioitus sellaista tyttöä kohtaan, joka pidättäytyy rakkaudettomasta suhteesta, on avain hyväksyttävälle seksisuhteelle. Tuntematon ihminen sen sijaan saattaisi toimia pakottaenkin, ilman toisen toisen osapuolen kunnioittamista (7). Yhdyntä silti on loppujen lopuksi tytön ratkaisuvallasta kiinni (7). Pojan mahdollista osallisuutta yhdynnästä päättämiseen ei nimittäin pohdita.

Näiden jatkokirjoitusten perusteella vaikuttaa siltä kuin pojan ajateltaisiin joka tapauksessa haluavan seksiä. Näin tytön tehtäväksi asettuu suostumisen ja kieltäytymisen järkeily. Vaikka yhdessä päätettäisiin sukupuolisuhteesta ja toimittaisiin yhteisymmärryksessä, kirjoituksissa ajatellaan, että yhdyntä merkitsee tytölle ja pojalle eri asiaa (6, 7). Tytölle rakkaudettomasta yhdynnästä voi koitua monenlaisia ongelmia, kun taas poika saattaa unohtaa tapahtuneen pian.

Nuorten Palsta -kirjoituksissa ei oleteta, että tyttö ja poika rakentaisivat yhteisymmärryksellistä heterosuhdetta samalla tavalla. Tämän asetelman puitteissa kiintoisaa onkin se, että analysoimissani kirjoituksissa tavallaan ylitetään kirjoittajien omakuopuolipositio ja ollaan yksimielisiä siitä, miten heteroseksuaalisen suhteen sukupuolipositioiden kuuluisi rakentua. Edellisissä esimerkeissä sekä pojaksi positioituva kirjoittaja (6) samoin kuin tytöksi määrittyvä kirjoittaja (7) kertovat samalla tapaa, mitä seksuaalisuhde merkitsee tytölle ja mitä pojalle. Vaikuttaa siltä, että heteroseksuaalisuuden sisäisiä sukupuolinormeja vahvistetaan yhtä lailla poikien kuin tyttöjenkin toimesta.

Vaikka *Tiran* (5) esittämää näkemystä yhteisymmärryksessä ja kummankin osapuolen suostumuksesta harjoitetusta seksistä voisi pitää seksuaalisuhdetta oikeuttavana perusteena, siirtyvät jatkokirjoitukset ”toisin tulkinnasta” heteroseksuaalisen suhteen normittamiseen. *Tiran* perustelema yhteisymmärrys ei rakennu rakkaudelle. Siksi hänen esittämänsä rakkaudettoman, mutta yhteisymmärryksessä tapahtuvan suhteen mahdollisuutta kritisoidaan<sup>45</sup>. Kun rakkauden koodisto otetaan mukaan seksuaalisuuden merkityisleikkiin (Soikkeli 1999, 32), sen avulla diskursiivisesti perustetaan, mutta samalla myös rajoitetaan käsitystä yhteisymmärryksellisestä seksuaalisuhteesta.

<sup>45</sup> Otokseltaan yleistettävän seksuaaliasenteita selvittäneen aikalaistutkimuksen mukaan 53% suomalaisista piti kyseisenä aikana sukupuoliyhteyttä ilman rakkautta vääränä. Toisaalta taas 63% kaikista miehistä ja 39% kaikista naisista ajatteli tilapäisen sukupuolisuhteen saattavan olla onnellisen. Nuorten (18–29 vuotta) kohdalla tilapäisen suhteen hyväksyttävyyttä oli koko otantaa suurempi. (Sievers et al. 1974, 119–120, 133–136.) Vaikka kyseistä tutkimusta ei tutkimusintressien erilaisuuden vuoksi voikaan suoraan verrata omaani, niin vaikuttaa siltä kuin nuorten (varmaan ainakin osa nuorempia kuin 18, jotka taas olivat Sieversin et al. tutkimuksen ”nuorista” nuorimpia) kirjoituksissa rakkaudeton seksuaalisuhde olisi oikeuttamattomampi kuin mitä perinteisen asennetutkimuksen tulosten perusteella voisi päätellä.



## Rakkauden eronteot ja ylitykset

8)

Nykyään puhutaan niin paljon rakkaudesta. Kuitenkin, se on kaikille erilaista. Olis mielenkiintoista lukee mitä nuoren Hesän lukijat pitää rakkautena. Ajatelkaa ehdottoman itsenäisesti ja tarkkaan.

Entä mitä mieltä ootte siitä, että ihminen rakastuu vain kerran elämässään (siis tosiaan rakastuu)...

*Rakkaus 169* (HS 4.4.1969)

Rakkaus on historiallisesti muuttuva ja muokkaantuva uskomusrakenne (Luhmann 1986; Giddens 1992). Ulrich Beck ja Elizabeth Beck-Gernsheim (1995, 86) tarkentavat, että monenlaiset käsitykset, toiveet, odotukset, ja käyttäytymissäännöt yhdistyvät rakkaustermissä. Edellisen esimerkin tavoin rakkauden merkityksen voi olettaa vaihtelevan eri ihmisillä (8). Itse rakkaus voi olla myös rajallista.

Nuorten Palstalla kirjoitetaan paljon rakkaudesta. Osa keskusteluketjuista syntyy, kun aloituskirjoituksissa pyydetään kirjoittamaan rakkaudesta (8). Useimmiten rakkaudesta kuitenkin viriää keskustelua ilman erillistä, aihetta etukäteen rajannutta, kirjoituspyyntöä. Seuraavaksi käsittelen sitä suhteiden kirjoa, jota rakkauteen vetoamalla oikeutetaan. Tämän jälkeen tarkastelen kirjoituksissa tehtyjä rakkauden erontekoja.

### *Ikäero, asema ja sukupuoli*

Samaan aikaan kun rakkautta eritteleviä kirjoituksia julkaistaan Nuorten Palstalla, eduskunnassa määritellään ikää, jonka saavuttaneita nuoria ei enää tarvitsisi suojella seksuaaliselta kanssakäymiseltä (ks. luku 4). Nuorten Palstan rakkauspuheella jäsennetään seksuaalisia suhteita toisesta näkökulmasta. Toimijan iällä ei tavallisesti esitetä olevan merkitystä kykyyn rakastaa. Sen ei

myöskään ajatella vaikuttavan rakkauden kestävyysasteeseen. Silloin kun rakkauden ikäsidonaisuuteen joissain kirjoituksissa viitataan, kritisoidaan näille kirjoituksille suunnatuissa vastineissa ikään sidotun käsityksen paikkansapitämättömyyttä. Rakkaus näyttäytyy ikäkategoriat ylittävältä määreeltä.

9)

... Millä ihmeellä sä voit mennä sanomaan 14–15-vuotiaiden kehittyneisyyden. Ei rakkauden kestävyys iästä riipu...

*Samaa vuosimallia* (HS 4.3.1972)

10)

*A Foolish lover*. Mä en tiedä sun ikääs, mutta ei sillä ole mitään merkitystä, koska kyky rakastaa ei riipu iästä...

*A long road* (HS 23.9.1972)

Rakkauden voidaan ajatella myös kurottuvan ikäerojen ja yhteiskunnallisten asemien ylitse. Se voi kohdistua myös toisen sukupuolen sijaan samaa sukupuolta olevaan. Näissä yksittäisiksi jäävissä, keskustelua herättämättömissä, kirjoituksissa ikäeron ja aseman ylittävä rakkaus voidaan esittää salaiseksi ja piiloteltavaksi. Kaikkein piilotetuimpana pidetään kuitenkin samaan sukupuoleen kohdistuvaa rakkautta.

11)

Olen seitsemäntoistavuotias ja aivan rakastunut nuoreen opettajani. Soittelin hänelle ja olimme pari kertaa ulkona. Nyt joululoman jälkeen hän on ruvennut välittelemään minua, vaikka tiedän hänen pitävän minusta (paljon). Eikö tämä ole omituista, koska rakastamme toisiamme, sillä eihän rakkaus kysy ikää. Eikä mielestäni muilla opettajilla ole asiaan mitään sanomista. Tiedän ettei tämä ole mitään ihastumista. Miksi rakkauksellamme ei voisi olla tulevaisuutta?

*Charlie Brown* (HS 3.2.1968)

12)

Vihdoinkin tiedän, etten ole ainoa maailmassa. Minäkin olen rakastunut naisopettajaan ja olen itse tyttö. Ja kuitenkin tiedän, etten ole 'sellainen'. Miehinin sukupuoli on aina vetänyt minua voimakkaasti puoleensa.

Huomenna saan ehkä taas tilaisuuden vastata Hänen hymyynsä, jonka veroista en ole muilla nähnyt. Ja lyhyen hetken ajan Hän hymyilee minulle, vain minulle.

*R. V. -17* (HS 8.5.1971)

### 13)

Maailmassa, jossa maa ja ilma saastuvat ei ole tarpeeksi suvaitsevaisuutta. Tuttua sinulle. Usein puhut myös rakkaudesta. Rakkaudella?

Tiedätkö, että ehkä juuri sinun takiasi kaikki eivät uskalla kiintyä toiseen ihmiseen? Ja sinun tavoin ajattelevia on liian paljon.

Mikä tunteeton sävy onkaan sanoilla hintti, lesbo, homo... Sinä viljelet niitä. Olet oppinut, ja ne toiset pelkäävät sinua. Siksi rakkautta on niin paljon piilossa. Eikö olekin outoa, että ihmisellä on oikeus kiintyä eläimiin, tavaroihin, muttei samaa sukupuolta olevaan ihmiseen? Iloita ja surra hänen kans-

saan. Se oikeus sinulla on, muttei se, että olet, hetero, voit sulkea pois vaihtoehtoja.

Tulevana kesänä kulkevat monet nuoretkin yksin. Oletko sinä halukas ojentamaan heille lämmintä kättä? Miksi näin päin, ajattelet. Ehkä siksi, että nujerretun on vaikeampaa.

*Yksin*

PS. Jos sitä vankia auttais se, että täällä kaltereitten tilavammallakin puolella on 'vankeja', jotka usein ovat vähemmistöön kuuluvia ihmisiä ja tuntevat olonsa epämukavaksi.

*Sama* (HS 8.5.1971)

Näissä kirjoituksissa esitetään mahdolliseksi, että opettajan ja oppilaan välille viriää rakkaussuhde (11, 12). Vaikka rakkaus ei ikää kysyisikään (11), saattaa tällaisen suhteen tulevaisuus olla kyseenalainen. Tilanne on vielä hankalampi, jos opettaja on nuoren kanssa samaa sukupuolta. Tällöin erontekoa tehdään ”sellaisiin”. Aiempiin kokemuksiin vedoten todennataan, ettei itse kuuluta ”sellaisten” ryhmään (12). Homoseksuaalisesti virityneen suhteen mahdollisuuden mitätöinti tekeekin homoseksuaalisuudesta voimakkaammin kiellettävän kuin mitä esimerkiksi opettaja – oppilas-suhde yksinään olisi (12).

Homoseksuaalinen rakkaus merkitsee jotain muuta kuin heteroseksuaalinen rakkaus. Homoseksuaalisesta rakkaudesta kerrotaan pimennossa olevana, ja se voi vertautua esimerkiksi vangin kokemuksiin eristyksissä olostä (13). Homoseksuaalisen rakkauden ajatellaan näkyvän vain siellä, missä muiden rakkaudellisuus ja suvaitsevuus antavat sille tilaa (13). Vastavuoroisesti heteroseksuaalisen rakkauden näkyvyyttä ei mietitä. Vaikka sa-

maan sukupuoleen kohdistuvasta rakkaudesta kirjoitetaan heteroseksuaaliseen rakkauteen rinnastuvana, tehdään se silti heteroseksuaaliselle rakkaudelle alistaiseksi (13) – näkymättömäksi varjoelämäksi (Juvonen 2002a). Rakkauspuhetta käytetään heteronormatiivisesti, kun sen avulla tehdään eronteko ”sellaisiin”.

Rakkaussuhteen osapuolten välisestä ikäerosta myös keskustellaan. Osassa kirjoituksista heteroseksuaalisuutta normitetaan siten, että rakkauden osapuolet ajatellaan samanikäisiksi tai sitten poika on tyttöä vanhempi (ks. 7 ja 11). Tällaisia normatiivisia käsityksiä vastaan asettuu taas joukko jatkokirjoituksia, joissa oikeutetaan ikäeroa rikkovia käytäntöjä.

#### 14)

Mä olen 16-vuotias gimma. Mä olin just vastottain puoli vuotta erään hirmukivan kundin kanssa. Se kundit oli juuri samanlainen kuin mä ja me oltiin kauhean onnellisia.

Siinä kundissa ei ollut muuta vikaa kuin se, että se oli melkein kaksi vuotta mua nuorempi. Eikä se ollut meistä mikään vika, me ei huomattukaan meidän ikäeroa.

Joskus alussa, kun me alettiin styylata me juteltiin siitä ja päätettiin olla välittämättä siitä. Muut ihmiset meidän ’hyvät’ ystävämmekyllä välittivät siitä. Joku oli aina huomauttamassa meille, että ’etkö sä olekin 2 vuotta vanhempi kuin toi?’

Alussa me oltiin ihan kuin ei olisi huomattukaan koko asiaa, mutta sitten keljuilu kärjistyi niin, että me ei enää kestäetty vaan päätettiin erota. Ja siitäkö ilo syntyi. Kaikki ’hyvät’ ystävät olivat vahingoniloisen näköisiä ja juttelivat tähän tapaan: ’Enkö mä sitä sanonut, että ne ei voi

styylata pitkään kun kerran Säpä on nuorempi’ jne.

Siitä lähtien kun me erottiin, meidän kummankin elämä alkoi mennä pieleen. Mua ei huvittanut käydä missään ilman Säpää ja musta tuli erakko. Säpä alkoi juoda ja joutui rettelöihin kotonaan ja koulussa.

Ja nyt paras asia: Me tavattiin eilen illalla Säpän kanssa ja päätettiin alkaa styylaamaan uudestaan. Ja tällä kertaa me ei välitetä ihmisten puheista.

*Happy end* (HS 3.11.1972)

#### 15)

Moikka sä Happy End ja toisetkin jotka luette tätä nuorten postia. Mulla on sama pulma kuin sullakin. Eli millä saisi kaverit tajuamaan, että kimmakin voi olla vanhempi kuin sen kundikaveri. Ettei tarvis aina kuunnella että kuin sä nyt niin nuoren kanssa oot.

Mut jos joku kundi on sitä nuoremman kimman kanssa niin se on ihan normaalia, eikä kukaan tule sanomaan mitään. Miks sitten tullaan sanomaan jos kimma on vanhempi?? Sitä mä en jaksa tajuta.

Ei mun tietääkseni ole missään laissa kielletty ettei kimma saisi olla vanhempi kuin sen kundikaveri. VAI ONKO? Mä satun itte styylaamaan mua pari vuotta nuoremman kundin kanssa ja meillä menee oikein kivasti. Jos ei oteta lukuun niitä kaverien kiusauksia.

Miks te yleensä kyselette kuin vanha se kundi on jonka kanssa sä oot? Pidätteks te jotain kirjaa ja ilmoitatte sitten jokaiselle jos joku kimma on vanhempi kuin kundikaveri? Ette kai. Miksi sitten??? Ollisi kiva jos joku tällainen kiusantekijä kirjoittaisi mitä pahaa se näkee siinä jos kimma on vanhempi. Uskon että muutkin kuin minä haluaisi tietää sen.

*Minä -54 & Hän -56*  
(HS 18.11.1972)

Nämä perättäin julkaistut kirjoitukset (14, 15) vastustavat oletusta, jonka mukaan pojan olisi oltava tyttöä vanhempi. Niissä ihmetellään, miksi muut kyseenalaistavat suhdetta, jossa tyttö on poikaa vanhempi. Pojan ja tätä vanhemman työn suhde esitetään onnelliseksi, vaikka muut hankaloittavatkin suhteen ole-massaoloa kohdistaessaan siihen ikäsidonnaisia odotuksia (14,15). Vastoinkäymisten läpi luoviminen ja suhteeseen tarrautuminen esitetään tällöin kaikkein toimivimmaksi ratkaisuksi. Elämä ilman rakasta, vaikkakin eri-ikäistä, henkilöä saattaisi olla kurjaa (14).

Suomalaiset 1800-luvun lopun avioliitto-oppaat suosittelivat, että avioiduttaessa mies olisi 5–10 vuotta naista vanhempi. Tämä ajattelu perustui oletukselle suvunjatkamisen varmistamisesta. (Räisänen 1995, 92.) Kun edellä käsitellyt mielipidekirjoitukset kyseenalaistavat ikäasetelmaa, jossa poika olisi tyttöä vanhempi, asettuvat ne vastahankaan heteroseksuaalisuutta erittäin pitkään normittaneiden uskomusten ja selitysten kanssa. Näiden tulkintojen yhdenmukaisuuden vaatimus vaikuttaa tässä yhteydessä rakoilevan. Ikäeron puolesta ei Nuorten Palstalla argumentoida. Jälkimmäisessä kirjoituksessa (15) esitettyyn pyyn-

töön vanhemman tytön ja nuoremman pojan välisen suhteen kehnouden perustelemisesta ei jatkossa myöskään reagoida.

Seksuaalikäyttäytymisen oikeuttaminen rakkaudella voi liittyä avioitumisprosessiin, kuten Raija Julkunen (1971, 113) on naisopiskelijoiden sukupuolikäyttäytymistä koskevassa aikalais-tutkimuksessa esittänyt. Rakkauden liittäminen vain ja ainoastaan avioitumiseen kuitenkin typlistäisi mielipidekirjoitusten tulkintakenttää. Onkin ilmeistä, että rakkauspuheella tehdään normaaleiksi yhteisymmärrykselliseksi suhteiksi myös avioitumisesta riippumattomia, jo olemassa olevia tai vasta muotoutuvia seksuaalisuhteita. Rakkauden perustamalla yhteisymmärryksellä ylitetään sukupuolitettuja, yhteiskunnallisiin asemiin ja ikäeroon samoin kuin seksuaaliseen suuntautumiseenkin liitetyjä normeja. Ilman rakkauteen vetoamista nämä ylitykset saataisivat olla mahdottomia.

### *Ihastua – rakastua – rakastaa*

Vaikka rakkauteen vedoten voidaan kyseenalaistaa aiempia normeja ja oikeuttaa erinäköisiä seksuaalisuhteita, ei kaikissa suhteissa ja tilanteissa välttämättä ole kyse rakkaudesta. Yleensä rakkaudesta kerrotaan, kuin se olisi ihmisistä riippumaton voima. Rakkaus on silti moninaista. Nuorten Palstalla rakkautta eritellessä erotetaan toisistaan esimerkiksi ihastuminen, ystävyys ja tosi rakkaus.

## 16) Rakkaus

Ennen kuin mä olin jonkun kundin kanssa, niin olin mielestäni hurjan rakastunut: melkein aina ja joka paikassa mä rakastuin, toisin sanoen mä rakastuin nimellisesti mä en yksinkertaisesti tajunnut sanaa 'Rakkaus', enkä mä edes yrittänyt ajatella syvällisemmin sitä, vaan mä rakastuin ja taas rakastuin. Mut sitt yks kaunis päivä mä aloin oikein ajattelee ja totuus avautui mullekin, oikeastaan mä en ollu rakastunu vaan pikaisesti ihastunu. Mielestäni rakkaus on siks vakava asia, ett sitä ei voi tuoda joka 'tuttavuuden' mukana esille kun kaksi ihmistä on rakastuneet, niin mielestäni ei siinä tarvita niitä inhoittavia, intohimoisia tunteen purkauksii...

*Uneksija -69* (HS 12.4.1969)

## 17)

Ei se ole rakkautta, että te tykkäätte jostakin pojasta, joka ei tykkää teistä. Se on ihastumista. Ja mä tajuan hyvin, että teidän ikäiset ihmiset on ihastuneita. Mut mua harmittaa, että niin kaunista sanaa kuin rakkaus käytetään väärin. Kun te joskus ihas-

tutte ja teidän ihastumisenne kypsyy rakkaudeksi, huomaatte kuinka suuri ero on IHASTUMISELLA ja RAKKAUDELLE: rakkaus vaatii henkisesti kypsää ihmistä ja sen kypseyden saavuttavat vain ani harvat viidentoista ikäiset.

Älkää antako tän mun kirjeen REPIÄ ittestänne pois mitään. Jos TODELLA luulette olevanne kypsiä rakkauteen, niin olkaa onnellisia.

*Abi* (HS 14.3.1970)

## 18)

Hei kaikki NP-laiset!

Mua rupee risoo ku jotkut ihmiset puhuu rakkaudesta ku se ois joku ihan arkipäiväinen tunne, kuten esim. nälkä. Rakkautta on monenlaista. Mut just toi rakkaus jotain kundii tai kimmaa kohtaan. Mä en voi tajuta, ett kuin joku voi puhuu rakkaudesta jos tuntee ko. henkilön vain näöltä ja nimeltä. Must se on ihan muuta ku rakkautta. Se on ihastumista. Ja siin on kaks iha eri asiaa.

*Mia -71* (HS 8.5.1971)

Rakkauden eronteot määrittelevät seurustelusuhteiden merkitystä. Toisinaan erontekoja on hankala tehdä, toisinaan ne taas voivat selvitä intuitiivisesti (16). Useimmiten rakkaus esitetään "vakavaksi" jutuksi (16). Ihastuminen taas ei välttämättä merkitse muuta kuin ihastuksen kohteen näöltä ja nimeltä tietämistä (18). Rakkaus edellyttää tietynlaista kypsyyttä, mutta myös itse ihastumisesta voi ajan kanssa kehittyä rakkautta (17).

Rakastumisen ja ihastumisen välille tehdään selkeä ero (16). Ne ovat kuitenkin kytköksissä toisiinsa siten, että rakastuminen on käsitettävissä ”kehitykselliseksi” sillaksi ihastumisesta rakkauteen (vrt. Alberoni 1984). Tällaisissa rakkauden siirtymissä on Alan Macfarlanen (1987) mielestä kyse ihmissuhteita ylläpitävästä funktionaalisesta toiminnasta. Hänen mukaansa rakkaudesta voidaan yhtäällä erottaa järjetön ja intohimoinen rakkaus, joka auttaa kumppanin valinnassa, ja toisaalla järkipärisen ja toverillinen rakkaus, joka auttaa suhteen ylläpidossa (Macfarlane 1987, 141; vrt. Määttä 1999).

Nuorten kirjoituksissa ihastuminen ja rakastuminen hahmottuvat intohimoisiksi ja irrationaalisiksi, kun taas tosi rakkauden esitetään perustavan syvempää ja järkipärisempää suhdetta. Huomionarvoista on se, että seksuaalisuhteen yhteisymmärrystä ei mielipidekirjoituksissa perustella ihastumisella tai rakastumisella, vaan nimenomaan rakkaudella. Jos rakkauden taas oletetaan ylläpitävän ihmissuhteita, niin yhteisymmärryksellisen seksuaalisuhteen kuvailu rakkauteen voi hahmottaa kyseistä ihmissuhdetta potentiaalisesti pitkäaikaiseksi.

Yhteisymmärrys edellyttää molemminpuolista ja samankaltaista tulkintaa tilanteen luonteesta. Ihastuminen voi olla yksipuoleista, mutta todellinen rakkaus on molemminpuolista (17). Yhteisymmärryksellisen rakkauden tunnusmerkiksi esitetään Nuorten Palstalla poikkeuksetta vastavuoroisuutta.

### 19)

Eikö sunkin pitäisi pyrkiä löytämään se oikea kunnan pojista, eikä jaella sitä 'henkistä rakkauttasi' sinne tänne. Jos sun mielestäsi hyväilyt ja suuköt on ihan okei, niin mun mielestäni sä olet jo väärillä raiteilla. Ne kuuluvat jo sukupuolielämään,

joka liittyy rakkauteen pienenä, mutta tärkeänä osana. Se tulee kuvaan mukaan vasta sitten kun molemminpuolinen rakkaus on ensin syntynyt.

*Hefaistos -50 (HS 30.4.1971)*



Tyypillisesti rakkautta ajatellaan kohdistettavan jakamisen sijaan ainoastaan yhteen oikeaan henkilöön, sellaiseen, jonka voi etsimisen jälkeen löytää (19). Vasta tällöin molemminpuoliseen rakkauteen sisällytetty sukupuolielämä tulee hyväksyttäväksi. Molemminpuolisen rakkauden voi tulkita myös edellyttävän rakkauden samantapaisuutta. Tällöin suhteen osapuolien on tiedettävä, että toinen rakastaa samalla tapaa kuin itse (vrt. Giddens 1992, 63).

Vaikka rakkautta monesti kerrotaan ”jaettavan” muille, esitetään rakkauden voima myös niin suureksi, ettei ihminen itse voi valita rakkauden kohdetta tai edes rakkautta. Pikemminkin rakkaus näyttää jollain mystisellä tavalla tekevän valinnat ihmisen puolesta. Tästä näkökulmasta käsin myös avioliittoinstituution kulmakiveksi saatetaan järkeilyn sijaan esittää syvää rakkautta:

## 20) Rakkaus valitsee

Kuulkaahan kaikki täytyykö teidän mielestänne puhua aviopuolison valinnasta? Minusta on hassua sanoa, että kaveri täytyy valita. Annetaan neuvoja: ota viisas ja rikas, ota raitis, ota ahkera, ota uskollinen. On turhaa puhua valitsemisesta, sillä aina ei ole niin kovin valinnan varaa ja valitessahan pitäisi kulkea lista laukussa ja haastatella kavereita

päästäkseen selvyYTEEN, onko suvussa hulluja tai murhaajia vai onko kokelas kaikin puolin vaatimukset täyttävä. Naurettavaa! Minä uskon rakkauden voimaan. Jos kaksi nuorta syvästi rakastuu, ei tarvita mitään muuta. Avioliitto on kahden kauppa ja kolmannen korvapuusti. Vai mitäs te?

*Rakastunut* (HS 6.7.1968)

Vaikka rakkautta yleisesti jäsennetään ihastumista ja rakastumista rationaalisemmaksi, vaikuttaa rakkauden vahvuus avioliiton perustajana, ainakin tässä esimerkissä (20), irrationaliselta. Samalla tavoin on rakkauden väkevyys mielettöntä myös silloin, kun sen ajatellaan olevan olemassa ilman kohdettakin. Tällöin rakkaus kerääntyy vaarallisesti odottamaan joskus tulevaisuudessa tapahtuvaa estradille astumista.

**21)**

Sisälläni on joskus sellainen tunne, jonka aiheuttaa se, ettei mulla ole ketään kenelle voisin tunteitani näyttää, että olen haljeta. En tiedä kauanko kestän tätä kerääntynyttä 'rakkautta'. Pelkään vain, että se eräänä päivänä saavuttaa sietorajansa ja saattaa muuttaa muotoaan siten, että se vahingoittaa jotain ihmistä.

*In depression* (HS 7.10.1972)

**22)**

Mulla oli toi sama tilanne noin vuos sitten. Ja mä kyllä hämmästyin kun mä luin sun kirjoitukses. En olis uskonu, ett kellään olis ollu samanlainen fiilis. Ja just toi 'kerääntyny rakkaus'. Mä tunsin silloin halkeavani

siihen. Se oli kauhean painostavaa aikaa. Aamust iltaan funtsaamista, ett kun olis joku.

Mut mä huomasin myös sen ett jos rakkauden perässä juoksee, se pakenee. Mull oli joskus sellasii hetkii, jolloin mä tunsin olevani helvetin rakastunu, mut mä en tienny kehen. Tää tuntuu varmaan sellasest, joka ei ooo kokenu mitään tällasta, aivan sairaalta ja naurettavalta. Mut vaikeeta se ainakin oli.

Mä olin myös usein 'pihkassa' johonkin kundiin. Mä kävin siellä missä sek in. Tällasta. Siis varsin tyh-mää....

*Quietly* (HS 14.10.1972)

Nämä kirjoitukset (21, 22) ovat tulkittavissa siten, että niissä esitetty varastoituva rakkaus jäsentää kirjoituksissa esitettyjä ihmissuhteita. Voidaan olla rakastuneita ilman, että rakkaudella olisi mitään tiettyä kohdetta olemassa (21). Tämä ajatus rakkaudesta poikkeaa muissa kirjoituksissa esitetystä rakkauspuheesta.

Jos yhteisymmärrys Nuorten Palsta -kirjoituksissa perustetaan rakkaudelle, niin silloin ”kerääntynyt” rakkaus voi olla vaarallista (21, 22). Seksuaalisuhteeseen siirrettävää yhteisymmärrystä ei yhden henkilön kokemukseen sijoitetun rakkauden pohjalta kehity. Rakkaus, joka on olemassa jo ennen toisen osapuolen olemassa oloa, voi myös olla helppo kohde esimerkiksi hyväksikäytölle. Sen avulla mikä tahansa seksuaalisuhde voidaan selittää yhteisymmärrykselliseksi.

Modernissa maailmassa rakkauden jäsentäminen tilaksi, johon astutaan ja joka voi viedä mennessään, on yksilöllistä maallistunutta uskontoa, jossa rakkauden lupauksena on elämän tarkoituksen ja suunnan antaminen (Beck & Beck-Gernsheim 1995, 199; vrt. Määttä 1999). Rakkauspuheen ylikävyvyys voi

nuorten kirjoituksissa merkitä siis neuvottelua rakkaudeksi maallistuneen uskonnon riiteistä ja emotionaalista elämää luotsaavien tarinoiden positioista.

Kirjoitukset ”kerääntyneestä rakkaudesta” voidaan ymmärtää myös rakkauden ja rakastamisen puhetapojen opetteluksi (vrt. Anttila 1999; Anttila 2001). Näiden puhetapojen opettelussa on tärkeää erottaa rakkaus ihastumisesta ja rakastumisesta. Vain rakkauteen perustuvaa seksuaalisuutta esitetään hyväksyttäväksi ja ainoastaan molemminpuolisen rakkauden ajatellaan mahdollistavan yhteisymmärryksen rakentamisen. Nuorten Palsta -kirjoitukset rakkaudesta rakentavatkin yhteisymmärryksellisten seksuaalisuhteiden logiikkaa siten, että rakkauden monimuotoisuudesta siivilöityy mahdollisimman yksiselitteinen tulkintanormi.

## Seksiin suostuminen

Yhteisymmärryksellisessä seksuaalisuhteessa suhteen osapuolet antavat suostumuksensa siihen, että he ovat vastuullisia mahdollisten seksuaalitekojen seurauksista samoin kuin siitä, että he yleensäkin haluavat olla osallisia näissä teoissa. Annettaessa suostumus tiedetään, mihin suostutaan ja hyväksytään ne ehdot ja se tilanne, johon suostumus pätee. Sosiaalifilosofi David Archardin (1998, 3–5) mukaan suostumus on teko, jolla moraaliton muuttuu moraaliseksi. Suostumuksellaan sen antaja hyväksyy osallisuutensa tai tietoisuutensa jostain toiminnasta ja näin hän hyväksyy teon.<sup>46</sup> Ulkopuolisten raiskaukseksi jäsentä-

<sup>46</sup> Monen maan lainsäädännössä suostumus on ratkaisevin kriteeri arvioitaessa seksuaalisuuden laillisuutta. Esimerkiksi Iso-Britanniassa suojaikäraja on ’age of sexual consent’ eli ikä, jolloin nuoren arvioidaan olevan kykenevä antamaan seksuaalisen suostumuksensa. Kyvyn suostumuksen antamiseen taas ajatellaan syntyvän henkisestä kehitymisestä, kyvystä itsenäiseen päättämiseen (vrt. LaVM 1970).

mä seksuaalisuhde ei, esimerkiksi teon osapuolten suostumuksen jälkeen, ole enää yksiselitteinen raiskaus (Edwards 1996).

Suostumus, samoin kuin sen vastakohta kieltäytyminen, on ajateltavissa yksilön itsemääräämisen ilmaukseksi, näkemykseksi siitä, mitä hän haluaa jonkin asian suhteen tehdä. Suostumus ja yhteisymmärrys ovat toisiinsa sidoksissa siten, että yhteisymmärryksessä tapahtuvat teot edellyttävät suostumusta sekä tietoa toisen suostumuksesta. Näin ollen omasta näkemyksestään kommunikointi antaa mahdollisuuden yhteisymmärryksen perustamiseen (vrt. Lim & Roloff 1999).

Suostumuksen tematiikka mahdollistaa yhteisymmärryksen käsittämisen teon osapuolten erilaisena ymmärryksenä. Suostumuksen anto ei edellytä yhteisymmärrystä ja siksi se, mihin suostutaan voi samankaltaisen ymmärryksen sijaan merkitä teon toiselle osapuolelle jotain muuta<sup>47</sup>. Suostuminen ja kieltäytyminen ovatkin käsitettävissä teoiksi, jotka antavat yhteisymmärryksen samankaltaisuuden lisäksi mahdollisuuden olla yhteisymmärryksellisesti eri mieltä. Seksuaalisuhde voi olla suostumuksellinen, vaikka suhteen osapuolet käsittäisivät suhteen merkityksen eri tavalla.

Suostumuksen tavoittelusta kerrotaan nuorten mielipiteissä silloin, kun kirjoitetaan ensimmäisestä yhdynnästä tai pohditaan muita ensimmäisiä seksuaalikokemuksia. Suostumisesta kirjoittamalla jäsennetään, miten yhteisymmärryksellisiä suhte-

---

<sup>47</sup> Tämä on myös yksi syy, miksi seksuaalirikoksia käsittelevissä tuomioistuimissa usein painitaan suostumuksen tematiikan ympärillä (Edwards 1996; Macmartin 2002). Ajatus suostumuksesta ei siis mitenkään yksiselitteisesti selkeytä ainakaan lainsäädännöllisesti määritellyn seksuaalikäyttäytymisen rajoja. Yleisesti tunnettuja ja ”objektiivisina” pidettyjä kriteerejä ei yksinkertaisesti ole tarpeeksi, jotta voitaisiin sanoa, mikä on suostumusta, kuka yleensäkin voi suostua, mihin suostumus voidaan antaa ja milloin taas ei ole mielekäästä edes puhua suostumuksesta (Archard 1998).

ta uskotaan käytännössä muodostettavan. Nuorten Palstalla suostumus on tärkeä sukupuoli-suhteen oikeutusta määrittelevä peruste. Suostumisen keskustelunaiheeksi ottavat aloituskirjoitukset ovat pääosin tyttöjen näkökulmista kirjoitettuja. Jatkokeskusteluun kuitenkin otetaan osaa sukupuoli-positiosta riippumattomasti.

### 23) Sänkyyn

Mä haluaisin kysyä teiltä, kundit, mitä te ajattelette sillon kun te meette kimman kans sänkyyn ja sit huomaatte et se oli neitsyt? Mä haluaisin olla jonkun kundin kans, mut mä en pysty! Kaikki on Okei siihen asti kunnes kundi pyytää 'sitä'. Silloin mä alan jänistää. En mä voi sille mitään!

Vaik kundi olis kuinka sulonen nii mä en pysty ku mä ajattelen et mitä se kundi sit funtsaa ku se huomaa et mä en oo ollu ennen kenenkään kanssa. Mä oon aika mukavan näkönen vaik mä itse sanonkin. Mä oon styyllannut monen kundin kans mut ne on yleensä ollu melko lyhytaikasia ku mä en oo ollu suostuvainen. Ehkä tähän mun pelkoon on osasyynä se ku mä pelkään et kundi ei oo järjestäny kaikkee ja mä alan venttaa beibiä...

*14-vuotias neitsyt Hesasta*  
(HS 25.7.1970)

### 24) Mitä teen

Olen styyllannut noin kuukauden verran. En tiedä, mitä tekisin, kun poikaystäväni haluaisi sukupuoliyhteyttä, ja tunnen itseni epävarmaksi, koska en ole koskaan aikaisemmin. Pidän hänestä paljon, mutta luulen, että meille tulee bänet, jos en suostu. Kumman valitsen, en tiedä, sillä ensimmäisen vaihtoehdon toteuttamisella voi olla seuraukset, jotka joutavat ties mihin.

Kirjoittakaa mielipiteenne, on vaikea päättää. Ja rakastaako hän todella minua, jos tekee bänet ellen suostu, vai kuuluuko se kenties asiaan? Kertokaa samalla varmat keinot.

*Kuudentoista kukassa*  
(HS 27.11.1971)

Näissä esimerkeissä (23, 24) suostumus sukupolitetaan siten, että sitä pyydetään tytöltä eikä pojalta. Nuorten Palsta -kirjoituksissa on poikkeuksellista esittää poikaa suostumuksen antajaksi – yleensä pojat ovat vain suostumuksen pyytäjiä. Poikien

taas ajatellaan olevan suostuvaisia jo silloin, kun he jollain tapaa esittävät toiveensa, halunsa tai pyyntönsä sukupuoliyhteyteen.

Näiden mielipidekatkelmien sisäisen logiikan mukaan seurustelusuhde katkeaa, jos tyttö kieltäytyy. Ensimmäisen kirjoituksen tekijä (23) kertoo itselleen jo näin käyneen, kun taas jälkimmäisessä kirjoituksessa (24) ennakoidaan näin mahdollisesti käyvän, jollei ”ensimmäiseen kertaan” suostuta. Sukupuoli-suhteeseen suostumisesta tehdään kriteeriä suhteen jatkon ennustamiseksi. Kieltäytyminen saattaisi lopettaa suhteen siihen paikkaan, kun taas suostuminen saattaisi ilmaista rakkautta (24).

Suostumusta pohdittaessa arvioidaan seksuaalisuhteen mahdollisia seuraamuksia. Pelottavaksi esitetään se, ettei ”kundi” välttämättä ole järjestänyt asioita (23). Tällöin seuraukset voisivat johtaa ”ties mihin” (24). Kirjoituksissa esitetyn suostumuksen logiikka on kaksoissidoksista. Vaikka suostumuksen seuraukset esitetään pelottaviksi, myös kieltäytymisen seuraukset ovat pelottavia. ”Kundi” voi jättää tytön tai sitten vain suhde katkeaa, tulee ”bänet” (24).

Edellä käsitellyille kirjoituksille (23, 24) julkaistaan seuraavien viikkojen aikana useita vastineita. *14-vuotiaan neitsyen* (23) ”ongelman” kommentointi alkaa viikkoa myöhemmin *Posteljoonin* eli Nuorten Palstan toimittajan johdantomaisella kommentilla:

## 25)

14-vuotiaan neitsyen ongelma on herättänyt vilkasta mielenkiintoa niin kuin arvata sopii näinä nykyisinä aikoina.

Tämän ikäisen kanssa makaaminen ON LAIN MUKAAN RIKOS, josta ei selviä sakoilla. Kiinnijoutuminen tietää vapausrangaistusta. Siinä ei vaikuta mitään se, onko

sänkyyn menty yhteisestä sopimuksesta vai toisen painostuksesta.

Olen valinnut vastausten joukosta muutamia poikien kirjeitä, koska tuntuu siltä, että usein on vaikea ymmärtää nimenomaan, miten vastakkainen sukupuoli kokee tällaiset asiat.

P. (HS 1.8.1970)

Palstan toimittaja tuo Nuorten Palstalle lähes suoraa lakitekstiä. Lakitekstin sisällyttäminen nuorten keskusteluun on eritoten suojaikärajaa koskevien potentiaalisten rikkomusten kohdalla toistuva Nuorten Palstan käytäntö. *Posteljooni* ottaa myös muissa yhteyksissä osaa nuorten keskusteluihin ja muistuttaa, että tietyt teot ovat laillisuuden rajoilla (vrt. esimerkit 1 ja 2). Tässä tapauksessa 14-vuotias tyttö on *Posteljoonin* kommentin (25) mukaisesti mahdollisen rikoksen kohde – ei esimerkiksi rikoksen tekijä. Suostumisella ei esitetä olevan mitään merkitystä mahdollisen lain rikkomisen kanssa.

Lakihenkisyyden lisäksi kiintoisaa on, että *Posteljooni* kertoo valinneensa julkaistavaksi vain poikien vastauksia aiheeseen<sup>48</sup>. Kun suostumusta on tavallisesti ajateltu pyydettyä työtöiltä, pystyttää *Posteljooni* kommentillaan eräänlaisen johdattelevan tulkintakehyksen, jonka puitteissa poikien mielipiteitä tässä tilanteessa ehdotetaan luettavaksi. Tämän tulkintakehyksen mukaan heteroseksuaalisessa suhteessa juuri pojat voisivat olla mahdollisia syyllisiä, rikoksentekijöitä nuoren tytön kanssa makaamiseen. Raamituksen jälkeen palstalla julkaistavat poikien vastaukset ovatkin eksplisiittistä sisältöänsä voimakkaammin tulkittavissa juuri vastuullisuutta ja tyttöjen huomioimista painottaviksi.

---

<sup>48</sup> *14-vuotias neitsyt Hesasta* (23) nimenomaisesti pyysi poikien kommentteja sänkyyn menosta. *Posteljooni* ei kuitenkaan perustele julkaistuja kirjoituksia tällä pyynnöllä, vaan positioi itsensä kirjoituksia valikoivasti julkaisevaksi.

## Saakin häipyä

26)

Ne kundit, jotka ovat tehneet sulle bänät, kun sä et o ollut suostuvainen, niin mä luulen ettei niillä o ollu muuta tarkoitustakaan kuin mennä sänkyyn sun kanssa ja sit jättää. Me kundit (melkein kaikki) ollaan sellasia että sänkyyn vaan ja sit pois, mut sit jos tyttö ei suostu mä ainakin yritän alkaa styylaa sen kans jos se vaa halua. Ja sun pelkos siit et sä oot neitsyt on aivan turhaa, sillä mä ainakin ja mun kundikaverit olis YLPEITÄ siit, et niil on giltsi, joka on neitsyt...

*Kalle* (HS 1.8.1970)

27)

Sehän on totuus, et jos sä oot neitsyt, niin kaikki kunnolliset kundit kunnioittaa sua siitä hyvästä suuresti. Tietysti on paljo niitkin, jotka ei välitä, mut suurin osa varmasti välittää.

Kaikkihan tai suurin osa kundeista koettaa saada joka kiltsiltä. Ne kokeilee ja ovat mielissään, jos tyttö suostuu, mut jos ei, niin ovat mielissään vielä enemmän.

Tää on outo juttu, ja kaiken lisäksi hiton väärin teit kiltsei kohtaan, mut nii se vaan on, eikä sille voi kukaan yhtäkkiä mitään. Sellaset kundit jotka jättää sut sentakii, että sä et o suostunut, on aivan arvottomia ja ne joutaakin häipyyn...

*Vanki* (HS 1.8.1970)

28)

Miksi olet tehnyt vuoteeseen menosta itsellesi pakkomielteen? Jos et kerran tunne itseäsi valmiiksi 'siihen', niin unohta koko juttu. Ei neitsyys ole mikään häpeä, vaikka sinusta kirjoituksesi perusteella siltä ilmeisesti tuntuu. Näytät vielä kaiken lisäksi kuvittelevan, että kaikki pojat ovat jo kokeneet kaiken mitä ihminen voi kokea, mikä on silkkaa harhaluuloa: on sangen todennäköistä, että poikaystäväsi on yhtä kokematon ja koskematon kuin sinäkin...

(HS 1.8.1970)

(nimimerkki puuttuu, MS)

Poikapositioista käsin kerrotuissa mielipiteissä tuotetaan samanaista käsitystä suostumuksesta kuin tyttöjenkin näkökulmista kirjoitettaessa. Suostumuksen antajaksi tai kieltäjäksi esitetään yksiselitteisesti tyttö. Lisäksi pojat esitetään luonteeltaan lähes jokaisen kanssa sänkyyn haluavaksi. Asetelma, jossa pojat pyytävät työiltä suostumusta eivätkä välttämättä ajattele suhdetta sen enempää, todetaan hieman oudoksi asiaintilaksi (26, 27). Tilanne kuitenkin normalisoidaan toteamalla: ”nii se vaan on.” (27) Asetelma ei rakennu luonnolliseksi eikä täysin muuttamatto-



maksi, sillä sukupuoli-positioita kiinnitetään ja lujitetaan ainoastaan niiden hankalan muutettavuuden takia.

Suostumisen sijaan arvostettavaksi esitetään se, että tyttö osaa tietyissä tilanteissa myös kieltäytyä. Kieltäytymisen vakuuttavaksi perustaksi esitetään neitsyys, tytön kokemattomuus, eikä esimerkiksi vain tytön haluamattomuutta (26, 28). Poikien positioista käsin ajatellaan, että ainoastaan sellainen poika, joka osaa hyväksyä myös kieltäytymisen, on rakentamassa kunnollista suhdetta. Tällainen poika ”kunnioittaa” tytön päätöstä ja voi tytön lisäksi kokea myös itsensä arvokkaaksi, jos ja kun hän seurustelee ”kieltäytyneen” tytön kanssa (vrt. Julkunen 1971, 61).

Selitysten diskursiivinen logiikka on kaksinaismoralistista siten, että samalla kun poikien kerrotaan odottavan suostumusta tyholtä, tytön arvo voi nousta tämän kieltäytymisen seurauksena. Jos tyttöjä ”metsätetään”, niin suostuvaliset tytöt saattaisivat tulla leimatuiksi helposti antaviksi (Willis 1984, 55–56). Kieltäytymistä seuranneesta ”odottelusta” voi silti syntyä pidempi seurustelusuhde. Pojat, joiden ajatellaan osoittavan suostumuksen varaan rakentuvaa ”kunnioitusta” tyttöjä kohtaan, positioituvat näissä teksteissä epätodennäköisiksi rikoksentekejiksi. Silti vastuu suostumisesta sekä kieltäytymisestä osoitetaan yksin tytön toimijapositionista riippuvaksi.

On mahdollista, että kirjoituksissa sukupuoli-itetut toimijapositionit rakentuisivat eri tavoin, jos palstan toimittaja ei kertoisi palstalla julkaistavan vain poikien kirjoituksia. On myös mahdollista, että *Posteljooni* on karsinut palstalta pois sellaisia poikien näkökulmista kirjoitettuja vastineita, joissa liikutaan laittomuuden rajoilla joko hyväksymässä tai rohkaisemassa tyttöjä suostumiseen. Näiden ajatuskulkujen valossa on aiheellista analysoida myös sellaisia kirjoituksia, joiden julkaisemista ja tulkittamista *Posteljooni* ei aivan näin näkyvästi ohjannut. Seuraavaksi käsittelen jatkokirjoituksia, joita *kuudentoista kukassa* (24) sai hyvin vastaavanlaisen ihmissuhteen pohtimisesta. Näissä jatko-

kirjoituksissa kirjoittajat esittäytyvät sekä pojiksi että tytöiksi. *Posteljoonin* kommentointikaan ei silmiinpistävästi ohjaa lukijoiden tulkintoja. ”Lakipohjainen” varoituksen sana julkaistaan samalla sivulla, mutta tällä kertaa se on lyhyt, pienellä fontilla oleva huomautus ja se sijoittuu palstan viimeiseksi kommentiksi.

### 29) Maltti valttia seksissä

Olen saman ikäinen kuin sinä ja minulla oli aivan samat ongelmat n. 2kk sitten kuin sinulla nyt. Olen nyt styylannut 5kk ja kaikki menee ok. Vaikka en ole vielä suostunutkaan sukupuoli-yhteyteen (huh mikä sa-nahirviö)

Mä myös pelkäsin, että meille tulee bänet jos en suostu, mutta toisin kävi. Juttelin kundikaverini kanssa useita tunteja ja hän ymmärsi minua. Hän jopa KUNNIOITTI minua. Tulimme siihen tulokseen, että odotamme niin kauan kunnes täytän 17 ja saan e-pillerit Tämä vain sen takia, ettei minun tarvitse pelätä raskaaksi tulemista. Kaikki menee silloin paljon paremmin kun ei tarvitse pelätä mitään.

Mun mielestä se kundi ei rakasta sua, jos se tekee bänet ton takia. Kokeile miten se suhtautuu asiaan kun sä sanot Ei. Ja juttele sen kanssa. Miettikää yhdessä kannattaako ottaa riski, sillä lapsi (jos sattuu vahinko) on myös hänen...

*16-vuotias neitsyt (HS 4.12.1971)*

### 30) Ei maailma yhteen kundiin kaadu

Voi sua kuustoistavuotias, jos et tiä, et se kundi ei rakasta sua, jos se jättää sut ku et anna. Jos sit antasitkin, niin ei sen rakkaus siitä synny.

Meillä kimmoilla eka yhdyntä vai-kuttaa karneesti alkaviin sukupuoli-suhteisiin. Jos sä antaisit, ku pelkää sen menettämistä, antaisit ilman omia haluja, täynnä pelkoa, epätietoisena sen kundin tunteista. Mä luulen et sun eka kertas vois olla huono. Sä voisit alkaa vihaa sitä kundii ja yleensä makaamista. Ei, jos se sun kundis on lähteäkseen, niin anna mennä vaan. Se kundi ei ainakaan ollu sun rakkautes arvoisen. Ja joskus tulee kundi, joka jaksaa odottaa sitä, että säkin uskallat. Joskus tulee kundi, jonka kanssa sä uskallat maata, johon sä luotat, jota rakastat, joka myös kantaa osan vastuusta ja joka ottaa sutkin huomioon.

*Arja 15 (HS 11.12.1971)*

### 31)

Kysyit neuvoa siinä, pitäisikö sinun suostua sukupuoliyhdyntään poikaystäväsi halutessa sitä. Haluan vastata sinulle muutamaa vuotta vanhempana veljenä ja ehkä tässä asiassa myös hieman viisaampana: Älä hyvä ystävä suostu hänen pyyntöönsä. Jos hän todella rakastaisi sinua, hän myös kunnioittaisi sinua ja sinun koskemattomuuttasi eikä edes pyytäisi sinua yhdyntään kanssaan. Mutta jos hän rakastaa sinua

vähäisimmäskään määrin, hän ei jätä sinua siksi, että tahdot säilyttää puhtautesi ja kypsyä 'täyteen kukkaasi' ennen kuin sitten kerran annat itsesi kokonaan sille ainoalle avioliitossa...

*Cortina* (HS 4.12.1971)

### **32) Se uhkas olla uskoton**

Mä kerron sulle kuinka mulle kävi, kun mä olin 'viidentoista kukkanen'. Tilanne oli jokseenkin sama kuin sulla nyt. Tää kundi, johon mä olin niin hurjasti lätkässä vaati mua suostumaan. Mä en halunnut, mut sen oli saatava. Se uhkas, ett sen on pakko olla uskoton muuten. Se ei kuulemma voinut olla ilman, kun se oli saanut aikaisemmin.

Mä annoin. Se kerto kavereilleen ja mä jätin sen. Mä olin nöyryytetty. Kirosin, sillä olin varma, että jokainen osoittaa mua sormellaan ja sanoo: Mene pyytämään toltä kimmaltä, se antoi sillekin.

Jos sä et halua kärsiä samaa painetta, minkä minä kärsin, niin älä ihmeessä suostu. Sitä paitsi mä voin sanoa, että se ei tunnu mitään. Ainoa mitä voit tuntea on kipu.

Nyt taitettuna, lakastuneena ja pois heitetynä 'ruusuna', jota ei kukaan halua omakseen, mä toivon sun todella harkitsevan.

*Kuudentoista lakastunut*

(HS 18.12.1971)

Näissä jatkokirjoituksissa pojan kunnioitus tytön kieltäytymistä kohtaan esitetään kriteeriksi sille, että seksuaalisuhteen aloitusta voidaan siirtää (29, 31) joko siihen asti, että mennään naimisiin tai sitten siihen asti, että e-pillereiden käyttö tulee mahdolliseksi. Ensimmäisen kerran mahdollinen ”huonous” on myös kieltäytymisen oikeuttava peruste (30, 32). Vastahakoisen ja painostetun suostumuksen taas esitetään aiheuttavan tytölle kipua ja nöyryytystä (32). Toisinaan taas asioita yksinkertaistetaan ja todetaan, että suostumisesta voisi seurata vihaa tiettyä poikaa tai seksuaalikäyttäytymistä kohtaan yleisemmin (30).

Kaikkein ratkaisevimmaksi suostumuksen tai kieltäytymisen kriteeriksi tehdään näissä kirjoituksissa rakkautta. Samalla myös rakkauden seurauksia sekä luottamuksen ja vastuullisuuden välistä suhdetta luonnostellaan (29, 30). Yhtäältä kieltäytymisestä seuraavat ”bänet” ovat käsitettävissä merkitseviä pojan rakkauden puutteesta (29, 30, 31). Toisaalta jo se, että yleensäkin haluaa seksiä, voi merkitä todellisen rakkauden puutetta (31).

Pojan rakkauden ei ajatella syntyvän ja kasvavan seksuaalisuudesta (30). Rakkauskriteerin esittäminen on kaikkein tärkein suhdetta oikeuttava kriteeri silloin, kun sukupuolisuhteeseen suostumista hahmotetaan. Ihastuminen ja rakastuminen voivat tukea tytön suostumusta, mutta tällainen suostumus voi sen aitouden sijaan olla pojan hyödyntämää ”lätkässä oloa”, jonka avulla poika vain pääsee haluamaansa päämäärään (32).

Ensi lukemalla näiden jatkokirjoitusten ero verrattuna aiemmin rinnakkain asetettua aloituskirjoitusta, *14-vuotias neitsyt Hesasta* (23), seuranneisiin vastineisiin vaikuttaa selvältä. *Kuudentoista kukassa* (24) nimimerkin aloituskirjoitukseen aneetuissa vastineissa (29, 30, 31, 32) korostetaan rakkauden merkitystä, kun taas *14-vuotias neitsyt Hesasta* (23) -nimimerkille julkaistuissa jatkokirjoituksissa (26, 27, 28) ei edes mainita rakkautta.

Vastineiden erilainen suhde rakkauteen voi olla seurausta sen erilaisesta käsitteellistämisestä<sup>49</sup>. Jatkokirjoituksissa, joissa ei eksplikoida rakkautta kerrotaan, että tytön jättävillä pojilla ei ehkä ”ollu muuta tarkotustakaan kuin mennä sänkyyn” (26) ja ”kunnit, jotka jättää sut sentakii, että sä et o suostunut, on aivan arvottomia ja ne joutaakin häipyyn” (27). Nämä kommentit vertautuvat ja tulevat ymmärretyiksi jotain arvostettavampaa ja ylevämpää tulkintanormia vasten. Kyseessä saattaa olla rakkausnormi. Jos oletetaan, että mielipideteksteissä kiistellään myös

---

<sup>49</sup> Syitä vastineiden eroavuuteen voi etsiä myös ainakin kolmesta aloituskirjoituksista erotelleesta tekijästä. 1) Aloituskirjoituksissa ainoastaan nimimerkki *Kuudentoista kukassa* viittasi rakkauteen, jolloin tämä viittaus on saattanut tuoda myös jatkokirjoituksiin pohdintaa rakkaudesta. 2) Aloituskirjoitusten ilmaisema kirjoittajien ikä on voinut olla merkitsevä tekijä esimerkiksi merkinä tytön henkisestä kypsyydestä. 3) Laittomaan tekoon rohkaisevat mielipiteet tai rakkautta korostavat jatkokirjoitukset on voitu yksinkertaisesti karsia palstan toimittajan toimesta kaikista *14-vuotias neitsyt Hesasta* (23) nimimerkille lähetetyistä vastineista.

muista kuin yhden illan suhteista, niin nämä suhteet voivat selittyä rakkaudella. Jos tyttö ei suostu ja poika jättää tämän takia, niin syynä voi olla todellisen rakkauden puute. Eli rakkaus voi yleisemminkin olla näitä kirjoituksia yhdistävä suostumuksen kriteeri – sitä ei vain kaikissa tilanteissa kirjoiteta näkyviin.

Kirjoitusten yhteisesti jakaman diskursiivisen logiikan voi tiivistää seuraavasti: suostumuksen tai kiellon antajaksi ohjataan tyttöä samalla, kun poika jäsennetään aina luvanpyytäjäksi. Poika kunnioittaa tyttöä enemmän tämän kieltäytyessä kuin suostuessa. Jos pojan pyyntöön suostutaan liian nopeasti ja jos suhde on rakkaudeton, niin pojan ajatellaan jättävän tytön. Suostumuksen anto ja sen pyytäminen yhteisymmärryksen pohjaksi on siis äärimmäisen sukupuolitettua<sup>50</sup>.

Vaikka keskustelussa esitetyt toimijapositiot sukupuolituttavat voimakkaasti, tyttöjen ja poikien positioista käsin kerrotut mielipiteet ovat hyvin samankaltaisia. Tulkitseen tämän merkittävänä sitä, että sukupuolituneet toimijapositiot käsitetään mielipideteksteissä niiden esittäjän omasta sukupuolesta riippumattomiksi. Mielipiteiden esittäjinä sekä tytöt että pojat ovat samaa mieltä sukupuolten rooleista; siitä, miten tyttönä ja poikana kuuluu toimia, jotta seksuaalielämä alkaisi normaalisti. Yhteisesti jaetut tulkinnat heteroseksuaalisuuden ja sukupuolen kytkennöistä näyttävätkin kiinteyttävän tyttöjä ja poikia toisiinsa kytkevää sidosta.

---

<sup>50</sup> Aikalaistutkimuksessa Sievers et al. (1974, 249-250) toteavat 40% suomalaisista naisista olleen haluttomia tai vastahakoisia ensimmäiseen yhdyntään, kun taas miehistä haluttomien osuus oli 2%. Suurin osa vastahakoisiksi luokitelluista oli kyseisessä lomaketutkimuksessa valinnut ensimmäistä yhdyntää koskevaksi kuvaukseksi: ”Olin vastahakoinen, mutta suostuin taivutteluun.”

## Suostumisen ja kieltäytymisen ilmaisut

Yhteisymmärryksen tavoittelua jäsennetään Nuorten Palsta -kirjoituksissa seksuaalisuhteeseen suostumisena sekä siitä kieltäytymisenä. Ajatellaan, että näillä teoilla todennetaan suhteen osapuolten mahdollinen rakkaus tai rakkaudettomuus. Edelleen rakkauden ja rakkaudettomuuden välistä tilaa viipaloidaan, kun keskustellaan tunneilmaisuuksista ja niiden esittämisen välttämättömyydestä. Mielipidekirjoituksissa pohditaan esimerkiksi ”ein” sanomista sekä ”mä rakastan sua” -väitteen esittämistä.

### *El-testi*

Rakkaussuhteen mittariksi laaditaan eräänlaista EI-testiä. Ajatellaan, että sukupuolisuhteesta kieltäytymisellä testataan toisen osapuolen tunteita ja suhteeseen sitoutumisen astetta (vrt. Thomson 2004, 143–144). Rakentuuko suhde rakkaudelle vai jollekin muulle? Jos toinen rakastaa oikeasti, niin suhde jatkuu ja syvenee. Jos taas kyseessä ei ole oikea rakkaus, suhde todennäköisesti kariutuu.

#### **33)**

Mun mielestä se kundi ei rakasta sua, jos se tekee bänet ton takia. Kokeile miten se suhtautuu asiaan kun sä sanot Ei. Ja juttele sen kanssa. Miettikää yhdessä kannattaako ottaa riski, sillä lapsi (jos sattuu vahinko) on myös hänen...

*16-vuotias neitsyt* (HS 4.12.1971)

#### **34)**

Luulisi tyttöjenkin jo oppineen, että ei ole luottamista kaveriin, joka vaatii todistusta rakkaudesta ja uhkaa muussa tapauksessa jättää tytön. Jos poika pitää työstä, niin hän pitää tästä myös ei-sanon jälkeen.

*Wryzctka* (HS 3.2.1968)

Kirjoituksissa esitetään tavalliseksi se, että poika kysyy tytöltä suostumusta ja tyttö sitten kieltäytyy. Jos poika rakastaa tyttöä, niin suhteen selitetään jatkuvan ”ein” sanomisen jälkeen. Jos

suhde ei jatku, niin poika ei alkujaankaan rakastanut tyttöä. Jos poikien ajatellaankin olevan lähes automaattisesti suostuvaisia (vrt. esim. 24–32), niin tytön rakkautta suhteessa poikaan ei samanaikaisesti silti mietitä (33, 34). Tytön rakkaus on suostumusta pohdittaessa joko merkityksetön tai sitten se on itsestään selvä oletus asiain-tilasta.

Sillä, mistä sukupuolipositioista käsin mielipidekirjoitus esitetään, ei tavallisesti ole yhteyttä siihen, millaisia sukupuolittuneita toimijapositioita kirjoituksissa muovaillaan. ”Ein” tuottajaksi esitetään tavallisesti tyttö ja ajatellaan, että ”ein” sanominen tuo esiin pojan todellisen suhtautumisen tyttöä kohtaan. Ainoastaan yhdessä kirjoituksessa ”ein” tuottajana toimii poika. Tässä sukupuolipositioita toisella tapaa luonnehtivassa kirjoituksessa kerrotaan pojan näkökulmasta, kuinka hän sanoo tytölle ei<sup>51</sup>.

### 35) Rakkaudesta

Tiedätkö, mie olen ollut kerran ns. Pihkassa. Se katkes siihen kun tyttöystävä pyysi sänkyyn ja mie sanoin kiitos ei.

Ne hyväilyt ja suukotkin tuntuivat niinku olis aikataulua lukenut.

Siksi koska puuttui rakkaus, joka on sama kuin lämpö, inhimillisuus, hellyys ystävyys, epäitsekkyys, luottamus, rehellisyys etc...

*Sampo* (HS 30.4.1971)

Tulkitsen pojasta kertovaa kirjoitusta (35) siten, että siinä tytön aloitteellisuus kyseenalaistaa itsestäänselvydeksi miellettyä käsitystä tyttöjen rakkaudesta. Muissa vastaavan tyyppisissä kirjoituksissa pojan rakkauden todellista luonnetta arvioidaan, kun tytöt kieltäytyvät sukupuolisuhteesta. Kun tässä kirjoituksessa sukupuolipositiot (35) kääntyvät toisinpäin, ei ”ein” sanomisel-

<sup>51</sup> Sukupuolipositioiden kääntämisen lisäksi kirjoitus (35) poikkeaa muista vastaavista kirjoituksista myös siksi, että ainoastaan tässä mielipiteessä käytetään murteellista ilmaisua ”mie”, kun muissa kirjoituksissa ajatuksia ilmaistaan kaupunkilaistyyllisesti tai puhkekielimäisesti.

la testata tytön rakkautta poikaan. Pikemminkin ”ei” sanominen on tulkittavissa seuraukseksi siitä, että pojan mielestä tyttö ei rakastanut häntä oikeasti. Tästä syystä fyysinen sukupuoliisuus näyttäytyy myös tylsänä ”aikataulun lukemisena”.

Kun ”ei” sanomisen sukupuoliitetut toimijapositiot vaihtavat paikkaa, ei pojan suostumus ole automaattista. Vastaavasti tytön aloitteellisuus jo osoittaa rakkauden puutteen. Siksi ”ei” sanomisella ei tässä kirjoituksessa (35) ole enää mitään testattavaa. Rakkauden testaaminen ja sen arviointi on Nuorten Palsta-kirjoituksissa läpeensä sukupuoliittunutta siten, että tyttöjen ajatellaan kohdistavan EI-testiä poikiin.

Sukupuolittumisen lisäksi EI-testi on merkityksellinen myös siksi, että siinä ”ei” sanominen on aina yksiselitteinen, kielellinen ilmaus. Sitä ei liitetä muihin puhetapoihin, eikä kieltäytymistä tuoteta ei-kielellisesti. Logiikka on siis sama kuin raiskausten ehkäisyyn opastavissa opuksissa, jotka ohjaavat lukijaa jyrkän ei-sanomisen opetteluun samalla, kun ne määrittelevät yksiselitteisiksi raiskauksiksi vain sellaiset tilanteet, joissa kielellisesti kieltäydytään seksistä (ks. Kitzinger & Frith 1999). Vaikuttaakin siltä, että ”ei” yksiselitteisyydellä viitotetaan suostumuksesta neuvottelua mahdollisimman suoraviivaiseksi<sup>52</sup>.

Sukupuolisuhteesta kieltäytymisen esitetään tapahtuvan suoralla ei-ilmaisulla. Suostumuksen pyynnöstä tyttöjen ei pidä

---

<sup>52</sup> Suostumuksen ilmauksena kielellisen kommunikoinnin on väitetty olevan nonverbaalia kommunikointia selkeämmän (Lim & Roloff 1999). Keskusteluanalyttisesti suuntautuneiden Celia Kitzingerin ja Hannah Frithin (1999) tapaan voidaan kuitenkin epäillä, ettei todellisissa vuorovaikutustilanteissa kieltäytyminen vain sanomalla jyrkästi ”ei” toimi, koska se ei ole mitenkään yleinen tapa kommunikoida kieltäytymistä. Voikin olla niin, että selkeä ”ei” toisinaan toimii esimerkiksi seksuaalista suhdetta hyväksyvänä suostumisen ilmauksena. Tavallisesti keskusteluissa asiointiloja nimitetään tuotetaan muutoinkin kuin vain sanoen suoraan ”ei”. Lisäksi taas suoran ”ei” sanominen voi joissain yhteyksissä viestittää ennemminkin ehkä, ei vielä, kohta, heti tai kyllä.



loukkaantua, vaan ajatellaan, että itse pyyntöön pitää vain antaa selkeä vastaus. Humalassa pyytäminen voi olla helpompaa kuin selvänä. Silti vastaaminen, vaikka sekin tapahtuisi humalassa, on ajateltavissa yksiselitteiseksi ”ein” sanomiseksi (36). ”Ein” suora-  
viivaisuuden korostuessa tytön toimijaposition vastuullisuus ja harkintavalta voimistuu, kun taas pojan toimijaposition rajautuu pyynnön esittämiseen ja annetun vastauksen kunnioittamiseen.

### 36)

Monta kertaa kundi ja kimma tapaa-  
vat toisensa joissakin bailuissa ja  
silloin eivät aivot ole kaikkein kirk-  
kaimmillaan. Joten mä voisin sa-  
noa, että älkää suuttuko jos teidän

kundinne kysyy teiltä. Jos te sitten  
sanotte ei on asia sen jälkeen OK.  
Niin eihän siinä nyt mitään niin pa-  
haa ollut. Vai Mitä?

*Kesätyttö -71 (HS 30.4.1971)*

### ”Mä rakastan sua” -väite

Nuorten Palsta -kirjoituksissa ajatellaan, että rakkauden tuntees-  
ta kertominen ilmaisee suostumusta. Samoin kuin ”ein” sano-  
misenkin kohdalla, ei pohdita, miten muutoin kuin kielellisesti  
suostumuksesta voitaisiin kommunikoida. Tarkemmin mieti-  
tään kuitenkin sitä, millaisia merkityksiä ”mä rakastan sua” -väit-  
teen esittämiseen liittyy.

Seuraava keskusteluketju on alkanut siitä, että nimimerkki  
*a she aquarius* on kuvannut omakohtaisen tilanteen, jossa hän  
on tunnustanut pojalle aitoa rakkautta. Kyseiselle kirjoitukselle  
julkaistaan muutamaa viikkoa myöhemmin ainoastaan yksi  
poikapositionista kerrottu vastine (37). Tätä vastinetta seuraa kui-  
tenkin jatkokirjoitusten vyöry – pääosin tyttöjen näkökulmista  
kirjoitettuja (38–40).

### 37) Heppoinen rakkaus

...Varsinki te kimmat niin monet sanotte liian helposti rakastavanne joltain kundia, ihan niinku se ei merkitsis sille kundille yhtään mitään...

Ja sitte kimmat valittaa, ettei kundit halua muuta ku sänkyyn, ettei niillä oo mitään tunteita, ja et kundit pitää kimmoja vaan pelkkänä seksikoneena. Mut se ei useinkaan ole niiden jätkien syy. Ku me onnettomat erehdytään uskomaan, et ku se kiltsi jotain sanoo, ni et se kans tarkoittaa sitä mitä se sanoo sillon ku se lupaa olla vaan sun ja on muka niin onnellinen, et se ei koskaan niin onnellinen oo ollukkaan. Mut sitte ku on kuukaus tai pari kulunu, niin jopas on toinen ääni kellossa. Sitä ei olla muistavinaankaan, mitä silloin joskus on tullu sanotuks...

...Mä en tiedä kuinka vanha ja henkisesti kehittynyt sä *a she-aquarius* olet, mutta tajuuks säkään todella mitä sä silloin teet, ku sä sanot kundille 'Mä rakastan sua'. Ens keran ku sulla on sellanen tunne, et nyt pitäs niin sanoa, niin mieti ensin useamman ku kaks kertaa ennenku niin sanot. Mieti tarkotaks sä tosiaan sitä, ja pystyksä täyttämään ne toiveet joita se kundi sulta sen jälkeen odottaa. Jos et, niin jätä mieluummin sitte sanomatta.

*Minä 55* (HS 12.2.1972)

### 38) Rakastaa, tykätä, lakata

Minä 55, sä kohtelit meitä kimmoja aika kaltoin, ku väitit ettei me pystytä rakastamaan kauaa. Olixä ihan tosissas. Mä ainaki tunnen monta, jotka on ollut yhdessä hyvin kauan – ja aikoo olla yhäki...

Ja sä sanoit, ett pitäis funtsii, ku sanoo mä rakastan sua. Mutta mus-

ta hemmon pitää puhuu niin ku se sillä hetkellä tuntee. Jos mä olen jonku jannun kans, ja meidän on kummanki hyvä olla, se saa sanoo: mä rakastan sua, jotain tollasta. Vaikkei siitä seuraavana päivänä olis mitään jälellä. Jos se sillä hetkellä tuntee nii; joskushan tulee se hetki, jollon se ei enää oo totta, ja se on ihan yhtä nyt ku tänäänki...

Ehkä sä funtsit, että mä olen joku noista kimmoista, joita sä haukuit, mutta en tiedä. Mä olen nyt rakastanu yhtä jannua yli kax vuotta, yrittäny unohtaa, ja aina joskus uskonu, että 'tohon kundiin' mä voisin rakastuu. Mutta en ole voinut...

*Tellu -56* (HS 19.2.1972)

### 39)

Moi, sinä 55. Sä taisit olla surkean oikeassa kirjoittaessasi, et 15–17-vuotiaat kimmat ei pysty kuukautta pitempään 'rakkauteen'. (poikkeuksia on!) Ja toki 'mä rakastan sua' on menettänyt arvoaan. Se tarkoittaa usein 'mä pidän susta, tällä hetkellä on hyvä olla kanssasi'. (Mitä sit sanotaan ku sitä 'tosirakkautta' on – pitääkö se lukea äänensävyistä tai katseesta?)

Mä ite oon 15-vuotias kimma ja katson olevani kypsytön fyysiseen rakkauteen. Se mun mielestä vaatii edellytykseks rakkauden, ei vain hetken inspiksen. Ja kun mun kohdalla on sattunu kundeja, jotka tuntuvat ensisijaisesti tahtovan seksikoneen, mä oon pettynyt ja saanut kai pienoisen kammonkin. Mut ehkä mun kohdalle tulee vielä sellanen 'alotteleva' kundi, joka ei vielä olis pettynyt kimmoihin...

*Minä 56* (HS 19.2.1972)

#### 40)

Moi Minä 55. Me präijätään sun katteroituneelle mielelles ja huonolle tuurilles siirapilta haisevan vastalauseen. Sä laitoit mustaa valkoselle siinä suhteessa ettei kiltsit oo kahta kuukautta uskollisempia, mutt se ei oo totta. Kyll me uskollisia oltais jos voitais.

Mutt ku ei oo ees kahta kuukautta kulunut jos kundi on saanut haluamansa nii se lähtee läiskii. Oo sii-

nä sitten uskollinen. Tää on kyll liian jyrkästs sanottu. Mutt näinpäin se kyll on tavallisesti.

Kimmat sun mukaan sanoo liian helpost lovemansa. Ja siin sä ooot kyll ehkä oikeessakin, mutta ajattele mitä kundit sanoo ja luulet sä tosissas et ne aina puhuu totta.

Älä oo huolissas kyll sä vielä löydät tosi uskollisen itselles.

*Tuplauskollisia* 72 (HS 26.2.1972)

Kaikkia näitä kirjoituksia yhdistää ajatus, että ”mä rakastan sua”-väitettä pitäisi käyttää vain silloin, kun tuon sanonnan perustana on todellinen rakkaus eli jo ihastumis- ja rakastumisvaiheen ohittanut, syvä järkevyyden ja tunteen tila. *A she aquariukselle* suunnatussa vastineessa pyydetään silti miettimään, mitä todella tarkoittaa, kun toiselle ihmiselle tunnustetaan rakkautta (37). ”Toisen asteen” jatkokirjoitukset tarttuvat tähän kommenttiin ja pohtivat nimenomaan rakkaudentunnustuksia sekä niiden yhteyttä suhteen pituuden määräytymiseen.

Jatkokirjoituksissa pohditaan, miten erottaa toisistaan tosi rakkaus ja tunne, jota vain väitetään rakkaudeksi (39). Tällaisen kriteerin löytäminen vaikuttaa mahdottomalta: puheeseen liittyvät äänensävyt ja katset ovat monitulkintaisia. Lisäksi rakkaudentunnustuksia voidaan antaa aivan liian helposti (37, 40). Toisinaan voikin olla niin, etteivät rakkaudentunnustukset tai muut puheet pidä paikkaansa, oli sanojana sitten poika tai tyttö (40).

Todellisen rakkauden ilmaisuna ”mä rakastan sua” vaikuttaa sen autenttisuuden lisäksi kytkeytyvän ajatukseen suhteen uskollisuudesta ja pitkäaikaisuudesta. Rakkauden ilmaisu voi laajentaa suhteen odotushorisonttia (37) ja siksi ilmaisusta kerrotaan pettymysten tuottajanakin. Lisääntyneet odotukset eivät

välttämättä toteudu eivätkä rakkauden ilmaukset takaa suhteen molemminpuolisuutta. Tytöt saattaisivat olla uskollisia ilmaismalleen rakkauden kohteelle, mutta koska pojat eivät ole, on tyttöjenkin mahdotonta olla (40). Vaikka suhteen loppuminen ”mä rakastan sua” -ilmausten jälkeen esitetään pettymykseksi, näin kuuluu sanoa, jos se vain sillä hetkellä on totta (38). Kun rakkauden ilmaisut eivät Nuorten Palsta -kirjoituksissa ennusta suhteen jatkuvuutta, ne siis oikeuttavat parisuhteen seksuaalisen värittyneisyyden.

Jürgen Habermasin mukaan puheaktien motivoiva voima on sanotun pätevyys sijaan seurausta siitä, miten puhuja luo takeita sanotulle. Vain seurausten perusteella voidaan tehdä uskottavaksi se, mitä on sanottu – ei esittämällä lisäperusteluja. (Habermas 1987, 89.) ”Mä rakastan sua” onkin tulkittavissa suostumusta tuottavaksi puheaktiksi. Jollei puheaktin itsessään ajatella vakuuttavan, niin vakuuttavuudelle haetaan selityksiä sanontaa seuranneiden tapahtumien logiikasta. Seuraamuksiltaan ”mä rakastan sua” -ilmaisu piiryykin Nuorten Palsta -kirjoituksissa hyvin samankaltaiseksi kuin ”ein” sanominen. Näiden molempien ajatellaan punnitsevan ja mittaavan oikean rakkauden olemassaoloa, molemminpuolisuutta ja sen kestävyyttä. Ne molemmat rakentavat suostumuksellista yhteisymmärrystä.

Kenneth Gergenin (1994, 210-235) mukaan tunteiden ilmaukset rakentavat sosiaalisen elämän suhteita. Tunteista puhuminen saa aikaan erilaisia asiointiloja ja siitä syystä ne uusintavat ja muuttavat sosiaalisia suhteita. ”Mä rakastan sua” -väitteen voikin Nuorten Palsta -kirjoitusten perusteella tulkita jäsenyvän myös ihmissuhteita ylläpitäväksi ilmaukseksi. Koska ilmauksen viittaussuhteista ja sen merkityksestä kuitenkin kiistellään, vaikuttaa siltä, ettei kyseinen sanonta sävytä yhteisymmärryksellistä seksuaalisuhdetta itsestään selvästi oikeutetuksi. Jos taas yhteisymmärryksen perustaksi oletetaan rakkauden kohdistaminen suhteen toista osapuolta kohtaan, ja jos tämän saman

rakkauden ilmauksena ajatellaan lausuttavan ”mä rakastan sua”, niin silloin oikeutetuksi seksuaalikäyttäytymiseksi aidataan yhteisymmärryksellinen suhde, joka perustuu molemminpuolisille, rakkauteen sidotuille suostumuksen annoille.

## Sukupuolitettu yhteisymmärrys

Tässä luvussa olen tarkastellut 1960- ja 1970-lukujen taitteen Helsingin Sanomien Nuorten Palsta -kirjoituksia ensimmäisistä seksuaalisuhteista. Olen analysoinut diskursiivisesti sitä, miten (hetero)seksuaalisia suhteita jäsennetään ja miten sukupuolipositioista neuvotellaan silloin, kun yhteisymmärryksellä ja suostumuksella oikeutetaan seksuaalisuhteita.

Yhteisymmärrykselle perustuva seksuaalisuhde jäsennetään tässä aineistossa rakkaudelle perustuvaksi suostumukseksi. Arkijärjellä ajatellen rakkauspuhetta ei tarvita yhteisymmärryksen rakentamiseen. Silti yhteisymmärryksestä tehdään hyväksyttävää ainoastaan silloin, kun siihen liitetään todellinen rakkaus. Rakkauden perustamalla yhteisymmärryksellä on mahdollista kyseenalaistaa yhteiskunnallisella asemalla, seksuaalisella suuntautumisella ja ikäerolla perusteltujen suhteiden normeja. Samalla aiempia seksuaalinormeja rikkovia suhteita on mahdollista oikeuttaa. Tästä huolimatta rakkauspuhe pääsääntöisesti kääntyy heteroseksuaalisen rakkauden normittamiseen siten, että tytön ja pojan sukupuolitettuja positioita korostetaan ja puntaroidaan.

Analysoiduissa kirjoituksissa yhteisymmärrys rakentuu sukupuolitetuksi suostumukseksi. Tyttö on suostumuksen antaja tai kieltäjä samalla, kun pojan suostumuksen puuttuminen kirjoituksista implikoi, että poikien suostumus on automaattista, itsestään selvää. Suostuminen esitetään sukupuolitetusti erilaista ymmärrystä ja itsemääräämistä vaativaksi. Seksuaalisuhteeseen

suostuminen ei kohtele suhteen osapuolia tasaväkisesti, vaan pikemminkin yhteisymmärryksellisyydestä neuvottelu uusintaa tytön ja pojan sukupuolitettuja positioita.

Suostuminen ja kieltäytyminen ajatellaan ilmaisullisiksi teoiksi, joiden seurauksena syntyy yhteisymmärryksen mahdollisuus samoin kuin sen mahdottomuuskin. Konkreettisesti suostumiseen suhteutumista hahmotetaan ”ei” sanomisen sekä ”mä rakastan sua” -väitteen välisissä tulkinnoissa. Ajatellaan, että näillä ilmauksilla selvitetään rakkauden statusta sekä sitä, kuinka pitkään toinen osapuoli on valmis odottamaan ja miten helposti tämä yleensäkin suostuu seksuaaliseen kanssakäymiseen.

Nuorten Palsta -teksteissä seksuaalisuhteesta kieltäytyminen sanomalla ”ei” testaa rakkauden laatua. Se ”paljastaa” pikavauhdilla mahdollisen oikean rakkauden puuttumisen. EI-tes-tin toimintasäde on äärimmäisen sukupuolitunut: sitä käytetään vain poikien tyttöihin kohdistaman rakkauden selvittämiseen. ”Mä rakastan sua” -väite taas oikeuttaa ja tekee seksuaalisuhdetta molemminpuolisesti hyväksyttäväksi. Se siirtää rakkauden erontekojen haarukoimisen puheeksi suhteen seuraamuksista ja uskollisuudesta. Tämä merkitsee sitä, että kun yhteisymmärryksellinen seksuaalisuhde voidaan Nuorten Palsta -kirjoituksissa oikeuttaa ainoastaan rakkaudella, niin sama yhteisymmärryksellinen suhde olisi mahdollista tehdä myöhemmin oikeuttamattomaksikin, jos suhteen seuraamuksia ei enää tulkit-taisi rakkauden kenttään kuuluviksi.

Rakkaudettomat seksuaalisuhteet ovat Suomessa tulleet ai-empaa hyväksyttävämmiksi vasta 1990-luvulla (Haavio-Mannila & Kontula 2001, 124). Silti esimerkiksi vuonna 1997 Suo-meen levinnyt seksuaalieettinen Tosi Rakkaus Odottaa -liike edelleen perustelee esiaviollisista seksuaalisuhteista pidättäyty-mistä rakkaudella (Salomäki 2004). Analyysissani esiin nostetut rakkauden eronteot ja niillä oikeuttaminen ovat siis nykyisinkin

läsnä – nykyisin ne eivät vain ole niin normatiivisia seksuaalikäyttäytymisen tulkintoja kuin reilut 30 vuotta sitten.

Tämän analyysin perusteella suostumuksen diskursiivinen logiikka on ollut äärimmäisen sukupuolittunutta ja silti tai juuri siksi, tämä logiikka on käsitetty ja jaettu sukupuolirajoja ylittäen. Tulkintojen yksipuoleisuuteen viitaten Janet Holland et al. (1998) ovat esittäneet, että tavallisesti nuoret jäsentävät heteroseksuaalisuutta maskuliinisuuden näkökulmasta käsin. Sukupuolettomana näyttäytyvä diskursiivinen logiikka voi siis merkitä esimerkiksi feminiinisen näkökulman sivuuttamista. Jos rakkauteen perustunutta yhteisymmärrystä on 1960- ja 1970-lukujen taitteessa kuitenkin jäsennetty huomattavasti yhtenäisemmin kuin nykyään – riippumatta siitä, onko kyseessä maskuliininen vai feminiininen näkökulma – on yhteisymmärryksen saavuttaminen silloin voinut myös olla yksiselitteisempää. Toisin sanoen 1960- ja 1970-lukujen taitteen seksuaalikäyttäytymistä koskevissa neuvonpidoissa on saattanut syntyä vähemmän väärinkäsityksiä kuin nykyään.

## 6. TASAVERTAISUUDEN IHANNE

Kun Suomen vuonna 1999 voimaan tulevasta seksuaalirikoslaisista pyritään tekemään aiempaa tasavertaisempaa, on seksuaalisen teon määrittely keskeistä. Yhtenä tasavertaisuuden koetinkivenä toimii tällöin suojaikäraja. Lakikäsittelyssä keskustellaan siitä, mitä tasavertainen seksuaalinen suhde voisi merkitä. Samalla pohditaan epätasavertaisen suhteen ja mahdollisen hyväksikäytön rakentumista. Vuonna 1971 voimaan astunut yleinen 16 vuoden suojaikäraja ei lakikäsittelyssä muutu. Kun pohdinnan kohteena silti ovat niin nuorten yksilöiden väliset erot kuin heidän kykynsä toimia itsemääräten, saa suojaikärajan sisältö uusia muotoja ja tarkennuksia.

Tässä luvussa tutkin, miten ja millaiseksi itsemääräämiseen yhdistettyä tasavertaista (hetero)seksuaalista suhdetta rakennetaan eduskunnan suojaikärajakeskustelussa vuonna 1998 sekä tätä keskustelua pohjustaneissa lainsäädännöllisissä dokumenteissa (tarkka aineistokuvaus liitteessä). Jatkan seksuaalisen normaaliuden tutkimista siitä, mihin analyysini 1960- ja 1970-lukujen taitteen eduskuntakeskusteluista jäi (luku 4). Silloisesta suojaikärajakeskustelusta analysoin, miten ja millaisiksi nuoria itsemäärääviä yksilöitä diskursiivisesti muovailtiin. Tämän lu-



vun painopiste on yksilöiden sijaan heidän välisissään seksuaalisuhteissa (vrt. luku 5). Analysoin 1990-luvun suojaikärajalainsäädäntöprosessia diskursiivisesti ja kysyn, *miten seksuaalinen itsemäärääminen paikantuu, kun yksilöiden välisestä tasavertaisuudesta keskustellaan ja kirjoitetaan.*

## Itsemääräämisen suojeleminen

Vuoden 1999 seksuaalirikoslakiuudistus on osa Suomen vuodelta 1889 peräisin olevan rikoslain kokonaisuudistusta. Koska tähänastiset, osittaiset lakimuutokset, ovat tapahtuneet pitkän ajan kuluessa, pidetään näin syntynyttä lakikokonaisuutta epäjohdonmukaisena ja osin myös vanhentuneena. On perusteltua yhtenäistää ja kirjoittaa rikoslakia uudelleen.

Aiempi seksuaalirikoslain uudistus oli tehty vuonna 1971. Tällöin lain lähtökohdaksi oli asetettu seksuaalisesti itsemääräävän yksilön suojeleminen. Vuoden 1971 lakia edeltäneessä lainsäädäntöprosessissa seksuaalista normaaliutta tuotettiin tasapainottelemalla yhtenäistävän yhteiskunnan vaatimusten ja itsemääräävän yksilön etujen välillä (ks. luku 4). Lainsäädännöllinen tavoite itsemääräävän yksilön suojasta vaikutti lain toteutuessa jäävän puolittiehen. Tässä mielessä vuoden 1999 seksuaalirikoslain kokonaisuudistusta on pidetty kolme vuosikymmentä aiemmin kirjatun tavoitteen loppuunsaattamisena (Kimpimäki 1998, 21; Anttila 1994, 16–18).

Vuoden 1999 seksuaalirikoslakia valmistelee rikoslakiprojektin seksuaalirikostyöryhmä, jonka ehdotus seksuaalirikoslain uudistamiseksi luovutetaan oikeusministeriölle vuonna 1993. Tämän raportin mukaan aiemman lain (1971) ongelma on sen puolueellisuus suhteessa seksuaaliseen suuntautumiseen sekä sukupuoliin (RLPE 3/1993, 8). Suojaikärajajen osalta sitä pidetään sekavana ja jäykkänä. Lisäksi sen todetaan kriminalisoineen

sellaistakin nuorten seurustelua, jossa ei ole ollut kyse seksuaalisesta hyväksikäytöstä. (emt. 12.) Uudistuksen tarkoituksena on siis tehdä laista tasavertaisempi ja johdonmukaisempi kuin mitä se on aiemmin ollut.

Lain muuttamisessa on kyse ennen kaikkea tasavertaisen itsemääräämisen mahdollistamisesta. Tasavertaisuuden periaatteeseen vedoten erilliset suojaikärajat homo- ja heteroseksuaalisille suhteille ehdotetaan poistettaviksi. Samalla uhrin ja rikoksen tekijän selkeästi sukupuolitetut asemat hävitetään, ja tämän seurauksena esimerkiksi miehen raiskauksen mahdollisuus tulee tunnistettavaksi<sup>53</sup>. Hallituksen esityksessä toistetaan seksuaalirikoslakiprojektin näkemys lain neutraalista lähtökohdasta:

Seksuaalisen itsemääräämisen suojaamisen kannalta ei ole merkitystä sillä, millaista seksuaalista suuntautuneisuutta loukattu teko osoittaa tai kumpaa sukupuolta loukkaaja tai loukattu on. Säännösten tulisi olla neutraaleja näissä suhteissa. Seksuaaliseen itsemääräämisoikeuteen ei vaikuta myöskään se, ovatko osapuolet avioliitossa tai elävätkö he muuten parisuhteessa. (HE 6/1997, 161; RLPE 8/1993, 4)

---

<sup>53</sup> Rikoslakiprojektin esittämällä tavalla ehdittiin jo ennen seksuaalirikoslain kokonaisuudistusta poistamaan avioliittoinstituution antama suoja avioliiton sisäiselle raiskaukselle. Tämä lakimuutos toteutettiin vuonna 1994. Tuolloin avioliitossa olevien yksilöiden tekoja alettiin tarkastella instituution sijaan yksilöiden itsemääräämisenä samoin kuin mahdollisina rikoksina tuota itsemääräämisoikeutta vastaan.

Avioliittosuojaan poistuessa yksilöt olivat vuoden 1994 lainsäädäntöprosessissa edelleen sukupuolitettuja samalla kun rikoksen osapuolten seksuaalinen suuntautuneisuus määräitti esimerkiksi homoseksuaalisen raiskauksen mahdottomaksi. Seksuaalisten tekojen jäsentäminen eduskunnan täysistunnoissa tapahtui vuoden 1971 seksuaalirikoslakikeskusteluihin verrattuna myös lähes muuttumattomana ja pelkistetyn heteronormatiivisena, vaikka avioliitto ei enää rajannut yksilöiden seksuaalisen itsemääräämisen alaa. (Salonen 2000b.)

Hallituksen esitystä seurannut eduskunnan lähetekeskustelu käydään maaliskuussa 1997 ja lakivaliokunnan mietinnön kanssa eduskunta käsittelee seksuaalirikospakettia kokonaisuudessaan kesäkuussa 1998. Eduskunnassa keskustelua ja kiistelyä syntyy neljästä asiasta: 1) yleisen suojaikärajan alentamisesta 15 vuoteen, 2) seksuaalisen hyväksikäytön luonteesta, 3) seksuaalipalvelujen ostamisen kieltämisestä alle 18-vuotiaalta nuorelta ja 4) raiskaussäännösten porrastamisesta. Tässä luvussa keskityn suojaikärajasta ja näin ollen nuorten seksuaalisuudesta käydyn keskustelun analysointiin. Raiskauksen porrastuksesta käytyä neuvonpitoa huomioin vain siltä osin kuin se paikantaa tai selkiyttää keskustelua nuorten seksuaalisuudesta.

Lakikäsittelyn lopputuloksena yleinen suojaikäraja pysyy 16 vuodessa. Seksuaalisen hyväksikäytön määrittely muuttuu laissa aiempaa tarkemmaksi. Seksuaalipalvelujen ostaminen alle 18-vuotiaalta kielletään ja raiskaussäännökset porrastetaan. Lainvoiman koko lakipaketti saa vuonna 1999<sup>54</sup>, ja se määrittää seksuaalisten tekojen laillisuutta edelleen vuonna 2005<sup>55</sup>.

---

<sup>54</sup> Määrittelyjen tarkentumisella ei vaikuttanut olevan yhteyttä poliisille ilmoitettujen seksuaalirikosten määrien muutoksiin. Myöskään uusi tunnistettu rikos, sukupuoliyhteyden ostaminen alle 18-vuotiaalta, ei saanut aikaan rikostilastollista piikkiä, sillä heti lain voimaan tullessa vuonna 1999 ei kyseisestä rikoksesta tuomittu ketään ja vuonna 2000 tuomittiin ainoastaan yksi henkilö (Niemi 2001, 48-51). Samaan aikaan tuomittaviksi olivat tulleet myös suomalaisten tekemät seksuaalirikokset muissa maissa. Tämäkään ei näyttänyt muuttavan tilastoidun seksuaalirikollisuuden luonetta.

<sup>55</sup> Oikeusministeriön 28. päivänä marraskuuta 2002 asettama työryhmä on valmistellut hallituksen esitystä seksuaalipalvelujen ostamisen kieltämisestä kokonaan (TM 5/2003). Mietintö on ollut lausuntoerroksella, mutta hallitus ei mietintöjen ja lausuntojen pohjalta ole vielä tehnyt esitystä lakimuutokseksi.

## Seksuaalirikoslain merkitys?

Seksuaalirikoslakia valmistellutta hallituksen esitystä ja rikoslakiprojektin ehdotusta on aiemmin eritelty niin oikeus- ja sosiaalipoliittisesta kuin feministisestäkkin näkökulmasta. Vaikka itsemääräämisen suojelemiseksi ehdotettu seksuaalirikoslaki pyrkii sivuuttamaan etukäteen määritellyille arvoille ja moraalisille kannanotoille perustuvan lainsäätämisen, on hallituksen esityksen sanottu osoittavan moraalista paheksuntaa. On myös väitetty, ettei se johdonmukaisesti toteuta itsemääräävien yksilöiden suojelemista. (Kimpimäki 1998, 26–27). Hallituksen esityksessä puhutaan esimerkiksi lasten ja aikuisten itsemääräämisen suojelusta. Todellisuudessa lapset ja aikuiset ovat kuitenkin eri tavoin määriteltyjä autonomisia oikeussubjekteja. Itsemääräämisen suojeleminen merkitsee lapselle ja aikuiselle eri asiaa. Lapsen kohdalla ei kyse ole itsemääräämisoikeuden suojelusta, vaan tulevaisuudessa toteutuvan itsemääräämisoikeuden tukemisesta. (Valjakka 1998; ks. myös Pietarinen et al. 1994.)

Kaikki seksuaalista itsemääräämisoikeutta rikkovat seksuaaliset teot eivät hallituksen esityksen mukaisesti ole samanarvoisia rikkomuksia. Se normittaa esimerkiksi heteroseksuaalisuutta siten, että sukupuoliyhdyntäksi määrittyvät rikokset ovat ankaremmin tuomittuja kuin muut heteroseksuaaliset teot (Nousiainen & Pylkkänen 2001, 199; Niemi-Kiesiläinen 1998, 18). Lain tasavertaista asetelmaa suhteessa seksuaaliseen suuntautumisen on myös pidetty epätodennäköisenä, vaikka sen epätasavertaisuutta ei olekaan osoitettu (Sorainen 2000, 23–24). Vaikka seksuaalirikoslaki saattaisi siis kohdella erilaisia seksuaaliorientaatioita tasavertaisesti, ei silti pidä päätellä, että lainsäädännöllinen tasavertaisuus olisi saavutettu. Monet muut lait edelleen eriarvoistavat yksilöitä myös seksuaalisen suuntautumisen mukaan (Hiltunen 1998; ks. myös Juvonen 2002c).

Lain periaatteellisia lähtökohtia, sen neutraliteettia sekä itsemääräämisoikeuden suojelemista, vastaan on myös esitetty kritiikkiä. Johanna Niemi-Kiesiläinen (1998, 5–6) on esimerkiksi väittänyt lain edustavan korostetun liberaalia ajattelutapaa. Yksilöillä ei ole ominaisuuksia ja heidän paikkansa, esimerkiksi tietyn sukupuolen, erilaisten ihmisryhmien ja yhteiskuntaluokkien edustajina, oletetaan seksuaalisten tekojen kannalta irrelevantteiksi. Kun itsemääräämisoikeuden suojeleminen lisäksi korostaa itsenäisten henkilöiden asemaa, voi heikkojen ja riippuvaisten suojeleminen jäädä vähälle huomiolle (emt. 19). Näin tasavertaisuudesta muodostuu korkeasti abstrahoitu käsite, jonka yhteys reaali maailmaan voi lopulta olla ristiriitainen.

Lakimuutosta aiemmin tarkasteltaessa on edellä kuvattujen esimerkkien tapaan analysoitu seksuaalirikoslakiprojektin ehdotusta samoin kuin hallituksen esitystäkin. Lain merkitystä ja sen vaikutuksia on suhteutettu sen hetkisiin yhteiskunnallisiin oloihin. Lain ihmiskuvaa on pohdittu samalla, kun sen lähtökohtia ja epä johdonmukaisuutta on kritisoitu.

Tässä luvussa analysoitava tutkimusaineisto samoin kuin analyysissä otettava näkökulmakin on erilainen. Lakia valmisteluiden dokumenttien lisäksi aineistoni koostuu eduskuntakeskusteluista. Tutkimuksellisesti taas olen kiinnostunut siitä, miten lainsäädäntöprosessissa seksuaalisuutta määritetään ja selitetään itsemääräämis- ja tasavertaisuuspuheella. Tarkastelen lain epäkohtien ja sen mahdollisten seuraamusten sijaan sitä, miten lakimuutoksia tehdään diskursiivisesti ymmärrettäväksi, eli miten niitä lainsäädäntöprosessissa perustellaan.

Diskursiivisesta näkökulmasta katsottuna tasavertaisuudesta samoin kuin itsemääräämisestä puhuminen ja niillä vakuuttaminen ovat käsitettävissä (hetero)seksuaalisuutta normittaviksi. Kyseessä ei tarvitse olla käsitteiden abstrakti tai epävirainen sanahelinä, vaan aktiivinen yksilöitä yhdistävistä ja erottelevista asioista käytävä neuvottelu. Tässä luvussa tarkastelen, miten kes-

kustelussa käytettyjen käsitteiden avulla seksuaalikäyttäytymisestä tehdään tulkintoja.

Seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyen tässä luvussa analysoitu aineisto käsittelee nuorten lisäksi myös lapsia, heidän osallisuuttaan seksuaalitekoihin ja lasten mahdollista vahingoittumista, huomattavasti laajemmin kuin mitä 1960- ja 1970-lukujen taitteen vastaavassa lainsäädäntöprosessissa tapahtui. Kun analysoin myös lapsiin ja lapsuuteen liittyvää keskustelua diskursiivisesti, olen edelleen kiinnostunut siitä, miten seksuaalikäyttäytymisen normeja pystytetään ja kiinteitetään. Pyrkimykseni on tällöin selittää sitä, miten lasten havaitseminen ja selittäminen tietynlaisiksi ylläpitää ja luo myös (hetero)seksuaalisuuden normeja (vrt. Hacking 1991/1997; Macmartin 2002; Smart 1999). Tämän näkökulmavalinnan tarkoituksena ei ole ottaa kantaa lastensuojelun tarpeeseen taikka sen toteutumiseen. Tar kastelun kohteena oleva suojaikärajakeskusyksinkertaisesti on sellainen, jossa lapsuutta voimakkaasti merkityksellistetään samalla, kun sitä suhteutetaan nuoruuteen ja aikuisuuteen.

## Itsestään selvä tasavertaisuus

Seksuaalirikoslain lähtökohdat tasavertaisuudesta ja yksilön itsemääräämisen suojelusta ovat kansanedustajien puheissa yleisesti hyväksytyjä perusteita koko seksuaalirikoslain uudistamiseksi. Tasavertaistamisen systematiikka ulottuu myös seksuaalista kanssakäymistä koskevaan suojaikärajaan. Tällä perusteella hallitus esittää korkeammasta, ainoastaan homoseksuaalisia tekoja rajoittavasta, suojaikärajasta luovuttavan.

Kun suojaikärajaa ehdotetaan tasavertaistettavan seksuaalisesta suuntautumisesta riippumattomaksi, ei tasavertaisuudesta synny keskustelua eduskunnassa. Tällöin homoseksuaalisia suh-

teita rajoittanut korotettu suojaikäraja heitetään romukoppaan ilman kohua. Vaikeneminen on merkittävää suhteessa siihen, että juuri 1960- ja 1970-lukujen taitteen eduskuntapuheissa homoseksuaalisuus vielä esitettiin kansakuntaa uhkaavaksi vaaraksi (ks. luku 4)<sup>56</sup>. Kun seksuaalikäyttäytymistä ei enää määritetä yhteiskunnan etuna, muodostuu yksilöiden itsemääräämisestä aiempaa huomattavasti voimakkaampi oikeuttamisen tapa.

Vaikeneminen suhteessa suojaikärajojen tasavertaistamiseen on Suomessa erityisen kiintoisaa myös siksi, että esimerkiksi Iso-Britanniassa vuonna 2000 voimaan astunutta, homo- ja heteroseksuaaliset suhteet tasavertaistanutta, suojaikärajalainsäädäntöä puitiin samoilla argumenteilla kuin Suomessa 1960- ja 1970-lukujen taitteessa. Homoseksuaalisuuden väitettiin olevan opittavissa ja ajateltiin, että vanhempi homoseksuaali voi ohjata nuoria homoseksuaaleiksi. (Moran 2001, 80–82; Waites 2003,

<sup>56</sup> Suojaikärajasta käyty keskustelu tasavertaistamisesta suhteessa henkilön seksuaaliseen suuntautumiseen on myös erilaista kuin myöhemmin vuonna 2001 käyty keskustelu homoseksuaalisten suhteiden rekisteröimisestä. Homoseksuaalisen suhteen vertautuminen heteroseksuaaliseen avioliittoon synnyttää valtaisan eduskuntakeskustelun, jossa myös argumentoidaan tasavertaisuuden käsitteellä: tasavertaistamisen takia homo- ja heteroseksuaalisia suhteita ehdotetaan kohdeltavan samalla tavoin – tai sitten tasavertaistamisen väitetään koskevan ainoastaan esimerkiksi sukupuolten välistä tasavertaisuutta. Tässä keskustelussa myös homoseksuaalisuus saattaa vuoden 1970 tapaan jäsenyä uhaksi suomalaisuudelle. (Kantola 2002, 292–298.)

Parisuhteen rekisteröinnissä on kyse parisuhteen institutionaalisen muodon muutoksesta. Suojaikärajasta keskusteltaessa sen sijaan keskustellaan lasten, nuorten ja aikuisten seksuaalikäyttäytymisestä ilman seksuaalisuhteen institutionaalista tunnistamista. Tässä mielessä seksuaalisen orientaation merkityksestä ei suojaikärajoja tasavertaistettaessa keskustella. Onkin mahdollista, että suojaikärajakeskustelussa tasavertaisuutta tuotetaan siitä hiljenumalla - ei itse tasavertaisuuden periaatetta kyseenalaistamalla tai tasavertaisuuden merkitystä rajaamalla, kuten parisuhdekeskustelussa.

645.) Näitäkään argumentteja ei siis Suomen suojaikärajakeskustelussa enää 1990-luvulla esitetä<sup>57</sup>.

Iso-Britannian suojaikärajaa muutettaessa vakuuttavaa argumentointia oli todeta, että lakimuutoksessa ei ensisijaisesti ole kyse suojaikärajojen alentamisesta, vaan tasavertaisuuden periaatteen toteuttamisesta (Waites 2003, 641–643). Suomessa vastaava lakimuutosta muotoiltaessa taas kiistellään siitä, voisiko kaikille yhteinen suojaikäraja olla aiemman pelkästään heteroseksuaalisille suhteille tarkoitetun 16 vuoden sijaan 15 vuotta. Tällöin päädytään väittelemään siitä, mitä tasavertainen seksuaalisuhde edellyttäisi. Iso-Britannian suojaikärajakeskustelussa kiinnosteltiin siis siitä, pitäisikö tasavertaisuutta yleensäkin toteuttaa, kun taas Suomen suojaikärajäsittelyssä pohditaan, mitä tasavertainen seksuaalinen suhde voisi merkitä ja millaisin esioletuksin tasavertainen suhde olisi yleensäkin mahdollinen.

## Seksuaalinen teko

Myös minusta oli erinomaisen sattuvasti todettu se, että ei ole tärkeää, mikä joku henkilö on vaan mitä hän on tehnyt, eli että nimenomaan tehty rikos on tarkastelun kohteena. (Matti Vähänäkki, sd, LK 6/1997)

<sup>57</sup> Kyseisenä ajankohtana Suomi oli Iso-Britannian ja joidenkin Itä-Euroopan maiden ohella ainoita Euroopan valtioita, joissa oli erityinen korotettu suojaikäraja homoseksuaalisille suhteille (Hiltunen 1998, 55). Hallituksen esityksessä (HE 6/1997, 164) todetaan myös esimerkiksi, että vuonna 1981 annetun Euroopan neuvoston suosituksen (n:o 756/1981) mukaisesti EU:n jäsenvaltioiden tulisi kohdella homoseksuaaleja ja heteroseksuaaleja tasavertaisesti. Tämä on voinut vaimentaa kyseisen asian suullista käsittelyä Suomen eduskunnassa. Toisaalta samoihin aikoihin Euroopan ihmisoikeuskomitea totesi suojaikärajojen osalta Iso-Britannian rikoslain ihmisoikeussopimusten vastaiseksi (Hiltunen 1998, 54) – eikä tämä toteamus millään lailla tukahduttanut sikäläistä keskustelua.



Lainsäädäntöprosessissa pyritään monin tavoin välttämään seksuaalirikosten määrittelyä sukupuolen, seksuaalisen suuntautumisen tai sukupuoli-identiteetin perusteella. Tällöin kaikkia kansalaisia tasavertaisesti kohtelevaksi kriteeriksi esitetään rangaistavuuden liittämistä yksilöiden itsemääräämisoikeutta loukkaaviin seksuaalisiin tekoihin. Lisäksi ajatellaan, että seksuaalisista teoista ja niiden merkityksistä keskustelemalla saadaan määriteltyä teon tekijän ja teon kohteen välillä tapahtuneiden asioiden oikeutus tai oikeuttamattomuus. Seksuaalisen teon määrittelystä muodostuu näin ollen keskeinen tasavertaisuuskriteeri. Itse seksuaalisen teon merkitys taas pysyy koko lakikäsittelyn ajan hallituksen esittämän määritelmän mukaisena:

RL 20:10 § 2

Seksuaalisella teolla tarkoitetaan tässä luvussa sellaista tekoa, jolla tavoitellaan seksuaalista kiihotusta tai tyydytystä ja joka tekijä ja kohteena oleva henkilö sekä teko-olosuhteet huomioon ottaen on seksuaalisesti olennainen. (HE 6/1997, 277)

Hallituksen esityksen mukaisesti seksuaalisesti olennaisen teon määrittely rajataan kolmeen toisiinsa linkittyvään osa-alueeseen: 1) teon kiihottavuuteen/tyydytykseen, 2) teon tekijään/kohteeseen sekä 3) teon teko-olosuhteisiin. Seksuaalisen teon määrittely on silti neutraaliudessaan niin epämääräinen, ettei sen perusteella voida päätellä muuta kuin että teot kytkeytyvät seksuaalisuuteen. Seksuaalisuus taas käsitetään itsestään selväksi käsitteeksi siten, ettei sitä määritellä. Seksuaalisesti olennaisten tekojen tarkempaa luonnehdintaa pidetäänkin tarpeellisena (HE 6/1997, 188; LaVM 3/1998, 23). Hallituksen esitys myös itse täsmentää ja laajentaa seksuaalisen teon määrittelyä:

Seksuaalisen teon käsitettä on pyritty määrittelemään edellyttämällä teon tavoitteena olevan seksuaalinen kiihotus tai tyydytys.

Määritelmä osoittaa, että seksuaalisen teon on oltava merkitystä<sup>58</sup> ihmisen sukupuolivietin kannalta. Sukupuolille ominaiset muut teot eivät kuulu määrittelyn piiriin. Seksuaalisen teon käsitettä rajaa vaatimus siitä, että teon on oltava seksuaalisesti olennainen kohteena oleva henkilö sekä teko-olosuhteet huomioon ottaen. Muun muassa tekijän ja teon kohteena olevan iällä ja keskinäisellä suhteella on vaikutusta siihen millaista tekoa voidaan pitää seksuaalisesti olennaisena tai ylipäänsä seksuaalisena. Esimerkiksi vanhempien lapsensa kohdistamat hellyydenosoitukset eivät ole yleensä yhtäläillä seksuaalisesti virittyneitä kuin samanaikaisten vastaavanlaiset koskettelut. Usein teon seksuaalisuus on sidoksissa teko-olosuhteisiin. Teko, joka toisissa olosuhteissa tähtää seksuaaliseen tyydytykseen, saattaa joissakin olosuhteissa olla epäseksuaalinen.

Seksuaalisen kiihotuksen tai tyydytyksen ei tarvitse kohdistua tekijään itseensä. Kiihotus viittaa yhtä hyvin omaan kiihottumiseen kuin myös toisen kiihottamiseen. Jotkut teot liittyvät seksuaalisen tyydytyksen saamiseen, vaikka tekijä itse suhtautuisikin tyydytyksen saamiseen välinpitämättömästi...

..Seksuaalinen teko voi yhtä hyvin kohdistua samaan kuin eri sukupuoleenkin. Sillä mitä sukupuolista suuntautuneisuutta teko osoittaa, ei ole merkitystä teon seksuaalisuutta arvioitaessa. (HE 6/1997, 189)

Seksuaalisella teolla on motiivi, jonka ajatellaan sukupuoliviettiin kytkeytyvänä purkautuvan seksuaaliseen kiihottumiseen ja tyydytyksen tavoitteluun. Kun muita sukupuolille ominaisia tekoja ei samanaikaisesti määritellä seksuaalisiksi teoiksi, on sukupuolivietti tulkittavissa sukupuolitetuksi motiiviksi. Seksuaali-

<sup>58</sup> Tulkitseen lauserakenteen sekavuuden johtuvan tarkoituksettomasta virheestä. Korjattuna lause voisi olla ”seksuaalisella teolla on oltava merkitystä” tai ”seksuaalisen teon on oltava merkityksellinen”. Tekemäni analyysin kannalta kummatkin korjaukset ovat aivan yhtä selkeitä.

nen teko, jossa ei olisi kysymys sukupuolivietistä, jää tämän luonnehdinnan ulkopuolelle. Kiihottumisella ja tyydyttämällä viitataan aina jompaankumpaan tai kumpaankin: tekijään ja teon kohteeseen. Teon motiivi voi sen sijaan sijaita sekä tekijässä itsessään että teon kohteessa. Tapaa, jolla sukupuolivietti liittyy sukupuolitettujen henkilöiden tekoihin, ei silti pohdita.

Jos seksuaalinen teko voi sukupuolesta riippumatta kohdistua kehen tahansa, ja jos kyseessä tällöin olisi sekä uhrin että tekijän kiihottumisen arviointi, niin sukupuolivietin sukupuolieritysytyydellä voisi olla merkitystä seksuaalisen teon luonnetta arvioitaessa. Tästä huolimatta ajatellaan, ettei seksuaalista tekoa voida määrittää tekijän tai teon kohteen sukupuolen mukaan. Sukupuolta häivyttäessä tasavertaisuutta perustetaan sukupuolten mahdollisen erilaisuuden sijaan yksilöiden samankaltaisuudelle.

Yksilöitä samankaltaistettaessa tekijä erotetaan teon kohteesta. Tämä eronteko ei ole neutraali. Johanna Niemi-Kiesiläisen (1998, 18) on esimerkiksi todennut, että tässä nimenomaisessa hallituksen esityksessä tekijän motivaatiosta tehdään ensisijainen seksuaalisen teon määrittäjä. Teon kohteen oletetaan vastustavan tekoa, ja vastarinnan murtaminen määritetty rangaistavaksi. Tekokeskeinen määritelmä siis priorisoi teon tekijän, mutta jättää uhrin näkökulman ja esimerkiksi tekojen loukkaavuuden tai nöyryyttävyuden huomioimatta<sup>59</sup>.

Motiivien lisäksi seksuaalisen teon oleellisuutta määritellään myös teon osapuolten ikäerolla sekä sen olosuhteilla. Eriytyisen tärkeiksi kriteereiksi nämä käsitetään silloin, kun pohditaan lapsiin ja nuoriin kohdistuvia seksuaalisia tekoja. Uhrin näkökulma huomioidaan, kun luonnehditaan, kuinka vahingollisia erilaisissa olosuhteissa tapahtuneet teot olisivat lapsen tai

<sup>59</sup> Jos miehinen seksuaalisuus ymmärretään tekokeskeiseksi seksuaalisuudeksi, niin silloin tässä on kyse myös miehisestä seksuaalisuuden hahmottamisesta (Niemi-Kiesiläinen 1998, 18).

nuoren kehityksen kannalta<sup>60</sup>. Erityistä ajattelutyötä tuottaa lakiehdotuksen kohta, jossa seksuaalisiksi teoiksi määritellään sellaiset lapsen kohdistuvat teot, jotka ovat omiaan vahingoittamaan lapsen kehitystä.

Edellytys siitä, että teon on oltava omiaan vahingoittamaan lapsen kehitystä, ilmaisee koko säännöksen perustavoitteen. Se rajoittaa säännöksen soveltamisalaa monessa suhteessa. Tunnusmerkin täytymisen kannalta on suuri merkitys niin teko-olosuhteilla kuin osapuolten iällä ja heidän keskinäisellä suhteellaan. Jos lapsi esimerkiksi houkutellaan outoon ja pelottavaan ympäristöön, josta hän ei kykene itse poistumaan, häneen kohdistuva seksuaalinen teko lienee yleensä vahingollisempi kuin turvallisesa ympäristössä tehty vastaava teko. Lapsen kehitykselle aiheutuvan vahingon kannalta on olennaista se, minkä ikäisestä ja kuinka kehittyneestä lapsesta on kyse. (HE 6/1997, 181)

Lasten kohdalla sen, kuinka kehittyneitä he ovat, ajatellaan määrittävän seksuaalisen teon oleellisuutta. Eri-ikäisille lapsille sen sijaan oletetaan soveltuvan erilaiset seksuaalisen teon määritelmät. Myös teko-olosuhteet voivat muuntaa teon merkitystä. Silti esimerkiksi edellisen esimerkin edellyttämää psykologista tai biologista kehitysvaihetta, jonka aikana lapsen hyväksikäyttö saattaisi turvallisessa ympäristössä olla vähemmän haitallista kuin pelottavassa, ei esitellä.

<sup>60</sup> Kehitys on arvosidonnainen ja ristiriitainen käsite. Kun kehityksestä kerrotaan, olisi hyvä tietää, mikä on se kehityksen normi, jota vasten kehityksen haittoja arvioidaan. Tavallisesti tuo normi jätetään implisiittiseksi tulkinnaksi ”normaalista” kehityksestä. Tutkimuksellista hajanaisuutta on myös siinä, miten hyväksikäytön ajatellaan aiheuttavan harmia lapsen kehitykselle. Suomalaiselle sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstölle suunnattu lasten seksuaalisen hyväksikäytön selvittämisopus kiertääkin tulkintojen kirjoa listaamalla niitä psyykkisiä prosesseja, joiden on erilaisissa tutkimuksissa *oletettu* olevan yhteydessä lapsien ongelmiin (Taskinen 2003, 15).

Kehitysjatteluun sitoutuen olisi mahdollista tulkita, että turvallisessa ympäristössä tapahtuvan hyväksikäytön seurauksena lapsi jatkossa kokisi saman ympäristön turvattomuutta tuottavaksi (vrt. Laitinen 2004, 138–144). Tältä perustalta – samoin kuin moniin tutkimuksiin viitatenkin – olisi edelleen johdonmukaista väittää, että juuri aiemman turvallisen ympäristön ja ihmissuhteiden muuntuminen turvattomuutta tuottavaksi teki si lapsen kohdistuneesta teosta entistä pahemman (ks. Laitinen 2004, 146–154; Levine 2002, 28; Taskinen 2003, 15). Näin ei väitetä, eikä tällaista vaihtoehtoa pohdita. Ennemminkin hallituksen esitys mahdollistaa tulkinnan, jonka mukaan esimerkiksi perhepiirissä tapahtuva lapsen hyväksikäyttö olisi lasta vähemmän vahingoittavaa kuin perheen ulkopuolisen houkuttelemana tapahtuva hyväksikäyttö.

Lainsäädäntöprosessissa ei lapsen kohdistuvan teon oleteta muuttavan hänen käsitystä ympäristöstään. Sen sijaan teko-olosuhteiden ajatellaan muuttavan lapsen kohdistuvan teon merkitystä. Tämä selityksen logiikka minimoi tekstissä tuotettua lapsen subjektipositiota samalla, kun lapsen positioista tehdään tekojen ja olosuhteiden vaikutuksiin passiivisesti reagoivaa kohdetta. Lapsen subjektiposition hahmottaminen aktiivisuutena saattaisi määrittää seksuaalisia tekoja pahemmiksi kuin ilman subjektiutta ja subjektin merkityksellistämistä tapahtuneet teot ovat. Lapsen käsittäminen aktiivisesti kehittyväksi subjektiksi voisi tietysti myös minimoida yksittäisten tekojen yhteyttä lapsen tulevaisuuden näkymien huonontamiseen (Furedi 1997, 90). Tässä yhteydessä lapsen aktiivisuutta ei pohdita, vaan ratkaisevaksi kriteeriksi teon merkityksen määrittelemiselle asetetaan lapsen kehitys. Kehityksen oletetaan etenevän omatoimisesti ilman aktiivista lapsisubjektiakin. Lisäksi ajatellaan, että kehitykseen puuttuminen aiheuttaisi deterministisesti ongelmia joko jo lapsuudessa tai myöhemmin aikuisiällä.

Vaikka tässä lakikäsittelyssä seksuaalisiin tekoihin kytkeytyvästä lapsen subjektipositiosta muotoillaan passiivista, nidotaan uhrin ymmärryksen aste seksuaalisen teon määrittelyyn silloin, kun tekoa ei määritellä sen tekijän, vaan teon kohteen kautta. Teon paheksuttavuutta ei tällöin määritä se, saako tekijä tai teon kohde tyydytystä vai ei, vaan teon kohteen ikä ja ymmärtämisen aste kertovat sen. Ainoastaan tässä yhteydessä lapsen subjektiivuden asteesta valetaan myös kriteeriä, jota voidaan hyödyntää tekojen hyväksyttävyyttä arvioitaessa.

Mitä nuorempi teon kohteena oleva henkilö on, sitä vakavampaan hyväksikäyttöä voidaan lähtökohtaisesti pitää, ainakin kun on kysymys sukupuoliyhteydestä. Momentissa tarkoitettun seksuaalisen teon suhteen iän vaikutus ei ole kaikissa tilanteissa yhtä selvä. Esimerkkinä voidaan mainita pornografisen elokuvan näyttäminen lapselle. Se tuottaa vähemmän vahinkoa aivan pienelle ja näkemäänsä ymmärtämättömälle lapselle kuin sen jo ymmärtävälle. Myöhemmin tällaisen teon vahingollisuus saattaa taas vähentyä, sillä lähellä sukukypsyyttä oleva lapsi, joka tuntee seksuaalisuuden kaupallista hyödyntämistä, ei ole yhtä altis kärsimään vahinkoa pornografisen esityksen nähtyään kuin nuorempi ja kypsyttömämpi lapsi. Iän lisäksi täytyy ottaa huomioon myös asianomaisen henkilön kehittyneisyys. (HE 6/1997, 182)

Tässä esimerkissä sukupuoliyhteys esitetään luonteeltaan sitä pahemmaksi, mitä nuorempi lapsi on kyseessä. Kaikkia seksuaalisesti olennaisia tekoja ei määritellä vahingollisiksi, jollei teon kohde ymmärrä teon seksuaalista luonnetta. Ymmärryksen aste voi myös vaihdella siinä määrin, että eri-ikäisinä koetut teot ovat vahingollisuudessaan eriasteisia<sup>61</sup>. Käsitetään, että tekojen mer-

<sup>61</sup> Judith Levine (2002, 12) on väittänyt, että kyseinen pornografian katseiluun liitetty syy-seuraus -suhde on pelkkä oletamus, jonka varassa monesti kyllä toimitaan, kuin se olisi todistettu. Vaikka hallituksen käyttämä esimerkki pornografian näyttämisestä voi siis monella tapaa olla ontuva

kityksen ymmärtäminen sitoutuu henkilön ikään ja kehittyneisyyteen. Näin seksuaalisen teon haittamerkitys kiinnittyy tarkemmin määrittelemättömään lapsen kehitysasteeseen eikä esimerkiksi käsitykseen yksilön suojasta.

Tekokeskeisyyden näkökulmasta voitaisiin koskemattomuuden loukkausta pitää rangaistavana riippumatta sen vaikutuksista (vrt. Niemi-Kiesiläinen 2000, 153). Tällöin teon kohteen subjektiutta tai subjektiuden astetta ei tarvitsisi määritellä. Tämän tyyppisen päättelyketjun pohjalta usea kansanedustaja päätyykin kyseenalaistamaan esitystä, jossa rangaistavuuden perusteeksi on nimetty lapsen kehityksen vahingoittaminen.

Laissa on useita kohtia, jotka aiheuttavat edelleen kysymyksiä. Seksuaalinen hyväksikäyttö on ehdollistettu aikaisemmasta poikkeavalla tavalla. Lain 6 §:n mukaan on rangaistava seksuaalinen teko, joka on omiaan vahingoittamaan nuoren kehitystä jne. Tällöin on lain mukaan tuomittava lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä vankeuteen enintään neljäksi vuodeksi. Eli siis seksuaalista tekoa, joka kohdistuu esimerkiksi vauvaan tai pikkulapseen, ei pidetä tämän lakiesityksen mukaan tuomittavana, jos se ei ole omiaan vahingoittamaan nuoren kehitystä. Ihmettelenpä, kuka pystyy mittaamaan ja todistamaan sen, tuleeko vauvaan kohdistuva seksuaalinen teko vahingoittamaan hänen kehitystään myöhemmin tulevaisuudessa. Toivonkin, että ehto poistetaan lain 6 §:stä. (Sinikka Hurskainen, sd, LK 1997)

Eduskunnan täysistunnossa esitetystä kriittisestä huolimatta sanamuoto ”on omiaan” pysyy lakiehdotuksessa. Sanamuodosta käyty mielipiteenvaihto kuitenkin huomioidaan lakivaliokunnan mietinnössä sekä mietintöä edelleen puivissa eduskuntakeskusteluissa. Moneen otteeseen painotetaan, että kyseinen sanamuoto on alkujaan ymmärretty väärin. Arkikielen merkitys sii-

---

havainnollistus seksuaalisen teon eriasteisesta vahingollisuudesta, toimii se tässä yhteydessä vakuuttavana linkkinä siihen, että lasten ymmärryksen aste tulee kytketyksi tekojen vahingollisuuden määrittelyyn.

tä, että ”on omiaan” tarkoittaisi tekojen osuvuutta kehityksen vahingoittamiseen ja että tämä vahingonteko olisi jotenkin osoitettava, ei ole sovellettavissa tämän sanamuodon tulkitsemiseen. Rangaistavuuden edellytys ei ole se, että lapsen kehityksen tosiasiallinen vaarantaminen pitäisi todistaa, vaan ajatellaan, että kyseiset seksuaaliset teot lähes aina vaarantavat lapsen kehityksen (LaVM 3/1998, 23).

Lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä koskevan 6 §:n osalta on esitetty eduskunnassa ja myös julkisuudessa kritiikkiä sen osalta, että pykälässä sanotaan, että ’joka on omiaan vahingoittamaan’ lapsen kehitystä. Tätä muotoilua on tulkittu lakivaliokunnan mietinnössä. Sen voimme lukea väärin. Olemme saaneet hyvän selvityksen siitä, mitä lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä koskeva pykälä tarkoittaa. Tämä ei missään tapauksessa tule tarkoittamaan sitä, että syyttäjälle tulisi todisteluvollisuus siitä, onko lapsen kehitystä vahingoitettu tällä teolla, että lasta on hyväksikäytetty. (Säde Tahvanainen, sd, EK 1/1998)

Vaikka ”on omiaan” sanamuodon avulla lain oletetaan tiukentuvan, konkretisoidaan tällä sanamuodolla myös tilanteita, joissa se mahdollistaa tuomitsematta jättämisen. Huomionarvoista on se, että konkreettisisissa esimerkeissä toistuu ainoastaan yksi tapaus: seurustelusuhde, jossa suojaikärajaa nuorempi tyttö seurustelee itseään vanhemman miehen kanssa. Tällaisessa tilanteessa ajatellaan, että tytön kehitys ei vaarannu ja poika/mies voidaan jättää tuomitsematta<sup>62</sup>. Pojan kehittymistä ei tässä yhteydessä eritellä,

<sup>62</sup> Tuomitsematta jättämisen havainnollistus on tässä yhteydessä erityisen kiin toisa siks, että nykyisessä yhteiskunnallisessa mediakeskustelussa ollaan monesti huolestuneita ja närkästyneitä juuri suojaikärajaa lähestyvien, 14–15-vuotiaiden, tyttöjen seurustelusuhdeiden yleistymisestä 20–30-vuotiaiden miesten kanssa. Nämä suhteet myös todetaan lainsäädännöllisestä keskustelusta poiketen tyttöjen kehitystä vaarantaviksi ja miesten osalta rikollisiksi (esim. *45minuuttia*, MTV3, 17.11.2004; *Ajan henki* YLE TV1, 7.2.2005.)



eikä tytön/naisen mahdollista tuomitsematta jättämistä saman sanamuodon turvin pohdita.

Itse voin hyvinkin kuvitella, että tilanne, jossa 15,5-vuotias kehittynyt nuori nainen seurustelee 23- tai 25-vuotiaan miehen kanssa, voi olla semmoinen, että hyvinkin perustellusti voidaan sanoa, että kysymyksessä ei ole teko, joka on omiaan vaarantamaan tämän nuoren naisen kehitystä, mutta näitä ei voida sen tarkemmin etukäteen tässä talossa määritellä. (Rolf Lax, r, EK 1/1998)

Eli se käytännössä tarkoittaa, että tavallinen pussaileminen ja halaileminen eivät ole rikoksia, vaikka näissä määrityksissä nekin ovat seksuaalisia tekoja, jos joku niistä kiihtyy. Toinen asia valkeani vasta sitten vähitellen, eli kun tässä puhutaan niin laajasta skaalasta kuin 0–16-vuotiaista, niin jos tämä 'on omiaan' ei olisi siinä, niin kun 15-vuotias tyttö seurustelee kaksikymppisen pojan kanssa ja he suutelevat kiihkeästi, niin tämä poika olisi tehnyt rikoksen. (Claes Andersson, vas, EK 1/1998)

Keskusteltaessa tekojen vahingollisuudesta uhrille ja siitä, mikä ”on omiaan” vahingoittamaan lasta, kerrotaan toistuvasti lapsen *kehityksen* suojelemisesta. Vaikuttaakin siltä, että lasten suojelun sijaan suojaikärajassa ajatellaan olevan kyse kehityksen suojelemisesta. Jos lapsen oikeus seksuaaliseen itsemääräämiseen tarkoittaa oikeutta tulevaan itsemääräämiseen (Valjakka 1998, 37), niin kehityksen suojeleminen voi tarkoittaa lapsen tulevan itsemääräämisoikeuden mahdollistamista (vrt. Launis 1994, 63). Kehityksessä on tällöin kyse itsemääräämiseen kehittymisestä: omasta seksuaalikäyttäytymisestä päättämään oppimisesta.

Tasavertaisen itsemääräämisoikeuden kannalta ”kehitys” merkitsee tekojen osapuolille eri asiaa. Kehityspuheessa yksilöitä positoidaan suhteessa toisiinsa, käsitykseen sukupuolesta sekä seksuaalisista teoista. Kehittyneempi voi hyväksikäyttää kehittymättömämpää, mutta kehittymättömän on lähes mahdoton tehdä sellaista tekoa, jonka edes kuviteltaisiin vahingoittavan tai

loukkaavan kehittyneempää henkilöä. Kehittymättömän ja kehittyneen yksilön positioiden välistä eroa lavennetaankin itsemääräämispuheella. Sen seurauksena kehittymättömäksi mielletyn yksilön itsemäärääminen väljähtyy, kun taas kehittyneen yksilön itsemäärävyys sakenee.

Suojeltavat lapset muotoillaan tässä lakiprosessissa toistuvasti edesvastuuttomiksi. Samoin sanakääntein heidät esitetään kyvyttömiksi päättämään omista asioista<sup>63</sup>. Lasten positio suhteessa seksuaalisiin tekoihin paalutetaan eräänlaiseksi subjektittomaksi epäpositioksi – positioiksi, jonka olemassaolo kiistetään siitä kiistelemällä. Samanaikaisesti seksuaalisten tekojen tekijöiden tietoista subjektipositiota pönkitetään.

Kun kysymyksessä on seksuaalinen teko, tekijän on tahallisuusvaatimuksen mukaan mielletävä, että kysymyksessä on 10 §:n 2 momentissa tarkoitettu teko ja että se käsillä olevissa olosuhteissa on omiaan vahingoittamaan lapsen kehitystä. Tekijän on täytynyt ymmärtää tekonsa merkitys yleistä mittapuuta käyttäen arvosteluna. (HE 6/1997, 182)

Seksuaalisesta teosta rankaiseminen edellyttää tahallisuutta, joka määritellään tietoisuutena tekojen merkityksestä. Tekijä esitetään vastuullisena, toiminnastaan tietoisena siten, että hän pysyy tarkemmin selvittämätöntä mittapuuta hyödyntäen arvioimaan ja käsittämään tekonsa merkityksen. Rikoksen kohteeksi

<sup>63</sup> Frank Furedi (2002) on esittänyt lasten kyvyttömyyden hallita omaa elämänsä lisääntyneen merkittävästi parin viime vuosikymmenen aikana esimerkiksi Iso-Britanniassa ja Yhdysvalloissa. Kyvyttömyyden kasvu on hänen mukaansa yhteydessä siihen, että vanhempien ja muiden lapsista huolta kantavien auktoriteetti on samaan aikaan vahvistunut. Lainsäädännöllisessä kontekstissa kyvyttömyys voi merkitä hieman eri asiaa. Kuitenkin kun lakeja säädetään kulttuurisen tietämyksen varassa, voi lainsäädäntöprosessisakin esitettyjen argumenttien väittää tukevan ja kasvattavan käsitystä lasten voimattomuudesta.

joutuneen kokemuksella tai hänen tavallaan ymmärtää teko ei tällöin ole merkitystä.

Vaikka lapsen seksuaalisen hyväksikäytön uhrin kokemuksellinen ja ymmärryksellinen subjektipositio esitetään vaihtelevaksi teon luonnetta arvioitaessa, hävytetään lapsen mahdollista toimijapositiona monesti. Vaikka 15-vuotias itse haluaisi sukupuolilyhteyttä tai tekisi seksuaalisen aloitteen, verrataan näitä tilanteita seksuaalisiin tekoihin, joihin häntä houkutellessa tai painostetaan (HE 6/1997, 182). Mahdollisten toimijavihjeiden ei tällaisessa tilanteessa ajatella osoittavan, ettei lasta olisi hyväksikäytetty (RLPE 8/1993, 16). Tilannetta, jossa nuori painostaisi tai houkuttelisi häntä vanhemman seksuaaliseen tekoon, ei lainsäädäntöprosessissa tunnusteta, vaan suojaikärajaa nuorempien seksuaalinen toimijapositio on näkymätön.

Kun suojaikärajaa nuorempien toimijapositiona tässä lakikäsittelyssä minimoidaan, tuetaan käsitystä siitä, että heidän itsemääräämisenä on poissaolevaa. Vastaavasti suojaikärajaa nuorempien itsemääräämisoikeuden toteuttamiseen vihjaavien ilmauksien merkitystä hälvennetään silloin, kun lapsen mahdollisia toimija- ja subjektipositioita havainnollistetaan. Seuraavassa esimerkissä liu'utaan lasten itsemääräävyyden sekä erilaisten toimija- ja subjektipositioiden välillä, kun mietitään, millaisin eri tavoin lapsia voidaan ottaa mukaan seksuaalisiin tekoihin:

Rangaistavaa olisi myös se, että tekijä saa lapsen ryhtymään kysymyksessä olevaan tekoon. Tällaisesta teosta on kysymys esimerkiksi silloin, jos tekijä saa lapsen masturboimaan tekijää. Myös lapsen saaminen itsetyydytykseen tekijän nähden ylittäneen asetun vaatimuksen teon olennaisuudesta (HE 6/1997, 181)

Lainauksen lapsi esitetään seksuaaliseen tekoon osallistuvana teon kohteena. Tämän esimerkin toiminta konkretisoituu kahdessa hyvin samankaltaisessa seksuaalisessa teossa, joissa kummassakin muotoillaan lapsen subjekti- ja toimijapositiona. En-

simmäisessä tilannekuvauksessa teon tekijä saa lapsen tekemään itseensä kohdistuvan teon. Vaikka kyseessä on tekemään saattaminen, niin lapsen mahdollinen toimijapositio on pyyhitty pois. Poistaminen tulee selvemmin esiin, kun masturbaatio-sana korvataan sen synonyymilla itsetyydytys: ”Jos tekijä saa lapsen itsetyydyttämään tekijää.” Seksuaalisesta kanssakäymisestä ja siinä ilmenevästä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä ei tavallaan edes ole kyse, vaan lapsi esitetään teon tekijän tahdottomaksi apuvälineeksi (vrt. Smart 1999, 404). Lapsen tietoisuus ja sen merkitys teolle on karsittu pois.

Toisessa tilannekuvauksessa teon kohteelle, itsetyydyttävälle lapselle, annetaan rajoitettu subjektipositio. Oletetaan, että lapsi itsetietoisesti määrittää omaa toimintaansa suhteessa itseensä ja toiseen. Vaikka kummassakaan teossa ei lapsen ajatella toimivan itsemääräävästi, esitetään vain ensimmäinen tilanne itsestään selvästi rangaistavaksi. Toinen tapaus ei ole itsestään selvä, vaan todennäköisesti rangaistava teko, joka ”ylittänee asetetun vaatimuksen teon olennaisuudesta”. Ensimmäisessä tapauksessa lapsen subjektiuden ja toimijuuden astetta minimoidaan, jälkimmäisessä niihin taas viitataan. Näitä kuvauksia toisiinsa verraten vaikuttaa siltä, että jälkimmäisen tapauksen lapsi olisi jossain määrin toimija, kun taas ensimmäisen tapauksen lapsessa ei ole toimijuuden häivää. Tulkitsen tämän merkitsevän sitä, että kun erilaisista subjekti- ja toimijapositioista keskustellaan, määritetään samalla myös itsemääräämisen rajallisuutta ja sen hienojakoisuutta.

Suojaikärajalla voidaan tulkita suojeltavan lasten kehittymistä itsemääräämiseen. Siksi itsemäärääminen ei tässä lakikäsittelyssä ole oikeus, joka kaikilla yksilöillä olisi lähtökohtaisesti olemassa<sup>64</sup>. Suojaikärajaa määriteltäessä ei kuitenkaan ole ky-

<sup>64</sup> Veikko Launiksen (1994, 55) mukaan lasten itsemääräämisoikeuteen on esitetty kolmenlaisia vastauksia: 1) on kielletty oikeuden olemassaolo, 2) on tulkittu se sellaiseksi, että sitä voidaan lapsen oman edun oikeuttamana

seessä selkeän rajan piirtämisestä itsemääräämiseen kehittyneen ja siihen kehittymättömän yksilön välille, vaan itsemääräämisen merkitys konkretisoituu ja paikantuu siinä tavassa, jolla tekojen osapuolien subjekti- ja toimijapositiona pöyhitään. Seksuaalisista teoista puhuttaessa itsemäärääminen sekä myöntää että poistaa vastuuta. Suojaikärajaa tehdäänkin toistuvasti näkyväksi siten, että kyseistä ikärajaa nuoremmilta häivytetään seksuaalista itsemääräämistä. Samalla suojaikärajaa vanhemmista rakentuu itsetietoisia ja vastuullisia. Kun suojaikärajakeskustelussa artikuloidaan eri-ikäisten henkilöiden seksuaalisen itsemääräämisen epäsuhtaa, asetetaan itsemääräävyys seksuaalisten tekojen oikeutuksen ja oikeuttamattomuuden vedenjakajaksi.

## Kypsymättömyyden hyväksikäyttö

Seksuaalista kanssakäymistä koskevien suojaikärajojen ilmeinen tarkoitus on lapsiin kohdistuvan seksuaalisen hyväksikäytön estäminen. Suhteessa aikuisiin lapset käsitetään epätasavertaisiksi toimijoiksi. Suojaikäraja määrittää epätasavertaisuuden kriteerijä. Samanaikaisesti se tietysti määrittää myös tasavertaisen seksuaalisuhteen perustaa. Seksuaalisuhteen epätasavertaisuuden ja tasavertaisuuden toisistaan erottaminen onkin keskeistä suojaikärajaa säädettäessä. Kun tätä erontekoa pohditaan ja hahmotetaan suojaikärajalainsäädäntöprosessissa perusteellisesti, rinnastuu tasavertaisuus iän lisäksi myös kysymykseen seksuaalisuhteen toimijoiden kypsytydestä.

---

loukata, 3) on korostettu oikeuden eriarvoisuutta suhteessa lapsen sosiaalitusprosessiin. Näillä termein tässä lakikäsittelyssä tukeudutaan ensisijaisesti John Stuart Milliltä lähtöisin olevaan ajatukseen lapsen itsemääräämisoikeuden kieltämisestä.

Vanhempien henkilöiden lapsiin kohdistuvat seksuaaliset teot ovat lapsille vahingollisia, koska lapset eivät kykene tasavertaisista lähtökohdista arvioimaan varhaisen sukupuolisen seurustelun heille mahdollisesti aiheuttamia ongelmia. Vastuu tekoon lapsen kannalta liittyvistä riskeistä on aina vanhemmalla osapuolella.

Lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä koskevissa rangaistusäännöksissä voidaan joko asettaa tietty ikäraja, jota nuoremman lapsen kanssa aikuinen ei saa olla sukupuoliyhteydessä tai edellyttää lapsen kypsymättömyyden hyväksikäyttämistä. Ikärajan asettamista voidaan puolustaa lainsäädännön selkeydellä. Jos rangaistavuus sidottaisiin lapsen kypsymättömyyden hyväksikäyttämiseen silloinkin kun tekijänä on aikuinen syntyisi yksittäistapauksissa vaikeita tulkintatilanteita. Sen vuoksi edelleenkin ei ilmeisesti voida olla asettamatta ikärajoja, joita nuoremman lapsen kanssa vanhempi henkilö ei saa olla sukupuoliyhteydessä, vaikka lapsi siihen suostuisikin. (RLPE 8/1993, 13; HE 6/1997, 166)

Kun 1960- ja 1970-lukujen taitteen suojaikärajalainsäädännön tarvetta perusteltiin kansakunnan edulla, on tässä keskustelussa voimakkaasti läsnä lapsen etu ja sen suojelu. Lasten suojelu oikeutetaan sillä, että heihin kohdistuneiden seksuaalisten tekojen sanotaan olevan heille vahingollisia. Seksuaaliset teot voivat toki olla lapsille vahingollisia. Diskursiivisesta näkökulmasta vahingollisuuden perustelu, eli se miten vahingollisuus kytkeytyy käsitteeseen lapsen ja aikuisen välisen suhteen epätasavertaisuudesta, on tässä yhteydessä silti kriittistä.

Kun tasavertaisuus on lain lähtökohta, pidetään epäsuhtaisten henkilöiden seksuaalisuhdetta itsestään selvästi kiellättävänä, epätasavertaisena seksuaalikäyttäytymisenä. Tällöin lapsen ja aikuisen välinen suhde oletetaan yhdeksi epäsuhtaiseksi suhteeksi, jonka kärsijä on lapsi. Lapsen ja aikuisen suhteesta ei eritellä aikuisen mahdollisia ongelmia. Sen sijaan vastuun lapselle aiheutuvista riskeistä todetaan jäävän yksinomaan aikuiselle.

Edellisen esimerkin perustelu, jossa seksuaalisten tekojen vahingollisuus on seurausta suhteen epätasavertaisista lähtökohdista, on väljyydessään nurinkurinen. Seksuaaliset teot oletetaan tässä esimerkissä lapsille vahingollisiksi siksi, että he eivät kykene tasavertaisesti arvioimaan sukupuolisen seurustelun mahdollisia riskejä. Paradoksaalisti tämä ajattelun logiikka voitaisiin tulkita myös siten, että jos lapset kykenisivät tasavertaisesti arvioimaan sukupuolisen seurustelun heille mahdollisesti aiheuttamia ongelmia, niin seksuaaliset teot eivät välttämättä olisi lapsille vahingollisia. Samassa yhteydessä vahingolliseksi oletetaan myös se, jos lapset eivät kykene arvioimaan sukupuolisen seurustelun *mahdollisia* ongelmia tasavertaisesti. Mahdollisten ongelmien ohella ei käsitellä esimerkiksi sitä, pystyvätkö lapset arvioimaan sukupuolisen seurustelun *todellisia* ongelmia tasavertaisesti tai edes omista lähtökohdistaan käsin.

Vaikuttaa siltä, että kun seksuaalisten tekojen vahingoittavuutta perustellaan lapsen ja aikuisen epätasavertaisilla lähtökohdilla, menee näiden asioiden kytkös, jollei nyt aivan solmuun, niin ainakin sekaisin. Lapselle aiheutuvien tekojen vahingollisuus puolustaakin suojaikärajan paikkaa tässä lainsäädäntöprosessissa ennen kaikkea siksi, että aikuisen ja lapsen välinen seksuaalisuhte on jo lähtöasetelmana oletettu epäsuhtaiseksi. Lapsen subjektiposition mitättömyyttä samoin kuin aikuisen subjektiposition itsestäänselvyyttä ylläpidetään, kun niiden välisen epätasavertaisuuden rakentuminen jätetään avoimaiseksi.

Kun epäsuhtaista suhdetta määritetään hivenen tarkemmin, mietitään absoluuttisen ikärajan lisäksi myös kypsymättömyyden asettamista hyväksikäytön kriteeriksi. Ikärajan asettaminen valitaan edellisen aineistokatkelman mukaan siksi, että kypsymättömyyden hyväksikäyttämisen toteennäyttäminen saattaisi toisinaan olla hankalaa. Tulkitsen perusteen logiikan käänteisesti siten, että epäsuhtaisena pidettyä suhdetta ei aina voitaisi to-

dentaa epätasavertaiseksi. Tällöin aikuisen ja lapsen epäsuhtainen suhde saatettaisiin joissain tilanteissa mieltää tasavertais-sikin. Ehdottomassa suojaikärajassa pitäytymistä puolustetaan sen selkeydellä, mutta näyttää siltä, ettei ehdoton suojaikäraja selkiytä tasavertaisuutta. Pikemminkin päinvastoin: lainsäädän-töprosessin kuluessa siitä muodostuu yhtä kiistanalainen perus-te lapsen suojelemiseksi kuin kypsyttömyyden hyväksikäy-töstäkin.

Tilastolliseen tutkimukseen (Kontula 1991) tukeutuen lain-säädäntöprosessissa todetaan, että yli neljänneksellä 15-vuotiais-ta nuorista on jo seksuaalisuhteita. Ehdottoman ikärajan koh-dentuessa kaikkiin nuorten seksuaalikokemuksiin tekisi se mo-nien nuorten tosiasialliset seksuaalikokemukset laittomiksi. Tä-s-tä syystä ehdottoman ikärajan väitetään johtavan oikeustajun vastaisiin rangaistuksiin. Siksi sitä ei ehdoteta sovellettavaksi nuorten *keskinäisiin* sukupuolisuhteisiin (RLPE 8/1993, 13; HE 6/1997, 166). Keskinäisen suhteen tasaveroisuutta ei silti määritellä ainoastaan samanikäisyydellä, vaan nuorten keskinäi-set suhteet huomioidaan myös yleisemmän säännön poikkeuk-sena. Osapuolten iän rinnalle ehdotetaan arviointikriteeriksi osapuolten kypsyseron vähäisyyttä: ”Sukupuoliyhteyttä 15 vuotta nuoremman henkilön kanssa ei pidettäisi rikoksena, jos osapuolten iässä tai henkisessä kehityksessä ja ruumiillisessa kypsytydessä ei ole suurta eroa” (RLPE 8/1993, 22; HE 6/1997, 171).

Ajankohtaista tilastollista tietoa tiivistetään tähän lainsää-dännölliseen keskusteluun myös Heikki Sariolan (1990) 15–16-vuotiaille tekemästä kyselytutkimuksesta, jonka mukaan 18%:lla tytöistä ja 7%:lla pojista on ollut seksuaalikokemuksia aikuisen kanssa. Tässä tutkimuksessa aikuinen määritellään iän perusteella lasta tai nuorta viisi vuotta vanhemmaksi. Kyseisen tutkimuksen mukaan suurin osa lapsista/nuorista mieltää sek-suaalikokemuksensa aikuisen kanssa myönteisiksi, ne kasautu-



vat murrosikään (13–15 vuoden ikään) ja ovat seurusteluun kuuluvia kokemuksia. Sariolan (1990, 114) mukaan viisi vuotta vanhempien ystävien kanssa tapahtuvia seksuaalikokemuksia ei järkevin perustein pitäisikään ymmärtää lapsen seksuaaliseksi hyväksikäytöksi.

Sariolan tutkimuksen perusteella lakikäsittelyn tasaveroisen suhteen osapuolet voisivat tietyissä olosuhteissa olla eri-ikäisiä. Hallituksen ehdottama tasavertaisuus merkitsee kuitenkin samanikäisyyttä *tai* henkisen *ja* ruumiillisen kypsyysden samantasoisuutta. Kypsyys on iän lisäksi kriteeri, jolla tasavertaisuutta määritellään. Kypsyysden jakaminen henkiseen ja ruumiilliseen taas täsmentää tasavertaisen seksuaalikäyttäytymisen piiriä.

Eduskuntakeskustelussa kypsyysden jakaminen ruumiilliseen ja henkiseen on moniselitteistä. Nuorten keskinäisten suhteiden hyväksyttävyyden arvioinnissa käytettyjen *tai* ja *ja* sanojen erilaistavalla merkityksellä myös spekuloidaan (esim. Pertti Virtanen, sitoutumaton, LK 1997; Claes Andersson, vas, EK 1/1998). Yhtäällä ikää koskevan määrittelyn esitetään liikkuvan aivan eri tasolla verrattuna nuorten tosiasialliseen ruumiilliseen (biologiseen) kypsyysden. Tästä lähtökohdasta käsin sitten pohditaan, olisiko parempi laittaa kaikkien määreiden väliin *tai*-sana. Toisaalla kypsyysden eri osa-alueiden määrittelyn vaikeuden takia mietitään, pitäisikö kypsyysden kahtiajako hylätä.

Lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä (RL 20:6 § 2) eritteleväksi kriteeriksi vahvistetaan ruumiillisen ja henkisen kypsyysden kombinaatio. Tämän lisäksi lakivaliokunnassa säädetään myös yleistä suojaikärajaa korkeampi ikäraja nuorten seksuaalista hyväksikäyttöä vastaan. Tähän seksuaalista hyväksikäyttöä (RL 20:5 § 2, aseman hyväksikäyttö) määrittelevään lisäykseen kypsyysden tarkentava määre jää avoimeksi siten, että puhutaan pelkästään kypsyysdestä. Kun ruumiillisen ja henkisen kypsyysden sisältö ja näiden välisen suhteen määrittely sivuutetaan, muodostuu osapuolten *kypsyysserosta* seksuaalisen teon luonteen

ratkaisija. Teon eri osapuolten välisen kypsyyseron suuruudesta tai pienuudesta ei silti keskustella, vaan säännöksessä määritely ero esitetään ainoastaan suhteellisesti suuremmaksi kuin lapsen hyväksikäyttöä määriteltäessä.

Säännös koskee seksuaalista suojaikärajaa vanhempia, eli yli 16-vuotiaita, mutta alle 18-vuotiaita nuoria. Tämän ikäisillä nuorilla seksuaalisuhteet eivät ole harvinaisia. Säännöksen tarkoituksena on suojata niitä nuoria, jotka ovat ikäisiään ruumiillisesti ja henkisesti kehittymättömpiä ja kypsymättömpiä käyttämään seksuaalista itsemääräämisoikeutta... Rangaistavuuden olennainen edellytys on kypsymättömyyden törkeä hyväksikäyttäminen ja nuoren taivuttaminen seksuaaliseen kanssakäymiseen. Ikäerolla on merkitystä arvioitaessa osapuolten kypsyyseroa. Lapsen seksuaalisena hyväksikäyttönä ei pidetä tekoa, jos osapuolten iässä tai henkisessä ja ruumiillisessa kehityksessä ei ole suurta eroa. Ehdotettu uusi säännös edellyttää näissä suhteissa huomattavasti suurempaa eroa. (LaVM 3/1998, 22)

Kun ajatellaan, että kypsymättömyyden hyväksikäyttäminen rikkoo suhteen mahdollista tasaveroisuutta, tarkennetaan lakikäsittelyssä suojeltavan erityisesti nuoria, jotka ovat omanikäisiään kehittymättömpiä. Vaikka pykälän eräänä tarkoituksena on suojata esimerkiksi kehitysvammaisia nuoria seksuaaliselta hyväksikäytöltä, ovat argumentissa oletetut vertaisryhmät ja -suhteet yleisemminkin kiintoisia. Kyseisessä perustelussa yksilön kehitystä verrataan käsitykseen ”normaalista” ikävaihekehityksestä, siitä millaiseksi nuorten kypsyys yleensä mielletään (vrt. Rantamaa 2001, 57–58). Tämä ajattelutapa korostaa ja tukee yksilöiden kuulumista omanikäisten ja tiettyjä ominaisuuksia jakavien nuorten joukkoon<sup>65</sup>. Ikäkausi- ja kypsyysasteryhmi-

<sup>65</sup> Lakikontekstissa tuetaan omanikäisyyden normatiivisuutta. Omanikäisyyden tuottamisessa on silti kyse myös laajemmasta sosiaalisesta ilmiöstä. Lapset esimerkiksi itse vahtivat, tarkkailevat ja arvioivat omanikäisyyttä ja siihen liittyviä normeja ja veloitteita aktiivisesti (Lallukka 2003, 189).

tyksillä yksilöiden väliset erot pelkistyvät. Samalla samanlaisia ominaisuuksia jakavien nuorten keskinäisen seksuaalikäyttäytymisen hyväksyttävyyden tulee alleviivatuksi.

16–17-vuotiaille nuorille muovaillaan lainsäädäntöprosessissa toimijapositioneja, joissa voidaan itsemääräävästi päättää omasta toiminnasta. Painostamisen kohdetta on mahdollista jo jossain määrin pitää itsemääräävänä (Lagerspetz 1994, 111). Kun nuori taivutellaan seksuaaliseen kanssakäymiseen, hän ei vain vielä ole ”riittävän kypsä vastustamaan painostusta” (RLPE 3/1993, 15; HE 6/1997, 167). Täysin ulkoa ohjattua nuorta tai lasta ei kuitenkaan voida painostaa mihinkään. Kun lainsäädäntöprosessissa siis ajatellaan, ettei nuori tai lapsi ole riittävän kypsä vastustamaan painostusta, sijoitetaan painostaminen osaksi normaalia seksuaalisuutta (vrt. Niemi-Kiesiläinen 1998, 18). Seksuaaliseen itsemääräämiseen kypsyminen näyttääkin tässä yhteydessä merkitsevän painostamiskeinoihin reagoinnin opettelua. Jotta painostamiseen osattaisiin reagoida, on ensin kyettävä nimeämään tietyt vuorovaikutukselliset toimintatavat painostamiseksi. On opeteltava seksuaalisesti värittyneiden vuorovaikutustilanteiden rakentumista. Kärjistetysti tämän voi tulkita tarkoittavan sitä, että kypsästi itsemääräävänä nuorena pidetään sellaista, joka on opetellut ja jo hallitsee seksuaalisen kanssakäymisen mahdollisia painostamiskeinoja ja -tapoja.

Eduskunnan täysistuntosalissa korostetaan, että yleisellä ehdottomalla suojaikärajalla on seksuaalista hyväksikäyttöä koskevan lisätäsmennyksen jälkeen lähinnä symbolista arvoa. Tästä syystä yleinen suojaikäraja olisi voitu asettaa nyt toteutunutta alemmaksikin. Muuttamatta jättämistä perustellaan enää vain kansalaismielipiteeseen tyytymisellä.

Kansalaismielipiteellä on ollut merkittävä rooli siinä, että lakivaliokunta päätyi esittämään yleiseksi seksuaali-ikärajaksi 16 vuotta hallituksen esittämän 15 ikävuoden sijaan. Itse olisin voinut hyväksyä myös 15 vuoden rajan sen jälkeen, kun teimme muun

muassa seksuaalista hyväksikäyttöä koskevaan pykälään muutoksen, mutta kansalaismielipiteen johdattamina olemme päätyneet kuitenkin 16 ikävuoteen. (Säde Tahvanainen, sd, EK 1/1998)

Yksi niistä [korjatuista] asioista oli suojaikäraja, 16 vuotta. Mutta oikeastaan ehkä vielä tärkeämpää tässä oli tämä toinen muutos, joka tuli, että myös niitä alle 18-vuotiaita nuoria, jotka ovat niin kypsymättömiä, etteivät pysty vastustamaan vanhemman ihmisen asemaa ja ystävyyttä ja sitä houkutusta, millä aikuinen ehkä sitten houkutteleeikin mukaansa, tällaisia kypsymättömiä ihmisiä suojellaan niin pitkälle. Tämä on mielestäni suuri voitto, mikä saatiin aikaan. (Claes Andersson, vas, EK 1/1998)

Lisäpykälän avulla kypsydestä tulee iän rinnalle tärkeä mittari, jonka avulla tasavertaisia seksuaalisuhteita arvioidaan. Kiintoisaa on tällöin se, että epäsuhtaista seksuaalisuhdetta havainnollistavat esimerkit poikkeuksetta kutistuvat mainintoihin pedofiilien lapsiin kohdistamista teoista. Myös 16–17-vuotiaiden nuorten kypsymättömyyttä hyväksikäyttävät teot nimetään pedofiiliseksi teoiksi.

Vaikka laki seksuaalisen hyväksikäytön perusteluiden osalta vaikuttaisi kohdistuvan tasaveroisesti lapsiin, nuoriin samoin kuin vanhempiinkin henkilöihin, ei nuorten (lasten) kypsymättömyyden hyväksikäytön hahmottaminen ole neutraalia. Ensinnäkin pedofiilisen hyväksikäytön tekijät ajatellaan miehiksi, sillä kontrollikeinona pohditaan vankeusrangaistusten ohella lähinnä sukupuolivietin lamaannuttamista kemiallisten kastroatioiden sekä kiveshormonien vähentämisen avulla (esim. LA 50/1996 ja eduskuntakeskustelussa Markku Pohjola sd, LK 1997; Matti Vähänäkki, sd, EK 1/1998). Lainsäädäntöprosessissa mielletään epätodennäköiseksi, että pedofiilisen teon tekijänä olisi nainen.

Toiseksi jo hallituksen esitys seksuaalirikoslakiin samoin kuin seksuaalirikoslakiprojektin mietintö esittävät kiistämättö-

mäksi tosiasiaksi sen, että pojat kypsyvät tyttöjä hitaammin (HE 6/1997, 166; RLPE 8/1993, 13). Siinä missä seksuaalisen teon tekijät ja teon kohteet, uhrin, ovat tässä lakikäsitellyssä paikoin sukupuolitettuja, tekee sukupuolitettu kypsyysajattelu suojaikärajaa tyttöjen näkökulmasta merkityksettömäksi. Samaa kypsyysasteeseen vedoten poikien sukupuolinen seurustelu heitä nuorempien tyttöjen kanssa on poikkeuksetta laillista (Niemi-Kiesiläinen 1998, 14). Sukupuolet erilaistavan kypsyysajattelun avulla heteroseksuaalisuutta normitetaan jälleen siten, että poika oletetaan tyttöä vanhemmaksi.

Vaikka kypsyymisen sukupuolittaminen tuottaa käsitystä tietynikäisestä heteroseksuaalisuudesta, mahdollistavat kypsyymisen sukupuolittuneet hahmotelmat myös sukupuolten tasa-vertaisuutta koskevia huomioita. Jos seksuaalisen hyväksikäytön kattamaa tekojen kenttää ei laajennettaisi yleistä suojaikärajaa korkeammalla ikärajalta, niin nimenomaan poikien kehitys olisi heitä koskevan hitaamman kypsyymisen takia vaarassa. Tyttöjen kehityksen kannalta korkeammalla ikärajalta ei tällöin vaikuttaisi olevan kovinkaan suurta merkitystä. Sukupuolittuneen kehitysajattelun takia onkin mahdollista, että kypsyymättömyyden ”lisäikäraja” tasapäistäisi mahdollisen hyväksikäytön sukupuolittetusti suojeltavia positioita.

Kansanedustajien puheissa oletetaan, että nuorten tasavertaisissa heteroseksuaalisissa suhteissa vallitsee kypsyymisen perustuva ikäero. Samasta syystä nuoren pojan hyväksikäyttäjäksi monesti oletetaan toinen poika tai mies. Yksittäisissä puheenvuoroissa ”lisäikärajasta” myös tehdään merkityksellistä suhteessa poikien mahdollisiin homoseksuaalisiin suhteisiin. Tällöin homoseksuaalisten suhteiden vaara poikien kehitykselle muotoillaan kuitenkin hyvin eri tavalla kuin vuonna 1970. Homoseksuaalisuuden leviämistä ei esitetä kansakunnan uhkakuvaksi, vaan potentiaalisena vaarana ovat ainoastaan pedofiilisesti suuntautuneet homoseksuaalit. Teot, joita he saattavat kohdistaa poikiin,

ajatellaan vaarallisiksi siksi, että poikien oletetaan kehittyvän tyttöjä hitaammin.

Nykyisen lain suoja on mielestäni perusteltu myös murrosiän kehityksen yksilöllisten vaihtelujen ja myös sen eron vuoksi, mikä on tytöillä ja pojilla tässä kehityksessä. Varsinkin 15-vuotiaiden poikien kohdalla puberteetti on monesti vasta alkuvaiheessa. Tällaisten poikien hyväksikäyttö tulisi käytännössä lailliseksi pedofiilisesti suuntautuneille homoseksuaaleille. Esimerkiksi pojan vanhemmat eivät voisi enää pelotella poliisilla sellaista vanhempaa henkilöä, joka lähentelee tämän ikäistä poikaa. (Päivi Räsänen, skl, LK 1997)

Kun pedofiilisesti suuntautuneita heteroseksuaaleja ei tässä nimenomaisessa puheenvuorossa yksilöidä eikä nosteta esiin, rakentaa sukupuolten eriaikaisen kypsyminen olettava argumentointi homo- ja heteroseksuaalisuutta arvoltaan erilaiseksi. Vaikka ”lisäikärajan” sukupuolittamisella voidaan tasapäistää poikien ja tyttöjen kehittymisen suojelua, voidaan ikäraja samanaikaisesti myös perustella heteronormia tukevaksi.

Siinä missä henkisen *ja* ruumiillisen kypsyuden toisistaan erottaminen saattaa tarkoittaa tasavertaisen seksuaalisuuden määrittelyä, on kypsyuden määrittelyn avoimeksi jättäminen myös keino, jolla voidaan kiistää ”lisäikärajan” heteronormatiivisesti miellettyä merkitystä. Määrittelyjä entistä avoimemmaksi jättäen argumentoidaan, että juuri tarkentamattomalle kypsyyskäsitteelle perustuva laki saattaisi 16–17-vuotiaiden poikien lisäksi suojella myös samanikäisiä tyttöjä.

Kun sitä momenttia sitten väännettiin viimeiseen asti, niin siellä oli aluksi, että piti olla sekä ruumiillisesti että henkisesti kypsyvät, jotta tämä pykälä tepsisi. Silloin minä otin esiin sen, voiko todellakin olla niin, että pitää olla molemmat samaan aikaan. Jos on ruumiillisesti erittäin kypsytetty mutta henkisesti ei, niin

mielestäni se riittäisi aivan hyvin. Kysyin jopa sillä tavalla, että kun yleensä tytöt kehittyvät aikaisemmin kuin pojat, niin onko tällä tarkoitus suojata pedofiiliringiltä vain pikkupoikia, jotka ovat kyllä usein uhreja.

No, tätä kun kovasti väännettiin ja pohdittiin, niin loppujen lopuksi poistettiin molemmat sanat, sekä ruumiillinen että henkinen ja jätettiin vain se kypsyvätön niin, että tuomioistuimien saa sitten pohtia, miten se tulkitsee, missä määrin pitää olla näitä molempia. Perusteluissa kyllä korostettiin, että henkinen puoli on se tärkeämpi. (Claes Andersson, vas, EK 1/1998)

Tasapainottelu sukupuolten eriaikaisen kehittymisen välillä – samoin kuin eronteko henkiseen ja ruumiilliseen kehitykseen – konkretisoi tasavertaisuutta. Kun henkisestä ja ruumiillisesta kypsytydestä väitellään, muotoillaan samalla myös nuorten sukupuolitettuja positioita. Sukupuolten seksuaalikäyttäytymistä tasavertaistavalta toimelta vaikuttaa tällöin myös se, että kypsytyden määrittelyä ujutetaan ja työnnetään pois lainsäädännöllisestä keskustelusta. Kun taas ”lisäikärajassa” esitetään olevan kyse myös tyttöjen suojelusta, eikä seksuaalisen hyväksikäytön raja koske siis ainoastaan ”pikkupoikia”, puretaan tällä huomiolla aiemmissa puheenvuoroissa pystytettyä heteronormia.

Kun poikien ja tyttöjen kypsyminen oletetaan eriaikaiseksi, on kypsytyttömyyden perusteella tapahtuvan seksuaalisen hyväksikäytön määrittelyä paikoin tulkittavissa siten, että se suojelee 16–17-vuotiaita poikia vanhemmilta, pedofiilisesti suuntautuneilta homoseksuaaleilta. Tämä ajattelun logiikka ei kuitenkaan ole yleinen ja se voidaan myös kiistää jättämällä kypsytyden määrittely avoimeksi. Vaikka lakia ”virallisesti” muutetaan seksuaalisen suuntautumisen suhteen tasavertaiseksi, lain keskustelulogiikka on edelleen hyvin samankaltainen kuin vuonna 1970, jolloin keskusteltiin ainoastaan homoseksuaalisia suhteita rajoittaneesta korkeammasta suojaikärajasta. Keskustelut eroa-

vat toisistaan kuitenkin siinä, että homoseksuaalien sijaan pelon aiheeksi kategorisoidaan tässä keskustelussa pedofiilit.

Kun 1990-luvulla ei seksuaalisen suuntautumisen mukaan enää säädetä erityisiä suojaikärajoja, määritellään seksuaalisen hyväksikäytön kriteerejä sukupuolien eriaikaisella kypsyemisellä ja sen merkityksillä (vrt. luku 4). Tämän lainsäädäntöprosessin perusteella kypsyemisessä on kyse itsemääräämisen oppimisesta. Kypsyminen taas on sukupuolitettua siten, että tyttöjen oletetaan kypsyvän poikia nopeammin. Tyttöjen siis ajatellaan oppivan seksuaalista itsemääräämistä poikia nuorempina. Tasavertaisuusargumenttiin perustuvat tulkinnat tukevatkin normia, jonka mukaan samaa kypsyysastetta olevien nuorten keskinäinen seksuaalikäyttäytyminen on hyväksyttävää. Heteroseksuaalisessa suhteessa tämä taas tarkoittaa monesti sitä, että poika oletetaan tyttöä vanhemmaksi.

## Seksin ostaminen ja myyminen

Kun lainsäädäntöprosessissa pohditaan seksuaalipalvelujen ostamisen kieltämistä alle 18-vuotiaalta, jatkuu kypsyttömyyden ja kehitysaste-eroille perustuvan hyväksikäytön määrittely. Seksuaalipalvelujen ostamisen kieltämisestä käytävä pohdinta muistuttaa yleisen suojaikärajan tueksi laaditusta 18 vuoden ”lisäikärajasta” käytyä keskustelua. Se myös kytkeytyy samanaikaisesti esillä olleeseen prostituutiokeskusteluun.

Lainsäädännöllisten dokumenttien perusteella kaikki prostituution muodot ovat ongelmallisia<sup>66</sup>. Tarkemmin sanoen pros-

<sup>66</sup> Prostituutio rakentuu moninaisesti eri kulttuuriympäristöissä. Lisäksi eri maiden lainsäädännöt säätelevät Euroopan sisälläkin prostituutiota toisistaan eroavasti ja jopa lähes vastakkaisin lähtökohtoletuksin. (ks. Thorbek & Pattanaik 2002/2003). Tähän verrattuna suomalainen prostituutiokeskustelua on yksiselitteisen ongelmakeskeistä.



tituutio käsitetään sukupuoli-ongelmaksi, joka liittyy itsemääräämiseen.

Prostituoitujen asema, olipa kysymys nais- tai miesprostituoiduista, on yleensä heikko ja heidän seksuaalinen itsemääräämisoikeutensa tosiasiallisesti rajoitettu, vaikka paritusta ei voitaisi osoittaa. Prostituution yleistyminen voi aiheuttaa vääristynyttä suhtautumista etenkin naisten seksuaalisuuteen. Seksuaalirooleilla on merkittävä vaikutus sukupuolten yleisten roolien ja yleisen aseman muodostumiselle eli sukupuolten väliselle tasa-arvolle. (HE 6/1997, 168)

Prostituoitujen asema sukupuolesta riippumatta määritellään heikoksi ja heidän itsemääräämisoikeutensa ajatellaan rajoitetuksi, vaikkei kyseessä välttämättä olisikaan paritus. Prostituutiin liittyen ollaan myös erityisen huolestuneita vääristyvistä suhtautumisesta naisten seksuaalisuuteen sillä perusteella, että seksuaaliroolien ajatellaan vaikuttavan sukupuolten välisen tasa-arvon rakentamiseen. Suhtautumisesta miesten seksuaalisuuteen ei olla huolestuneita, vaikka samassa yhteydessä todetaan sekä nais- että miesprostituotujen aseman olevan yleisesti heikko.

Huolestuneisuus suhtautumisesta naisten seksuaalisuuteen voi olla seurausta ajattelutavasta, jossa naisen seksuaalisuuden jäsentäminen kaupalliseksi tekisi naisista enenevässä määrin (hetero)seksuaalisia objekteja. Saman ”vääristynyttä suhtautumista” tuottavan logiikan mukaisesti myös yhä useamman heteroseksuaalisen miehen seksuaalikäyttäytyminen voisi muuntaa ostamalla tyydytettäväksi vietiksi eikä esimerkiksi ihmissuhteisiin sitouttavaksi toiminnaksi. Tällaista seksuaalikäyttäytymiseen suhtautumisen käännteistä näkökulmaa ei pohdita. Vaikuttaakin siltä, että tasa-arvon nimissä heteroseksuaalinen prostituutio jäsenyytä sitä harjoittavien naisten eikä esimerkiksi prostituotuja käyttävien miesten ongelmaksi.

Sen lisäksi, että prostituutio on merkitykseltään sukupuolittettua, tehdään tässä lainsäädäntöprosessissa erontekoa nuorten ja aikuisten prostituution välille. Kaiken seksin ostamista ei esitetä kiellettäväksi, vaan kiellettäväksi esitetään seksuaalipalvelujen osto ainoastaan alle 18-vuotiailta. Linjanvedosta riidellään. Yhtäällä sen argumentoidaan olevan mielivaltaisen – toisaalla pidättyvä linjanveto.

Hallituksen esityksessä ehdotetaan, että paritus säilyy rangaistavana tekona ja että seksuaalipalvelujen ostaminen alle 18-vuotiailta kriminalisoidaan. Sitten taas listataan niitä vaikeuksia, joita seuraisi siitä, jos seksuaalipalvelujen ostaminen yli 18-vuotiailta kriminalisoitaisiin. Minun on erittäin vaikea nähdä, mikä logiikka tässä on. En ymmärrä, millä tavalla voi nähdä ihmisen iän, sen, onko asianomainen 17 vuotta 11 kuukautta vai 18 vuotta. Kun puhutaan, että kriminalisointi yli 18-vuotiaitten osalta lisäisi terveystarpeita prostituoitujen välttämässä lääkärintarkastuksia ja rikosten tutkinta olisi vaikeata ja kiinnijääminen sattumanvaraista, niin en ymmärrä, miten nämä asiat ovat helpompia silloin, kun kysymyksessä on alle 18-vuotias prostituutio. (Paula Kokkonen, kok, EK 1/1998)

Arvoisa puhemies! Sen puolesta, että prostituutio ylipäätään kriminalisoitaisiin, voidaan tietysti esittää ihan järkeviä argumentteja, mutta tutkimustieto ja kansainväliset esimerkit osoittavat, että jos näin tehdään, prostituutio ei kuitenkaan häviä mutta siirtyy niin sanotusti maan alle, mistä taas on seurauksena, että rikollisuus, joka prostituution ympärillä pyörii, raaistuu. Myös esimerkiksi niihin henkilöihin, jotka tätä työtä tekevät, kohdistuvat väkivallanteot raaistuvat silloin, kun yhteiskunta ikään kuin sulkee asialta silmänsä ja kriminalisoi koko toiminnan. Sen takia on oltu pidättyväisiä linjanvedossa ja kriminalisoitu vain alle 18-vuotiailta, alle täysi-ikäisiltä, tämän kaltaisten palvelujen osto. (Kari Häkämies, kok, LK 1997)

Ikärajan määrittely prostituutiolle ja sen valvominen esitetään ylitsepääsemättömäksi yhtälöksi. Jos prostituoiduilla yleensäkin on ongelmia, niin näiden ongelmien ei ajatella olevan poissa alle 18-vuotiaidenkaan seksuaalipalveluja tarjoavien elämästä. Rajallista ostokieltä esitettäessäkin ei voida olla varmoja siitä, mitä sen jälkeen tapahtuu, kun seksuaalipalvelujen ostaminen on kielletty. Käänteisesti tulkiten mahdollisten haittavaikutusten seurauksena prostituutiota harjoittavien nuorten elämä itse asiassa hankaloituisi: heihin kohdistuisi aiempaa raaempia väkivallantekoja ja heidän toimintansa saattaisi kadota maan alle yhteiskunnan sulkiessa silmänsä ilmiön olemassaololta. Ajattelun logiikka ei kuitenkaan ole tämä. Hallituksen esityksessä oletetaan, että nuorten prostituutio on luonteeltaan erilaista kuin vanhempien. Siksi rajallisen ostokiellon seuraamukset eivät nuorten kohdalla välttämättä olisi samat kuin aikuisten kohdalla.

Nuoriin kohdistuvassa prostituutiossa kriminalisoinnin edut ja haitat painottuvat jossakin määrin toisin [kuin aikuisiin kohdistuvassa prostituutiossa]. Tarve ja mahdollisuus torjua nuorten prostituutiota ovat suuremmat kuin kysymyksen ollessa vanhemmista prostituoiduista. Prostituutioon ajautumassa olevaan nuoreen voidaan vielä vaikuttaa. (HE 6/1997, 169)

Eronteko nuoriin ja aikuisiin perustellaan sillä, että nuoriin on mahdollista vielä vaikuttaa. Aikuisiin vaikutusyriytykset eivät ehkä enää tepsisi. Samalla ajattelun logiikalla seksuaalipalveluita ostavien henkilöiden toimia kyllä estetään, mutta heitä itsessään ei pyritä muuttamaan. Sen sijaan nuoriin, jotka lakiehdotuksen mukaisesti jo määritellään uhreiksi, pyritään lain avulla kohdistamaan lisäinterventioita.

Uhriksi määrittelemisessä on jo kyse interventiosta. Lisäksi vaikuttaminen alkaa jo siitä, miten tarve ja mahdollisuus vaikuttaa perustellaan. Miten yleisen suojaikärajan ylittäneeseen ja it-

semääräämisoikeuteen jo kypsyneeseen on mahdollista ja syytä vaikuttaa?

Prostituution ajautumassa olevaan nuoreen vaikuttaminen muistuttaa vuoden 1970 lainsäädännöllisessä keskustelussa esitettyä pelkoa nuorten ajautumisesta homoseksuaalisuuteen homoseksuaalisten kokemusten myötä (ks. luku 4). Tuolloin ajateltiin, että eksymistä heteroseksuaalisuuden ulkopuolelle voidaan ehkäistä korotetuilla suojaikärajoilla. 1990-luvun suojaikärajakeskustelussa ei enää kuitenkaan oleteta, että seksuaaliseen suuntautumiseen olisi oikein tai edes mahdollista vaikuttaa. Pikemminkin puuttuminen lapsen tai nuoren kehittymiseen voisi olla ongelmallista.

Seksuaalisen suuntautumisen eri muodot perustuvat useiden tekijöiden yhteisvaikutukseen eikä ole oikein eikä edes mahdollista vaikuttaa seksuaaliseen suuntautumiseen rikoslainsäädännöllä. Pakkotoimet voivat sitä paitsi johtaa siihen, että henkilö ei omaku suvupuolista suuntautuneisuuttaan vastaavaa identiteettiä, mikä häiritsee persoonallisuuden kehitystä. (HE 6/1997, 164)

Prostituutiossa ei ole kyse seksuaalisesta suuntautumisesta. Siksi on ”mahdollista” ja ”oikein” pyrkiä vaikuttamaan sitä harjoittaviin henkilöihin. Mahdollisten toimenpiteiden ei ajatella tuottavan haittaa prostituutiota harjoittavan identiteetille tai persoonallisuuden kehitykselle. Siinä missä yleistä suojaikärajaa käsittelevässä keskustelussa argumentoidaan 16-vuotiaiden itsemääräämisen puolesta, poistuu itsemääräämisen vaatimus, kun keskustelun aiheena ovat seksuaalipalvelut. Tässä tilanteessa 16–17-vuotiasta nuorta ei oleteta vastuulliseksi omista teoistaan. Hän ei ole tarpeeksi kypsä tai tarpeeksi kehittynyt vastuullisuuteen. Nuoren subjektipositiota ei esitetä suojeltavaksi, vaan tähän positioon yritetään vaikuttaa. Täysistunnossa argumentoidaan edelleen, ettei prostituution harjoittamisen puolesta tehtä-

vää päätöstä pitäisi kenenkään olla kykenevä tai valmis tekemään – ei 18-vuotiaankaan.

Sukupuoliyhteyden ostaminen alle 18-vuotiaalta nuorelta tulee tässä esityksessä kielletyksi, mikä toivon mukaan hillitsee viime vuosina lisääntyntä alaikäisten käyttöä lapsiprostituoituina. Alaikäisten prostituution tällä hetkellä salliva lainsäädäntömme onkin varsin takapajuinen ja häpeäksi maamme lapsipolitiikalle. Kuitenkin mielestäni 18-vuotiaskin on vielä liian nuori tekemään kohtalokasta valintaa prostituoidun urasta. (Päivi Räsänen, skl, LK 1997)

Arvoisa puhemies! Siihen yksityiskohtaan ed. Räsänen puheessa haluaisin kiinnittää huomiota, jossa hän totesi, että alle 18-vuotias ei ole valmis päättämään prostituutioammattista. Väitän, ettei kenenkään pitäisi olla valmis, ei myöskään yli 18-vuotiaiden. Jollakin tavalla tässä yhteiskunnassa elää kuitenkin sellainen henki, että päästäisiin takaisin vanhoihin hyviin aikoihin, jolloinka paremmissa piireissä on piit ja huonommista piireistä sitten tulevat myöskin rekrytoiduiksi ne naiset ja ehkä miehetkin, jotka muodostavat ammattiprostituoitujen ryhmän. Tämä on kaikesta 'edistyksellisyydestä' huolimatta, jonka varjoon ja huntuun tätä ajattelua koetetaan pukea, mielestäni erityisen taantumuksellista. Tämän tyyppinen ajattelu veloo ja ikään kuin elää, ja sille ollaan näyttämässä vihreätä valoa.

Meidän pitäisi ainakin asenteissamme pystyä säilyttämään jatkuvasti se linja, että prostituutio sinänsä on niin ihmistä aliarvioivaa ja alentavaa, että sitä ei pitäisi missään ikäluokissa edes implisiititaisesti vahingossakaan hyväksyä. En nyt tarkoita, että ed. Räsänen olisi itse juuri tätä tarkoittamassa, mutta jotenkin se tuli esiin, kun hän sanoi, ettei ainakaan alle 18-vuotias saisi päättää. (Pentti Tiisanen, vas, LK 1997)

Seksuaaliselle itsemääräämiselle piirretään rajoja, kun seksuaalisuuden kaupallisuudesta keskustellaan. Itsemääräämistä, jonka yksi ilmenemismuoto olisi prostituutio, ei eduskuntapuheissa tunnisteta. Mahdollinen prostituoidun itseohjautuvuus ei ole lainsäädäntöprosessissa tarkoitettua omasta seksuaalisesta toiminnastaan päättämistä, vaan jotain muuta. Sellaista vaihtoehtoa, jossa itsemääräämistä joillain ehdoin tietoisesti rajoitetaisiin, ei myöskään ole olemassa.

Vaikka yleistä suojaikärajaa vanhemmille juuri tässä lainsäädäntöprosessissa tuotetaan selkeästi määrittyviä subjekti- ja toimijapositioneja, sijoitetaan kaupallinen itsemäärääminen keskustelun ulkopuoliseksi. Tämä näennäinen ristiriita itsemääräämisen puutteen ja omasta toiminnastaan päättämiseen kykenemisen välillä kierretään, kun prostituution parissa työskentelevät esitetään iästään riippumatta kypsymättömiksi ja kehittymättömiksi. Rankaisemisen vastapainoksi ajatelluissa tukitoimissa taas viitataan esimerkiksi prostituoitujen hoitamiseen ja heidän kehittymismahdollisuuksiinsa. Kyse ei ole vain siitä, että alle 18-vuotiaat olisivat itsemääräämiseen kyvyttömiä – kaikki seksuaalipalveluja tarjoavat mielletään kypsymättömiksi ja kehittymättömiksi.

...[Y]ritetään auttaa tai yritetään rohkaista näitä naisia pääsemään pois tästä ammatista ja myös pääsemään hoitoon ja satsaamaan kehittämismahdollisuuksiinsa ja koulutusmahdollisuuksiinsa. (Annika Lapintie, vas, EK 3/1998)

Jos ajatellaan, että kaikki prostituoidut ja erityisesti alle 18-vuotiaat seksuaalipalveluja tarjoavat nuoret ovat itsemääräämiseen kykenemättömiä, niin on paradoksaalia, että hallituksen esityksessä yksilöidään esimerkin avulla alle 15-vuotiaskin prostituoitu (HE 6/1997, 182; myös RLPE 3/1993, 40). Lapsen nimeäminen prostituoiduksi edes esimerkin muodossa ei vaikuta johdonmukaiselta siksi, että alle 15-vuotias jäsennetään jo yleisen

suojaikärajan nimissä suojeltavaksi. Se ei ole loogista myöskään siksi, että samanaikaisesti seksuaalipalveluja tarjoava nuori esitetään itsemääräämiseen kykenemättömäksi. Nuoreksi, jonka olisi opittava ettei seksuaalipalveluja saa tarjota. Nuoreksi, jolle ei ole mahdollista myöskään identifioitua prostituoiduksi<sup>67</sup>.

Vaikka alle 15-vuotiaan nimeäminen prostituoiduksi vaikuttaa irrationaaliselta, voidaan tämä irrationaalisuus tulkita myös käsitykseksi nuorten häilyvästä seksuaalisuuden kehitysvaiheesta (vrt. luku 4). 15–17-vuotiaat nuoret voidaan nimittäin ajatella kaikkein herkimmiksi oppimaan sellaista seksuaalikäyttäytymistä, jota ei pidettäisi toivottavana. Tällöin nimenomaan suojaikärajaa nuoremman, 15-vuotiaan, identiteetillä tai omilla seksuaalisuuden määrittelytavoilla ei ehkä olisi kovinkaan suurta merkitystä, vaan huomio kohdistettaisiin ensisijaisesti kehittyviin 16–17-vuotiaisiin nuoriin. Kun suojaikärajaa nuorempiin lapsiin kohdistuvat seksuaaliset teot voidaan joka tapauksessa tuomita tekijäperusteisesti, on yleisen suojaikärajan ja muiden ikärajasäännösten väliin sijoittuvien nuorten elämään puuttumista mahdollista suunnitella painokkaammin. Vaikka lakikeskustelussa on kyse seksuaalipalvelujen ostamisen kieltämisestä alle 18-vuotiaalta, rakentuu koko keskustelu seksuaalipalveluja tarjoavien tai myyvien tahojen olosuhteiden erittelynä (HE 6/1997, 182). Ostamistapahtuman määrittelykin on hankalaa lähinnä siksi, että myyvän osapuolen iän määrittely on vaikeaa. Seksuaalipalveluja tarjoava osapuoli näyttäytyt itsensä määräämisestä luopuneena, mahdollisena uhrina ja vai-

---

<sup>67</sup> Viittaus lapsiprostituoituun saattaa liittyä myös siihen, että suomalaisten ulkomailla tekemät seksuaaliset teot tulevat samaisten lakimuutosten seurauksena Suomessa rangaistaviksi (HE 117/1997). Jos tämä viittaus tarkoittaisi siis ulkomailla olevaa alle 15-vuotiasta prostituoitua, olisi kyseessä suomalaisen ja ulkomaalaisen lapsen seksuaalisuuden epätasavertaistaminen. Suomalainen alle 15-vuotias ei voisi olla nimettävissä prostituoiduksi, mutta jossain toisessa maassa asuva alle 15-vuotias voisi olla prostituoitu.

kuttamisen kohteena. Ostavan osapuolen itsemääräämistä ei sen sijaan missään kohdin kyseenalaisteta (vrt. Niemi-Kiesiläinen 2000, 155).

Kiintoisa rajakohta seksuaalipalvelujen ostamisessa on se, että seksuaalipalveluja alle 18-vuotiaalta ostavaksi eksyvä voidaan yksittäisessä esimerkissä käsittää alle 18-vuotiaaksikin (HE 6/1997, 185). Kyseisessä tilanteessa ostajaa pidetään teostaan mahdollisesti vastuuseen joutuvana, siinä määrin kypsänä ja kehittyneenä henkilönä, että häntä ohjataan vain kohdistamaan ostohalunsa esimerkiksi pari kuukautta vanhempaan, täysi-ikäiseen henkilöön. Samanikäinen seksuaalipalveluja tarjoava nuori esitetään kuitenkin vaikeuksien myötä tilanteeseen ajautuneeksi. Hänen käyttäytymiseensä voidaan vielä vaikuttaa, koska häntä pidetään epäkypsänä ja kehittymättömänä. Tästä syystä hänelle ei kuulu täysi itsemääräämisoikeus.

Jos prostituutio nuortenkin kohdalla käsitetään heteroseksuaaliseksi ja sukupuolittuneeksi toiminnaksi siten, että useimmiten ostajia ovat pojat/miehet ja myyjiä tytöt/naiset, niin samanikäisten nuorten välisessä prostituutiossa poikien ajatellaan kypsyvän ja kehittyvän itsemääräämiseen tyttöjä aiemmin. Tästä, todellisesti melko marginaalisesta tilanteesta, nousee tulkinnan mahdollisuus tässä lakiprosessissa tuettujen seksuaalinormien ymmärtämiseksi: itsemääräämisen törmätessä kaupallisuuteen tyttöjen/naisten seksuaalikäyttäytyminen asetetaan suuren lasin alle – samalla poikien/miesten seksuaalikäyttäytymiselle ummistetaan silmät. Tasavertaistavasta itsemääräämisestä keskustelu muokkaa nuorten (hetero)seksuaalisuutta sukupuolitetuksi ja luonteeltaan erilaista lainsäädännöllistä ja yhteiskunnallista huomiota vaativaksi.



## Epätasa-arvoista kansalaisuutta?

Tässä luvussa olen tarkastellut vuoden 1999 seksuaalirikoslakia säädettäessä käytyjä eduskuntakeskusteluja suojaikärajasta sekä näitä keskusteluja taustoittaneita lainsäädännöllisiä dokumentteja. Kyseisen seksuaalirikoslain lähtökohtana on ollut yksilöiden seksuaalisen itsemääräämisoikeuden tasavertainen suojelu. Lain sisään ei silti ole kirjoitettuna feministisen kritiikin esittämiä sukupuolitettuja positioita, eikä se suoranaisesti ota kantaa esimerkiksi vallan jakautumiseen yhteiskunnassa (ks. Niemi-Kiesiläinen 1998, 5–6). Tässä luvussa olen diskursiivisesti tutkinut lain oletettua neutraalia piirrettä, tasavertaisuuteen perustuva itsemääräämistä, siinä lainsäädännöllisessä kontekstissa, jossa laista päättävät tekevät sitä itselleen ja toisilleen ymmärrettäväksi. Olen analysoinut, miten seksuaalinen itsemäärääminen diskursiivisesti paikantuu, kun seksuaalisesta tasavertaisuudesta keskustellaan.

Kun suojaikärajakeskustelun argumentointia pohjustetaan ”neutraalin” tasavertaisella itsemääräämisellä, tehdään lapsuuden ja aikuisuuden samoin kuin poikien ja tyttöjen välille eroja. Tällöin tasavertaisiksi seksuaalisuhteiksi jäsenyivät itsemääräämisen suhteen samankaltaisten yksilöiden väliset suhteet. Näissä suhteissa osapuolten välisiä itsemääräämisen eroavuuksia on esitetty minimaalisiksi. Kun yksilöiden välisen itsemääräämisen samanlaisuutta ja eroavuutta eritellään tarkemmin, määritellään seksuaalisiin tekoihin osallistuvien toimijuuden ja subjektiuden astetta.

Kun seksuaalisten tekojen osapuolten erilaisuutta pohditaan, määritellään seksuaalista tekoa, kypsyttömyyden hyväksikäyttöä samoin kuin kaupallisten seksuaalipalveluiden luonnettakin. Näissä käsitteellisissä keskusteluissa konkretisoidaan epätasavertaisuutta samoin kuin tasavertaisuuttakin. Samalla seksuaalisuutta normitetaan voimakkaasti. Kiellättävien

seksuaalisuhteiden osalta argumentoidaan teon osapuolten välistä eroa mahdollisimman suureksi ja epäsuhtaiseksi. Esimerkiksi lapsen toimijuus esitetään aina aikuista vähäisemmäksi, vaikka toisinaan lapsi saattaisikin olla seksuaalisuhteen aloitteentekijä. Kun seksuaalisuhteiden osapuolten erontekoja taas minimoidaan, rakentuu seksuaalisuhteen osallistujapositioista tasavertaisempia ja siten oikeutetumpia. Kun esimerkiksi poikien esitetään kehittyvän tyttöjä hitaammin, niin nuorten keskinäisissä heteroseksuaalisissa suhteissa poika voi olla tyttöä huomattavastikin vanhempi ennen kuin ajatellaan, että suhteessa saattaa olla kyse kypsyyden hyväksikäytöstä.

Seksuaalisuustutkimuksessa on viime vuosina teoretisoitu kansalaisuuden ja seksuaalisuuden kytköksiä (ks. esim. Evans 1993; Richardson 1998; Richardson 2000; Plummer 2003; Weeks 1998). On pohdittu esimerkiksi sitä, miten ja missä määrin seksuaalikäyttäytyminen liittyy kansalaisoikeuksiin. Tällöin esimerkiksi kansalaisuuden on väitetty perustuvan heteroseksuaalisuudelle siten, että homojen ja lesbojen seksuaaliset oikeudet ovat heteroseksuaalisesti identifioituvia rajoitetummat (Richardson 1998). Seksuaalisten suuntausten lisäksi tässä kansalaisuuskeskustelussa on teoretisoitu myös sitä, miten yhteiskunnalliset muutokset ovat vaikuttaneet käsityksiin seksuaalikäyttäytymisen oikeutuksesta. On kysytty, millaisin oletuksin ja edellytyksin nykyisin eletään seksuaalisesti.

Viime vuosikymmeninä seksuaalisuuteen liittyneet kansalaisoikeudet ovat länsimaissa olleet voimakkaassa muutoksessa. Seksuaalisten suuntausten erottelun poistaminen Suomen suojaikärajalainsäädännöstä (1999) on yksi tärkeä esimerkki tästä muutoksesta. Jeffrey Weeks (1998, 35) esittääkin, että seksuaalinen kansalaisuus ei nykyisin perustu sukupuolelle tai seksuaaliselle suuntautumiselle, vaan erilaisten seksuaalisten toimijoiden jakamalle vaatimukselle saada tunnustusta omalle subjektiviteetilleen. Kenneth Plummer (2003; 1995, 151–152) taas esittää

seksuaalisen kansalaisuuden sijaan kyseessä olevan intiimin kansalaisuuden tunnistamisen. Sen sijaan, että seksuaalisuuden rajoja määriteltäisiin ulkoapäin, niistä nykyisin päätetään ja neuvotellaan ihmisten välisissä läheissuhteissa<sup>68</sup>. Edelleen Anthony Giddens (1992) kirjoittaa intiimien suhteiden demokratisoitumisesta. Hän tarkoittaa sillä sitä, että kun seksuaalisuhteet yhteiskunnan muuttuessa siirtyvät yksilöiden itsenäisesti päätettäväksi, ne saattavat vapautua ja monipuolistua (emt. 194–195).

Seksuaalisuhteita teoretisoivat ja hieman erityyppisiin kansalaisuuksiin viittaavat kirjoitukset hahmottavat seksuaalisen kansalaisen yksilöksi, joka toimii seksuaalisuhteissaan itsetietoisesti ja tasavertaisesti suhteessa toisiin (ks. myös Richardson 2000, 99–114). Nämä teoreettiset tekstit toisin sanoen ehdottavat, että länsimaissa elävän seksuaalisen kansalaisen tunnuspiirteeksi on muodostumassa itsemäärätty seksuaalisuus. Tämä on myös se oletamus, jonka varassa suomalainen suoja-ikärajalainsäädännöstä käyty keskustelu liikkuu 1990-luvulla. Seksuaalisuutta ei enää 1960- ja 1970-lukujen taitteen tapaan kontekstualisoida kansakunnan parhaan ja yksilön välisessä ambivalentissa suhteessa. Tämän sijaan yksilöllisellä itsemäärävyvyydellä on yksinoikeus seksuaalikäyttäytymisen oikeuttamisen ja oikeuttamattomuuden perustamisessa.

Seksuaaliteoreettisessa keskustelussa esiin nostetusta kansalaisuuden tunnuspiirteestä, itsemääräämisestä, ei seuraa, että kaikki kansalaiset edes samoissa yhteiskunnissa olisivat tasavertaisesti itsemääräviä. Esittämäni analyysin mukaisesti näyttää pikemminkin siltä, että itsemääräämisen olemassaololla ja sen puutteella tuotetaan juuri seksuaalisen kansalaisuuden rajoja. Seksuaalipalveluja tarjoava nuori (tyttö) samoin kuin suojaikä-

<sup>68</sup> Lynn Jamieson (1998) on kritisoinut väitettä läheissuhteiden merkittävyyden kasvusta. Hänen mukaansa puhe läheissuhteiden tasavertaisuudesta on kyllä lisääntynyt, mutta sillä ei ole ollut laajamittaista yhteyttä sosiaalisten käytäntöjen muuttumiseen (Jamieson 1998, 159–161).

rajaa nuoremmat esitetään itsemääräämiseen kykenemättömmiksi, kun taas seksuaalipalveluja ostava nuori (poika) ja suojaikärajaa vanhemmat esitetään itsemäärääviksi. Lainsäädäntöprosessin ”tasavertainen itsemäärääminen” onkin mielleltävissä (hetero)seksuaalisuuden normittamisen dynaamiseksi instrumentiksi. Itsemääräämisen käsitteen potentiaalisesti vapauttavasta, subjektivoivasta, demokratisoivasta ja intimisoivasta muutosvoimasta riippumatta se toimii apuvälineenä, kun jo olemassa olevia (hetero)seksuaalisia ja sukupuolitettuja kansalaispositioita ylläpidetään ja vahvistetaan.

## 7. HYVÄSIKÄYTTÖÄ VAI ITSEMÄÄRÄÄMISTÄ?

### 1) Mitä minulle teit?

Hymysi, naurusi ja hyväilysi, luulin, että olit onnellinen ja tosissaan. Sinä pelasitkin pelejäsi, leikit leikkejäsi. Sinä olit minun herrani ja minä olin sinun naisesi, lelu, jolla leikitään, jos huvittaa ja laitetaan hyllylle kun ei enää kiinnosta. Sait minut vihaamaan itseäni, tunsin itseni typeräksi seurassasi. Söit minua sisältä, muttet antanut mitään takaisin. Si-

sälläni, sydämessäni on nyt tyhjä aukko, joka suree, itkee ja huutaa sinua – rakkauttasi. Olen yksin, paikkaan ja parsin sisintäni. Enää en halua tulla vietellyksi, hyväksikäytetyksi ja sitten jätetyksi. Vaikka odotankin sinua mies, olen varuillani, etteivät ompeleet enää repeä. Sillä sitä en kestäisi.

*Your Jester* (HS 6.9.1997)

Nimimerkin *Your Jester* (1) runo kertoo hyväksikäytetyksi tulemisen kokemuksesta Helsingin Sanomien Nuorten Palstalla vuonna 1997. Ilman tarkempaa määrittelyä hyväksikäyttö sijoitetaan tässä runossa ihmissuhteeseen liittyneeksi negatiiviseksi kokemukseksi. Hyväksikäytöstä kerrottaessa kuvataan sitä, mitä suhteeseen luultiin sisältyvän ja mitä siinä toisen osapuolen näkökulmasta oikeasti tapahtui. Naiseksi itsensä esittävä kirjoittaja kertoo kyseessä olleen vastavuoroisen onnellisuuden tavoittelun, mutta miehen väitetään toimineen, kuin suhde olisi ollut peli tai leikki. Suhteen vastavuoroisuus ei toteutunut, vaan mies

kulutti naista antamatta mitään takaisin. Tältä perustalta nainen kokee itsensä loukatuksi ja yksinäiseksi sekä suhtautuu tulevaisuuden miessuhteisiin aiempaa varauksellisemmin.

Esimerkki vihjaa suhteen seksuaalisuuteen, kun siinä mainitaan hyväilyt ja vietellyksi tuleminen. Näiden viittausten pohjalta ei kuitenkaan voida päätellä, olisiko kyseessä esimerkiksi lain määrittelemä seksuaalinen hyväksikäyttö, mahdollinen itsemääräämisoikeuden rikkomus. Laissa määritellyksi rikkomukseksi tapausta on vaikea todeta siksi, että esimerkissä ei määritellä toimijoiden ikää, kypsyttä eikä näiden välistä eroa. Tapahtumasta kerrotaan kuitenkin siten, ettei tällaista hyväksikäyttöä saisi tapahtua. Hyväksikäyttö asettuu ikään kuin huonona pidetyn seksuaalisuhteen synonyymiksi. On oletettavaa, että kuvailtu suhde ei rakentunut yhteisymmärrykselle tai sitten yhteisymmärryksellisyys oli sukupuolittain jakautunutta, erilaista käsitystä suhteen merkityksestä (ks. luku 5). Tätä ymmärtämättömyyden kuilua mielipidekirjoitus jäsentää kutsumalla sitä hyväksikäytöksi.

Tutkin tässä luvussa Helsingin Sanomien Nuorten Palsta -kirjoituksia vuosilta 1993–1997 (tarkka aineistokuvaus liitteessä). 1960- ja 1970-lukujen taitteen nuortenpalstoista selvitin, millaisella logiikalla yhteisymmärrys jäsenyi seksuaalisuhdetta oikeuttavaksi perusteeksi (luku 5). 1990-luvun suojaikärajaa käsitteelleestä lainsäädäntöprosessista taas analysoin ”tasavertaisen itsemääräämisen” diskursiivista paikantumista (luku 6). Tässä luvussa yhdistän ja syvennän edellisissä luvuissa esiin nostettuja teemoja ja tarkastelen niiden nurjaa puolta. Analysoin mahdollisen hyväksikäytön julkista käsittelyä Nuorten Palstalla ja kysyn, *miten seksuaalisen hyväksikäytön ajatellaan rikkovan yhteisymmärryksellisyiden ”sopimusta”.* *Miten hyväksikäytöstä kertominen suhteutuu itsemääräävään seksuaalisuuteen?*

## Itsemääräämisoikeuden rikkominen

Vuoden 1999 seksuaalirikoslaissa itsemäärääminen käsitetään rikkomattomaksi oikeudeksi. Seksuaalinen itsemäärääminen ei kuitenkaan ole kaikkien oikeus. Esimerkiksi lapsella ei tällaista oikeutta ole siksi, että itsemääräämiseen ajatellaan kypsyttävän. Suojaikarajaa määrittelevän lainsäädännön kontekstissa itsemäärääminen kytkeytyy ennen kaikkea ikäsidonnaiseen kypsytyden ja kypsymättömyyden rajanvetoon. (ks. luku 6.)

Kun itsemääräävää seksuaalikäyttäytymistä käsitteellistetään, hyödynnetään lainsäädäntökontekstin ulkopuolella kypsytyden, kypsymättömyyden ja niihin liitetyn iän lisäksi myös muita määreitä. Nykyisessä nuorille suunnatussa seksuaalivalistuksessa korostetaan, että seksuaalisessa itsemääräämisessä on kyse laajamittaisesta vastuusta. Nuorisojärjestö Allianssin verkkosivuilla vastuullisesta seksuaalikäyttäytymisestä kerrotaan seuraavasti:

Seksiin liittyy aina vastuu itsestä. Vastuu ei tarkoita pelkästään suunnittele mattoman raskauden ehkäisyä tai suojautumista sukupuolitauteja vastaan, vaan se liittyy kaikkeen mahdolliseen toimintaan: vastuun ottamiseen omasta itsestä, omasta kehosta ja omasta käyttäytymisestä sekä kykyä kunnioittaa kumppania ja hänen valmiuksiaan. Täytyy olla vahva tuntemus siitä, että kaikki seksuaalinen toiminta tapahtuu minun itseni ehdoilla, enkä joudu tekemään mitään sellaista, mitä en itse halua. Täytyy olla myös tieto siitä, ettei omalla toiminnallaan loukkaa ketään toista... Jokainen hallitsee ja omistaa oman kehonsa... Jokaisella on oikeus nautintoon. Vapaus rajoittuu siihen, ettei se saa loukata tai vahingoittaa ketään toista. (Allianssi 2003.)

Vastuullisessa seksuaalisuudessa otetaan vastuu niin omasta käyttäytymisestä kuin sen suhteutumisesta kumppanin toimin-

taan. Oikeutettu seksuaalikäyttäytyminen on omaehtoista. Jotta seksuaalisuus varmasti ilmenisi vain omilla ehdoilla, täytyy itse-tuntemuksen ja tiedon siitä, mitä haluaa, olla vahva. Itsemäärääminen taas rajoittuu siihen, ettei ketään toista vahingoiteta.

Toisen ihmisen seksuaalisen itsemääräämisen rikkominen nimetään edellä kuvatun kaltaisessa kasvatusmateriaalissa samoin kuin seksuaalirikoslakia pohjustaneissa dokumenteissa hyväksikäytöksi ja rikokseksi. Lainsäädäntö ja kasvatusmateriaalit voivat tietysti tukea ja pohjustaa sitä, miten itsemääräävää käyttäytymistä ja sen rikkomista hahmotetaan ja merkityksellistetään myös arkiajattelussa. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että nuoria käsittelevien seksuaalirikoslakien tai seksuaalikasvatusmateriaalien merkityksenantojen täytyisi olla yhteneviä sen kanssa, miten nuoret luotaavat itsemääräämisen ja seksuaalisen hyväksikäytön rajapintaa. Pikemminkin voi olla niin, että nuoret tukeutuvat lainsäädännöstä poikkeaviin seksuaalikäyttäytymisen tulkintoihin ja linjauksiin (ks. Thomson 2004).

Tässä luvussa tarkastelen seksuaalinormeista käytävää kampaailua ja analysoin, miten ja millaisissa tilanteissa itsemääräävä seksuaalinen kanssakäyminen muuntuu Nuorten Palsta -kirjoituksissa hyväksikäytöksi. Entä miten hyväksikäytön mahdollisuutta pohditaan nuorten elämässä, jos kyseessä on perustavanlaatuisesti käsitetyt oikeuden rikkominen?

Itsemääräämisen ja seksuaalisen hyväksikäytön kenttää viipaloivat Nuorten Palsta -kirjoitukset kertovat lähinnä yhden illan suhteista. Hyväksikäytöstä ei kirjoiteta lainkaan esimerkiksi silloin, kun pohditaan pidempiaikaisten suhteiden merkitystä. Tästä syystä keskityn tässä luvussa analysoimaan yhden illan suhteita käsitteleviä Nuorten Palsta -kirjoituksia.



## Yhden illan suhde

Aineistossani yhden illan suhteella tarkoitetaan yleensä satunnaista, lyhytaikaista ja seksuaalisesti väritynyttä suhdetta. Suhteen osapuolten seksuaalista orientaatiota ei tuoda esiin. Yhden illan suhteet mielletään silti poikkeuksetta heteroseksuaaliksi, sillä niistä kirjoitetaan ainoastaan poikien (miesten) ja tyttöjen (naisten) välisinä suhteina. Näiden suhteiden sisältämät heteroseksuaaliset teot ovat sisällöllisesti monipuolisia. Yhden illan suhteella voidaan nimittäin viitata esimerkiksi keskusteluihin, seksuaalisiin leikkeihin ja yhdyntään (vrt. Hukkila & Nisula 1991, 9 alaviite 2). Vaikka yhden illan suhteeseen voi liittyä monia asioita, on kiintoisaa, että sen täsmällisempää rajausta tai määrittelyä ei aineistossani pohdita. Hienoisesta epämääräisyydestään huolimatta yhden illan suhde kuitenkin toimii kommunikatiivisena käsitteenä. Sen tarjoamissa puitteissa luonnostellaan mielipiteitä ja kertomuksia niin hyväksikäytöstä kuin itsemääräämisestäkin.

Suomessa yhden illan suhteita on aiemmin tutkittu lähinnä niiden kokemuksellisuuden kautta. Tällöin niiden on esitetty olevan omaan sukupuolisuuteen, identiteettiin, tunteisiin ja reaktioihin tutustumista; sen selvittämistä, mitä merkitsee olla mies tai nainen (Vuori 1988, 39). Aiempi yhden illan suhteista tehty tutkimus on sijoittunut tyttökuultuuritutkimuksen pariin (esim. Vuori 1988; Hukkila 1992). Poikien osalta yhden illan suhteita ei tietääkseni ole tutkittu.

Yhden illan suhteita koskevien kulttuuristen käsitysten on väitetty kontrolloivan tyttöjen seksuaalikäyttäytymistä siten, että ne tekevät lyhytaikaisia suhteita paheksuttaviksi. Tällöin tytöt oppivat kokemaan tilapäiset suhteet ”tyhjiksi” ja arvottomiksi (Saarikoski 2001, 187). Kun taas tytön hyvää mainetta on pidetty moraalisen arviona seksuaalisen käyttäytymisen luonteesta (Hukkila & Nisula 1991, 5), on kontrollin välineenä pe-

lannut tytön huonon maineen tuottaminen esimerkiksi huorittelemalla (Saarikoski 2001; Honkatukia 1998, 162–173; vrt. Aaltonen 2001). Sukupuolitetusti yhden illan suhteiden on lopulta esitetty jakavan mainetta sekä tytöille että pojille: tytöille maineen on esitetty olevan negatiivista ja vahingoittavaa, pojille sen on väitetty olevan positiivista (Näre 1991, 36). Seksuaalinen maine ja sen uhka näyttävät näin ollen tukevan ja ylläpitävän sukupuolten sosiaalista järjestystä (Tolonen 2001, 252; Lehtonen 2003, 143–166).

Tässäkin luvussa analysoitavassa aineistossa kerrotaan maineesta, maineen saamisesta ja sen uhasta. Kiintoisaa on kuitenkin se, että Nuorten Palsta -kirjoituksissa mainetta myös prosoidaan kriittisesti ja itsereflektiivisesti – välillä jopa niin, että vaikuttaa siltä kuin kirjoituksissa tiedettäisiin, mitä tutkijat ovat aiemmin todenneet seksuaalisuhteiden ja maineen kytköksistä. Maineen logiikat ikään kuin tunnetaan ja sen takia ne osataan myös kyseenalaistaa. Samalla kuitenkin keksitään muita perusteita yhden illan suhteiden oikeutukselle sekä oikeuttamattomuudelle. Vaikuttaakin siltä, että yhden illan suhteista kerrottaessa järjeistetään ja järjestetään ennen kaikkea yksilöiden päättämismäisyyttä, vapautta sekä näiden suhteutumista kanssaeläjiin. Näin keskustelu vaikuttaa porautuvan seksuaalista mainetta laajemmin ja syvemmin seksuaalikäyttäytymisestä tehtäviin tulkintoihin. Maineeseen rajautuvan tarkastelun sijaan analysoinkin tässä luvussa diskursiivisesti sitä, kuinka yhden illan suhteille etsitään selityksiä ja sitä, miten niiden oikeutuksesta keskustellaan.

## Itsemääräämisellä perustelu

Nuorten Palsta -kirjoituksissa itsemääräämisellä perustellaan ja puolustetaan monia asioita. Esimerkiksi seksuaalisesta kanssa-

käymisestä pidättäytymisessä ja seksuaalisten kokemusten lyk-  
käämisessä myöhempään elämänvaiheeseen voi olla kyse itse-  
määräämisestä. Nämä toimintamallit perustellaan hyvällä itse-  
tuntemuksella ja oman toiminnan hyväksymisellä.

## **2) Väärät luulot ajavat poikia sek- sikokeiluihin**

Päivänä eräänä juttelin ikäiseni (18-  
v) tuttavän pojan kanssa. Hänellä  
oli todella suuret traumat siitä, ettei  
ollut vielä rakastellut, tai nainut, ku-  
ten hän asian ilmaisi. Tämä oli pai-  
nanut hänen itsetuntonsa todella  
alas. Sanoin, etten ole minäkään  
eikä piru vie moni muukaan. Ja että  
kaikella on aikansa....  
...Minulla ei ole kiirettä. Olen koh-  
dannut elämässäni ihastuttavia nai-

sia ja tulen kohtaamaan. Joku löy-  
tää minusta jotain rakastamisen ar-  
voista, jonkun kanssa menetän jos-  
kus poikuuteni ja asun yhdessä. Ei  
se ole kohtaloa, se on todennäköi-  
syyttä. Tärkeintä on löytää oma it-  
sensä, rakentaa itsetuntoa, hyväk-  
syä itsensä. Ei kannata antaa mieli-  
kuvien vaikuttaa.

*Cal (HS 4.6.1994)*

Tässä kirjoituksessa heteroseksuaalinen poika (2) esittää vääjää-  
mättömäksi todennäköisyydeksi sen, että hänen elämässään tu-  
lee olemaan seksuaalisia kokemuksia, vaikkei hänelle niitä ole  
vielä kertynyt. Elämysten puuttuminen ei tämän kirjoituksen  
mukaan ole ongelmallista, sillä kaikkein tärkeintä on loppujen  
lopuksi itsensä hyväksyminen ja hyvän itsetunnon saavuttami-  
nen. Mielikuvat muiden seksuaalisista kokemuksista eivät saisi  
määrätä seksuaalikäyttäytymistä, vaan sen pitäisi kehkeytyä  
omien lähtökohtien pohjalta. Itsemäärääminen oikeuttaa ja oh-  
jaa tässä kirjoituksessa (2) seksuaalisten valintojen perustaa.

Vaikka itsemääräämisellä perustellaan seksistä pidättäyty-  
mistä (2), voidaan vastuullisella itsemääräämisellä perustella täy-  
sin päinvastaistakin käyttäytymistä. Seuraavassa esimerkissä (3)  
oikeutetaan vastuunotolla ja sen tuomalla itsemääräämisellä sel-  
laisia yhden illan suhteita, joita nainen käyttää omien sek-  
suaalisten tarpeidensa tyydyttämiseen.

### 3) Minulla ei ole eikä tule olemaan miesystävää

Luin kirjoituksia ihmissuhdeongelmista. Minulla on aivan toisenlainen elämäkatsomus kuin oikeanlaista miestä tai naista etsivillä. Minä olen valinnut yksinelon. Minulla ei ole eikä tule olemaan miesystävää.

Totta kai tarvitsen ystäviä ja ihmissuhteita. Minulla on syviä ajatuksia kanssani vaihtavia ystäviä ja myös pinnallisia kavereita. Toiset ymmärtävät haluni elää elämäni yksin ja itsenäisenä, toiset kammoavat riipumattomuuttani. En tunne itseäni onnettomaksi tai puolinaiseksi vaikka elänkin ilman rinnalla kulkevaa miestä.

Jokainen joutuu tekemään valintansa elämässään. Minulle tärkeintä on opiskelu, harrastukset ja kaiveripiiri. Jokainen osaa laittaa asi-

ansa tärkeysjärjestykseen. Miksi turhaan kärsiä ihmissuhdeongelmista? Jos asioita katsoo kaikilta kannoiltaan, ne muuttuvat monimutkaiseksi.

Seksuaaliset tarpeet saa tyydytettyä yhden illan jutuilla. Miehetkin ovat tyytyväisiä, kun eivät joudu sitoutumaan. Toisinkin ajattelevia tietysti on, jotkut pitävät ajatusmalliani kieroutuneena ja moraalittomana. Miksen saisi nauttia tästä ainokaisesta elämästäni niin kuin haluan? Elämä ei koskaan jämähdä paikoilleen, vaan on muuttuva ilmiö. Tehkää omat valintanne, mutta älkää valittako jälkeensä tehneenne elämäne suurimman erehdyksen.

*Vanhapiika (HS 4.12.1993)*

Tämä kirjoitus (3) asettuu poikkeavan mielipiteen asemaan. Se reflektoi esittämänsä, massasta poikkeavaa, yhden illan suhteiden tulkintatapaa. Ajatellaan, että jotkut ymmärtävät esitetyn näkemyksen – toiset eivät sitä kuitenkaan ymmärrä. Naisen oma positio kuvataan tasapainoisen eheäksi, kun sitä suhteutetaan käsitykseen, jossa heteroseksuaalinen parisuhde täydentää yksilöiden olemassaoloa. Omien halujen ja toiveiden mukaan eläminen on vastuullinen valinta, joka antaa mahdollisuuden nauttia muuttuvasta elämästä. Näin yhden illan suhteet perustellaan itsemäärätyksi, rationaalisesti valituksi toiminnaksi. Joidenkin toisten esitetään olevan eri mieltä tällaisten valintojen järkevyydestä. Silti yksilöiden vastuullisuus omien ratkaisujen seurauksista esitetään tärkeäksi moraalinuoraksi. Itsemääräämistä ja sen tarjoamaa valinnanvapautta ei millään tavalla esitetä kyseenalaiseksi, vaan kaikkia tietoisesti tehtyjä ja vastuullisia valintoja pidetään hyvinä valintoina.

Edellisten aineistoesimerkkien (2,3) perusteella itsemäärääminen kiteyttää ja kokoaa sellaisia käsitteellisiä kuvauksia kuin vastuulliset valinnat, itsenäisyys, itsetuntemus ja itsensä hyväksyminen. Seksuualitekojen perustelu itsemääräämisellä ei itsessään rajoita seksuaalitekojen luonnetta, vaan jonkin teon selittäminen itseohjautuvaksi antaa luvan ja oikeutuksen nimenomaan erilaisille elämänratkaisuille. Seksuaalikäyttäytymisen perustelu itsemääräämisellä on voimakas oikeuttamisen tapa. Sitä ei aineistossani kritisoida tai kyseenalaisteta, vaan se näytetään kirkkaana arviointipeilinä, josta heijastuu seksuaalitekojen hyväksyttävyyden ja niiden oikeutus.

Siinä missä edellinen mielipide (3) itse asettautui yhden illan juttuihin nähden erityiseksi, aineistoni yleisin kuvaus kertoo yhden illan suhteesta itsemääräämisen rikkomuksena. Nämä mielipidetekstit kertovat siitä, miten yhden illan suhteessa toinen osapuoli tulee tai voi tulla hyväksikäytetyksi. Ne ovat osa sitä ”massaa”, normatiivista kerrontaa, josta poiketen edellinen kirjoitus teki itseään ymmärrettäväksi.

Tyypillisesti hyväksikäyttöä sukupuolitetaan siten, että poikien/miehien ajatellaan käyttävän väärin tytöltä saamaansa luottamusta silloin, kun he ovat tytön kanssa vain kerran. Luottamuksen alkuperä on myös voinut olla väärä: pojat ovat voineet ansaita sen esimerkiksi valehtelemalla. Tavallinen tilanne on se, että tyttö on toivonut suhteelta enemmän kuin vain yhden illan suhdetta, ja kun tämä toivomus ei toteudu, hän kertoo itsestään hyväksikäytettyinä ja epätoivoon vaipuneena. Seuraava kertomus on tytön omakohtaisena esitetty kuvaus hänen tilapäisistä suhteista. Kertomus alkaa taustoittavalla kuvauksella tytön aiemmista lyhytaikaisista suhteista ja siirtyy sitten tyypilliseen hyväksikäyttötarinaan.

#### 4) Isken kundeja ja etsin huomiota itkukohtauksilla

...Oon siis ihan tavallinen 16-vuotias tyttö. Mun paheeni on yhenillanjutut; mä en voi elää ilman sitä huomioo, minkä mä saan kävellessäni raflaan/diskoon pikkutuhmissa vaatteissa ja upeessa meikissä. Kundi tulee aina selittää mulle kuinka upeennäkönen mä oon ja mä hymyilen vain niille nätisti ja jatkan menoa. Jos mä nautin tarpeex alkoholia, niin mä hankin jonkun hyvänäköisen kundi ittelleni seuraavan yön vuoteenlämmittäjäx. Seuraavana päivänä mä naureskellen kerron kavereille kuinka hyvä tai huono tää oli.

Mä teen tätä sairaalloisesta halusta, tää on mulle suorainen pakkomielte. Oon mä välillä kundien kaa pitempääki ollu, mutt mä en jaksa pitempii juttuja, koska mun pitäis sillon olla oma itteni mikä ei onnistu varsinkaan jos kyseessä on joku suosituimpi kundi jonka kaikki tuntee. Tää voi johtua siitä ett mua on kiusattu pienempänä aika paljonki ja mä oon ton kiusauksen takii piilotanu oman itteni, ettei kukaan vaan enää pääse vahingoittaa mua kunnolla...

Mä olin tässä vähän aikaa sitte yhden kundi kaa. Kundi oli sellainen urheilullinen, ihan kivannäköinen, snobbari, mutt kuitenkin tosi hyvä tyyppi. Me tavattiin yksiss bailuissa eli alotettiin yhenillanjutusta ja jatkettiin edelleen toisiimme tutus-

tumista sängystä käsin. Tälle kundilekin mä heitin itkukohtauksen, mutt kerranki hyvästä syystä. Mä kerroin tälle kundille vähän mejän perheestä ja tää kundi tuntu todella ymmärtävän mua. Oikeestaan me oltiin vain hyviä kavereita ja yhdenillanjuttu, joka jatkui.

Yhtenä iltana mä sitte vihdoon ja viimein sain haukuttua tän kundi hyväkskäyttäjäx ja se oli taas vähä ihmeissään. Ei mull ollu aiemmin pokkaa sanoo sille mitään ku se talutti mut hyväntahtoisesti hymyillen makuuhuoneeseen. Mä vaan jouduin huomaamaan kuinka helvetin itsekäs tää kundi oli, pääasia oli ett sai omat tarpeet tyydytettyä. Ton puhelun lopuks tää kundi sitte jätti mut, vaikka mä itkien tunnustin sille kuinka paljon mä siitä pidin. Seuraavana päivänä koulussa mä heitin kavereille taas traagisen itkukohtauksen kertoen ett mut oli taas dumpattu, siis taas vähän huomioo...

Vaadinx mä liikoja, kun mä haluun yhden kivan ja luotettavan kundikaverin, jonka seurass mä voisin vihdoon olla oma itseni? Mä en luota keneenkää enkä varmaan tuukkaan luottaan. Täst on tullu mulle elämäntapa, josta on vaikea päästä eroon. Kyll mä itekki tiedän ett tää ei oo normaalia, mutt emmä osaa elää ilman...

*Lady in Black (kind of magic)*  
(HS 2.1.1993)

Omien kokemusten, halujen, päämäärien ja koulukavereiden vertaisryhmälle uskottujen arviointien sekä itkukohtausten väli-

nen suhde on tässä kirjoituksessa (4) ristiriitainen. Yhtäältä yhden illan suhteet esitetään ongelmallisiksi. Niitä kuvataan dramaattisesti pakkomielleeksi, sairaalloiseksi haluiksi ja epänormaaliudeksi. Kirjoituksen tyttö haluaisi kiinnittyä pidempiaikaiseen suhteeseen ja elää ilman tilapäisinä pitämiään suhteita, jos se vain olisi mahdollista. Toisaalta kertomuksen tyttö tarrautuu yhden illan suhteisiin. Hän vaikuttaa nauttivan suhteiden tilapäisyydestä ja siihen liittyvästä elämäntavasta. Yhden illan suhteisiin päätyemisestä tulee myös ymmärrettävää, kun siihen liitetään alkoholin käyttö sekä tytön menneisyyteen sijoittunut kiusaaminen.

Kirjoituksen ilmeistä kaksijakoisuutta selittää osaksi se, että siinä tehdään selkeä ero omana itsenä olemisen sekä pukeutumisen, meikkauksen ja käytöksen avulla korostuvan rooliminän välille. Omana itsenä olo liitetään pidempiaikaiseen, luotettavaan suhteeseen, joka asettuu kertomuksen rakenteen mukaisesti tavoiteltavaksi. Roolin tehtävänä sen sijaan on vastakkaisen sukupuolen huomion kiinnittäminen. Se kytketään lyhytaikaisiin suhteisiin ja ajatellaan, että roolia olisi yksinkertaisesti hankala ylläpitää pitkäaikaisessa suhteessa.

Kirjoituksen kaksijakoisuutta selittää myös se, että siihen sisältyy kaksi erillistä ja toisiinsa linkittyvää tarinaa yhden illan suhteista. Ensimmäinen tarina kertoo, kuinka tytön yhden illan suhteet ovat yleensä toimineet. Ne ovat alkaneet alkoholin vaikutuksen alaisena ja loppuneet siihen, että tyttö on seuraavana päivänä arvostellut edellisen illan kumppania kavereilleen. Toinen, tarkempi kuvaus yhden illan suhteesta, taas kertoo, kuinka eräs yhden illan suhde on jatkunut, eli miten se on todellisuudessa ollut pidempi kuin vain yhden illan mittainen. Tyttö on avautunut pojalle, ollut lähempänä omaa itseään kuin yleensä vastaavissa suhteissa. Poika kuitenkin näyttäytyy itsekkäänä ja vain omien tarpeiden tyydyttäjänä. Tästä syystä tyttö haukkuu pojan hyväksikäyttäjäksi. Tämän jälkeen poika lopettaa suhteen,

vaikka samanaikaisesti tyttö itkien tunnustaa pitävänsä pojasta. Lopulta tyttö kertoo kavereilleen olevansa poisheitetty ”uhri”.

Kirjoituksen (4) tarinoissa rakentuu useita ulottuvuuksia hyväksikäytölle samoin kuin itsemääräämisellekin. Jälkimmäisen tarinan yksityiskohtainen yhden illan suhteen kuvaus vertautuu muihin tytön kertomiin ”tavallisiin” yhden illan suhteisiin. Tämä yhden illan suhde on jatkunut pidempään kuin vain yhden illan. Mahdollisesti siksi kumppaniin on kohdistunut aiempaa laajempi odotuksen kenttä. Samalla, kun tämä yhden illan suhde määrittyy erityiseksi, muita lyhytaikaisia suhteita merkityksellisemmäksi, sen päätös on myös erilainen. Aiemmin tyttö on naureskellut, kun hän on kertonut kavereilleen sänkykumppaneistaan. Nyt tyttö kertoo tulleen hylätyksi. Kun tyttöä voisi hänen aiempien yhden illan suhteiden perusteella pitää hyväksikäyttäjänä, on jälkimmäisen tarinan loppuratkaisu päinvastainen: tyttö kuvailee itseään hyväksikäytettyä.

Kun kertomus (4) yhden illan suhteesta ei kierry hyväksikäytön ympärille, voidaan sitä tulkita itsemääräämisen näkökulmasta. Tavallisesti tyttö on ollut hankkimassa itselleen kumppaneita, joita hän sitten on arvioinut kavereilleen. Tyttö on ollut tietoinen siitä, mitä hän on etsinyt, hakenut ja tehnyt yhden illan suhteissa. Tässä taustatarinassa tyttö asettuu yhden illan suhteita ohjaavaksi ja kontrolloivaksi osapuoleksi, vaikka hän samalla haluaakin eroon ”elämäntavastaan”. Ilman yhden illan suhteita ei vain osata elää, eikä siksi edes kehitellä pidempiä suhteita (vrt. 3). Vaikka pojat vaikuttavat ensimmäisen tarinan uhreilta, ei pojista kerrota uhreina. Vastaavasti tyttöäkään ei nimetä hyväksikäyttäjäksi.

Vaikka mielipidekirjoitusta (4) taustoittavan tarinan logiikka voidaan tulkita tytön itsemääräämiseksi, loppuu tytön omaehtoinen toiminta viimeistään silloin, kun jälkimmäisen tarinan poika lopettaa suhteen. Tässä kertomuksen kohdassa kahden henkilön tavoitteet asettuvat toisilleen vastakkaisiksi. Samalla



yhteisymmärryksen tavoittelusta tulee mahdotonta. Itsemääräämisestä ei neuvotella, eikä kahden henkilön näkemyksiä sovittelaisi toisiinsa.

Tämä kertomuksen käännekohta on mustavalkoisuudessaan merkittävä. Hyväksikäyttö, itsemääräämisen rikkominen, vaikuttaa nimittäin koostuvan samoista aineksista kuin se, mikä oli alkujaan tytön itsemääräämistä. Silti tilanne ratkaistaan luonnehtimalla tyttö itsemäärävän käyttäytymisen sijaan hyväksikäytön kohteeksi joutuneeksi. Sukupuolipositiot kääntyvät toisinpäin siitä, mitä ne olivat tytön tavallista yhden illan suhdetta kuvaavassa tarinassa. Tyttö positioituu säällittäväksi pojan hyväksikäytön kohteeksi (vrt. 1) samalla, kun poika asettuu vuoteenlämmittäjän sijaan itsetietoiseksi tytön hyväksikäyttäjäksi.

Nuorten Palsta -kirjoituksissa hyväksikäyttö ja itsemäärääminen vertautuvat yleisesti toisiinsa, liikkuvat rinnakkain ja tekevät toinen toistaan ymmärrettäväksi; toisen avulla seksuaalisuhdetta hahmotetaan tuomittavaksi ja välteltäväksi, toisen avulla taas oikeutetuksi ja toivottavaksi. Seksuaalikäyttäytymistä koskevat perustelut hyväksikäyttö ja itsemäärääminen kietoutuvat myös sukupuolitetusti toisiinsa. Kun yhden illan suhteessa ei tapahdu tai siitä ei seuraa sitä, mitä on toivottu, kerrotaan tytön tulevan hyväksikäytetyksi. Vastaavassa tilanteessa pojasta ei kerrota hyväksikäytön uhrina, eikä tyttöä väitetä hyväksikäyttäjäksi. Vaikuttaakin siltä, että pojan oletetaan toimivan itsetietoisesti kaikissa yhden illan suhteissa, kun taas tyttö voi todeta tulleen hyväksikäytetyksi monissa lyhytaikaisissa suhteissa.

## Yhden illan suhteiden selitykset

Yhden illan suhteista keskusteltaessa luodaan määrittelyjä ja merkityksiä sille, mitä suhteen osapuolten välille muodostuu tai on muodostumatta, mitä suhteeseen oletetaan kuuluvan ja mitä siitä mahdollisesti puuttuu. Tältä perustalta yhden illan suhdetta peilataan sen konteksteihin. Jos negatiiviseksi jäsennettyä yhden illan suhdetta tavallisesti selitetään hyväksikäyttönä (4), niin silloin on perusteltua analysoida tähänastista tarkemmin myös keskustelussa rakentuvia vastuusuhteita ja niiden käsitteilyä. Miten yhden illan suhteen vastuista ja merkityksistä neuvotellaan? Miten itsemäärääminen tai sen puute ilmenee?

Käsittelen seuraavassa kolmea toisiinsa nivoutuvaa selittämisen tapaa, joita käytetään epämiellyttävänä pidetyn suhteen vastuiden käsittelyssä. Ensiksi analysoin yhden illan suhteen merkityksen vähättelyä. Toiseksi analysoin, miten kirjoitusten minäpositioita jaetaan osiin ja kolmanneksi, miten alkoholin vaikutuksiin vetoamalla väistetään vastuuta.

### *Merkityksen vähättely*

Yhden illan suhteet eivät aina ole sitä, mitä niiden toivottaisiin olevan. Omat odotukset voivat olla erilaisia kumppanin odo-  
tuksiin nähden, ja siksi suhteeseen petytään. Tällaisessa tilanteessa suhteen toiseen osapuoleen ja mahdollisiin muihin vastaavanlaisiin kumppaneihin voidaan kohdistaa sapekasta kritiikkiä. Lisäksi voidaan myös pohtia paremman suhteen perusteita sekä sitä, miten mielipiteen varjolla esitetyn kertomuksen päähenkilö itse aikoo jatkossa toimia.

## 5) Kävin pari kertaa yöteellä tanssien päätteeksi

...Ongelmani on, etten ole elämäni poluilla vielä törmännyt siihen tyttöön, joka olisi valmis pitempiaikaiseen suhteeseen...Pari kertaa tuli kokeiltua toista vaihtoehtoa ja lähdettyä teelle, vaikka se sotikin mun ajatusmaailmaa vastaan. Teet 'juotiin' sängyssä ja aamulla yrittäessäni sopia seuraavaa tapaamista sain kuulla: 'Eiks se muka riitä, että meillä oli eilen kivaa?'

Nykyisin mä käyn aika harvoin rafloissa. Mä haluan jotain muuta kuin viettää yhden yön jonkun mukavan tuntuisen ja hyvän näköisen tytön kanssa. Itseasiassa noi parin yön tuntemukset on ollut helppo unohtaa, koska koko hommasta on puuttunut se aitous, tunteet.

Mä en jatkossakaan halua hypätä suoraan sänkyyn.... Meidänhän pitäisi osata ottaa toinenkin huomioon! Pitäisi osata eläytyä toisen suruihin ja iloihin. Pitäisi todella välittää toisesta ihmisestä ja osata luottaa. Ilmeisesti nuorten nykyneiden mielestä on paljon helpompaa ja mukavampaa 'pokata' ohimennen yksi kundi mukaansa ja aamun tulen heittää ulos. Ei tarvitse syventyä toisen maailmaan saati sitten rakastua.

Tää kundi haluaa kuitenkin tuntea jotain aitoa. Mä haluan tuntea rakauden ja luottamuksen....

*Sinisilmä* (HS 11.12.1993)

## 6) Pelkään ihastua enkä usko enää rakkauteen

...Itse en ihastu helposti, vaikka saankin kuunnella ehdotuksia yhden

yön vietosta. En minä sitä halua! Jos miehillä ei ole minulle muuta annettavaa, en halua nähdä heitä enää ollenkaan.

Olenkin alkanut pelätä ihastumista. Rakastumiseen en usko enää ollenkaan. Uskonkin, että meitä hallitsevat vain himolliset vietit, mutta varsinkin naiset usein piilottavat ne ns. rakastumiseen, jota todellisuudessa ei ole olemassakaan. Se on vain kuvitelma, jota heille on lapsuudesta asti syötetty prinsessasadussa...

...Todennäköisesti kaikki ihmiset, jotka kuvittelevat olevansa rakastuneita vastustavat näkemystäni jyrkästi. He ovat tyytyväisiä hattaromaailmaansa. Olen kuitenkin itsekin tuon valheellisen kasvatuksen uhri. Kokemukseni on silti osoittanut sen kuplaksi. Uskon ainoastaan ystävyteen, joka voi tarjota meille kaiken muun paitsi ruumiillisen tyydytyksen, jota ilmankin voimme elää.

*Petty* (HS 14.5.1994)

## 7) Rakkaussuhde ei mielestäni ala sängystä

...Elämässäni olen kerinnyt solmia useita suhteita kundien kanssa. Valitettavaa on, että ne kaikki ovat olleet enemmän tai vähemmän lyhytaikaisia.

Ainoa syy suhteiden katkeamiselle on ollut se, etten ole tarpeeksi pian suhteen alkamisen jälkeen ollut nykyaikainen ja suostunut oikopäätä sänkyyn. Minusta on alkanut vähitellen tuntua, että mitä todennäköisemmin olen sinkku loppuelämä-

ni, koska nekään kundit, joista olen välittänyt (ehkäpä jopa rakastanut) eivät ole tajunneet käsitystäni toimivasta rakkaussuhteesta. Toivotta-  
vasti joskus löydän kundin, joka ymmärtää muunkin kuin seksin tärkeyden suhteessa.  
*Toivossa on hyvä elää* (HS 15.1.1994)

Nämä esimerkit suhteutuvat eri tavoin yhden illan suhteisiin. Pojan positiosta kirjoittava *Sinisilmä* (5) on päätyynyt yhden illan suhteeseen, vaikka se asettuu poikkiteloin hänen ajatusmaailmansa kanssa. Suhde on pettymys siksi, että siltä odotetaan ja toivotaan jotain muuta kuin vain yhtä iltaa. Kun odotusten ja todellisuuden välistä epäsuhtaa peilataan, kerrotaan suhteesta puuttuneen aitouden, tunteet ja rakkauden.

Tytön (6) positiosta kerrotussa mielipiteessä kirjoittaja ei alkuaankaan halunnut yhden illan suhdetta. Tässä mielipiteessä yhden illan suhteita luonnehditaan viettipohjaisiksi, vaikka niitä monesti peiteltäisiinkin rakkauden kääreellä. Yhden illan suhde määrittyy viettien täyttymykseksi, jota ilmankin on mahdollista elää täysipainoisesti.

Toisessa, tytön näkökulmasta kerrotussa, mielipiteessä (7) lyhytaikaisten suhteiden ajatellaan päättyneen siksi, että tyttö ei ole ollut tarpeeksi nopeasti valmis seksuaaliseen kanssakäymiseen. Suhteiden lyhytaikaisuudesta ja niihin sisältyneestä seksin korostamisesta kerrotaan valitettavana asiana. Ajatellaan, että lyhytaikaisten suhteiden kumppanit eivät ole ymmärtäneet rakkaussuhteen tärkeyttä. Siksi itsensä esittäminen myös potentiaalisenä ikisinkkuna on oikeutettua.

Yhden illan suhdetta ei näissä esimerkeissä, eikä aineistossani muuallakaan, selitetä rakkaudella. Tämä on yhtenevää sen kanssa, että rakkaudettoman seksin on Suomessa väitetty juuri 1990-luvulla tulleen aiempaa hyväksyttävämmäksi (Haavio-Mannila & Kontula 2001, 124). Pidempiaikaisen suhteen tilanne on kuitenkin toinen. Suomalaisessa kulttuurissa pidempiaikainen seurustelu ja siihen liitetty käsitys suhteen sisältämästä rakkaudesta ovat edelleen sellaisia selityksiä, jotka oikeuttavat

suhteen seksuaalisuuden (Hukkila & Nisula 1991, 7; vrt. luku 5). Helena Saarikosken (2001, 193) mukaan tämä samainen käsitys rakkaudesta on toisinaan oikeuttamisen sijaan myös paradoksaalisti edellyttänyt pidempiaikaisissa seurustelusuhteissa seksiä. Jos pidempiaikainen suhde ei siis sisältäisi seksiä, pitäisi suhteen luonnetta uudemman kerran perustella.

Jaana Vuoren mukaan pidemmistä ja lyhyistä suhteista etsii-tään eri asioita; toisesta intiimiyttä, toisesta välimatkaa ja jänni-tystä (Vuori 1988, 39). Lyhyet ja pidemmät suhteet ovat sisällöl-lisesti erilaisia. Aineistossani yhden illan jutulle vastakkaisena ja tavoiteltavana mielletään sitoutunut, pitkäaikainen suhde. Mie-lipidekirjoitusten perusteella yhden illan suhde asettuikin vä-hempiarvoiseksi kuin pidempiaikainen. Pidempiaikaista suh-detta ihaillaan ja tavoitellaan, kun taas yhden illan suhteen mer-kitystä vähätellään silloin, kun sitä verrataan pitkäaikaiseen.

Edellä käsittelemissäni esimerkeissä yhden illan suhteiden merkitystä vähätellään moninaisesti. Pojan positioista (5) käsin yhden illan suhteet argumentoidaan epäaidoiksi ja puutteellisiksi. Mieli-piteen todelliseksi kuvatulle minälle on ”helppo unoh-taa” se, mitä tapahtui. Samassa tarinassa (5) luonnehdittujen yh-den illan suhteiden lyhytaikaisuus ja niiden kokeiluluonteisuus mahdollistavat myös sellaisen kertomuksen kehittelyn, jossa ny-kyminää edelleen sommitellaan pidempään suhteeseen pyrki-väksi sekä siihen kykeneväksi ja varteenotettavaksi. Sen sijaan tyttöjen näkökulmista julkaistuissa teksteissä yhden illan suhtei-den merkittävyttä kavennetaan, kun hetkelliset suhteet selite-tään viettien mukaan toimimiseksi (6) tai seksin ylikorostami-seksi (7). Tällöin se, että voi pitää viettinsä kurissa, elää ilman yhden illan täyttymyksiä ja asettaa rakkaussuhteen päämääräk-seen (5,6,7), osoittaa itsekontrollin yhdeksi itsemääräämisen toteuttamismuodoksi. Itseohjautuvan seksuaalisuuden päämää-rä on tässä kontekstissa suppea; se pelkistyy pidempiaikaiseksi suhteeksi.

Romanttisen rakkauden ideologisessa kontekstissa tilapäiset suhteet näyttäytyvät luonnottomilta silloin, kun niitä verrataan pitkäaikaisiin ja vakaisiin suhteisiin (Saarikoski 2001, 187). Jos rakkaus liitetään vain pidempiaikaiseen sitoutumiseen ja tällaisesta suhteesta kirjoitetaan itsemääräämisenä, niin samalla tilapäiset suhteet hahmottuvat pysyviä suhteita vähäarvoisemmiksi ja luonnottomammiksi. Hetkelliset suhteet tehdään siis luonnottomiksi silloin, kun pysyvän suhteen tavoittelu muotoillaan itsemääräytyksi toiminnaksi. Vastaavasti yhden illan suhteen merkityksen vähättely tukee lyhytaikaisten suhteiden tulkitsemista ilman itsemääräämistä, mahdollisena hyväksikäyttönä.

## *Jaettu minä*

Kun yhden illan suhteeseen kerrotaan ajaututun, se mielletään pidempiaikaisen suhteen korvikkeeksi. Kuvitellaan, että yhden illan suhteesta voisi syntyä pidempi, mutta kun näin ei tapahdu, suhteeseen petytään. Seuraavissa mielipideteksteissä yhden illan suhteet tuottavat pettymyksen seuraksi myös pahaa oloa, välinpitämättömyyttä ja itsesääliä:

### **8) Katkeruus verhoaa koko elämäni ja estää iloitemasta**

Yhden illan juttu... mä en jaksa pitää lukua monesko se oli. Taas turhia lupauksia ja mulla on niin hemmetin paha olo. Mä vihaan noita yhden illan stooreja, mä en todellakaan eti niitä, mä vaan ajaudun niihin. Mä haluisin vihdoinkin löytää jotain pitempiaikaista. Ilta illan jälkeen mulla on yhä rikkirevitympi olo.

Mä en usko enää kaikkiin turhiin lupauksiin, mä oon kovettanut mieleni niin, et pettymykset ei tunnu enää missää. Mä en ole katkera niil-

le kündeille, mä oon katkera elämälle. joku raja sitä pitäis olla...

...Mun itsetuntoni tippuu koko ajan alemmas. Jos mielenkiinto muhun ei voi kestää ku yhen illan, ni missä hemmetissä se vika on? Kaikki ilo on kadonnut mun elämästä näitten stoorien myötä. Mä oon tosi eksyksissä enkä todellakaan tiä kuinka kauan mä vielä kestän. Mä en haluis vaipuu täysin itsesääliin, mut kohta ei enää paljon naurata.

*Monalisa with a new tattoo*

(HS 30.1.1993)

## 9) Olen menettänyt toivoni kestävästä suhteesta

...Jos joku mies sitten tulee keskustelemaan kanssani ravintolassa, on hänen pääasiallisena tavoitteena saada minut sänkyyn. Nykyisin en enää jaksa välittää. Lähdän miehen mukaan, sillä olen alkanut menettää uskoani pitempiaikaiseen suhteeseen. Olen hyvärunkoinen panopuu ja alan pikku hiljaa turtua osaan.

Pohjimiltani olen kuitenkin varsin syvälinen ihminen. Harrastan kirjoittamista ja luen paljon kaikenlaista kirjallisuutta. Missä siis on vika? Haluaisin poikaystäväni, johon voisi luottaa. En mitään pintaliittäjätyyppiä. Ehkäpä se yhden illan seurallinenkin halusi pohjimiltan jottakin muuta kuin pelkkää seksiä. Ehkä...

*Minea* (HS 30.3.1996)

Näiden kertomusten (8,9) ”minästä” rakentuu uhri. Uhrin positioon asettuminen ei ole kertaluonteista, vaan prosessuaalista siten, että sitä kuvataan turtumisena, välinpitämättömyytenä (9) ja kovettumisena (8). Uhrin positioita muurattaessa kertomuksien minät jaetaan kahtia. Ensinnäkin kertomuksissa on sisäinen, todellinen minä, jonka avulla arvotetaan tarinaa yhden illan suhteesta. Todellinen minä etsii suhteesta pidempiaikaisuutta tai ainakin jotain enemmän kuin pelkkää seksiä. Pohjimiltan ollaan syvällisiä ja tiedostetaan yhteiskunnan moraalinormit. Toiseksi kertomusten minä on ulkoinen, erilaisissa rooleissa toimiva minä, joka juuttuu yhden illan suhteisiin. Ulkoinen minä on todellisen minän varjo tai sen kääntöpuoli. Yhden illan suhteeseen joutuva tai ajautuva rooliminen voidaan esimerkiksi ulkoistaa tekojen kohteeksi ”hyvärunkoiseksi panopuuksi” (9) ja sinisilmäiseksi, kaikki lupaukset uskovaksi, minäksi (8, vrt. 4).

Kirjoituksissa (8,9) kuvailtu ulkoinen käyttäytyminen on ristiriidassa seksuaalisuuteen miellettyjen normien kanssa, siksi sisäinen minä vaipuu yhden illan ”seikkailun” seurauksena itsesyytelyyn. Tämän esitystavan retoriikka on varsin kiintoisa. Kun sisäinen minä kerrotaan sääliittävästi eksyneeksi, ohjataan tällä lukijoiden kirjoituksesta tekemiä tulkintoja. Sisäinen minä

ikään kuin valottaa kerrottujen tekojen merkitystä. Kun sen avulla ulkoinen käyttäytyminen on jo esitetty oikeuttamattomaksi, eivät muut Nuorten Palstan kirjoittajista enää tuomitse ulkoisen minän toimintaa. Vastaavasti muut palstan kirjoittajat eivät puolustele toisen ihmisen ulkoista käyttäytymistä, jos se on jo kirjoituksessa itsessään esitetty oikeuttamattomaksi.

Sisäinen minä jäsennetään yhden illan suhdetta käsittelevissä kirjoituksissa poikkeuksetta ulkoista tärkeämmäksi. Samalla se näyttääytyy olemukseltaan pysyvämpänä kuin ulkoinen roolikäyttäytyminen (vrt. Salonen 1999, 223). Yhden illan suhteen merkitys näyttää ohentuvan, kun todellista, sisäistä minää ei esitetä yhden illan suhteessa mukana olevaksi. Kun taas yhden illan suhdetta ohjaa roolikäyttäytyminen, ei yhden illan suhteista kerrota vastuullisuutena.

Vastuullisen minäposition tuottaminen tapahtuu näissä kirjoituksissa siten, että sisäisestä minästä kerrotaan rikkirevittynä, itsetunnoltaan huonontuneena ja itseään säälivänä (8, vrt. 4). Vastuuposition vastaanotto kääntyy siis yksilön ”sisäiseksi”, psykologiseksi kieleksi samanaikaisesti, kun todellisen minuuden ja roolikäyttäytymisen välisellä eronteolla vyörytetään vastuuta pois. Vastuuta voi olla hankala kantaa sellaisesta ulkoisesta käyttäytymisestä, johon ei osallistuta omana itsenä. Tässä mielessä todellisen minuuden ja roolikäyttäytymisen välinen eronteko vaikuttaa eliminoivan käsitystä, jonka mukaan yhden illan suhteisiin osallistuttaisiin omaehtoisesti ja itsetietoisesti.



## *Viinan helpotus?*<sup>69</sup>

Alkoholi voi antaa hyväksyttävän selityksen sellaisille kokeiluille ja kokemuksille, joita ehkä muutoin pidettäisiin kulttuurisesti kiellettyinä tai huonoina (Apo 1999). Yhden illan suhteiden vastuu-suhteita selvitettäessä kerrotaan suhteisiin joudutun tai ajaututun monesti alkoholin takia (esim. 4)<sup>70</sup>. Erityisesti tyttöpositioista kertovissa suhdekuvauksissa tukeudutaan alkoholin selitysvoimaan. Sen avulla käsitellään ja pohditaan vastuuta tapahtuneesta: oma päätäntävalta ja harkintakyky voidaan kieltää samalla, kun mahdollisen hyväksikäytön merkittävyyttä kavenneetaan.

---

<sup>69</sup> Nuorten Palsta -kirjoituksissa kirjoitetaan alkoholista, mutta yhdessäkään ei eritellä alkoholin laatua viinaan, viiniin, kaljaan tai muuhun sellaiseen. Alkoholi ei silti näy yhdenkään mielipiteen otsikossa, vaan aina kun alkoholi nostetaan kirjoituksen otsikkoon, muuntuu se viinaksi. Tästä syystä tämän alaluvun otsakkeessa on myös viina, vaikkakin tarkastelun kohteena on alkoholilla selittäminen. Käsittäkseni otsikointi tai ainakin niiden viimeistely on Nuorten Palstan toimittajan tehtävä, joten kirjoittajat eivät ainakaan aina valitse itse otsikointia. Otsikoidessaan palstan toimittaja lisää mielipidekirjoituksiin yhden huomaamattoman kulttuurisen jännitetasen: alkoholin voimakkaimpana kuvauksena juuri viina tekee otsikoinnista räväkemmän kuin jokin muu alkoholisidonnainen sana. Mielipidekirjoitusten tyttöpositioiden kuvailu viinan juontina tekee myös tästä yhden illan kertomuksiin sisällytetystä positioista seksuaalisesti rankemman ja samalla poikkeavamman, kuin mitä se vaikkapa viinin juonnin seurauksena olisi.

<sup>70</sup> Tilastollisessa seksuaalitutkimuksessa on tilapäisten suhteiden yhdyntöjen osoitettu liittyvän alkoholinkäyttöön useammin kuin esimerkiksi pidempi-aikaisissa suhteissa (Haavio-Mannila & Kontula 2001, 216-217)

**10) Elämäni on sekoilua viinan ja kundien kanssa**

...Ongelmani on sitoutumisen pelko. isken miehiä ja jätän heidät saman tien. Moni on joutunut kärsimään, ja itse pohdin asiaa jatkuvasti. Alkoholin vaikutus asioihin on melkoinen, sillä kertaakaan en ole tuollaista 'pokausskeikkaa' selväpäisenä tehnyt...

*The show must go on* (HS 15.1.1994)

**11) Huomion puute ajaa pikasuhteisiin viinan voimalla**

...Mun paheeni on myös yhden illan jutut ja ryypääminen. Mä oon niin arka selvin päin etten kehtaa tehdä paljon mitään. Siksi ryypäämisestä on tullut tapa, enkä mä sitä aio lopettaakaan. Joka kerta kun mä oon kännissä mua huvittaa olla jonkun kundin kanssa, se on ihan pakkomielelle. joskus oon päätyne sänkyynki jos oon ollu tarpeeks kännissä...

*Where are you?* (HS 30.1.1993)

Vaikka Nuorten Palsta -kirjoituksissa yleensä pohditaan yhden illan suhteen vaikutuksia todellisen minän tuntemuksiin ja kerrotaan rooliminnan käyttäytymisestä paheena (11) tai ongelmana (10), voidaan samalla myös miettiä, kuinka yhden illan suhteet vaikuttavat toisiin ihmisiin (10). Yhden illan suhde ei kosketa vain yhtä ihmistä ja siksi siitä kerrottaessa pohditaan seksuaalisesti itsemäärätyn ja mahdolliseksi hyväksikäytöksi muodostuneen suhteen välistä eroa. Tällä rajalla alkoholin käytöstä kertominen laventaa todellisen minän ja rooliminnan välistä eroa.

Stina Jeffnerin (1997) Ruotsissa tekemän tutkimuksen mukaan alkoholin vaikutus nuorten heteroseksuaalisten raiskausten selittelyssä on ambivalenttia. Pojalle lieventävänä pidetään sitä, että hän on raiskauksen tapahtuessa humalassa riippumatta siitä, oliko tyttö nauttinut alkoholia vai ei. Kun taas tyttö on päissään, vähenee raiskauksen vakavuus riippumatta siitä, onko poika juonut vai ei (vrt. Mäkelä 2002). Erittäin hankalasti pois selitettävänä ja siksi äärimmäisen tuomittavana pidetään tilannetta, jossa kummatkin ovat selvin päin.

Tulkitsen, että alkoholin käytön kytkeminen yhden illan kertomuksiin vähentää kyseisen tapahtuman merkittävyyttä. Alkoholiin vetoaminen viittaa myös siihen, että lyhyiden suh-

teiden ”pulma” olisi paljon suurempi, jos henkilö harrastaisi vastaavia suhteita selvin päin. Esimerkkikirjoitusten tapaan vasta ”tarpeeks kännissä” horjahdetaan yhden illan suhteeseen (11) tai sitten ”kertaakaan en ole tuollaista ’pokausskeikkaa’ selväpäisenä tehnyt” (10).

Seksuaalikäyttäytymisen itseohjautuvuutta häivytetään tukeutumalla alkoholin vaikutuksiin. Suhde, joka on tapahtunut alkoholin vaikutuksen alaisena, ei samassa määrin ilmennä seksuaalista itsemääräämistä, kuin ilman alkoholia syntynyt yhden illan suhde. Yhtäältä esimerkiksi kertomus ”pokausskeikasta” (10) viittaa aktiiviseen toimijuuteen, eikä ainakaan hyväksikäytön kohteeksi asettumisesta vaikuta olevan kyse, vaan ennemminkin alkoholin avulla tuetusta omaehtoisesta toiminnasta. Toisaalta juuri ”pokausskeikan” sijoittaminen itse mielipiteessä lainausmerkkien sisälle on tulkittavissa myös siten, ettei pokaaminen tässä kirjoituksessa ole täysin päämäärätietoista.

Alkoholin käytöllä selitetään, miksi tavanomaisesti käyttäytyvästä henkilöstä voi väliin tulla paljon rohkeampi ja uskallampi tekemään sellaisia tekoja, joita selväpäisenä saattaisi jättää tekemättä. Alkoholi-selityksen suhde itsemääräämiseen onkin kaksijakoinen. Sillä voidaan selittää, miksi yhden illan suhteessa ei ollut itsemääräämistä, mutta myös sitä, kuinka vasta alkoholin avulla rohjettiin lopulta tehdä, mitä haluttiin (vrt. Honkatukia 2001, 57–58). Alkoholi-selitys siis poistaa vastuuta seksuaalisista teoista ja niiden seurauksista korottamalla vastuullisuuskynnystä.

Alkoholinalaisena voidaan selittää tehtävän vapaaehtoisia tekoja, mutta näistä teoista ei ole välttämätöntä välittää siten kuin selvänä tehdyistä teoista. Alkoholi-selitys onkin diskursiiviselta funktioltaan samanlainen selite kuin minän ja roolin välinen eronteko. Minän ja roolin välisellä eronteolla poistetaan minän vastuuta selittämällä yhden illan suhteet roolissa toimimiseksi, joksikin muuksi kuin todellisen minän toiminnaksi. Kun

taas alkoholin vaikutuksiin vedotaan, katoaa minän vastuu sitä vauhdikkaammin, mitä suuremmaksi promillemäärä vakuutetaan.

## Hyväksikäytön pyörtäminen

Tähän mennessä analysoimissani Nuorten Palsta -kirjoituksissa yhden illan suhteet on esitetty lähinnä pulmallisina, negatiivisina suhteina sekä mahdollisina hyväksikäyttötapauksina. Mieli-pideteksteissä on neuvoteltu yhden illan suhteen merkityksistä, mietitty vastuun jakautumista ja käsitelty itsemääräämisen astetta. Yhden illan suhteista on myös kerrottu hyvin henkilökohtaisina kokemuksina.

Kun edellä analysoiduille kertomuksille julkaistaan vastineita, kerrotaan yhden illan suhteista muutenkin kuin oma-kohtaisina kokemuksina. Suurin ero näiden kirjoitusten välillä on siinä, että jatkokirjoitukset eivät eksplikoi aloituskirjoitusten tapaista kokemuksellista tarinaa, jossa tarinan minäpositio olisi merkityksellinen<sup>71</sup>. Vaikuttaa siltä, että jatkokirjoituksissa yhden illan suhteisiin otetaan kantaa yleisemmällä tasolla. Tällöin käyttöön otetut argumentit tarjoavat toisenlaista, uutta tulkintapintaa jo aiemmin analysoiduille kirjoituksille.

---

<sup>71</sup> Sekä kokemuksellisesti kerrotuissa että näitä seuranneissa vastauskirjoituksissa voi olla mukana täsmälleen saman verran omia kokemuksia kuin aiemmissakin kirjoituksissa. Diskursiivisesta näkökulmasta tarkastellen ”oikeilla” kokemuksilla ei ole painoarvoa, vaan kiinnostus on kertomuksen sisällöissä ja muotoiluissa, siinä miten kokemuksellisuuden avulla tai se pois jättämällä keskustellaan yhden illan suhteista. Kokemukselliset kirjoitukset eivät siis välttämättä kerro oikeista kokemuksista, samoin kuin kokemuksellisen kielen sivuuttaminen ei kerro siitä, etteikö kirjoittajilla saattaisi olla yhden illan kokemuksia.

Seuraava esimerkki on tyyppillinen vastauspuheenvuoro selalaisille mielipidekirjoituksille, joissa yhden illan suhteista on kerrottu tyttöjen hyväksikäyttönä.

## 12) Pikasuhteet loppuvat vain kieltäytymällä

Nyt tuli mitta täyteen, miten meistä tytöistä jotkut voikin olla ajattelemattomia taliaivoja? Tarkoitan nyt niitä kirjoituksia, joissa valitetaan yhden illan juttujen tuomia tuskia ja silti jatketaan samaan malliin.

Ei se auta, että yrittää lehden palstalla saada myötätuntoa, sillä ratkaisun avain on vain ja ainoastaan omassa päänupissa! On mietittävä, mitä tältä elämltä haluaa. Jos haluaa henkistä tasapainoa ja itsensä kunnioittamista lienee turha etsiä niitä vieraiden sänkyseuralaisen luota.

Lisäksi on tosi naivia syyttää aina jätkiä hyväksikäyttäjiksi ja puolustella itseään viattomaksi uhriksi. Pelin henki on usein harvinaisen selvä, ja kuka pakottaa lähtemään rafaillaan jälkeen yhteiseen sänkyyn?

Jos tuntuu, ettei ikinä pysty sanoon ei, niin pitääkö silloin lähteä alkujaankaan raflaan?

Kuinka voitte luulla, että joku toinen pystyisi yhden illan jutun jälkeen rakastumaan ja kunnioittamaan teitä, jos itsekin inhoatte ja aliarvostatte siitä itseänne? Sitä paitsi niin kauan kuin löytyy yhden illan panopuiksi valmiita tyttöjä, löytyy hyväksikäyttäviä poikiakin.

Jokainen päättää itse oman kehonsa käytöstä ja kantaa myös siitä seuraukset, kun tietää omat ajatukset ja arvostukset sekä henkisen kantin kestävyuden (eli tuntee itsensä), tietää myös mitä kehollaan voi tehdä tai olla tekemättä ilman, että joutuu kärsimään henkisestä ahdistuksesta.

*Pikkusisko* (HS 13.3.1993)

Tämän kirjoituksen (12) tapaan Nuorten Palsta -teksteissä voidaan ajatella, että yhden illan suhteeseen osallistuvat tytöt ovat monesti elämän realiteeteista tietämättömiä. Poikien/miehien yksinkertaisesti oletetaan hyväksikäyttävän tyttöjä niin kauan kuin tytöt vain tyytyvät tähän rooliin. Yhden illan jutun seuraukseksi ei esitetä rakastumista ja kunnioitusta, jos tytöt itse vain inhoavat ja aliarvostavat itseään. Tästä syystä tämä nimellinen kirjoitus (12) ehdottaa, että tyttöjen ei pitäisi kertoa itsestään ”viattomana” uhrina. Pulaan yhden illan suhteista uskotaan jouduttavan lähinnä siksi, että ei osata päättää omasta

kehosta, ei tunneta itseä, eikä tiedetä mihin ”kantti kestää” (vrt. 3). Näistä lähtökohdista käsin yhden illan suhteet argumentoidaan naiiviksi toiminnaksi, josta ei poikiakaan pitäisi syyttää hyväksikäyttäjiksi.

Yhden illan suhteissa olevia ja mahdollisesti hyväksikäytön uhreiksi joutuvia tyttöjä ei jatkokirjoituksissa säälitellä, eikä heille suoda empatiaa. Tyttöjen oletetaan päätyvän väliaikaisesti suhteisiin vastoin omia periaatteitaan ja uskomuksiaan siten, että suhteen on jo edeltä käsin tiedetty aiheuttavan ahdistusta. Ratkaisun tähän pulmaan esitetään löytyvän ainoastaan jokaisen “omasta päänupista” (12).

Tulkitsen mielipiteen (12) argumentoinnin siten, että siinä tehdään oikeuttamattomaksi sellainen seksuaalikäyttäytyminen, jota joudutaan selittämään ristiriitaisesti, jakamalla esimerkiksi minäpositiota kahtia. Tyttöjen yhden illan suhteisiin liittyvää seksuaalikäyttäytymistä esitetään paheksuttavaksi siis siksi, että siitä ei ole kerrottu itsemääräämisenä. Yhden illan suhteita ei itsessään tuomita, vaan tuomittavaksi tehdään se, että niihin osallistumisesta kirjoitetaan vastuuttomana toimintana ja itsensä kanssa epätasapainossa olemisena. Kyseessä on heteroseksuaalisen käyttäytymisen tulkintaan ja kerrontaan liittyvän normin pystyttäminen: yhden illan suhteita on kuvailtava itsemäärätynä seksuaalikäyttäytymisenä.

Samanlainen itsemääräämisen määräävyys on havaittu myös muualla. Suomalaisen haastattelututkimuksen mukaan naiset voivat argumentoida yhden illan suhteiden väliin jättämisen kyseistä suhdetta paremmaksi vaihtoehdoksi. Tästä huolimatta menneiden yhden illan suhteiden muodostumista samat naiset kuvaavat edelleen toivottuna, päämäärätietoisena toimintana ja niistä otetaan täysi vastuu. (Papp et al. 2000, 127.)

Sukupuolitetusti yhden illan suhteiden pojat/miehet ovat hyväksikäyttäjiä ja tytöt/naiset tulevat tyhmyyttään hyväksikäytetyiksi. Jos tytöt tulevat hyväksikäytetyiksi siksi, että he eivät

ymmärrä yhden illan suhteen todellista luonnetta eivätkä siis toimi tarpeeksi itsemääräävästi, niin aivan hyvin voi tietysti olla niinkin, että pojat eivät aina ymmärrä sitä, että tytöt oikeasti ovat hyvin itsetietoisia ja vain hyödyntävät poikia omiin tarpeisiinsa. Yhden illan suhteen sukupuolipositiot voivatkin kääntyä päälälleen siten, että pojat ovat niitä, jotka eivät ymmärrä omaa parastaan. Seuraavissa kirjoituksissa pelataan juuri tällaisilla sukupuoliasetelmilla, kun Nuorten Palstan lukijoita vakuutetaan sukupuolisuhteiden ”todellisesta” luonteesta:

### **13) Valehtelijat ovat ilmeisesti tyttöjen mieleen**

Olen yrittänyt tehdä tuttavuutta naisten kanssa missä milloinkin selvinpään sekä muutaman rohkaisun jälkeen, mutta kyllä siinä into laantuu kun ei saa vastakaikua.

Olenkin tehnyt poikkiteollisen analyysin siitä, mistä epäonnistumiseni johtuu. Vika ei minun kohdallani ole ulkonäössä tai vaatetuksessa, vaan siinä, etten viitsi valehdella kuin sika keskustellessani naisten kanssa.

Olen huomannut siinä olevan menestyksen salaisuuden naismaailmassa. Mieskaverini saavat seurata kun puhuvat silmät korvat täyteen sontaa, olen ollut paikalla todistamassa kuinka se tehoaa. Tähän perustuu myös pitkälti ulkomaalaismiesten naismenestys.

Nämä miehet, jotka ovat kehuineet teidät tytöt edellisenä iltana, naureskelevat seuraavana päivänä kuinka helppoon taas menitte. Turhaan soittelette casanovan perään, hänellä on jo uusi valloitus haarakassa. Tämän kaiken olen todeksi huomannut.

*Tylyläni en vaihda* (HS 16.3.1996)

### **14) Kompleksikasta kundia on helppo höynäyttää**

Hyvät miessukupuolen edustajat, varsinkin te sängystä sänkyyn hypääjät, jotka joka tytön jälkeen toteatte, että tulipa taas jotain kanaa höynäytettyä. Oletteko koskaan tulleet ajatelleeksi, että sen sijaan, että te olisitte käyttäneet hyväksenne leegiota muijia, leegio muijia onkin käyttänyt hyväkseen teitä? Meille terveellä itsetunnolla varustetuille naisille on naurettavan helppoa tyydyttää tarpeemme komplekseista ja pätemisen tarpeesta kärsivillä kundeilla. Poikkeuksia tietysti löytyy suuntaan ja toiseen, mutta keskimääräisesti naispuolinen on yleensä se, joka pitelee peiton kulmaa ja päättää, koska sitä haluaa miehelle raottaa. Jonkun ns. naistenkaatajan sylissä ollut ei siis ole mikään höynäytetty kana, vaan julkeasti asianomaisen pakkomielteestä hyödyn ottanut nainen.

Nyt olisi aika miestenkin muuttaa ajatteluaan. Hoidoillaan rehvastelua ei ole miesten mies vaan säälittävä uhoaja, joka on vielä sen keskiaikaisen ajattelun vanki, että mies

ottaa ja nainen antautuu. Naisilla on paremmin hallussa oma seksuaalisuus kuin miehillä.

*Tervettä feminismiä* (HS 4.3.1995)

Ensimmäisessä esimerkissä (13) rehelliseksi ja heteroseksuaalisuuden normeihin itseään sovittleva kertomuksen minä ei ole ollut mukana yhden illan suhteissa. Kirjoitus varoittaa ”sisäpiiritietona” miesten aikomuksista ja yhden illan suhteiden todellisuudesta: kyseessä on puhtaasti tyttöjen tyhmyyden hyväksikäyttö. Pojat/miehet eivät aina ole sitä, mitä lupaavat. He voivat valehdella ja seuraavana päivänä vain naureskella koko tapaukselle (vrt. 4).

Tulkitsen tämän mielipidekirjoituksen (13) ehdottavan, että tytöt eivät ole tarpeeksi itseohjautuvia ja että juuri tätä asiaintilaa haluttaisiin muuttaa – tehdä tyttöjä tietoisiksi yhden illan suhteiden todellisesta luonteesta. Hyväksikäyttö merkityksellistetään tässä yhteydessä antamisena ja ottamisena. Ajatellaan, että hyväksikäyttötilanteessa pojat/miehet toimivat itsetietoisesti siten, että he hakevat tytöiltä seksuaalista tyydytystä välittämättä heidän tuntemuksistaan, odotuksistaan tai ajatuksistaan.

Edellisen kirjoituksen rinnalle asettamani mielipide (14) hyödyntää samaa antamisen ja ottamisen teemaa, mutta jäsentää yhden illan suhdetta täysin erityyppisenä antamis – ottamissuhteena. Jos joku mies rehvastelee useilla seksuaalikokemuksillaan, kuten edellisen esimerkin mukaan usein miesten oletetaan tekevän (13), niin se voi hyväksikäytön sijaan olla merkki myös siitä, että mies ei tyhmyyttään ymmärrä edes tulleen hyväksikäytetyksi (14) – oli pa mies sitten ulkomaalainen tai suomalainen ”casanova”.

Jos aiemmin ajateltiin, että mies ottaa ja nainen antaa, niin nyt itsetuntoiset ja seksuaalisuutensa hallitsevat naiset esitetään kykeneviksi päättämään ja käyttämään miehiä omien tarpeidensa tyydyttämiseen (14, myös 3). Naisen hyväksikäyttäjäksi esit-



täminen on antamisesta ottamiseen siirtymistä. Itsemäärääminen merkitsee sen tietämistä, mitä ottaa ja millä tyydyttää tarpeensa (14). Hyväksikäytön kohteena olevat miehet taas todetaan pakkomielleisiksi, kompleksisiksi ja pätemisen tarpeessa oleviksi. Asetelma muistuttaakin sisällölliseltä kuvaukseltaan suuresti niitä kirjoituksia, joissa mahdollisen poikien ja miesten hyväksikäytön kohteeksi joutuneita tyttöjä ja naisia luonnehdittiin omakohtaisen minäposition avulla (4, 8, 9) – ainoastaan sukupuolipositiot ovat kääntyneet nurinpäin.

Jälkimmäisen, tytön/naisen näkökulmasta kerrotun, mielipiteen (14) voi tulkita myös siten, että miehelle ottamiseksi ymmärretty itsemäärääminen on voinut aiemmin olla tunnettua, mutta nykyään sukupuolella ei itsemääräämisen suhteen ole merkitystä. Kun tiedetään oma arvo ja oikeudet, puhe hyväksikäytöstä, antamisesta ja ottamisesta sivuutetaan. Tällöin itseohjautuva seksuaalisuus oikeuttaa tarpeiden tyydyttämisen kenen tahansa kanssa (15, myös 3).

### **15) Naisia arvioidaan edelleen väärillä mittapuilla**

...Seksi ei tahraa tai leimaa ketään, eikä siinä ole kyse antamisesta tai saamisesta, käyttämisestä tai käytetyksi tulemisesta. Seksi parhaimmillaan saa hiukset kiiltämään, posket punottamaan ja hymyn herkäksi...

...Eikö olisi aika lopettaa naisen seksuaalisen passiivisuuden ihannointi ja neitsyyden mystifointi ja myöntää, ettei ole kovin oleellista

naisen luonnetta analysoidessa tilastoida, kuinka monta kertaa hän on harrastanut seksiä tai kuinka monen eri miehen kanssa? Tosi-nainen tuntee arvonsa, mutta myös oikeutensa, joihin kuuluu vapaa seksuaalisten tarpeiden tyydyttäminen kenen tahansa valitsemansa henkilön kanssa.

*Pelkkä nainen –77 (HS 8.6.1996)*

Osa julkaistuista mielipidekirjoituksista (14, 15) argumentoi sellaista todellisuuskäsitystä vastaan, jossa naisen seksuaalisuutta tarkastellaan miesten saneleman seksuaalimoraalin rajoissa (esim. madonna/huora -myytti). Nämä kirjoitukset asettuvat naisen

passiivista, maineen varjeluna pidettyä seksuaalisuuskäsitystä vastaan<sup>72</sup>. Ne kiertävät käsitystä, jonka mukaan yhden illan suhteissa vain miehen olisi mahdollista hyväksikäyttää naista. Argumentointiaseena vapaamman seksuaalisuuden puolesta käytetään terveen itsetunnon ja arvostuksen mukanaan tuomaa itseohjautuvuutta. Se oikeuttaa naisten – aivan samoin kuin miestenkin – omien tarpeiden tyydyttämisen.

Sukupuolitettua hyväksikäyttöä pyörrettäessä asetetaan vastakkain madonna/huora -erontekoja hyödyntäneen seksuaalikulttuurin kanssa (ks. madonna/huora -eronteosta esim. Saarikoski 2001, 122–125). Tällöin vastuulliseen seksuaalisuuteen suuntautumisesta rakentuu Nuorten Palsta -kirjoituksissa oikeutettua ja uutta seksuaalikulttuuria. Samalla itsemäärääminen käsitetään ominaisuudeksi, jota ei saisi kiinnittää sukupuoleen. Tulkitsen tämän siten, että itsemäärääminen ikään kuin asetetaan dikotomisten sukupuolipositioiden yläpuolelle, kaikkia ihmisiä samanarvoisesti koskevaksi ominaisuudeksi tai ihanteeksi.

Kun itsemääräämisen paikantuu seksuaalisuuden hyväksytävyyttä määritteleväksi kriteeriksi, voidaan naisen ja miehen seksuaaliset halut ja mieltymykset asettaa samaan kategoriaan. Tällöin sukupuolen merkitystä hyväksikäyttöä jäsentävänä kriteerinä minimoidaan. Edelleen sukupuolen merkitystä itsemääräämisessä sumennetaan, kun sama nais- ja/tai mieskuvakeskustelu rinnastetaan aktiivisena seksuaalisuutena prostituutioon. Tällöin esimerkiksi miesprostituution vähäisyyden voidaan esittää johtuvan naisten itsensä mielissä olevasta myyttisestä, kielletyn seksuaalisuuden ajatuksesta, joka rikkoo tasa-arvoista itsemääräämistä.

---

<sup>72</sup> Asennetutkimuksen mukaan naisten aloitteellisuuden hyväksyminen on nimenomaan naisten keskuudessa kasvanut 1990-luvulla, kun taas miehet olivat suurelta osin hyväksyneet naisten aloitteellisuuden jo 1970-luvulla (Haavio-Mannila & Kontula 2001, 209).

## 16) Rakkaus tekee seksistä tuplasti upeampaa

...On vastoin tasa-arvoa ja luontoa, että seksuaalisesti aktiivista miestä pidetään vitaalisena, miehisenä ja muutenkin positiivisena, kun taas samanlainen nainen leimataan helposti nymfomaaniksi tai joksikin negatiiviseksi. Yhtä väärin on, että esim. lähes koko prostituutio on suunnattu pelkästään miehille – mik-

sei yhtä hyvin voisi olla olemassa mieshuoria naisille? Mikäli heillä ei olisi menekkiä, syynä tuskin olisi naisten haluttomuus, vaan naisten itsensäkin päässä elävä myytti omasta 'kielletystä' seksuaalisuudesta...

*Ei nunna ei bullu, vaan kunnon nainen* (HS 15.6.1996)

Kun hyväksikäytön sukupuolittuneisuutta pyörrettäessä kirjoitetaan poikkeuksetta vastuullisesta itsemääräämisestä, rakentuu itseohjautuva seksuaalisuus välineelliseksi siten, että seksikumppania tarvitaan vain omien tarpeiden tyydyttämiseen (14, 15, 16 myös 3). Yhden illan suhteen toisesta osapuolesta tehdään tällä argumentoinnilla itsetoteutuksen välinettä sen sijaan, että esimerkiksi ajateltaisiin yhden illan suhteen osapuolten yhteisesti ottavan päätäntävästuuta kyseisestä suhteesta.

Vaikuttaa siltä, että itsemääräämisellä perusteltu välineellinen itsetoteutus on lopulta lähes samanlainen puhetapa kuin se, jossa hyväksikäytöstä kerrotaan suhteen toisen osapuolen huijaamisena ja luottamuksen hyödyntämisenä. Hyväksikäytön diskursiivinen pyörtäminen purkaakin ainoastaan tyttöihin/naisiin kohdistuvaksi ajateltua hyväksikäyttöä samalla, kun se valmista tytöistä/naisista seksuaalisesti itsemääräviä yksilöitä. Samalla tytöistä/naisista rakentuu potentiaalisia hyväksikäyttäjiä ja pojista/miehistä mahdollisia hyväksikäytön uhreja. Seksuaalikäyttäytymisen oikeutusta käsiteltäessä itsemäärääminen ei siis asetu hyväksikäytölle vastakkaiseksi selitykseksi siten, että yhden illan suhde ilman vastavuoroista itsemääräämistä olisi pelkistetyksi hyväksikäyttöä. Tämän sijaan itsemäärättyyn seksuaalikäyttäytymiseen sisällytetään mahdollista hyväksikäyttöä.

## Itsemääräämisen tulkintanormi

Tässä luvussa olen tutkinut yhden illan suhteita käsitteitä Helsingin Sanomien Nuorten Palstan kirjoituksia vuosilta 1993–1997. Näistä kirjoituksista olen analysoinut diskursiivisesti, miten seksuaalisen hyväksikäytön ja itsemääräämisen rajapinnalla neuvotellaan seksuaalisten suhteiden hyväksyttävyydestä.

Tekemäni analyysin perusteella yhden illan suhteissa on kyse sosiaalisesta kontrollista, mutta melko erilaisesta kontrollista kuin mitä aiemmissa tutkimuksissa on esitetty (vrt. Honkatukia 1998; Saarikoski 2001; Tolonen 2001). Kyseessä ei ole ollut tyttöjen tai poikien maineen suojeleminen eikä halventavien nimitysten käyttö - pikemminkin sosiaalinen kontrolli ilmenee eräänlaisen tulkinta- ja kerrontanormin rakentumisena. Kun Nuorten Palstalla keskustellaan yhden illan suhteista, piiryy itsemääräämisestä ja sen diskursiivisista käyttötavoista se normatiivinen kartalehdistö, jonka avulla yhden illan suhteita merkityksellistetään.

Itsemääräämisen paikantuminen yhden illan suhteisiin tekee seksuaalikäyttäytymistä kahdella tapaa ymmärrettäväksi. Ensinnäkin itsemäärääminen jäsentää yhden illan suhteita käsitteiden kirjoitusten sisäistä logiikkaa siten, että joidenkin epämiellyttäviksi käsitettyjen ja mahdollista hyväksikäyttöä sisältävien suhteiden merkittävyttä päädytään minimoimaan. Tällöin pidempiaikainen rakkaussuhde esitetään tavoitellummaksi ja itsemäärätymmäksi kuin yhden illan suhde. Yhden illan suhdetta vähättelemällä taas selitetään, miten siihen ollaan ulko-ohjatusti ajauduttu tai päädytty. Suhteen merkitystä vähätellään myös kertomalla alkoholinkäytöstä sekä erottamalla todellinen minä roolikäyttäytymisestä. Näillä diskursiivisilla strategioilla vähennetään minäposition vastuuta suhteen muodostumisesta samalla, kun suhteeseen ”eksyneen” osapuolen niukka itseohjautuvuus tulee ymmärrettävämmäksi.

Toiseksi itsemääräminen jäsentää Nuorten Palstalla käytyä mielipiteenvaihtoa yhden illan suhteista. Vastakohtana kirjoituksille, jotka käsittelevät yhden illan suhteita epämiellyttävinä ja mahdollisina hyväksikäyttötapauksina, puolustetaan ja oikeutetaan yhden illan suhteita silloin, kun ne ilmentävät omaehtoista, vastuullista käyttäytymistä. Jatkokirjoituksissa myös kritisoidaan sellaisia elämänkuvauksia, joissa on kerrottu ajauduttun yhden illan suhteisiin ilman, että kyseistä suhdetta olisi tietoisesti haluttu. Eksymistä yhden illan suhteisiin säätetään, koska tällä tapaa rikotaan itsemäärämisen periaatetta. Tällöin ei arvostella yhden illan suhteita sinänsä, vaan sellaista yhden illan suhteista kertomisen tapaa, jossa suhteesta ei oteta vastuuta. Samalla yhdenmukaistetaan yhden illan suhteen sukupuolipositioita ja ajatellaan, että sekä pojat että tytöt voivat itseohjautuvasti toimien asettua toistensa hyväksikäyttäjiksi.

Seksuaalikäyttäytymisen tulkintanormit ovat usein moniselitteisiä. Siksi monenlaiset teot voidaan tulkita seksuaalisesti värittäneiksi esimerkiksi siten, että niissä voidaan väittää olevan kyse seksuaalisesta häirinnästä, hyväksikäytöstä tai raiskauksesta (Bauman 2001, 236; Patai 1998). Tulkintanormien moniselitteisyyden haittapuoli voi siis olla se, että johonkin seksuaaliseen tekoon syyttömäksi itsensä kokeva voi toisinaan löytää itsensä syytetyn penkiltä.

Tässä luvussa esittämäni analyysi kertoo moniselitteisen tulkittamisen sijaan yhdenmukaisten tulkintojen mahdollisista pulmista. Jos itsemäärämisen hahmottaminen on tämän aineiston tapaan yhteisen tulkintanormin rakentamista, voi hyväksikäytöstä kertominen olla hankalaa ilman vähättelyä, tarpeetonta vastuunottoa tai vastuusuhteiden uusiksi määrittelyä (vrt. Honkatukia 2000, 40–41). Silloin kun itsemääräminen voi muuntua kertomukseksi välineellisestä itsensä toteuttamisesta, on itsemäärämisellä mahdollista myös perustella hyväksikäyttönäkin ilmenevää rajoittamatonta vapautta. Todellisista

hyväksikäyttötapauksista puhuminen ja ymmärretyksi tuleminen voikin olla vaikeaa siksi, että seksuaalikäyttäytymisen oikeuttaminen perustuu itsemääräämisen itsestään selvänä pidettyyn ja kyseenalaistamattomaan selityslogiikkaan. Kun taas hyväksikäyttö kietoutuu itsemäärätystä seksuaalikäyttäytymisestä kertomiseen, voi sen erittely ja osoittaminen olla hankalaa. Näissä olosuhteissa hyväksikäyttökin voi tulla käännettyksi normaaliksi seksuaalisuudeksi.

## 8. ITSEMÄÄRÄTTY (HETERO)SEKSUAALISUUS

Tässä tutkimuksessa olen tarkastellut seksuaalikäyttäytymisen oikeuttamista ja hyväksytyksi tekemistä. Tutkimuksellani olen tavoitellut seksuaalisuutta koskevien itsestäänselvyyksien näkyväksi tekemistä jäljittämällä kulttuuristen neuvottelujen diskursiivista logiikkaa eli sitä, millaisten erontekojen, esioletusten ja ajatuskulkujen avulla (hetero)seksuaalisuutta merkityksellistään. Avaamalla ja purkamalla seksuaalisista teoista käytyjen keskustelujen kytköksiä suhteessa itsemääräämiseen olen tutkinut (hetero)seksuaalisuuden rakentamista kirjoitetun ja kirjoittamattoman, samoin kuin sanotun ja sanomatta jätetyn, rajapinnalla.

Tässä luvussa teen yhteenvetoa koko tutkimuksesta. Yhteenvetoon jälkeen jatkan joidenkin tutkimustulosten merkitysten ruotimista käsittelemällä diskursiivisen tarkastelun varjoon jääneitä kysymyksiä. Tarkastelen ja pohdin suojaikärajan merkitystä, (hetero)seksuaalisten subjektien kulttuurista rakentumista sekä yksilöllistettyä itsemääräämisen etiikkaa.

## (Hetero)seksuaalisuuden normaalius ja normit

Tässä tutkimuksessa olen kysynyt, miten seksuaalista normaaliutta tehdään diskursiivisesti sekä, miten itsemäärääminen on kytköksissä normaaliuden tekemiseen. Tutkimuksen toisessa luvussa tarkastelin (hetero)seksuaalisuuden merkityksellistämistä ja seksuaalikäyttäytymistä koskevien normien rakentumista. Tällöin kuvasin seksuaalisen normaaliuden tekemistä (hetero)seksuaalisuuden rakentamisprosessina. Esitin tutkivani tätä prosessia jäljittämällä, kuinka seksuaalikäyttäytymisen oikeutuksesta keskusteltaessa perustetaan, ylläpidetään tai muunnetaan heteronormia sekä heteroseksuaalisuuden sisäisiä normeja.

Tutkimuksen kolmannessa luvussa hahmotin kaksi yhteiskunnallista keskusteluryvästä, joiden sisällä seksuaalikäyttäytymisen normeja on näkyvästi käsitelty. Ensimmäinen, murrokseksi kutsumani keskusteluryvä, ajoittui 1960- ja 1970-lukujen vaihteeseen. Toinen, tasavertaistamisen keskusteluryvä, taas ajoittui 1990-luvulle. Keskusteluryppäistä keräämäni tutkimusaineistot rajasin nuorten seksuaalisuutta kahdesta eri perspektiivistä käsitteleviksi siten, että kummastakin keskusteluryppäistä analysoin suojaikärajaan liittyneitä lainsäädäntöprosesseja sekä nuorten seksuaalisuudesta käytyjä Helsingin Sanomien Nuorten Palsta -keskusteluja.

Tämän tutkimuksen keskeisimmäksi seksuaalikäyttäytymisen oikeuttamisen käsitteeksi hahmottui itsemäärääminen. Siihen kytketyen jäljitin diskursiivisen analyysin avulla seksuaaliisiin tekoihin haluavien, osallistuvien tai niihin joutuvien yksilösubjektien välisiä eroja ja samankaltaisuuksia. Osoitin, että seksuaalisten tekojen tekijöitä, tekojen kohteita, uhreja, tasapuolisia kumppaneita, yhteisymmärryksellisiä toimijoita ja sukupuolitettuja subjekteja positioidaan moninaisesti. Itsemääräämispuheeseen liittyen joidenkin erontekojen tuottaminen osoittautuu heteronormia ylläpitäväksi, jotkut eronteot taas normittavat he-



teroseksuaalisuutta. Toisinaan taas vaikuttaa siltä, että itsemääräämispuheesta itsessään rakentuu normi, kun sen avulla kritisoidaan aiempia seksuaalikäyttäytymisen normeja. Eksplikoin nyt analyysiluvuittain, miten erilaiset normit ja normatiivisuudet kohtaavat toisensa (hetero)seksuaalista normaaliutta rakennettaessa.

Luvussa neljä analysoin suojaikärajalainsäädännön muuttamista 1960- ja 1970-lukujen taitteen Suomessa. Tuolloin seksuaalisuuden jäsentäminen itsemääräämisenä ja itsemääräämisoikeuden turvaamisena haastoi aiemman yhtenäismoraalilla ja yhteiskunnan parhaalla perustellun lainsäädännön. Itsemääräämisoikeutta ei tällöin jäsennetty itsestäänselvyytenä. Vaikka se olikin voimakas jäsenitys, se ei silti ollut käsitettävissä seksuaalisuutta yksiselitteisesti oikeuttavaksi. Esimerkiksi homoseksuaaliset suhteet voitiin perustella edelleen sekä yhteiskunnan että yksilön edun vastaisiksi. Samalla itseohjautuviksi ajateltuja nuoria yksilöitä pidettiin poikkeuksetta heteroseksuaalisuuteen kehittyvinä. Keskustelu jäsenyyttä heteronormatiivisesti.

Seksuaalisen suuntautumisen lisäksi ja siihen liittyen itsemääräävät yksilöt olivat lakitekstissä ilmaistun neutraaliuden sijaan voimakkaasti sukupuolitettuja. Seksuaalisuus esitettiin nuorille vaaralliseksi, mutta tämä vaarallisuus liitettiin poikiin ja tyttöihin eri tavoin. Poikien vaarallisuus oli ”eläimellisessä” viettelämässä ja siitä nousevassa seksuaalikäyttäytymisen vallattomuudessa. Tyttöjen vaarallisuus oli taas mahdollisissa seksuaalikäyttäytymisen seuraamuksissa, lasten saamisessa sekä tämän myötä ”onnellisten kotien” perustamispotentiaalinen vähenemisessä. Poikien seksuaalisuuden vaarallisuutta jäsennettiin siis luontoon kuuluvana ominaisuutena, kun taas tyttöjen seksuaalisuus vaikutti olevan yhteiskunnallisesti ja sosiaalipoliittisesti merkityksellistä. Nämä jäsennykset normittavat heteroseksuaalisuutta. Ne asettavat heteroseksuaalisen parisuhteen odotusarvoksi naisen sitoutumista perhe-elämään samalla, kun ne tu-

kevat miehen potentiaalisesti vallattoman ja vaarallisen seksuaalisuuden olemassaoloa.

Viidennessä luvussa siirryin tutkimaan yhteisymmärryksellisyyden ja suostumuksen rakentumista Helsingin Sanomien Nuorten Palstalla 1960- ja 1970-lukujen taitteessa. Näistä kirjoituksista analysoin ensimmäisistä seksuaalisuhteista käytyjä neuvotteluja. Nuorten Palsta -kirjoitukset kyseenalaistivat yksiviivaisen suojaikärajalain mielekkyyden: jos seksuaalisten tekojen osapuolet toimivat yhteisymmärryksessä ja suostuvat seksuaaliseen kanssakäymiseen, toimijoiden iällä ei pitäisi olla merkitystä seksuaalisten tekojen oikeutusta arvioitaessa. Itsemäärääminen paikantui yksilöiden välisten seksuaalisuhteiden rakentamiseen eritoten silloin, kun kirjoitukset käsitelivät rakkautta. Yhteisymmärryksellinen suhde saattaisi olla mahdollinen ilman rakkauttakin, mutta Nuorten Palsta -kirjoituksissa juuri molemminpuolinen rakkaus tarkoitti myös yhteisymmärryksellisyyden rakentumista.

Rakkauspuhe saattoi hämärtää muutoin heteronormatiivista ja heteroseksuaalisuutta normittavaa keskustelua. Rakkaudesta kirjoitettaessa vihjattiin, että ikäero, yhteiskunnallinen asema sekä sukupuolten vastakkainasettelut olisivat ylitettävissä. Pääosa rakkauspuheesta kuitenkin kääntyi normittamaan heteroseksuaalisuutta eli sitä, miten tytön ja pojan välinen seksuaalinen suhde olisi järjestettävä. Pojan esitettiin kysyvän suostumusta seksuaaliseen kanssakäymiseen työltä ja tytön tehtäväksi jäi ainoastaan ratkaista, miten pyyntöön pitäisi suhtautua. Jos tyttö vastaisi ei ja poika jatkaisi suhdetta hänen kanssaan, olisi poika ”oikeasti” rakastunut. Jos tyttö vastaisi kyllä, olisi pelkona, että poika pian jättäisi tytön. Pojan kannalta kysymys rakkaudesta taas esitettiin irrelevantiksi. Pojalle tärkeäksi seikaksi ajateltiin ainoastaan se, että jonkinlaista rakkautta hänenkin olisi tunnus-tettava, jotta seksuaalisuhteesta muodostuisi yhteisymmärryksellinen. Heteroseksuaalisuutta normittaen yhteisymmärrystä

muotoiltiin sukupuolitetuksi ja samalla myös yhteismitattomaksi ymmärrykseksi.

Tutkimuksen kuudennessa luvussa siirryin ajassa parikymmentä vuotta eteenpäin tutkiakseni 1990-luvun suojaikärajalainsäädäntöprosessia. Tässä keskustelussa itsemäärääminen ja siihen liitetty yksilöiden oikeus käsitettiin itsestäänselvyudeksi eli täysin eri tavoin kuin 1960- ja 1970-lukujen taitteen lainsäädäntökeskustelussa. Keskustelussa pohdittiin monitahoisesti, miten itsemäärääminen voisi yksilöiden kesken olla tasavertaista. Seksuaalikäyttäytymistä normitettiin esimerkiksi luonnostelemalla itsemääräämiseltään samantasoisten osapuolten välisiä seksuaalisuhteita hyväksyttäväksi. Itsemääräämisestä puhuminen taipui myös yksittäisiksi heteronormatiivisiksi oletuksiksi, jotka kuitenkin samassa yhteydessä myös kiistettiin. Vaikka heteronormatiiviset tulkinnat eivät lävistä keskustelukokonaisuutta, ei heteronormin häivyttäminen myöskään ole itsestään selvää.

Itsemääräämis-argumenttiin kytkeytyen seksuaalisuuden normittaminen kohdentui tässä lainsäädäntöprosessissa seksuaalisten tekojen osapuolten subjektiivisuuden ja toimija-asteen määrittelyihin. Tältä perustalta eroja ja yhtäläisyyksiä paikannettiin niin lasten, nuorten kuin aikuistenkin välille. Tasavertaiseksi suhteeksi sävyttyi seksuaalisuhde, jossa suhteen osapuolten erot itsemääräämisessä ovat vähäiset.

Puhe tasavertaisesta itsemääräämisestä kääntyi myös heteroseksuaalisuuden mallintamiseen silloin, kun seksuaalista kehitystä sukupuolitettiin. Suojaikärajasta tuli tällöin merkittävä, jonka avulla heteroseksuaalisen suhteen poika oletettiin tyttöä vanhemmaksi. Nuoriin liitetystä seksin ostamisesta ja myynnistä keskusteltaessa näyttäytyi seksiä myyvä nuori tyttö avuttomaksi ja auttamisen kohteeksi, kun taas samanikäinen nuori, seksiä ostava poika, saatettiin ymmärtää kehittyneeksi ja kypsäksi. Vaikka yksilöiden itsemääräämiseen vedoten kyseenalaiste-

taan heteronormatiivisesti tehtäviä tulkintoja, voidaan samoin perustein myös lujittaa heteroseksuaalisuuden sisäisiä normeja.

Tutkimuksen seitsemännessä ja samalla viimeisessä aineistolähtöisessä luvussa tarkastelin 1990-luvun Helsingin Sanomien Nuorten Palsta -kirjoitusten valossa, kuinka yhden illan suhteista keskusteltaessa seksuaalista itsemääräämisoikeutta mahdollisesti rikotaan, eli kuinka hyväksikäyttö liittyy itsemääräämiseen. Yhden illan suhteista kertovat tekstit käsittelivät ainoastaan heteroseksuaalisia suhteita, siksi jo kulttuurinen kuvaus ”yhden illan suhteesta” vaikuttaa alleviivaavan niistä tehtäviä heteronormatiivisia tulkintoja. Heteroseksuaalisuutta normittaen yhden illan suhteet jäsenyivät vähempiarvoisiksi kuin pidempiaikainen rakkaussuhde. Sukupuolitetusti pojat esitettiin potentiaalisiksi suhteen hyötyjiksi, kun taas tytöille siitä saattaisi olla haittaa. Tässä mielessä kirjoitukset vaikuttivat ylläpitävän samankaltaisia heteroseksuaalisuuden normeja kuin mitä 1960- ja 1970-lukujen taitteenkin Nuorten Palsta -kirjoitukset.

Kaikkein silmiinpistävintä 1990-luvun Nuorten Palsta -kirjoituksissa oli se, että seksuaalikäyttäytymisen oikeutusta arvioitiin pääsääntöisesti suhteessa sen itseohjautuvuuteen. Tämän arviointikriteerin varassa purettiin yhden illan suhteiden sukupuolittuneita merkityksiä. Yhden illan suhteita ei loppujen lopuksi edes kritisoitu, vaan arvosteltiin yhden illan suhteista kertomisen tapaa. Tällöin itsemäärääminen näyttäytyi vahvana seksuaalikäyttäytymisen tulkintanormina. Jos harrastaa yhden illan suhteita, niistä on kerrottava niin kuin olisi toiminut vastuuntuntoisesti ja halunnut itse kyseisiä suhteita. Negatiivisista ja mahdollista hyväksikäyttöä lähestyvistä yhden illan suhteista kertominen vaikutti hankalalta. Hankaluutta lisäsi vielä se, että juuri mahdollista hyväksikäyttöä jäsentäneissä kertomuksissa minimoitiin kärsineen osapuolen itsemääräämisen astetta. Kerrottiin esimerkiksi, että suhteeseen oltiin ajauduttu, koska oltiin kännissä. Paradoksaalisti tekojen oikeuttaminen itsemääräämi-

sellä vaikuttaa mahdollistavan heteroseksuaalisen hyväksikäytön normalisointia.

Lainsäädännöllisten keskustelujen kesken on mahdollista tehdä suoraa ajallista vertailua. Tällöin suurin ajassa tapahtuva muutos näyttäisi sijoittuvan siihen, että itsemääräämisestä rakentuu kansakunnan tilalle seksuaalikäyttäytymisen kyseenalaistamaton arviointimittari. Tämä muutos on myös yhteydessä siihen, ettei heteronormia 1990-luvulla ylläpidetä aivan niin näkyvästi kuin 1960- ja 1970-lukujen taitteessa. Heteroseksuaalisuuden sisäisiä normeja sen sijaan vaikutetaan kumpanakin ajankohtana toistuvien tulkintojen avulla tuettavan ja lujitettavan lähes samansisältöisesti. Ajatellaan esimerkiksi, että poikien ja tyttöjen seksuaalinen kehittyminen on eriaikaista ja siksi vanhemman pojan ja tätä nuoremman tytön välinen suhde oletetaan tasavertaiseksi.

Nuorten Palstojen kesken ajallinen vertailu on yhteismitattomampaa, sillä keskustelujen kohteet eroavat tarkasteltuina ajankohtina toisistaan. Jos palstat kuitenkin asetettaisiin rinnakkain, niin näyttäisi siltä, että myös niillä ylläpidetään yllättävän samankaltaisia heteroseksuaalisuuden normeja. Esimerkiksi yksittäisiä seksuaalikokemuksia verrataan kumpanakin ajankohtana lähes samankaltaisesti pidempiaikaisiin suhteisiin ja oletetaan, että seksuaalikäyttäytyminen on pidempiaikaisissa suhteissa oikeutetumpaa kuin lyhytaikaisissa. Tästä huolimatta seksuaalikäyttäytymisen oikeuttamisessa tapahtuu myös merkittävä muutos. Kun 1960- ja 1970-lukujen taitteessa ymmärrys seksuaalisuhteen merkityksestä rakentui sukupuolten kesken yhteismitattomaksi, hämärretään 1990-luvulla sukupuolen tärkeyttä esittämällä sekä pojat että tytöt samalla tavalla seksuaalisesti itsemäärääviksi. Sukupuolen merkitsevyyden laimeneminen suhteessa seksuaalikäyttäytymisen oikeuttamiseen näyttääkin olevan yhteydessä siihen, että seksuaalisilta teoilta aletaan tiiviimmin vaatia itseohjautuvuutta. Seksuaalikäyttäytymisen oi-

keuttaminen yksinomaan itsemääräämisellä tekee rakkaudettomia seksuaalisuhteita hyväksyttäväiksi. Samalla rakkauden voima seksuaalisuhteen oikeuttamisessa heikkenee.

Vaikka seksuaalisen normaaliuden tekemisen tavat saattavat siirtyä ajassa eteenpäin ja samassa ajassa paikasta toiseen, on mahdotonta tiivistää, miten normaaliutta *yleensä* tai *yleisesti* tehdään. Vaikuttaa kuitenkin siltä, että kun seksuaalisuuden normeja muutetaan tai kyseenalaistetaan, normaaliutta tehdään seksuaalikäyttäytymisestä koskevien keskustelujen äänenvoimakkuutta kasvattamalla. Radiokuunnelman seuraaja kokee hiljaisuuden illuusion, kun hän kuulee voimakkaalla äänellä toistetun kellontikityksen – äänen, jonka tavallisesti kuulisi vain täydellisessä hiljaisuudessa. Vastaavalla tavalla seksuaalisen normaaliuden tekemisessä on kyse eräänlaisen illuusioefektin luomisesta. Kun seksuaalikäyttäytymisen normeja toistuvasti paukutetaan, vaikuttaa siltä kuin metelin taustalla olisi jotain itsestään selvää. Kun taas syvennyttään tarkastelemaan tuota itsestäänselvyyttä, havaitaan, että normaalina pidetty on monissa keskusteluissa tehtyjen ja esitettyjen yhdenmukaisten, normatiivisten tulkintojen tulosta.

Aiemmin heteroseksuaalisuutta on väitetty tuotettavan itsestään selväksi normaaliudeksi siitä vaikenemalla (Katz 1996, 182). Tämän tutkimuksen perusteella seksuaalisena normaaliutena kuvattua heteroseksuaalisuutta voidaan hiljenemisen lisäksi tuottaa myös äänenvoimakkuutta kasvattamalla. Esimerkiksi 1960- ja 1970-lukujen taitteen lainsäädännöllisessä keskustelussa homoseksuaalisuutta sisällytettiin heteroseksuaalisuuteen sillä seurauksella, että homoseksuaalisten positioiden mahdollisuudet vähenivät. Vastaavasti myös muut (hetero)seksuaalisuuden normit koetaan usein itsestäänselvyyksiksi siksi, että niitä rummutetaan kuuluvasti.

Tämä tutkimus tukee ajatusta, että normaaliutta tehdään erottamalla esimerkiksi homoseksuaalisuutta heteroseksuaali-

suudesta. Lisäksi homo- ja heteroseksuaalisuuden välisiä eron- tekoja toisinaan myös kadotetaan, piilotetaan ja hälvennetään. Tällöin linjataan toisenlaisia eroja ja samuusia seksuaalisten te- kojen toimijoiden ja subjektien välille. Nämä liittyvät esimer- kiksi sukupuoleen, yksilöiden kehittymiseen, ymmärryskykyyn ja itsemääräämiseen asteeseen. Näistä eroista ja samuuksista te- kemäni analyysit osoittavat, että seksuaalisuuden oikeuttami- ssa ja hyväksyttäväksi tekemisessä on kyse useiden itsestään selvinä pidettyjen erojen aktiivisesta toistosta ja vahvistamisesta. Seksuaalisuuden oikeuttamisessa ja hyväksyttäväksi tekemisessä ei siis ole kysymys ainoastaan heteroseksuaalisten tekojen nor- maaliksi tekemisestä, vaan kyseessä on myös laajempi, ihmisyy- den merkityksistä käytävä neuvottelu. Rikastan ja jatkan tätä neuvottelua, kun pohdin seuraavaksi, mitä suojaikäraja mahdol- listesti merkitsee, millaisia subjektuusia analysoimani keskuste- lut ovat mahdollistaneet sekä kuinka itsemääräämisen etiikka tämän tutkimuksen perusteella on yksilöllistettyä.

## Suojaikärajan merkitys

Suojaikäraja on aina jossain määrin mielivaltaista iän asettamista (Niemi-Kiesiläinen 1998, 13). Siksi en tässä tutkimuksessa ole ollut kiinnostunut esimerkiksi lainsäädäntöprosessin seuraukse- na säädetyn ikärajan korkeudesta, vaan siitä, miten lasten, nuor- ten ja aikuisten välisten ja keskinäisten seksuaalisuhteiden oi- keutusta ja oikeuttamattomuutta on määriteltä. Tästä lähtökoh- dasta käsin suojaikäraja voisi olla joko nykyistä matalampi tai korkeampi. Myös perusteet, jolla suojaikärajaa on merkityk- sellistetty, voisivat itsemääräämisoikeuden sijaan olla toisenlai- sia. Mitä suojaikärajalla sitten oikein ”suojellaan”?

Vaikka tekemissäni aikakausikohtaisissa analyyseissä suoja- ikärajan määrittelyongelmat kasautuvat 14–18 vuoden ikähaa-

rukkaan, käsitellään näissä keskusteluissa hieman erityyppisiä seksuaalisia tekoja. 1960- ja 1970-lukujen taitteen lainsäädäntöprosessissa keskustellaan sukukypsyyksikäisistä ja kehittyvistä nuorista, kun taas 1990-luvulla innostutaan nuorten lisäksi myös pienemmistä lapsista ja heihin kohdistuvien seksuaalisten tekojen ehkäisemisestä. Vastaavasti 1960- ja 1970-lukujen taitteen Nuorten Palsta -keskustelussa tarkastellaan nuorten seksuaalisia suhteita usein lainsäädännöllisessä kehyksessä. Sen sijaan 1990-luvulla ei Nuorten Palstalla lainkaan viitata suojaikärajalainsäädäntöön. Siinä missä suojaikärajakeskustelu puuttuu 1990-luvun Nuorten Palstalta, siirtyy suojaikärajasta käytävä lainsäädännöllinen keskustelu samanaikaisesti käsitteellistämään aiempaa nuorempia, lapsia, vaikka ikäraja itsessään pysyy muuttumattomana. Suojaikärajasta käytävä pohdinta muuttuu ajallisesti siten, että nuoren ja aikuisen eronteosta siirrytään lapsen ja aikuisen välisen eron käsitteellistämiseen.

Kun 1960- ja 1970-lukujen taitteen suojaikärajakeskustelussa yritetään varmistaa, että nuorten seksuaalinen kehittyminen suuntautuisi heteroseksuaalisuuteen, niin samalla myös heteroseksuaalisuus itsessään tuotetaan jähmettymisen sijaan liikkuvaksi. 1990-luvulla seksuaaliseen suuntautumiseen vaikuttamisesta taas pontevasti kieltäydytään. Jos nuoriin voitiinkin aiemmin vaikuttaa, ei lapsiin enää samalla tapaa ajatella vaikuttettavan. Tämä muutos (hetero)seksuaalisuuden merkityksellistämässä voi muokata seksuaalisuuden eri muodoista aiempaa pysyvämpiä, ja samalla ne voidaan otaksua aiempaa ”luonnollisemmiksi”. Jos homo- ja heteroseksuaalisuus tällöin asetetaan toistensa vastinpareiksi, voi dikotomisesta jaosta homo- ja heteroseksuaalisuuteen rakentua myös entistä horjuttamattomampi (vrt. Waites 2003, 651). Lapsuuteen vietyinä seksuaalisten suuntausten väliset erot normalisoidaan, ja ne mielletään muuttamattomuudessaan luonnollisiksi. Kun taas jonkin seksuaalisen käyttäytymistavan tai suuntauksen normaaliksi osoittamisen si-



jaan erot eri käyttäytymistapojen välillä luonnollistetaan, oikeutetaan kategorisesti monimuotoista seksuaalisuutta. Jos ja kun nämä kategoriat samanaikaisesti esitetään dikotomisiksi, muodostuu kategorioiden välinen liike sekä kategorioiden välisten rajojen murtaminen oikeuttamattomaksi, epänormaaliksi teoksi.

Johanna Niemi-Kiesiläinen (2000, 155–163) on ehdottanut, että seksuaalirikoslakia voitaisiin itsemääräämisoikeuden suojelun sijaan perustaa seksuaalisen integriteetin, loukkaamattomuuden, suojelemiselle. Jos seksuaalinen loukkaamattomuus olisi lain lähtökohtana, saattaisi sen määrittely juuri lasten kohdalla olla vaikeaa siksi, että lapsilla ei yleensä ajatella olevan kompetenssia määrittää omia rajojaan (Pietarinen 1994, 17–22). Tämän oletetun kompetenssin puute käy ilmi, kun suojaikärajaa pystytetään itsemääräämisen rajapyykiksi. Tällöin nimenomaan suojaikärajaa nuoremmat määrittävät itsemääräämiseen kykenemättömiksi. Tarkasteltiinpa lasten asemaa sitten tämän tutkimuksen diskursiivisesta näkökulmasta tai esimerkiksi kehityopsykologian näkökulmasta, käsitetään lasten itsemäärääminen aina nuorten itsemääräämistä vähäisemmäksi.

Suojaikärajaa koskevan keskustelun luotaaminen nuori – aikuinen -erottelusta lapsi-aikuinen -erontekoon on vastarinnatonta. Kun 1960- ja 1970-lukujen taitteen Nuorten Palstalla saatettiin kyseenalaistaa suojaikärajalainsäädännön perusteita, ei lapsuuden avulla merkityksellistetyin suojaikärajan perusteita missään, ainakaan lasten äänellä, ihmetellä. Tämän ajallisen vertailun puitteissa suojaikärajan yhteiskunnallinen ja kulttuurinen merkitys näyttää muuttuvan. Samalla muuttuu myös se, kuka pystyy ja saa määrittää seksuaalikäyttäytymisen olemusta. Kun käsitystä lapsen ja nuoren seksuaalikehityksen ”normaaliudesta” sidottiin aiemmin esimerkiksi uskomuksiin yhteiskunnan parhaasta ja moraalisesti hyvänä pidetystä, niin nyt lainsäädännösäkin monin paikoin avoimeksi jäävä ”normaalin” seksuaalikehityksen kaari vaikuttaa enenevässä määrin siirtyvän oikeusistui-

mien, lastenpsykiatrien sekä kehityspsykologien määriteltäväksi. Normaaliuden määrittelyvalta on liikkeessä samalla, kun sen kohteet vaihtuvat.

Paikantui normaaliuden määrittelyvalta sitten mihin tahansa, koskettaa se seksuaalikäyttäytymisestä tehtävien tulkintojen ja määritelmien osalta konkreettisesti muitakin kuin lapsia (Foucault 1998; Hacking 1991/1997, 244). Vaikka tässäkin tutkimuksessa on kirjoitettu suojaikärajasta, kuin se olisi selkeästi ymmärrettävä käsite, on syytä huomata, että itse lakitekstissä sitä ei loppujen lopuksi edes ole olemassa. Seksuaalirikoslaissa kyllä määritellään seksuaalisten tekojen ikärajoja, mutta näitä ikärajoja ei kutsuta suojaikärajoiksi. Lain esittämistä ikärajoista tehdäänkin käsitteellistä tulkintaa jo silloin, kun arkisessa puheessa – samoin kuin lakia säädettäessäkin – puhutaan ja kirjoitetaan suojaikärajasta. Tämä tulkinta suuntaa ajattelemaan ja määrittämään joitain seksuaalisia tekoja vaarallisiksi samalla, kun se edellyttää joidenkin henkilöiden suojelemista.

Suojaikärajasta puhumisen tavat ja siitä tehtävät tulkinnat vaikuttavat sängen normatiivisilta. Kun olen esimerkiksi kertonut joillekin tapaamilleni henkilöille, että tutkin suojaikärajakeskusteluja, minulle on tarjottu kahdenlaista mahdollista positiota. Ensinnäkin tutkimuskohdettani on pidetty tärkeänä siksi, että lastensuojelua pidetään tärkeänä. Tutkijaminälleni on tarjottu lastensuojelullista tehtävää. Toiseksi tutkimuskohteeni on herättänyt epäilyä ja tutkimusaiheelle on vaadittu ja haettu selityksiä. Useimmiten epäilyä on aiheuttanut lapsuuden ja seksuaalisuuden yhdistävä tutkimusaihe. Tällöin tutkijaminälleni tarjottu positio on ollut potentiaalisen lapsen hyväksikäyttäjän (vrt. Furedi 1997, 74). Kummatkin positiot ovat olleet epämiellyttäviä, koska niitä on tarjottu vaihtoehdottomina positioina jo ennen kuin olen kertonut tutkimusaiheestani lisää. Kun taas olen kertonut tutkimuksestani lisää, ovat positiot voineet vaihtua keskenään, mutta mitään muuta vaihtoehtoista positiota ei

silti ole ollut tarjolla. Kummatkin näistä positioista ovat tietysti yksinkertaistuksia, jotka jäsentävät suojaikärajaa lapsuuden suo-  
jeluna. Ensimmäisessä vaihtoehdossa olisin itse lapsuuden suo-  
jelijä, jälkimmäisessä taas mahdollinen uhkatekijä. Vaikuttaakin  
siltä, että suojaikärajasta ”vaaditaan” puhumaan lastensuojelun  
kautta, samoin kuin siitä keskusteltaessa sijoitetaan ainoastaan  
suhteessa lastensuojeluun. Kyse on voimakkaasta tulkintanor-  
mista, sillä suojaikärajan kulttuurinen toisin merkityksellistä-  
minen vaikuttaa hankalalta.

Carol Smartin (1999) mukaan se, mitä kulloinkin pidetään  
lapsena sekä lapselle vahingollisena on muuttuvaa. Samoin se,  
että lapsen vahingoittaminen yleensäkin mielletään seksuaalis-  
ta motiiveista lähteväksi ja seksuaalisuuden kehitystä häiritse-  
väksi, on hänen mukaansa tuore, alle sata vuotta vanha, idea  
(Smart 1999, 393; vrt. Hacking 1991/1997). Vaikka lastensuo-  
jelullinen näkökulma onkin tärkeä suojaikärajasta tehtävä  
nykytulkinta, väitän, että myös siihen jumittuminen olettaisi  
suojaikärajan ja siitä käytyjen keskustelujen merkityksen kovin  
kapea-alaiseksi. Ajatus lapsista pelkästään suojeltavina saattaisi  
kieltää esimerkiksi sen, että myös lapset voivat olla seksuaalisia  
olentoja (Levine 2002; vrt. Aigner & Centerwall 1994/1999).  
Keskusteltaessa yksinomaan lasten asemasta sivuutettaisiin hel-  
posti myös esimerkiksi lapsen ja aikuisen välille tehdyn eron-  
teon merkitys sekä tämän eronteon toinen osapuoli, aikuinen.

Daniel Monkin (1999, 36) mukaan seksuaalikasvatus ei ole  
kiinnostunut vain yksittäisten lasten tai nuorten hyvinvoinnista,  
vaan on syvästi kiinnittynyt myös aikuisten huoleen, reaktioihin  
ja käsityksiin siitä, millainen seksuaalisuus ja sosiaalinen järjestys  
on toivottavaa. Vaikka seksuaalikasvatusta suunnataan lapsille ja  
nuorille, kertoo se lasten ja nuorten seksuaalisuuden lisäksi siis  
aivan yhtä paljon aikuisten projisoiduista peloista ja käsityksistä.

Oletan, että seksuaalikasvatuksen tapaan myös suojaikäraja-  
keskustelua voi tarkastella osana aikuisten käsitysten projisoin-

tia. Suojaikärajakeskustelussa aikuisen ja lapsen välisellä eron-  
teolla piirretään rajaa viattomuuden ja mahdollisen seksuaalisen  
kokeneisuuden välille. Jos ajatellaan, että suojaikärajalla suojel-  
laan viattomuutta, voi saman asetelman toisinpäin kääntäen  
kärjistetyksi kysyä, suojellaanko suojaikärajalla myös kokemusta.  
Voisiko kyseessä olla aikuisten suojaautuminen omilta haluiltaan  
ja fantasioiltaan, jotka lapsuuden suojeluna projisoidaan lasten  
seksuaalisen viattomuuden suojelemiseen, kuten Valerie Wal-  
kerdine (1997, 182) ja Diana Gittins (1998, 201) ovat ehdotta-  
neet? Voisiko keskustelussa lasten suojelemisesta olla kyse myös  
aikuisten itsesuojelusta?

Jos suojaikärajakeskusteluissa olisi kyse myös aikuisten suo-  
jelusta, niin suojaikärajakeskustelujen lapset ja nuoret olisivat  
mielletävissä aikuisille potentiaalisesti vaarallisiksi seksuaalitoi-  
mijoiksi. Kun taas lasten ja nuorten vaarallisuuden potentiaalia  
poistetaan näissä lainsäädäntöprosesseissa esittämällä heitä kyp-  
symättömiksi, ymmärtämättömiksi ja epäsubjekteiksi, suuren-  
netaan toisinaan keinotekoisinkin tuntuisesti aikuisen ja lapsen  
välistä eroa. Samalla lapsesta muodostuu mysteerimäinen toi-  
nen suhteessa aikuiseen. Jos ja kun vaarallisuus on osa seksuaali-  
käyttäytymisen viehtymystä ja kun seksuaalinen halu monesti  
rakentuu suhteessa toiseuteen, on perusteltua olettaa, että näissä  
lainsäädäntöprosesseissa tehdyt kulttuuriset eronteot paradok-  
saalisti tukisivat ja ylläpitäisivät myös joidenkin henkilöiden  
lapsiin kohdistaman halun rakentumista<sup>73</sup> – vaikka lainsäädän-  
nön tarkoitus olisikin täysin päinvastainen. Suojaikärajan yh-  
teiskunnallinen ja kulttuurinen merkitys voi sen yksiselitteisyy-  
den sijaan olla siis monisyinen ja moniulotteinen. Tästä syystä

<sup>73</sup> Vastaavanlaista väitettä on esitetty seksuaalisesta väkivallasta ja raiskaukses-  
ta. Feministisestä näkökulmasta on esimerkiksi esitetty, että seksuaalisen  
väkivallan perimmäistä syytä ei kannata etsiä yksilötekijöistä, vaan että he-  
teroseksuaaliset raiskaukset rakentuvat sosiaalisesti perustuen miehiä ja naisia  
koskeviin kulttuuriin uskomuksiin (ks. Edwards 1996; Näre 2000).

suojaikärajojen (ja myös muun seksuaalirikoslainsäädännön) muotoutumista ja merkityksellistämistä olisi myös jatkossa tarkasteltava nykyistä monipuolisemmin ja kriittisemmin.

## (Hetero)seksuaaliset subjektitarjoumat

(Hetero)seksuaalisten tekojen subjekteille tarjotaan tämän tutkimuksen perusteella useita erilaisia positioita. Positiot ovat toisinaan hierarkkisia, toisinaan tasavertaisia. Heteroseksuaaliset positiot ovat useimmiten olleet sukupuolitettusti yhdenmukaisia ja vaihtoehdottomia siten, että heteroseksuaalisuus on näyttäytynyt moninaisuuden sijaan yhtenä normina. Esimerkiksi 1960- ja 1970-lukujen taitteessa Nuorten Palsta -kirjoituksissa yhteisymmärryksellistä suhdetta perustettiin suostumuksen antajan (poika) ja pyytäjän (tyttö) sukupuolitetuille positioille ja erilaisissa tilanteissa suostumuksella arvioitiin lähinnä pojan rakkauten määrää.

Vaikka en tässä tutkimuksessa ole analysoinut subjektiuden rakentumista, ovat tarkastellut positiot ja niiden tuottamisen tavat ymmärrettävissä myös sellaisiksi kulttuurisiksi jäsennyksmalleiksi, joiden avulla nuoret – samoin kuin lapset ja aikuisetkin – ovat rakentaneet ja edelleen rakentavat subjektiutta samoin kuin toimijuuttakin (vrt. Adams 1997, 16). Kulttuuriset selitysmallit tukevat subjektiuden muokkaamista ja ylläpitoa (vrt. Goffman 1979; Butler 1990). Tarjouman suhde siihen, miten ja mihin subjektiutta rakennetaan, ei silti ole suoraviivaista. William Simonin (1996) mukaan yksilöt suhteutuvat kulttuurin tarjoamiin seksuaalikäyttäytymistä koskeviin selityksiin esimerkiksi seuraavanlaisella dialogisella logiikalla:

Olen Y, joten minun täytyy haluta X:ää,  
tai  
Jos haluan X:ää, minun täytyy olla Y.  
Jos olen Y, minun täytyy haluta X:ää.  
Jos haluan olla Y, minun täytyy haluta X:ää,  
tai  
Z haluaa/odottaa minun olevan Y, joten minun pitäisi yrittää haluta X:ää,  
tai  
Jos olen X, minun pitäisi/täytyy olla  $X_1, X_2, X_3, \dots, X_n$ , tai  
Kun olen X, on helpompi olla  $X_1, X_2, X_3, \dots, X_n$   
*(Simon 1996, 36 käännös MS.)*

Kulttuurin tarjoamia jäsenyyksiä voidaan haastaa ja niitä voidaan muuntaa. Tästä huolimatta tarjoumat ovat sitä kulttuurista varantoa, jonka varassa subjektiuus realisoituu. Tätä kulttuurin ja subjektiivisuuden välistä ambivalenttia suhdetta on osuvasti havainnollistanut Stevi Jackson (1993) todetessaan, että rakkautta kritisoiva ja analyysoiva sosiologikin (tai sosiaalipsykologi) voi rakastua samalla tapaa kuin muutkin kulttuurin jäsenet. Kun esimerkiksi nuori poika on 1970-luvulla ollut tilanteessa, jossa hän on pohtinut omaa suhdettaan ensimmäisiin seksuaalisuhteisiin, on hän kohdannut vastaavan diskursiivisen todellisuuden kuin mikä avautuu Nuorten Palsta -kirjoituksista. Hän on sukupuolitetusti voinut pitää itsestään selvänä esimerkiksi sitä, että hän tekee aloitteen heteroseksuaaliseen kanssakäymiseen itseään vähän nuoremman tytön kanssa, ja aloitteeseen suostumisen sijaan hän on voinut olettaa tytön kieltäytyvän ehdotuksesta, jolloin tyttö osoittaisi rakastavansa poikaa. Jos tämä ”malli” taas ei ole toiminut odotetusti, on asiointi ja siitä poikkeaminen voinut kokea ja selittää esimerkiksi rakkauden puutteeksi siten kuin Nuorten Palsta -teksteissäkin.

Mikään pakko yksilöllä ei ole seurata kulttuurin tarjoamia toimintalogiikoita. Tästä huolimatta kulttuurin tarjoumiin on

subjektiivisella ja toiminnallisella tasolla jollain tapaa suhteuttava (vrt. Ronkainen 1999, 31–38). Esimerkin poika voi jäsentää oman tilanteensa tavallisesta selityslogiikasta poiketen, jolloin hän voi keksiä omasta elämästään, kyseisestä tilanteesta tai kokemuksistaan sellaisia piirteitä, jotka tekevät tilanteesta erityisen ja antavat sille näin kulttuurisesti poikkeavan merkityksen (vrt. Billig 1985).

Siinä missä Erving Goffman (1987, 63) on Marxin sanoihin viitaten väittänyt sukupuoleen kohdistetun huomion laajuuden tekevän siitä nykyihmisen oopiumia, on tätä väitettä tämän tutkimuksen perusteella mahdollista tarkentaa ja ajankoh-taistaa: (hetero)seksuaalisuus on lainsäädäntöprosessissa keitettyä, nuorille tarjottua ja edelleen Nuorten Palstalla poltettua oopiumia. Jos (hetero)seksuaalisuutta taas kuvataan oopiumina, niin sen raaka-aineeksi, unikon siemeniksi, näyttäisi olevan enenevästi tarjolla itsemääräämispuhetta. Sitä sekoittaen ja siitä ammentaen kasataan (hetero)seksuaalisia subjekteja.

Väitän seksuaalikäyttäytymistä merkityksellistävien selitysten ja ajattelumallien rajaavan mahdollisten subjektiuksien rakentumista. Tästä huolimatta en ajattele niiden määrävän sitä, miten yksilöt hyödyntävät kulttuurisia selityksiä. Wendy Hollway (1984) on kehittänyt vastaavaa positioihin perustuvaa diskursiivista näkökulmaa. Hän syventää samaa ajatusta ja jatkaa, että vaikka erilaiset diskurssit ja niiden logiikat tarjoavat erilaisia positioita, joita otetaan käyttöön tai joista kieltäydytään, niin position otosta ei silti seuraa, että kyseinen henkilö ajattelisi tai kokisi kyseisessä positiossa samalla tavalla kuin kaikki muut tämän position käyttöön ottaneet. Tästä näkökulmasta käsin Hollway (1984, 236–237; 1989, 63–65) ehdottaakin selvittäväksi esimerkiksi sen, miten ja miksi miehet usein ottavat diskurssissa tarjotun aktiivisen subjektiposition tai miten ja miksi naiset usein itse asettavat itsensä objekteiksi.

Kun tässä tutkimuksessa olen tutkinut (hetero)seksuaalisuuden rakentamisprosessia, on pyrkimyksenäni ollut myös subjektiuksia mahdollistavien diskursiivisten logiikoiden jäljittäminen. Tämän tutkimuksen perusteella ei silti voida täsmällisesti vastata kysymykseen siitä, miten (hetero)seksuaaliset yksilöt omassa elämässään positioituvat suhteessa analysoimiini diskursiivisiin logiikoihin. Vaikka puhuttaisiinkin itseohjautuvasta seksuaalikäyttäytymisestä, ei se siis jokaisen yksilön subjektiivisessa maailmassa tarkoita samaa asiaa. Tutkimukseni eräs merkitys onkin siinä, että kun olen analysoinut normaaliuden diskursiivisia logiikoita sekä näiden tarjoamia mahdollisia positioita, olen samalla tehnyt subjektiuden kulttuurisia rakennustarvikkeita näkyviksi. Siksi tällä työllä on relevanssia myös subjektiuden tutkimuksen kannalta. Toisessa tutkimuksessa voisi silti olla hedelmällistä tutkia juuri subjektiuden kulttuurista rakentumista yhdistämällä rakennustarvikkeiden näkyväksi tekemiseen myös toimijoiden omaa, subjektiivista merkityksenantoa.

## Yksilöllistetty itsemääräämisen etiikka

Nimesin itsemääräämisen ”projektiksi” lainsäädäntöön vuonna 1971 tuodun yksilöiden itsemääräämisoikeuden suojelun. Itsemäärääminen ei 1960- ja 1970-lukujen taitteessa kuitenkaan ollut ainoastaan lainsäädännössä ilmenevä periaatteellinen lähtökohta, vaan se oli osa laajempaa kulttuurista murrosta, jossa korostettiin uskomusta yksilön vapaudesta ja hänen päätäntävaltansa kunnioittamisesta. Suomalaisen tunnustuskirjallisuuden klassikkona tunnettu Christer Kihlmanin *Ihminen joka järkkyy* esimerkiksi johdatti lukijansa vuonna 1971 kirjan syövereihin seuraavasti:



Minä uskon henkilökohtaisen integriteetin loukkaamattomuuteen, ts. ettei yksilön fyysistä minää enempää kuin hänen henkistä varustustaankaan saa panna alttiiksi ympäristön kohtaamalle pakolle tai painostukselle vastoin hänen nimenomaista tahtoaan, tarpeitaan, henkilökohtaisia edellytyksiään tai perusetujaan (Kihlman 1971/2000, 8).

Kihlmanin ”uskon” esittely pohjustaa hänen käsittelemiensä tunnustusten luonnetta. Ensinnäkin hän osoittaa kirjoittavansa kirjan vapaaehtoisesti, omasta tahdostaan. Hän on tietoinen kirjoituksensa merkityksestä ja ottaa vastuun sen seuraamuksista. Toiseksi Kihlman viittaa siihen keskusteluympäristöön, jossa kirja julkaistaan. Hän selittää tekojensa luonnetta ja kertoo, millaisille moraalisisille uskomuksille ne ovat rakentuneet. Omaan vapaaseen tahtoon vedoten hän oikeuttaa tunnustuskirjan julkaisemisen lisäksi myös niitä tekoja, joista hän kirjassaan kertoo. Hän tekee niistä ymmärrettäviä ja hyväksyttäviä.

Kirjan oikeuttamista vaativat tunnustukset käsittelevät homoseksuaalisuutta, avioeroa ja alkoholismia. Kirjan julkaisuvuonna 1971 homoseksuaalisuuden rangaistavuus oli juuri poistettu Suomen rikoslaista ja avioliittonsa purkaneiden määrä oli pieni. Tätä taustaa vasten Kihlmanin ”uskontunnustus” itsemääräävästä ja toisten ihmisten itsemääräämisoikeutta kunnioittavasta ihmisestä teki muutoin melko tavattomana pidettyä sukupuolikäyttäytymistä oikeutetuksi ja normaaliksi. Usko itsemääräämisoikeuteen ja sen kunnioittaminen ei vuonna 1971 ollut sellainen itsestään selvä seksuaalisten tekojen oikeuttamisen perusta, jonka kaikki kirjan lukijat olisivat ymmärtäneet saati sitten hyväksyneet. Tämä voi selittää sen, miksi kirjan kirjoittaja esittää tekojen oikeuttamisperusteen omaksi sisäistetyksi moraaliuskomukseksi.

Vaikka 1960- ja 1970-lukujen taitteessa seksuaalisten tekojen oikeuttaminen itsemääräämisellä vaatii lisäperusteluja ja se-

littämistä, on itsemääräämisen aate ja ajatus siihen perustuvasta vapaudesta jo vanha. Valistusajalla esimerkiksi Jean-Jacques Rousseau esitti vapauden perustuvan ihmisen omalle päätäntä-vallalle: olen vapaa, kun päätän itse, mikä koskettaa minua ja katkaisen ulkoiset pakot, jotta joudun ulkoisten vaikutusten ohjattavaksi. Eettisenä ihanteena itsemäärääminen esittäytyy taas silloin, kun ihmisestä tehdään vain ja ainoastaan itselleen vastuullista. Tällöin tärkeäksi nousee itseään kohtaan osoitettu rehellisyys. Kun tai jos ihminen ei ole itselleen rehellinen, kadottaa hän ainutlaatuisen autenttisen ihmisyytensä – elämän merkityksen. (Taylor 1995, 57–58; vrt. Pietarinen 1994, 22–23.)

Seksuaalikäyttäytymisen oikeuttaminen itsemääräämisellä kytkeytyy länsimaisia yhteiskuntia koskettavaan yksilöllistymis-prosessiin. Zygmunt Bauman (2001, 144–145) esittää, että edeltä käsin määrättyjen sosiaalisten sidosten ja niiden noudat-tamisen sijaan nykyaika pakottaa yksilöitä toimimaan itsemää-räävästi. Vastaavasti Ulrich Beck ja Elisabeth Beck-Gernsheim (2002, 38–39) toteavat yksilöllistymisen periaatteen tekevän yksilöstä sosiaalisten instituutioiden ja ylevien moraalisten tai poliittisten periaatteiden sijaan itselleen vastuullisen samalla, kun elämän mahdolliset riskit päädytään kohtaamaan yksin.

Retki 1960- ja 1970-lukujen taitteesta 1990-luvulle ja edel-leen nykypäivään on pitkä. Merkittävää on se, että tuolla aika-matkalla seksuaalisesta itsemääräämisestä muodostuu huomattavasti itsestään selvempi ja samalla myös ehdottomampi eetti-nen vaatimus (vrt. Beck & Beck-Gernsheim 2002, 69–72). Siinä missä tämän tutkimuksen johdannossa esitetyssä *Menolippu Mombasaan* -elokuvan kohtauksessa on kyse itsemääräämisestä ja tämän eettisen periaatteen hyväksyttäväksi tekemisestä, ovat 1990-luvun aineistoista tekemäni analyysit osoituksia siitä, että itsemääräämisen etiikka on vahvistunut (ks. myös Haavio-Man-nila & Kontula 2001, 414–415). Esimerkiksi vaatimus olla rehellinen ja vastuullinen omista valinnoista on yhden illan suh-

teista tekemäni analyysin perusteella väkevä. Kun itse tehdään omia valintoja, tullaan vastuulliseksi pelkästään itselle. Itsemääräämisen vastuu pohjustaa ajattelua, jossa toista sukupuolta olevaa kumppania ei syytellä heteroseksuaalisen suhteen luonteesta. Virhevalinnoista ei muilla ole mitään sanottavaa. Myös erehdykset ja niiden seuraukset koskevat itseä eivätkä ketään muuta.

Diane Richardsonin (2000, 114–115) mukaan seksuaalioikeuksien vaatimuksien laajentuessa ja levitessä on mahdollista haastaa seksuaalisuhteiden olemassa olevaa järjestystä. Itsemääräämisen etiikkaan nojautuen voidaan sumentaa esimerkiksi erilaisten seksuaalisten suuntausten – samoin kuin erilaisten seksuaalisten mieltymysten – välisiä hierarkioita<sup>74</sup>. Tässä mielessä itsemääräämisen yksilöllistynyt etiikka tehokkaasti oikeuttaa seksuaalista vapautta.

Beck ja Beck-Gernsheim (2002, 158) kuitenkin väittävät, että itsemääräämisen vapaudessa on kyse pelkästään yksilöiden sisäisestä vapaudesta. Suhteessa toisiin ihmisiin itsemääräämisen etiikka oikeuttaa seksuaalikäyttäytymistä vain siihen asti, kunnes se on konfliktissa toisiin liittymisen tai toisten ihmisten itseohjautuvuuden kanssa (vrt. Pietarinen 1994, 35). Tällaisissa tilanteissa seksuaalisuhteista ja niiden merkityksistä voi muodostua dialogimaisia neuvotteluja, jolloin toisen kunnioittamisesta, vastuullisuudesta, tietämisestä ja rakastamisesta rakentuu seksuaalielämän tärkeimpiä ohjenuoria (Plummer 2003, 87–103; Weeks 1995, 172–185).

<sup>74</sup> Itsemääräämisen etiikka liittyy myös liberaaliin humanismiin, jonka on osaltaan väitetty erontekoa poistamalla myös kontrolloivan ”normista” poikkeavia seksuaali-identiteettejä. Samalla esimerkiksi seksuaalipoliittisia hankkeita voidaan tästä näkökulmasta käsin ajatella mitätöitävän, kun seksuaalisuuden oikeuttamista siirretään enenevästi julkisen piiristä privaattiin. (ks. Kitzinger 1989.) Ideologisena argumenttina itsemäärääminen onkin poliittisesti varsin merkityksellistä.

Silloin kun henkilökohtaisten suhteiden tasolla tapahtuvat ”neuvottelut” eivät rakenna seksuaalielämän ”uusia” ohjenuoria, voi itsemääräämisen etiikalla ja sen diskursiivisuudella olla kuitenkin aivan toisenlaisia funktioita. Itsemäärääminen vaikuttaa olevan diskursiivisesti kaksijakoista siten, että seksuaalikäyttämisen kerrottaessa vastuu teoista ja niiden merkityksistä voi ennalta arvaamattomasti kääntyä pääläelleen. Subjektiivisena kokemuksena esimerkiksi raiskauksen uhrin voi kertoa raiskauksesta, kuin he itse olisivat niihin syyllisiä (Easteal 1994, 116–128; vrt. Honkatukia 2000, 41). Tämän tutkimuksen perusteella itsemääräämiseen vetoamalla voidaan uusintaa (hetero)seksuaalisia ja sukupuolitettuja toimijapositioneja. Hyväksikäyttöä on myös mahdollista verhota vaatimukseen itsemääräämissuhteesta. Joillekin itsemäärääminen voi siis konkreettisesti merkitä myös jotain muuta kuin yksilön vastuuta ja oikeutta omaehtoisten valintojen tekoon. Itsemäärääminen ei loppujen lopuksi ole itse valittu asiointi, vaan nykyisten länsimaissa asuvien yksilöiden kohtaama kulttuurinen välttämättömyys (Bauman 2001, 105; Beck & Beck-Gernsheim 2002, 163). Siksi vaihtoehdottomaksi määrittävällä itsemääräämisellä ja sen etiikalla on potentiaalia kääntyä myös pääläelleen, vapauttamisesta kahlitsemiseen.

## *Lähteet:*

### **AINEISTOLÄHTEET**

- EK 1/1970:** Eduskunnan I käsittely siveellisyysrikoslainsäädännön (hallituksen esitys n:o 52 ja lakivaliokunnan mietintö n:o 11) uudistamiseksi 13.11.1970.
- EK 2/1970:** Eduskunnan II käsittely siveellisyysrikoslainsäädännön (hallituksen esitys n:o 52 ja lakivaliokunnan mietintö n:o 11) uudistamiseksi 24.11.1970.
- EK 3/1970:** Eduskunnan III käsittely siveellisyysrikoslainsäädännön (hallituksen esitys n:o 52 ja lakivaliokunnan mietintö n:o 11) uudistamiseksi 27.11.1970.
- EK 1/1998:** Eduskunnan I käsittely oikeudenkäyttöä, viranomaisia ja yleistä järjestystä vastaan kohdistuvia rikoksia sekä seksuaalirikoksia koskevien säännösten uudistamiseksi 4.6.1998.
- EK 2/1998:** Eduskunnan II käsittely oikeudenkäyttöä, viranomaisia ja yleistä järjestystä vastaan kohdistuvia rikoksia sekä seksuaalirikoksia koskevien säännösten uudistamiseksi 5.6.1998 jatkuen 8.6.1998.
- EK 3/1998:** Eduskunnan III käsittely oikeudenkäyttöä, viranomaisia ja yleistä järjestystä vastaan kohdistuvia rikoksia sekä seksuaalirikoksia koskevien säännösten uudistamiseksi 15.6.1998.
- HE 52/1970:** Hallituksen esitys n:o 52 eduskunnalle siveellisyyteen kohdistuvien rikosten rankaisemista koskevan lainsäädännön uudistamisesta 1970.
- HE 6/1997:** Hallituksen esitys oikeudenkäyttöä, viranomaisia ja yleistä järjestystä vastaan kohdistuvia rikoksia sekä seksuaalirikoksia koskevien säännösten uudistamiseksi.
- HE 117/1997:** Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi rikoslain 1 luvun 11 § :n muuttamisesta.
- HS:** Helsingin Sanomat vuosilta 1968-1972 sekä 1993-1997.
- KM 12/1967:** Seksuaalirikoskomitean komitean mietintö n:o A12 valtioneuvostolle rikoslain lukujen 20 ja 25 muuttamiseksi 1967.

- LA 31/1996:** Lakialoite laiksi rikoslain 20 luvun 8 § :n muuttamisesta. Paula Kokkonen /kok ym.
- LA 50/1996:** Lakialoite laiksi rangaistusten täytäntöönpanosta annetun lain 2 luvun 13 § :n muuttamisesta. Markku Pohjola /sd ym.
- LaVM 11/1970:** Lakivaliokunnan mietintö n:o 11 hallituksen esityksen johdosta siveellisyyteen kohdistuvien rikosten rankaisemista koskevan lainsäädännön uudistamisesta 1970.
- LaVM 3/1998:** Lakivaliokunnan mietintö n:o 3 hallituksen esityksestä oikeudenkäyttöä, viranomaisia ja yleistä järjestystä vastaan kohdistuvia rikoksia sekä seksuaalirikoksia koskevien säännösten uudistamiseksi 1998.
- LK 1970:** Lähetekeskustelu hallituksen esityksen n:o 52 lähettämiseksi lakivaliokuntaan. 26.6.1970 jatkuen 30.6.1970.
- LK 1997:** Lähetekeskustelu hallituksen esityksen n:o 6/1997 lähettämiseksi lakivaliokuntaan. 26.3.1997.
- RL:** Suomen Rikoslaki, Seksuaalirikoslain osalta vuosilta 1971 ja 1999.
- RLPE 8/1993:** Seksuaalirikokset. Rikoslakiprojektin ehdotus. Oikeusministeriön lainvalmisteluosaston julkaisu 8/1993, Helsinki.
- TA 130/1965** Eduskunnan toivomus rikoslain 20. luvun muuttamisesta 26.11.1965. Perustana lakivaliokunnan mietintö N:o 29 toivomusaloitteen johdosta, joka koskee esityksen antamista rikoslain 20. luvun muuttamisesta 18.11.1965.
- TM 5/2003:** Ihmiskauppa, paritus ja prostituutio. Työryhmän osamietintö, Oikeusministeriö.

## KIRJALLISUUS

- Aalto, Seppo 1996:** Kirkko ja kruunu siveellisyyden vartijoina: seksuaalirikollisuus, esivalta ja yhteisö Porvoon kihlakunnassa 1621-1700. Suomen historiallinen seura, Helsinki.
- Aaltonen, Sanna 2001:** Ruumiin rajat ja sukupuolinen häirintä. Teoksessa Puuronen, Anne ja Välimaa, Anne (toim.): Nuori ruumis. Gaudeamus, Helsinki. s. 107-120.
- Aapola, Sinikka 1999:** Murrosikä ja sukupuoli. SKS, Helsinki.
- Aapola, Sinikka 2001:** 'Liian varhaisen' ruumiillisen kehityksen ongelma. Teoksessa Puuronen, Anne & Välimaa, Raili (toim.) 2001: Nuori ruumis. Gaudeamus, Helsinki. s. 30-44.
- van den Aardweg, Gerard 1997:** The Battle for Normality. Ignatius Press, San Francisco.
- Adams, Mary Louise 1997:** The Trouble with Normal: Postwar Youth and the Making of Heterosexuality. University of Toronto, Toronto.
- Ahonen, Ellen 1974:** Poikkeava sukupuolisuus Hymyssä, Kaks'plussassa, Kotiliedessä ja Uudessa naisessa 1969-72. Sanomalehtiopin tutkielma, Tampereen yliopisto.
- Aigner, Gertrude & Centerwall, Erik 1999 (alkup. 1994):** Lapset ja seksuaalisuus. Alkuperäisteos Barnens kärleksliv, suomentanut Sexpo-säätiön työryhmä. Kirjayhtymä Oy, Helsinki.
- Ala, Juha 1999:** Suomineito ja suojelusikä. Sortovuosien psykohistoria. Gaudeamus, Helsinki.
- Alasuutari, Pertti 1993:** Laadullinen tutkimus. Vastapaino, Tampere.
- Alasuutari, Pertti 1994:** Kulttuurintutkimus ja kulturalismi. Teoksessa Kupiainen, Jari & Sevänen, Erkki (toim.) 1994: Kulttuurintutkimus. SKS, Helsinki. s. 32-50.
- Alberoni, Francesco 1984:** Rakastuminen. Otava, Helsinki.
- Allianssi 2003:** Allison tietosivut nuorille. <http://www.alli.fi/allison/seksi/rakasteleminen.html> (päivitys 6.10.03/ MS, luettu 10.1.2005).
- Anderson, Benedict 1983:** Imagined communities. Reflections on the Origin and Spread of the Nationalism. Verso, London.

- Antaki, Charles 1994:** Explaining and Arguing. The Social Organization of Accounts. Sage, London.
- Anttila, Anna 1999:** Elämyksiä ja ennustuksia varhaisnuorten seurustelusta. Teoksessa Näre, Sari (toim.) 1999: Tunteiden sosiologiaa I: Elämyksiä ja läheisyyttä. SKS, Helsinki. s. 54-65.
- Anttila, Anna 2001:** Elämän kovuus ja rakkauden rajallisuus. Varhaisnuorten kirjoituksia koululainen-lehden ja Internetin keskustelupalstoilla. Nuorisotutkimus 19:2. s. 21-35.
- Anttila, Inkeri 1994:** Två reformer av lagstiftningen om sexualbrott – Nordisk tidsskrift for kriminalvidenskab. 1/1994. s. 15-24.
- Apo, Satu 1999:** Alkoholit ja kulttuuriset tunteet. Teoksessa Näre, Sari (toim.) 1999: Tunneiden sosiologiaa 2: historiaa ja säätelyä. SKS, Helsinki.
- Archard, David 1998:** Sexual Consent. Westview Press, Boulder.
- Atkinson, Paul & Coffey, Amanda 1997:** Analysing Documentary Realities. In Silverman, David (eds.) 1997: Qualitative Research. Theory, Method and Practise. Sage, London. p. 45-62.
- Badinter, Elisabeth 1993:** Mikä on mies? Vastapaino, Tampere.
- Bauman, Zygmunt 2001:** The Individualized Society. Polity Press, Cambridge.
- Beauvoir, Simone de 1980 (alkup. 1949):** Toinen sukupuoli. Alkuperäisteos *Deuxième sexe*, lyhentäen suomentanut Annikki Suni. Kirjayhtymä, Helsinki.
- Beck, Ulrich & Beck-Gernsheim, Elizabeth 1995:** The Normal Chaos of Love. Original *Das ganz normale Chaos der Liebe*, translated by Mark Ritter and Jane Wiebel. Polity Press, Cambridge.
- Beck, Ulrich & Beck-Gernsheim, Elizabeth 2002:** Individualization: Institutionalized Individualism and its Social and Political Consequences. Translation: Patrick Camiller. Sage, London.
- Berger, Peter & Luckman, Thomas 1967:** The Social Construction of Reality. A Treatise in the Sociology of Knowledge. Doubleday, Garden City (NY).
- Billig, Michael 1985:** Prejudice, Categorization and Particularization: From a Perceptual to a Rhetorical Approach. *European Journal of Social Psychology* 15. p. 79-105.
- Billig, Michael 1991:** Ideology and Opinions. Sage, London.



- Billig, Michael 1995:** *Banal Nationalism*. Second edition. Sage, London.
- Billig, Michael 1996 (orig. 1987):** *Arguing and Thinking. A Rhetorical Approach to Social Psychology*. Second edition. Cambridge University Press, Cambridge.
- Billig, Michael 1999:** *Freudian Repression. Conversation Creating the Unconscious*. Cambridge University Press, Cambridge
- Billig, Michael 2000:** *Rock'n Roll Jews*. Five Leaves, Nottingham.
- Burr, Vivien 2004 (alkup. 2002):** *Sosiaalipsykologisia ihmiskäsityksiä. Alkuperäisteos The Person in Social Psychology, suomentanut Jyrki Vainonen. Vastapaino, Tampere.*
- Butler, Judith 1990:** *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. Routledge, New York.
- Butler, Judith 1993a:** *Bodies that Matter. On the Discursive Limits of 'Sex'*. Routledge, New York.
- Butler, Judith 1993b:** *Imitation and Gender Insubordination*. In *Abelove, Henry & Barale, Michèle & Halperin, David (eds.) 1993: The Lesbian and Gay Studies Reader*. Routledge, New York. p. 307-320.
- Butler, Judith 1994:** 'Gender as Performance'. *Haastattelijoina Lontoossa lokakuussa 1993 Peter Osborne and Lynne Segal. Radical Philosophy 67, Summer 1994. Ref. Pulkkinen, Tuija 1998: Postmoderni politiikan filosofia. Gaudeamus, Helsinki.*
- Campbell, Colin 1998:** *The Myth of Social Action*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Charpentier, Sari 2001:** *Sukupuoliusko. Valta, sukupuoli ja pyhä avioliitto lesbo- ja homoliittokeskustelussa. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 69, Jyväskylän yliopisto.*
- Conrad, Peter & Schneider, Joseph W. 1985:** *Deviance and Medicalization. From Badness to Sickness*. Merrill, Columbus, Ohio.
- Crimmins, C.E. & O'Leary, Tom 1998:** *The Gay Man's Guide to Heterosexuality*. St. Martin's Griffin, New York.
- Davies, B & Harré, Rom 1999:** *Positioning and Personhood*. In *Harré, Rom & van Langenhove, Luk 1999: Positioning Theory: Moral Contexts of Intentional Action*. Blackwell, Oxford. p. 32-52.
- D'Emilio, John 1993:** *Capitalism and Gay Identity*. In *Abelove, Henry & Barale, Michèle Aina & Halperin, David (eds.) 1993: The*

- Lesbian and Gay Studies Reader. Routledge, New York. p. 467-476.
- Devor, Holly 1989:** Gender Blending: Confronting the Limits of Duality. Indiana University Press, Bloomington.
- Durkheim, Emile 1982 (alkup. 1895):** Sosiologian metodisäännöt. Alkuperäisteos Les règles de la méthode sociologique, suomentanut Seppo Randell. Tammi, Helsinki.
- Easteal, Patricia 1994:** Voices of the Survivors. Powerful and Moving Stories from Survivors of Sexual Assault. Spinifex Press, North Melbourne.
- Edwards, Anne 1996:** Gender and Sexuality in the Social Construction of Rape and Consensual Sex: A Study of Process and Outcome in Six Recent Rape Trials. In Holland, Janet & Adkins, Lisa (eds.) 1996: Sex, Sensibility and the Gendered Body. Macmillan, London. p. 178-201.
- Edwards, Derek 1997:** Discourse and Cognition. Sage, London.
- Edwards, Derek & Ashmore, Malcolm & Potter, Jonathan 1995:** Death and Furniture: The Rhetoric, Politics and Theology of Bottom Line Arguments Against Relativism. History of the Human Sciences 8:2, p. 25-49.
- Eskola, Antti 1982:** Vuorovaikutus, muutos, merkitys. Sosiaalipsykologian perusteiden kriittinen tarkastelu. Tammi, Helsinki.
- Eskola, Jari 1998:** Eläytymismenetelmä sosiaalitutkimuksen tiedon hankintamenetelmänä. TAJU, Tampere.
- Evans, David 1993:** Sexual Citizenship. The Material Construction of Sexualities. Routledge, London.
- Fairclough, Norman 1992:** Discourse and Social Change. Polity Press, Cambridge.
- Festinger, Leon 1957:** A Theory of Cognitive Dissonance. Peterson, Evanston (Ill.) Row.
- Foucault, Michel 1998 (alkujaan 1976 ja 1984):** Seksuaalisuuden historia. Tiedontahto, nautintojen käyttö, huoli itsestä. Alkuperäisteokset Histoire de sexualité I-III: La volonté de savoir, L'usage des plaisirs, Le souci de soi. Suomentanut Kaisa Sivenius. Gaudemus, Helsinki.

- Fox Keller, Evelyn 1988:** Tieteen sisarpuoli: Pohdintoja sukupuolesta ja tietteestä. Vastapaino, Tampere.
- Furedi, Frank 1997:** Culture of Fear. Risk-taking and the Morality of Low Expectation. Cassell, London.
- Furedi, Frank 2002:** Paranoid Parenting: Why Ignoring the Experts May Be Best for Your Child. Chicago Review Press, Chicago.
- Garfinkel, Harold 1984 (orig. 1967):** Studies in Ethnomethodology. Polity Press, Cambridge.
- Gatens, Moira 1996:** Imaginary Bodies: Ethics, Power and Corporeality. Routledge, New York.
- Geertz, Clifford 1993 (orig. 1983):** Local Knowledge. Fontana Press, London.
- Gergen, Kenneth 1994:** Realities and Relationships. Soundings in Social Construction. Harvard University Press, Cambridge.
- Giddens, Anthony 1992:** The Transformation of Intimacy: Sexuality, Love and Eroticism in Modern Societies. Polity Press, Cambridge.
- Gittins, Diana 1998:** The Child in Question. MacMillan Press, Hampshire.
- Goffman, Erving 1979:** Gender Advertisements. Macmillan, London.
- Goffman, Erving 1987 (orig. 1977):** The Arrangement Between the Sexes. In Deegan, Mary Jo & Hill, Michael (eds.) 1987: Women and Symbolic Interaction. Allyn & Unwin Inc., Boston. p. 51-78.
- Goffman, Erving 1990 (orig. 1959):** The Presentation of Self in Everyday Life. Penguin, Harmondsworth.
- Gordon, Tuula & Komulainen, Katri & Lempiäinen, Kirsti (toim.) 2002:** Suomineitonen hei! Kansallisuuden sukupuoli. Vastapaino, Tampere
- Greer, Germaine 1978 (orig. 1970):** The Female Eunuch. Bantam Books, New York.
- Gumbler, Herbert 1966:** Homoseksualismista juristin silmin. Teoksessa Taipale, Ilkka (toim.) 1966: Sukupuoleton Suomi. Asiallista tietoa seksuaalikäytöksistä. Tammi, Helsinki. s. 142-169.
- Haavio-Mannila, Elina & Kontula, Osmo 2001:** Seksin trendit meillä ja naapureissa. WSOY, Helsinki.

- Habermas, Jürgen 1987:** Kommunikatiivisen toiminnan käsitteen tarkastelua. Teoksessa Habermas, Jürgen (toimittanut Kotkavirta, Jussi) 1987: Järki ja kommunikaatio. Tekstejä 1981 - 85. Gaudeamus, Helsinki. s. 68-97.
- Hacking, Ian 1997 (alkup. 1991):** Lasten hyväksikäytön muodostaminen ja muovaaminen. Teoksessa Hänninen Sakari & Karjalainen Jouko (toim.) 1997: Biovallan kysymyksiä. Kirjoituksia köyhyyden ja sosiaalisten uhkien hallinnoimisesta. Gaudeamus, Helsinki. s. 197-251. Alkuperäinen Hacking, Ian 1991: The Making and Molding of Child Abuse. *Critical Inquiry* 17:2. p. 253-288.
- Hall, Stanley 1907:** Adolescence: Its Psychology and Its Relations to Physiology, Anthropology, Sociology, Sex, Crime, Religion and Education. Appleton, New York. Ref. Ross, Dorothy 1972: Stanley Hall: The Psychologist as Prophet. University of Chicago Press, Chicago.
- Harré, Rom & van Langenhove, Luk (eds.) 1999:** Positioning Theory: Moral Contexts of Intentional Action. Blackwell, Oxford.
- Hearn, Jeff 1998:** The Violences of Men: How Men Talk about and How Agencies Respond to Men's Violence to Women. Sage, London.
- Heikkinen, Teppo 1994:** Heteroseksismi ja homojen marginaalistaminen. Teoksessa Sipilä, Jorma & Tiuhonen, Arto (toim.) 1994: Miestä rakennetaan maskuliinisuuksia puretaan. Vastapaino, Tampere. s. 81-101.
- Heinämaa, Sara 1995:** Sukupuoli, valinta ja tyyli: Huomautuksia Butlerin ja Beauvoirin ongelmanasettelun yhteyksistä. *Tiede & Edistys* 20:1, s. 30-43.
- Heinämaa, Sara 1996:** Ele, tyyli ja sukupuoli: Merleau-Pontyn ja Beauvoirin ruumiinfenomenologia ja sen merkitys sukupuolikäytökselle. Gaudeamus, Helsinki.
- Helén, Ilpo 1997:** Äidin elämän politiikka. Naissukupuolisuus, valta ja itsesuhde Suomessa 1880-luvulta 1960-luvulle. Gaudeamus, Helsinki.
- Herd, Gilbert (ed.) 1994:** Third Sex, Third Gender. Beyond Sexual Dimorphism in Culture and History. Zone Books, New York.

- Heritage, John 1984:** Garfinkel and Ethnomethodology. Polity Press, Cambridge.
- Hiltunen, Rainer 1998:** Rikoksesta kohti tasa-arvoa. Homoseksuaalien oikeudellisen aseman kehitys. *Oikeus* 27:2. s. 51-63.
- Hines, Caitlin 1999:** Rebaking the Pie: The Woman as Dessert Metaphor. In Bucholtz, Mary & Liang A.C. & Sutton, Laurel (eds.) 1999: *The Gendered Self in Discourse*. Oxford University Press, New York. p. 145-162.
- Holland, Janet & Ramazanoglu, Caroline & Sharpe, Sue & Thomson, Rachel 1998:** *The Male in Head. Young People, Heterosexuality and Power*. The Tufnell Press, London.
- Hollway, Wendy 1984:** Gender Difference and the Production of Subjectivity. In Henriques, Julian et al. 1984: *Changing the Subject. Psychology, Social Regulation and Subjectivity*. Methuen, London. p. 227-263.
- Hollway, Wendy 1989:** *Subjectivity and Method in Psychology. Gender, Meaning and Science*. Sage, London.
- Hollway, Wendy 1993:** Theorizing Heterosexuality: a Response. *Feminism and Psychology* 3:3. p. 412-417.
- Honkatukia, Päivi 1998:** Sopeutuvat tytöt? Sukupuoli, sosiaalinen kontrolli ja rikokset. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, Helsinki.
- Honkatukia, Päivi 2000:** 'Lähentelijöitä riittää...' Tyttöjen kokemuksia sukupuolisesta ahdistelusta. Teoksessa Honkatukia, Päivi & Niemi-Kiesiläinen, Johanna & Näre, Sari 2000: *Lähentelyistä raiskauksiin. Tyttöjen kokemuksia häirinnästä ja seksuaalisesta väkivallasta*. Nuorisotutkimusverkosto, Helsinki. s. 13-76.
- Honkatukia, Päivi 2001:** "Ilmoitti tullessaan raiskatuksi": tutkimus poliisin tietoon vuonna 1998 tulleista raiskausrikoksista. Tilastokeskus: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, Helsinki.
- Hukkila, Kristiina 1992:** Seksi ja se oikea. Tyttöjen ensimmäiset kokemukset ja käsitykset seksistä. Teoksessa Näre, Sari & Lähteenmaa, Jaana (toim.) 1992: *Letit liehumaan. Tyttökulttuuri murroksessa*. SKS, Helsinki. s. 56-68.
- Hukkila, Kristiina & Nisula, Tapio 1991:** Seksuaalikäyttäytymisen kulttuuriset ehdot. Esimerkkinä 15-vuotiaat tytöt. *Nuorisotutkimus* 9:2. s. 3-9.

- Huuska, Maarit 1998:** Transseksuaalisen sukupuoli-identiteetin rakentuminen. Tampereen yliopiston sosiologian ja sosiaalipsykologian laitoksen työraportteja A 30, Tampere.
- Hänninen, Sakari 1997:** Laki, normi, valta. Foucault ja 'vaarallisen yksilön' ongelma. Teoksessa Hänninen Sakari & Karjalainen Jouko (toim.) 1997: Biovallan kysymyksiä. Kirjoituksia köyhyyden ja sosiaalisten uhkien hallinnoimisesta. Gaudeamus, Helsinki. s. 150-167.
- Jackson, Stevi 1993:** Even Sociologist Fall in Love: an Exploration in the Sociology of Emotions. *Sociology* 27:2. p. 201-220.
- Jackson, Stevi 1996:** Heterosexuality and Feminist Theory. In Richardson, Richardson, Diane (ed.) 1996: *Theorising Heterosexuality, Telling It Straight*. Open University Press, Buckingham, Philadelphia. p. 21-38.
- Jackson, Stevi 1999:** *Heterosexuality in Question*. Sage, London.
- Jamieson, Lynn 1998:** *Intimacy. Personal Relationships in Modern Societies*. Polity Press, Cambridge.
- Jauho, Mikko 2003:** Normaalien genealogiaa. *Tiede & Edistys* 28:1. s. 44-61.
- Jeffner, Stina 1997:** "Liksom våldtäkt, typ" om betydelsen av kön och heterosexualitet för ungdomars förståelse av våldtäkt. Uppsala university, Uppsala.
- Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero 1993:** Diskurssianalyysin aakkoset. Vastapaino, Tampere.
- Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero 1999:** Diskurssianalyysi liikkeessä. Vastapaino, Tampere.
- Julkunen, Raija 1971:** Esiaviollisen sukupuolikäyttäytymisen säätely. Jyväskylän yliopiston yhteiskuntapolitiikan laitoksen tutkimuksia N:o 4, Jyväskylä.
- Julkunen, Raija 1994:** Suomalainen sukupuolimalli - 1960-luku käänteenä. Teoksessa Anttonen, Anneli & Henriksson, Lea & Nätkin, Ritva (toim.) 1994: *Naisten hyvinvointivaltio*. Vastapaino, Tampere.
- Juvonen, Tuula 2002a:** Varjoelämää ja julkisia salaisuuksia. Vastapaino, Tampere.

- Juvonen, Tuula 2002b:** Niin makaa kuin petaa. Lomaketutkimuksen ongelmat ja homoseksuaalisuus suomalaisissa seksitutkimuksissa. *Sosiologia* 39:4. s. 309-321.
- Juvonen, Tuula 2002c:** Tasa-arvoajattelun heteronormatiivisuus ja seksuaalinen tasa-arvo. Teoksessa Holli, Anne Maria & Saarikoski, Terhi & Sana, Elina 2002: Tasa-arvopolitiikan haasteet. WSOY, Porvoo. s. 254-262.
- Kantola, Johanna 2002:** 'Rooman valtakunnan tuho': parisuhdelakikeskustelua eduskunnassa. Teoksessa Holli, Anne Maria & Saarikoski, Terhi & Sana, Elina 2002: Tasa-arvopolitiikan haasteet. WSOY, Porvoo. s. 287-304.
- Kanuha, Valli Kalei 1999:** The Social Processes of 'Passing' to Manage Stigma: Acts of Internalized Oppression or Acts of Resistance? *Journal of Sociology and Social Welfare* 26:4. p. 27-46.
- Kaskisaari, Marja 1995:** Lesbokirja: Vieras, minä ja moderni. Vastapaino, Tampere.
- Kaskisaari, Marja 1997:** Homoparisuhdekeskustelu - diskurssi ja performatiivi. Teoksessa Jokinen, Eeva (toim.) 1997: Ruumiin siiteet. Kirjoituksia eroista, järjestyksistä ja sukupuolesta Vastapaino, Tampere. s. 233-253.
- Katz, Jonathan N. 1996:** The Invention of Heterosexuality. Plume, New York.
- Keleman, Stanley 1982:** In Defense of Heterosexuality. Center Press, Berkeley.
- Kessler, Suzanne & McKenna, Wendy 1978:** Gender: An Ethnomethodological Approach. John Wiley & Sons, New York.
- Kihlman, Christer 1966:** Seksuaalisia poikkeavuuksia. Teoksessa Taipale, Ilkka (toim.) 1966: Sukupuoleton Suomi. Asiallista tietoa seksuaalikäytöksistä. Tammi, Helsinki. s. 110-123.
- Kihlman, Christer 2000 (alkup. 1971):** Ihminen joka järkkyy. Tammi, Helsinki.
- Kimpimäki, Minna 1998:** Seksuaalinen itsemääräämisoikeus, oikeushyväajattelu ja moraalisen närkästyksen tila. *Oikeus* 27:2. s. 20-29.
- Kinsey, Alfred et al. 1948:** Sexual Behavior in the Human Male. W.B. Saunders, Philadelphia.

- Kitzinger, Celia 1987:** *The Social Construction of Lesbianism*. Sage, London.
- Kitzinger, Celia 1989:** *Liberal Humanism as an Ideology of Social Control: The Regulation of Lesbian Identities*. In Shotter, John & Gergen, Kenneth (ed.) 1989: *Texts of Identity*. Sage, London. p. 82-98.
- Kitzinger, Celia 1998:** *Expertise vs Commonsense: Theory and Rhetoric in Editorial Discourse*. *Discourse & Society* 9:1. p. 143-146.
- Kitzinger, Celia & Frith, Hannah 1999:** *Just Say No? The Use of Conversation Analysis in Developing a Feminist Perspective on Sexual Refusal*. *Discourse & Society* 10:3. p. 293-316.
- Kontula, Osmo 1991:** *Sukupuolielämän aloittamisen yhteiskunnallisista ehdoista*. Sosiaali- ja terveyshallitus, Helsinki.
- Kontula, Osmo & Haavio-Mannila, Elina 1995:** *Matkalla intohimoon. Nuoruuden hurma ja kärsimys seksuaalielämäkertojen kuvaamana*. WSOY, Juva.
- Kulick, Don (Red.) 1987:** *Från kön till genus. Kvinnligt och manligt i ett kulturellt perspektiv*. Carlssons, Borås.
- Lagerspetz, Eerik 1994:** *Itsemääräminen ja valta*. Teoksessa Pietarinen, Juhani et al. 1994: *Oikeus itsemäärämiseen*. Painatuskeskus, Helsinki. s. 97-141.
- Laitinen, Merja 2004:** *Häväistyt ruumiit, rikotut mielet*. Tutkimus lapsina läheissuhteissa seksuaalisesti hyväksikäytettyjen naisten ja miesten elämästä. Vastapaino, Tampere.
- Lallukka, Kirsi 2003:** *Lapsuusikä ja ikä lapsuudessa*. Tutkimus 6–12-vuotiaiden sosiokulttuurallisesta ikätiedosta. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.
- Launis, Veikko 1994:** *Kenelle itsemääräisoikeus kuuluu?* Teoksessa Pietarinen, Juhani et al. 1994: *Oikeus itsemäärämiseen*. Painatuskeskus, Helsinki. s. 51-64.
- Lehtonen, Jukka 1995:** *Seksuaalivähemmistöt koulussa*. Seta-julkaisut 6. Seta ry., Helsinki.
- Lehtonen, Jukka 1998:** *Heteroseksuaalisuus oppikirjoissa - lähtökohdiana ei-heteroseksuaalisten nuorten kokemukset*. Teoksessa Helve, Helena (toim.) 1998: *Nuorten arki ja muuttuvat rakenteet*. Nuorisotutkimusseura, Helsinki. s. 159-191.



- Lehtonen, Jukka 2003:** Seksuaalisuus ja sukupuoli koulussa. Näkökulmana heteronormatiivisuus ja ei-heteroseksuaalisten nuorten kertomukset. Nuorisotutkimusverkosto, yliopistopaino, Helsinki.
- Lehtonen, Jukka & Nissinen, Jussi & Socada, Maria (toim.) 1997:** Hetero-olettamuksesta moninaisuuteen: lesbot, homot, bi- ja transihmiset sosiaali- ja terveystalveluiden asiakkaina. Edita, Helsinki
- Lempiäinen, Kirsti 2003:** Sosiologian sukupuoli. Tutkimus Helsingin ja Tampereen yliopistojen sosiologian aineopintojen kurssikirjoista 1946-2000. Vastapaino, Tampere.
- Lepola, Outi 2000:** Ulkomaalaisesta suomenmaalaiseksi. Monikulttuurisuus, kansalaisuus ja suomalaisuus 1990-luvun maahanmuuttopoliittisessa keskustelussa. SKS, Helsinki.
- Levine, Judith 2002:** Harmful to Minors. The Perils of Protecting Children from Sex. University of Minneapolis Press, Minneapolis.
- Lim, Grace & Roloff, Michael 1999:** Attributing Sexual Consent. *Journal of Applied Communication Research* 27:1. p. 1-23.
- Luhmann, Niklas 1986:** Love as Passion. Polity Press, Cambridge.
- Lützen, Karin 1995:** *La mise en discours* and Silences in Research on the History of Sexuality. In Parker, Richard & Gagnon, John (eds.) 1995: *Conceiving Sexuality, Approaches to Sex Research in a Postmodern World*. Routledge, New York. p. 19-31.
- Lyotard, Jean-Francoise 1985:** Tieto postmodernissa yhteiskunnassa. Vastapaino, Tampere.
- Lång, K. J. 1966:** Havainnot sukupuolikäyttäytymisen rangaistavuu- den perusteista. Teoksessa Taipale, Ilkka (toim.) 1966: *Sukupuoleton Suomi. Asiallista tietoa seksuaalikäyttäytymisestä*. Tammi, Helsinki. s. 124-141.
- Macfarlane, Alan 1987:** *The Culture of Capitalism*. Blackwell, Oxford.
- Macmartin, Clare 2002:** (Un)reasonable Doubt? The Invocation of Children's Consent in Sexual Abuse Trial Judgments. *Discourse & Society* 13:1. p. 9-40.
- Maynard, Mary & Purvis, June (eds.) 1995:** *(Hetero)sexual Politics*. Taylor & Francis, London.

- McClintock, Anne 1995:** *Imperial Leather: Race, Gender and Sexuality in the Colonial Contest*. Routledge, New York.
- Mead, Margaret 1943 (orig. 1928):** *Coming of Age in Samoa. A Study of Adolescence and Sex in Primitive Societies*. Penguin books, London.
- Millett, Kate 1972:** *Sexual Politics*. Abacus, London.
- Moloney, Molly & Fenstermaker, Sarah 2002:** *Performance and Accomplishment: Reconciling Feminist Conceptions of Gender*. In Fenstermaker, Sarah & West, Candace (eds.) 2002: *Doing Gender, Doing Difference. Inequality, Power, and Institutional Change*. Routledge, New York. p. 189-204.
- Monk, Daniel 1999:** *Childhood and Sex. An English Case-Study of Sex Education*. Suomen antropologi 3/1999. s. 25-38.
- Moran, Joe 2001:** *Childhood Sexuality and Education: The Case of Section 28*. *Sexualities* 4:1. p. 73-89.
- Mosse, George 1985:** *Nationalism and Sexuality. Respectability and Abnormal Sexuality in Modern Europe*. Howard Fertig, New York.
- Mäkelä, Anna 2002:** 'Älä lähde yksin humalassa hoipertelemaan.' *Rikos uutisena Helsingin Sanomissa 1996-1999*. Stakes, Kotka.
- Mäkelä, Klaus 1990:** *Kvalitatiivisen analyysin arviointiperusteet*. Teoksessa Mäkelä, Klaus (toim.) 1990: *Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta*. Gaudeamus, Helsinki. s. 42-61.
- Mäkelä, Klaus 1991:** *Sosiaalisen toiminnan järkevyys, norminmukaisuus ja ymmärrettävyys*. *Sociologia* 28:1. s. 1-14.
- Määttä, Kaarina 1999:** *Rakastumisen lumous*. WSOY, Helsinki
- Niemi, Hannu 2001:** *Seksuaalirikokset*. Teoksessa *Rikollisuustilanne 2000. Rikollisuus ja seuraamusjärjestelmä tilastojen valossa*. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitoksen julkaisu nro 183, Helsinki s. 42-51.
- Niemi-Kiesiläinen, Johanna 1998:** *Naisia, miehiä vai henkilöitä: seksuaalirikokset ja sukupuoli*. *Oikeus* 27:2. s. 4-19.
- Niemi-Kiesiläinen, Johanna 2000:** *Mitä seksuaalirikoslailla halutaan suojella?* Teoksessa *Honkatukia, Päivi & Niemi-Kiesiläinen, Johanna & Näre, Sari 2000: Lähentelyistä raiskauksiin. Tyttöjen kokemuksia häirinnästä ja seksuaalisesta väkivallasta*. Nuorisotutkimusverkosto, Helsinki. s. 137-168.

- Nousiainen, Jaakko 1998:** Suomen poliittinen järjestelmä. 10. uudistettu painos, WSOY, Juva.
- Nousiainen, Kevät & Pyllkkänen, Anu 2001:** Sukupuoli ja oikeuden yhdenvertaisuus. Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisut, Helsinki.
- Nummelin, Raija 2000:** Seksuaalikasvatusmateriaalit. Pääkaupunkiseutulaisten nuorten näkemyksiä ja kokemuksia. Acta Universitas Tamperensis, Tampereen yliopisto, Tampere.
- Nykysuomen sanakirja 1992 (alkup. 1964),** WSOY, Juva.
- Näre, Sari 1991:** Tyttöjen seksuaalisuuden kontrolli. Nuorisotutkimus 9:2. s.10-14.
- Näre, Sari 2000:** Nuorten tyttöjen kohtaama seksuaalinen väkivalta ja loukattu luottamus tunnetaloudessa. Teoksessa Honkatukia, Päivi & Niemi-Kiesiläinen, Johanna & Näre, Sari 2000: Lähentelyistä raiskauksiin. Tyttöjen kokemuksia häirinnästä ja seksuaalisesta väkivallasta. Nuorisotutkimusverkosto, Helsinki. s. 77-135.
- Oakley, Ann 1972:** Sex, Gender and Society. Temple Smith, London.
- Oinas, Elina 2001:** Making Sense of the Teenage Body. Sociological Perspectives on Girls, Changing Bodies and Knowledge. Åbo Academi University Press, Åbo.
- Paloheimo, Martti & Rouhunkoski, Mauri & Rutanen, Mirja 1965:** Sukupuolielämän tietokirja. Otava, Helsinki.
- Papp, Krista & Kontula, Osmo & Kosonen, Kati 2000:** Nuorten aikuisten seksuaalikäyttäytyminen ja seksuaaliset riskinotot. Väestöntutkimuslaitos D36/2000, Väestöliitto, Helsinki.
- Parker, Ian 1992:** Discourse Dynamics. Critical Analysis for Social and Individual Psychology. Routledge, London.
- Parker, Ian (ed.) 1998:** Social Constructionism, Discourse and Realism. Sage, London.
- Parkkinen, Marja-Leena (toim.) 2003:** Ulos kaapista. Tositarinoita homoseksuaalisuuden kohtaamisesta. Like, Helsinki.
- Parsons, Talcott 1949:** The Structure of Social Action. The Free Press, Glencoe.
- Patai, Daphne 1998:** Heterophobia. Sexual Harassment and the Future of Feminism. Rowman & Littlefield Publishers Inc., Lanham.

- Peltonen, Eeva & Roos J.P. (toim.) 1994:** Miehen elämää: kirjoituksia miesten omaelämäkerroista. SKS, Helsinki.
- Perelman, Chaïm 1982:** *The Realm of Rhetoric*. University of Notre Dame Press, Notre Dame.
- Pietarinen, Juhani 1994:** Itsemäärääminen ja itsemääräämisoikeus. Teoksessa Pietarinen, Juhani et al. 1994: *Oikeus itsemääräämiseen*. Painatuskeskus, Helsinki. s. 15-47.
- Pietarinen, Juhani et al. 1994:** *Oikeus itsemääräämiseen*. Painatuskeskus, Helsinki.
- Plummer, Kenneth 1995:** *Telling Sexual Stories: Power, Change and Social Worlds*. Routledge, London.
- Plummer, Kenneth 2003:** *Intimate Citizenship. Private Decisions and Public Dialogues*. University of Washington Press, Seattle..
- Potter, Jonathan 1996:** *Representing Reality: Discourse, Rhetoric and Social Construction*. Sage, London.
- Potter, Jonathan & Wetherell, Margaret 1987:** *Discourse and Social Psychology. Beyond Attitudes and Behaviour*. Sage, London
- Pulkkinen, Tuija 1998:** *Postmoderni politiikan filosofia*. Gaudeamus, Helsinki.
- Pälli, Pekka 2003:** *Ihmisyhmä diskurssissa ja diskurssina*. Tampere University Press, Tampere.
- Rantamaa, Paula 2001:** *Ikä ja sen merkitykset*. Teoksessa Sankari, Anne & Jyrkämä, Jyrki (toim.) 2001: *Lapsuudesta vanhuuteen. Iän sosiologiaa*. Vastapaino, Tampere. s. 49-95.
- Reiter, Rayna (ed.) 1975:** *Toward an Anthropology of Women*. Monthly Review Press, New York.
- Rich, Adrienne 1980:** *Compulsory Heterosexuality and Lesbian Existence*. *Signs* 5:4. p. 631-660.
- Richardson, Diane (ed.) 1996a:** *Theorising Heterosexuality. Telling It Straight*. Open University Press, Buckingham, Philadelphia.
- Richardson, Diane 1996b:** *Heterosexuality and Social Theory*. In Richardson, Diane (ed.) 1996a: *Theorising Heterosexuality. Telling It Straight*. Open University Press, Buckingham, Philadelphia. p. 1-20.
- Richardson, Diane 1998:** *Sexuality and Citizenship*. *Sociology* 32:1. p. 83-100.

- Richardson, Diane 2000:** Rethinking Sexuality. Sage, London.
- Rojola, Lea 1996:** Ero. Teoksessa Koivunen, Anu ja Liljeström, Marianne (toim.) 1996: Avainsanat. 10 askelta feministiseen tutkimukseen. Vastapaino, Tampere. s. 159-178.
- Ronkainen, Suvi 1999:** Ajan ja paikan merkitsemät. Subjektiviteetti, tieto ja toimijuus. Gaudeamus, Helsinki.
- Ross, Dorothy 1972:** Stanley Hall: The Psychologist as Prophet. University of Chicago Press, Chicago.
- Rossi, Leena-Maija 2003:** Heterotehdas: Televisiomainonnasta sukupuolituotantona. Gaudeamus, Helsinki.
- Rubin, Gayle 1975:** "The Traffic in Women: Notes on the 'Political Economy' of Sex". In Reiter, Rayna (ed.) 1975: Toward an Anthropology of Women. Monthly review Press, New York.
- Ruotsalainen, Ritva 1995:** Kadotettu sukupuoli. Tiede & Edistys 20:4. s. 310-317.
- Räisänen, Arja-Liisa 1995:** Onnellisen avioliiton ehdot: Sukupuolijärjestelmän muodostumisprosessi suomalaisissa avioliitto- ja seksuaalivalistusoppaissa 1865-1920. Suomen historiallinen seura, Helsinki.
- Römpötti, Tommi 2004:** Menolippu Mombasaan, Suomi 2002. Koulukinon oppimöniste. [http://www.koulukino.net/uploads/material/MOMBASA\\_\(opetusmateriaali\).doc](http://www.koulukino.net/uploads/material/MOMBASA_(opetusmateriaali).doc). (4.6.2004)
- Saarikoski, Helena 2001:** Mistä on huonot tytöt tehty? Tammi, Helsinki.
- Sacks, Harvey 1984:** On Doing 'Being Ordinary'. In Atkinson, Maxwell & Heritage, John (eds.) 1984: Structures of Social Action: Studies in Conversation Analysis. Cambridge University Press, Cambridge. p. 413-429.
- Salomäki, Hanna 2004:** Tosi rakkaus odottaa. Seksuaalieettinen nuorisoliike Suomessa. Nuorisotutkimusseura, Helsinki.
- Salonen, Marko 1998:** Sukupuolisuuden diskurssit modernissa ja post-modernissa. Sosiaalipsykologian pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto.
- Salonen, Marko 1999:** Seksuaalisen suuntautumisen selittäminen. Sosiologia 36:3. s. 219-233.
- Salonen, Marko 2000a:** Sukupuolisuustutkimuksen moneus. Psykologia 35:2. s. 151-162.

- Salonen, Marko 2000b:** Constructing Heterosexuality in the Debate over Marital Rape. A Presentation in the 1st International Congress of Doctoral Research on Social Psychology. Universitat Autònoma de Barcelona, Barcelona. 8.-11.2.2000.
- Sariola, Heikki 1990:** Lasten väkivalta - ja seksuaalikokemukset. Lastensuojelun keskusliitto, Helsinki.
- Sedgwick, Eve Kosofsky 1991:** Epistemology of the Closet. Harvester Wheatsheaf, New York.
- Segal, Lynne 1994:** Straight Sex: Rethinking the Politics of Pleasure. University of California Press, Berkeley.
- Serlachius, Allan 1912:** Suomen rikosoikeuden oppikirja. Osa 2 (I puolisko). Otava, Helsinki.
- Sievers, Kai & Koskelainen, Osmo, Leppo, Kimmo 1974:** Suomalaisen sukupuolielämä. WSOY, Helsinki.
- Simon, William 1996:** Postmodern Sexualities. Routledge, London.
- Sipilä, Petri 1998:** Sukupuolitettu ihminen - kokonainen etiikka. Onko sukupuoli oikein? Gaudeamus, Helsinki.
- Smart, Carol 1996a:** Collusion, Collaboration and Confession: on Moving Beyond the Heterosexuality Debate. In Richardson, Diane (ed.) 1996: Theorising Heterosexuality, Telling it Straight. Open University Press, Buckingham, Philadelphia, p. 161-177.
- Smart, Carol 1996b:** Desperately Seeking Post-heterosexual Woman. In Holland, Janet & Adkins, Lisa (eds.) 1996: Sex, Sensibility and the Gendered Body. Macmillan, London. p. 222-241.
- Smart, Carol 1999:** A History of Ambivalence and Conflict in the Discursive Construction of the 'Child Victim' of Sexual Abuse. Social & Legal Studies 8:3. p. 391-409.
- Smith A-M. 1990:** A Symptomology of an Authoritarian Discourse: The Parliamentary Debates on the Prohibition of Homosexuality. New Formations: A Journal of Culture/Theory/Politics 10, Spring 1990.
- Soikkeli, Markku 1999:** Rakkauskoodiston vakiintuminen Euroopassa 1600-1900-luvuilla. Näre, Sari (toim.) 1999: Tunteiden sosiologiaa 1: Elämyksiä ja läheisyyttä. SKS, Helsinki. s. 19-35.

- Sorainen, Antu 2000:** Rikoslain heteronormatiivisuus ja seksuaalinen lainsuojattomuus: Saman sukupuolen välisen seksuaalisuuden sääätely Suomen rikoslain historiassa. *Naistutkimus* 13:2. s. 8-27.
- Stein, Arlen 1997:** Sex after 'Sexuality': From Sexology to Post-Structuralism. In Owen, David 1997: *Sociology after Postmodernism*. Sage, London. p. 158-172.
- Stenbäck, Asser & Pautola, Lauri 1952:** Lapsuus- ja nuoruusiän sukupuolinen kehitys. Otava, Helsinki.
- Stoller, Robert 1974 (orig. 1968):** Sex and Gender: The Development of Femininity and Masculinity. Maresfield Reprints, London.
- Stälström, Olli 1997:** Homoseksuaalisuuden sairausleiman loppu. Gaudeamus, Helsinki.
- Summa Hillkka 1996:** Kolme näkökulmaa uuteen retoriikkaan. Burke, Perelman, Toulmin ja retoriikan kunnianpalautus. Teoksessa Palonen, Kari & Hillkka, Summa (toim.) 1996: *Pelkkää retoriikkaa. Tutkimuksen ja politiikan retoriikat*. Vastapaino, Tampere. s. 51-83.
- Suominen, Heli 1999:** Homoseksuaalisuus poliittisena kysymyksenä Suomessa. Kansanedustajien argumentaatio vuoden 1976 dekriminolisointikeskustelussa ja vuoden 1996 homoparisuhdekeskustelussa. Valtio-opin pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto.
- Suoninen, Eero 1993:** Kielen käytön vaihtelevuuden analysoiminen. Teoksessa Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero 1993: *Diskurssianalyysin aakkoset*. Vastapaino, Tampere. s. 48-74.
- Suoninen, Eero 1997:** Selonteot ja oman toiminnan ymmärrettäväksi tekeminen. *Sosiologia* 34:1. s. 26-38.
- Suoninen, Eero 1999:** Näkökulma sosiaalisen todellisuuden rakentumiseen. Teoksessa Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero 1999: *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Vastapaino, Tampere. s. 17-36.
- Syvänne, Sirkka 1965:** Murrosikä - kehitysvaihe kohti sukupuolista kypsyyttä. Teoksessa Turpeinen, Kaisa (toim.) 1965: *Avoliitto ja sukupuolielämä*. Weilin + Göös, Helsinki. s. 14-23.

- Taskinen, Sirpa (toim.) 2003:** Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön ja pahoinpitelyn selvittäminen. Asiantuntijaryhmän suositukset sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstölle. Stakes, Helsinki.
- Taylor, Charles 1995:** Autenttisuuden etiikka. Gaudeamus, Helsinki.
- Thomson, Rachel 2004:** 'An Adult Thing'? Young People's Perspectives on the Heterosexual Age of Consent. *Sexualities* 7:2. p. 133-149.
- Thorbek, Suzanne & Pattanaik, Bandana (toim.) 2003 (alkup. 2002):** Rajat ylittävä prostituutio. Globaalien toimintamallien muuttuminen. Alkuperäisteos *Transnational Prostitution: Changing Patterns in a Global Context*, suomentanut Sari-Anne Ahvonen. Like, Helsinki.
- Tolonen, Tarja 2001:** Nuorten kulttuurit koulussa. Ääni, tila ja sukupuolten arkiset järjestykset. Gaudeamus, Helsinki.
- Utriainen, Terttu 1994:** Hur har sexualbrottens normer förändrats i Finland? *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab* 2/1994. s.122-129.
- Valjakka, Eeva 1998:** Lapsen seksuaalinen itsemääräämisoikeus. *Oikeus* 27:2. s. 30-38.
- Vilkko, Anni 1997:** Omaelämäkerta kohtaamispaikkana: naisen elämän kerronta ja luenta. SKS, Helsinki.
- Virtanen, Ilona 1999:** Haaveissa vainko oot mun? Homorakkaus nuortenkirjallisuudessa. Teoksessa Paasonen, Susanna (toim.) 1999: *Hääkirja. Kirjoituksia rakkaudesta, romantiikasta ja sukupuolesta*. Turun yliopiston julkaisusarja A no 43, Turku.
- Vuori, Jaana 1988:** Tyttöjen 'yhden illan jutut' ja kaksinaismoraali. *Nuorisotutkimus* 6:4. s. 34-41.
- Värtö, Petteri 1998:** Minän moraali ja sukupuolen esitys - Butlerin performanssi Goffmanin näyttämöllä. *Tiede & Edistys* 23:3. s. 228-240.
- Waites, Matthew 2003:** Equality at Last? Homosexuality, Heterosexuality and the Age of Consent in the United Kingdom. *Sociology* 37:4. p. 637-655.
- Walkerdine, Valerie 1997:** *Daddy's Girls. Young Girls and Popular Culture*. Macmillan, London.
- Weckroth, Klaus 1988:** *Toiminnan psykologia*. Hanki ja Jää, Helsinki.



- Weckroth, Klaus 1996:** Älä tee nuorin (eli pari sanaa bambifikaatiosta). Teoksessa Suurpää, Leena & Aaltojärvi, Pia (toim.) 1996: Näin nuoret: näkökulmia nuoruuden kulttuureihin. SKS, Helsinki. s. 383-392.
- Weeks, Jeffrey 1985:** Sexuality and its Discontents. Meanings, Myths & Modern Sexualities. Routledge & Kegan Paul, London.
- Weeks, Jeffrey 1995:** Invented Moralities: Sexual Values in an Age of Uncertainty. Polity Press, Cambridge.
- Weeks, Jeffrey 1998:** The Sexual Citizen. *Theory, Culture & Society* 15:3-4. p. 35-52.
- Weeks, Jeffrey 2000:** Making Sexual History. Polity Press, Cambridge.
- West, Candace & Zimmerman, Don 2002 (orig. 1987):** Doing Gender. In Fenstermaker, Sarah & West, Candace (eds.) 2002: Doing Gender, Doing Difference. Inequality, Power, and Institutional Change. Routledge, New York. p. 3-24. Originally published in *Gender & Society* 1. p. 125-151.
- Wetherell, Margaret & Potter, Jonathan 1992:** Mapping the Language of Racism. Discourse and the Legitimation of Exploitation. Harvester Wheatsheaf, London.
- Wiberg, Matti & Koura, Antti 1996:** Kansanedustajat ovat kyselevinä ja ministerit ovat vastaavinaan. Parlamenttikysymysten logiikka. Teoksessa Palonen, Kari & Hillikka, Summa (toim.) 1996: Pelkkää retoriikkaa. Tutkimuksen ja politiikan retoriikat. Vastapaino, Tampere. s. 197-219.
- Wilkinson, Sue & Kitzinger, Celia (eds.) 1993:** Heterosexuality: A Feminism & Psychology Reader. Sage, London.
- Willis, Paul 1984:** Koulun penkiltä palkkatyöhön. Miten työväenluokan nuoret saavat työväenluokan työt. Vastapaino, Tampere.
- Wittig, Monique 1992:** The Straight Mind and Other Essays. Harvester Wheatsheaf, Brighton.
- Yesilova, Katja 2001:** Sukupuolittunut seksuaalikasvatus. *Sosiologia* 38:3. s. 192-204.
- Yleinen suomalainen asiasanasto 1998:** Uudet asiasanat, ohjaustermit ja muutokset. Kirjastopalvelu Oy, Helsinki.
- Yuval-Davis, Nira 1997:** Gender and Nation. London, Sage.

#### **Vuoden 1971 seksuaalirikoslain uudistus (luku 4)**

Aineistonani ovat kaikki vuoden 1971 seksuaalirikoslakiuudistusta käsittelevät eduskuntakeskustelut (LK 1970; EK 1/1970; EK 2/1970; EK 3/1970), lakia pohjustaneet mietinnöt (KM 12/1967; LaVM 11/1970), hallituksen esitys (HE 52/1970), toivomusaloitteita (esim. TA 130/1965) ja mietintöjen yhteydessä esitettyjä vastalauseita.

Eduskunnan täysistunnoissa käytetään yhteensä 77 puheenvuoroa (puhemiehen osuuksia ei ole huomioitu), joissa keskusteluun osallistuu 30 eri kansanedustajaa. Puheenvuorojen pituudet vaihtelevat kommenttimaisista muutaman lauseen kannanotoista yhden sivun mittaisiin ja monimuotoisesti perusteltuihin puheisiin. Suullisia puheenvuoroja aineistossani on 60 sivun verran (A4 koossa kahdella palstalla, riviväli 1). Keskusteluja pohjustaneita kirjallisia dokumentteja on aineistossani 70 sivun verran (A4 koossa kahdella palstalla, riviväli 1).

Aineisto on kerätty vuosittain julkaistuista valtiopäiväasiakirjoista. Esitykset ja mietinnöt esitetään valtiopäiväasiakirjoissa niiden alkuperäisessä muodossa. Eduskuntasalin puheet taas kirjataan valtiopäiväasiakirjoihin niiden sisällöllisellä tarkkuudella. Puhujien aksentti, äänensävy tai puheen tauotukset eivät ilmene aineistosta. Käsitellen aineistoa täysin luotettavana kuvauksena suhteessa esitettyihin puheisiin, sillä mahdollisista kirjaamisvirheistä tai muista aineiston mahdollisista kirjoitusvirheistä ei ole mahdollista saada tietoa.

Analyysin lähtökohtana on suojaikärajaa koskeva argumentointi. Analyysiin sisällytän keskustelua homoseksuaalisuuden dekriminialisoinnista sekä eläimiin sekaantumisen poistamisesta rikoslainsäädännöstä siinä määrin kuin näissä keskusteluissa kä-

sitellään nuorten seksuaalisuutta. Avioliiton sisäisestä raiskauksesta käydyn keskustelun sivuutan kokonaan, koska kyseistä aihetta käsiteltäessä ei puhuta nuoruudesta. Avioliiton sisäistä raiskausta käsitelleitä puheenvuoroja aineistossa on vain 3 kappaletta. Näin ollen analysoitavien puheenvuorojen määrä on rajauksen jälkeen 74. Yhtä ainoaa teemaa käsittelevien puheenvuorojen määrä on muutoinkin tässä aineistossa vähäinen, sillä tälle eduskuntakeskustelulle ominaista on eri teemojen limittyminen toisiinsa samoissa puheenvuoroissa. Tekemäni rajaus on siis määrällisen sijaan teemallinen.

### **Nuorten Palstat, 1960- ja 1970-lukujen taite (luku 5)**

Aineisto on koostettu Helsingin Sanomien Nuorten Palsta -kirjoituksista vuosilta 1968–1972. Kyseisenä 5 vuoden ajanjaksona Nuorten Palsta -kirjoituksia julkaistaan viikoittain Helsingin Sanomien lauantainnumerossa. Poikkeuksen muodostavat juhlapyhät kuten joulukuuh, juhannus ja pääsiäinen, jolloin palstaa ei julkaista. Palstalla julkaistaan tavallisesti 10–15 kirjoitusta viikossa. Tällä arvioperusteella viiden vuoden ajanjakson aikana julkaistaan 2500–3750 nuorten mielipidettä, kommenttia, runoa ja kuvaa. Kirjoitusten teemat liikkuvat laidasta laitaan: kommunismin vastustamisesta työväenliikkeen tukemiseen, ydinvoimasta sodan merkityksiin, kouluongelmista perhesuhteisiin samoin kuin tässä luvussa konkretisoituihin seksuaalisuuteen ja rakkauteen.

Käyttämäni aineiston muodostavat Helsingin Sanomien Nuorten Palstalla julkaistut seksuaalisuutta ja sukupuoliä käsitelleet kirjoitukset vuosilta 1968–1972. Aineistossani on yhteensä 232 (6–10% kaikista Nuorten Palsta -kirjoituksista) nuorten mielipidekirjoitusta, joissa ensimmäisiä seksuaalisuhteita käsitellään pohdittaessa sukupuoliä (millainen on hyvä

mies ja nainen?) seksuaalisuutta (mitä seksuaalisuus on? mikä milloinkin on hyvää seksuaalisuutta?) ja sukupuolista seurustelua (miten, milloin ja kenen kanssa seurustella?). Aineistoon on myös sisällytetty 8 nuorten mielipidepalstan toimittajan, *Posteljoonin*, kirjoitusta, joissa on otettu kantaa kyseisiin teemoihin, kommentoitu nuorten kirjoituksia tai viritelty uusia kirjoittamisen alueita.

Kirjoitukset on pääosin julkaistu nimimerkillä ja niiden pituudet vaihtelevat kolmen lauseen toteamuksista neljäsosisivun mittaisiin pohdintoihin. Kirjoitusten kirjoja värittävät myös mukana olleet 8 runoa. Tämän lisäksi 12 kirjoituksen seurana on julkaistu nuorten palstalle lähetettyjä piirros- ja sarjakuvia.

## **Vuoden 1999 seksuaalirikoslain uudistus (luku 6)**

Aineistonani ovat kaikki vuoden 1999 seksuaalirikoslakiuudistusta käsitelleet eduskuntakeskustelut (LK 1997; EK 1/1998; EK 2/1998; EK 3/1998), lakia pohjustaneet esitykset (HE 6/1997; RLPE 8/1993), lakivaliokunnan mietintö (LaVM 3/1998), erillisiä laki- ja toivomusaloitteita (esim. LA 31/1996; LA 50/1996) sekä dokumentoituja vastalauseita.

Seksuaalirikoslain uudistus on eduskuntakäsittelyssä samaan aikaan oikeudenkäyttöä, viranomaisia ja yleistä järjestystä käsittelevien lakiehdotuksien kanssa. Yhteensä tässä keskustelussa käytetään 233 puheenvuoroa. Kun tarkasteltavaksi otetaan pelkästään seksuaalirikoslain uudistusta käsittelevät puheenvuorot, jää analysoitavaksi 197 puheenvuoroa. Kansanedustajien puheenvuorot jakaantuvat siten, että yhteensä 58 eri kansanedustajaa osallistuu keskusteluun. Tekstimäärällisesti puhuttua aineistoa on 163 sivua (A4-koko, yhdellä palstalla, riviväli 1).

Tiivistä lainsäädäntötyön taustamateriaalia käytössäni on 207 sivun verran (A4-koossa, kahdella palstalla, rivivälillä 1).

Keskittän analyysin suojaikärajasta ja erityisesti nuorten seksuaalisuudesta käytyyn keskusteluun. Tämä teemallinen tarkennus ei juurikaan vähennä analysoitavien puheenvuorojen määrää, sillä useimmissa puheenvuoroissa teemat limittyvät saumatomasti toisiinsa. Teeman tarkennus suhteessa aineistomateriaaliin on siis vastaavanlainen sisällöllinen rajaus kuin 1960- ja 1970-lukujen taitteesta tekemässäni analyysissä (ks. aineiston esittely lukuun 4).

Vuotta 1994 myöhemmin käydyt eduskuntakeskustelut ovat vapaasti saatavilla eduskunnan internetpalvelimelta (<http://www.eduskunta.fi>). Tämän aineisto-osan hankkiminen olikin suhteellisen nopeaa ja helppoa – näin se oli käytössäni suoraan myös digitaalisessa muodossa. Lainsäädäntötyön taustamateriaalia en kuitenkaan hankkinut digitaalisessa muodossa, sillä osa siitä oli julkaistu jo ennen ajankohtaa, jolloin aineistoja alettiin siirtää eduskunnan verkkopalvelimelle. Siksi taustamateriaali on tässäkin yhteydessä koostettu valtiopäiväasiakirjoista (vrt. aineiston esittely lukuun 4).

Koska koko aineistoa ei ollut mahdollista hankkia digitaalisessa muodossa, en käyttänyt analyysin apuvälineenä laadulliseen analyysiin tarkoitettuja ohjelmistoja. Osin digitaalisesta aineistosta huolimatta aineistokohtien välisten kytköksien jäljittäminen on ollut 'manuaalista' tutkimuksen tekoa. Aineistoanalyysia on tehty 'perinteisesti' ensin hahmottamalla ja merkitsemällä eritasoisia ja -sisältöisiä kohtia värikynillä. Tämän jälkeen aineistokohtia rinnakkain ja ristikkäin toistensa kanssa asettaen on nostettu esiin aineiston merkityskenttiä.

## Nuorten Palstat, 1990-luku (luku 7)

Aineisto on koostettu vuosina 1993–1997 Helsingin Sanomissa julkaistuista Nuorten Palsta -kirjoituksista. Kyseisenä ajanjaksona Nuorten Palsta ilmestyy osin viikoittain, osin joka toinen viikko. Palstalla julkaistaan keskimäärin 7–8 kirjoitusta. Näillä perusteiden arvioiden viiden vuoden aikana julkaistaan noin 1200–1600 mielipidekirjoitusta. Vaikka kirjoituksia on absoluuttisina lukuina ilmaisten huomattavasti vähemmän kuin 1960- ja 1970-lukujen taitteessa, ovat nämä kirjoitukset yleisesti ottaen pidempiä. Kirjoitusten aiheet vaihtelevat nettiholismista kännykkäkritiikkiin, elämän tarkoituksen kadottamisesta uskonelämään, matkustamisesta opiskeluongelmiin samoin kuin miesten hameenkäytöstä tässä analysoimaani seksuaalisuuspuheeseen.

Aineistonani ovat kyseisellä Nuorten Palstalla seksuaalisuutta käsitelleet mielipidekirjoitukset. Tällaisia mielipidekirjoituksia on yhteensä 249 (16–21% kaikista kirjoituksista). Seksuaalisuutta käsitteleviä kirjoituksia on suunnilleen sama määrä kuin 1960- ja 1970-lukujen taitteessa, joka merkitsee sitä, että niiden suhteellinen osuus kaikista Nuorten Palsta -kirjoituksista on 2–3 kertaa suurempi kuin 1960- ja 1970-lukujen taitteessa. Kyseisenä ajanjaksona julkaistaan myös seksuaalisuutta käsitteleviä runoja 7 kappaletta. Monia mielipidekirjoituksia on kuvitettu kuvin. Nämä kuvat on kuitenkin 1990-luvulla lisätty palstan toimituksen toimesta siten, että ne enää harvoin ovat palstalle lähetettyjä.

Aineistoon valituista seksuaalisuutta käsitelleistä 249 mielipidekirjoituksesta on yksityiskohtaisemmin analysoitu 67 kirjoitusta, joissa suoranaisesti puhutaan seksuaalisesta hyväksikäytöstä, häirinnästä tai näiden estämisestä. Temaattisesti nämä kirjoitukset kohdentuvat yhden illan suhteisiin sekä seksuaalisen häirinnän osalta myös suomalaisten ja ulkomaalaisten välisiin

suhteisiin. Yksityiskohtaisen analyysin ulkopuolelle jääneitä kirjoituksia hyödynnän kontekstualisoidessani analysoitavia kirjoituksia nuorten mielipidekirjoittelukenttään. Ne auttavat tulkintojen teossa sekä minimoivat toisin tulkintojen mahdollisuutta. Seksuaalista häirintää en nosta omaksi analyysikohteeksi, vaan hyödynnän näiden kirjoitusten osia keskustelun kontekstualisoinnissa samalla tapaa kuin muitakin tarkemman analyysin ulkopuolelle rajattuja kirjoituksia.

## English Summary

### *Tacit Heterosexuality?*

#### *Youth, Age of Sexual Consent and Sexual Autonomy.*

The focus of this research is on the cultural negotiation over the meanings of sexuality in Finland at the turn of the 1970s and in the 1990s. The research challenges the taken-for-granted position of heterosexuality as "normal" by probing and illustrating how sexual normality is produced and achieved in discourse.

The research allies with theories that argue gender (and sexuality) to be constructed and performed. Methodologically the research is rooted in social constructionist work in discourse and rhetorical analysis. The research is multidisciplinary. It takes the advantage of those recent studies in youth, gender, law, culture, history, sociology and philosophy, which scrutinise sexual regulation.

The data consists of two sets of research materials. Firstly the data covers all parliamentary debates and governmental documents over the age of sexual consent legislation from 1960s to the end of 1990s. Secondly there are hundreds of written opinions concerning first-time sex and one-night stands. These have been collected from the youth pages of the largest daily-published Finnish newspaper, Helsingin Sanomat, from 1968 to 1972 and from 1993 to 1997.

The research illustrates how the notion of sexual autonomy and self-determination prevail over homogenous, nationalistic and religious values and interests towards the end of the 20th century. Previously it has been argued that the outcome of this societal and discursive change is broadly seen in more liberal and equal expression of sexuality and sexualities. The research contradicts this conception and demonstrates how the argument over sexual autonomy is delicately employed in establishing, supporting, legitimating and reinforcing sexual hierarchies and norms.

The research provides detailed and critical analysis of the discursive (re)production of sexual normality and it contributes widely to sexual debates concerning age, gender, subjectivity, agency, sexual development, sexual orientation and sex laws.